

BOGDAN POPA

EDUCAȚIE FIZICĂ,
SPORT ȘI SOCIETATE
ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ

Bogdan Popa

**EDUCAȚIE FIZICĂ, SPORT ȘI SOCIETATE
ÎN
ROMÂNIA INTERBELICĂ**

© Bogdan Popa

Editura EIKON

Cluj-Napoca, str. București nr. 3A

Redacția: tel 0364-117252; 0728-084801; 0728-084802

e-mail: edituraeikon@yahoo.com

Difuzare: tel/fax 0364-117246; 0728-084803

e-mail: eikondifuzare@yahoo.com

web: www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național al Cercetării Științifice din România (CNCS)

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României

ISBN 978-973-757-934-8

Imagine coperta I: Grup de tineri, Cluj, 3 iunie 1934 (arhiva autorului)

Editori: Valentin AJDER

Vasile George DÂNCU

Coperta: Ioachim GHERMAN

Tehnoredactare: Sergiu NEGREAN

Bogdan Popa

**EDUCAȚIE FIZICĂ,
SPORT ȘI SOCIETATE
ÎN
ROMÂNIA INTERBELICĂ**

E I K O N

Cluj-Napoca, 2013

Cuprins

Abrevieri.....	6
Pentru o cercetare critică a istoriei culturii fizice.....	9
Educație fizică.....	63
O geografie sportivă și politică a României interbelice.....	148
Sport pentru spectatori.....	233
Teritoriu <i>versus</i> suflet: sport și românizare.....	306
Cultura fizică, o oglindă a societății românești interbelice?.....	336
Bibliografie.....	348

ABREVIERI

A.C.F.	Asociația Creștină a femeilor Române
A.C.S.I.E.R.	Arhiva Centrului pentru Studiarea Istoriei Evreilor din România
A.C.T.	Asociația Creștină a Tinerilor
A.N.E.F.	Academia Națională de Educație Fizică
A.N.I.C.	Arhivele Naționale Istorice Centrale București
A.U. București	<i>Anuarul Universității din București</i>
A.U. Cernăuți	<i>Anuarul Universității Regele Carol al II-lea din Cernăuți</i>
A.U. Cluj	<i>Anuarul Universității Regele Ferdinand I din Cluj</i>
A.U. Iași	<i>Anuarul Universității Mihăilene din Iași</i>
B.E.F.	<i>Buletinul Educației Fizice</i>
C.F.S.	<i>Cultură Fizică și Sport</i>
S.J.A.N.	Brașov Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Brașov
E.F.S.	<i>Educație Fizică și Sport</i>
EDFS	<i>Enciclopedia educației fizice și a sportului din România, vol. I-IV</i>
F.R.F.A.	Federația Română de Fotbal Asociație
F.R.R.	Federația Română de Rugby
F.S.S.R.	Federația Societăților de Sport din România
I.M.E.F.	Institutul Militar de Educație Fizică
I.S.E.F./I.N.E.F.	Institutul Superior/Național de Educație Fizică
I.S.H.P.E.S.	International Society for the History of Physical Education and Sport
J.S.H.	<i>Journal of Social History</i>
O.E.T.R.	Oficiul de Educație a Tineretului Român
O.N.E.F.	Oficiul Național de Educație Fizică
O.S.R.	Organizarea Sportului Românesc
R.C.C.	<i>Revista Cursurilor și Conferințelor</i>
R.G.Î.	<i>Revista Generală a Învățământului</i>
R.I.S.	<i>Revista de Igienă Socială</i>
U.F.S.R.	Uniunea Federațiilor de Sport din România

MULȚUMIRI

Sunt dator multor oameni pentru observații, corecturi și încurajări. Recunoștința mea se îndreaptă în primul rând către coordonatorul acestei teze de doctorat, prof. univ. dr. Andrei Pippidi, a cărui îndrumare a fost întotdeauna extraordinară. Prof. univ. dr. Bogdan Murgescu și prof. univ. dr. Mirela-Luminița Murgescu m-au încurajat să aleg o temă grea, dar frumoasă. Prof. univ. dr. Lucian Boia, prof. univ. dr. Elena Siupiur și prof. univ. dr. Adrian-Silvan Ionescu au făcut parte din comisiile de examen și din comisia de la susținerea tezei. Întrebările, observațiile și sugestiile lor s-au dovedit adesea esențiale. În ultima parte a redactării tezei, înțelegerea de care au dat dovadă colegii din Institutul „Nicolae Iorga” al Academiei Române s-a dovedit esențială. Pe parcursul documentării, ajutorul personalului din biblioteci și arhive a fost neprețuit. Mulțumesc prietenilor și familiei pentru răbdarea și întrebările adesea încuietoare, care m-au obligat să încerc să explic mai bine lucruri pe care le credeam limpezi. Un gând se îndreaptă către cei care încă nu pot citi această carte, iar un altul către cei care nu o mai pot citi niciodată.

I

PENTRU O CERCETARE CRITICĂ A ISTORIEI CULTURII FIZICE

În ultimele decenii, istoricii profesioniști au început să considere educația fizică și sportul demne a fi studiate ca oricare alte produse ale societății. Sociologii și antropologii i-au precedat cu câteva decenii. Cultura fizică a devenit o modalitate de a deschide noi căi de studiere, înțelegere și prezentare a trecutului. Abandonarea simplelor consemnări de date, liste și anecdote nu a însemnat o simplă modificare de stil, ci a calității cercetării și a obiectivelor propuse, în sensul integrării în preocupările direcționate teoretic spre metodele și temele istoriei sociale și culturale. Sportul și educația fizică au încetat să mai reprezinte preocuparea particulară unui grup destul de restrâns și în general lipsit de viziune de ansamblu asupra istoriei.¹ Scopul acestei veritabile sub-discipline a științei istorice este, după renunțarea la înregistrarea seriilor de tip „c-g-s”² (centimetri-grame-secunde) în favoarea analizării contextelor sociale, individuale și politice, de a identifica, cerceta și compara motivațiile, efectele și receptarea impactului exercițiilor fizice și jocurilor sportive asupra societății în ansamblu și asupra indivizilor, atunci când este posibil. Istoria culturii fizice astfel înțeleasă devine un aspect firesc al studiului trecutului.

¹ Mason (ed.), 1989, p. 10.

² Guttman, 1979.

Cultura fizică își găsește locul într-o zonă de întrepătrundere a vieții private cu viața socială: este decizia fiecărui individ în parte de a se îngriji, de a-și întări sănătatea sau spori frumusețea propriului corp, dar acest tip de comportament este indus social, fie prin impunerea educației fizice și a sportului în programele școlare universale, fie prin presiunea societății. Corpul se transformă astfel într-un indicator al condițiilor, tendințelor și stilului de viață al unei societăți într-un anumit moment al evoluției sale. Istoria culturii fizice se definește din acest motiv în interdependență cu istoria mentalităților, a proceselor de industrializare și urbanizare specifice modernității europene – prin urmare și cu studiul relațiilor sociale, al ordonării societății de către stat, cu istoria construcțiilor feluritelor forme de identitate, inclusiv prin raportarea la procese dificil de urmărit, cum ar fi înstrăinarea individului de comunitate în lumea de astăzi.

Istoria României interbelice poate fi studiată prin mijlocirea culturii fizice, înțelese ca produs social, purtând deci caracteristici ale epocii și răspunzând la tendințele pozitive și negative ale acesteia. Cultura fizică a fost intens dezbătută în România interbelică. Asociată aproape automat tineretului, definit nu atât prin vârstă, cât prin experiență și rol social și național, educația fizică ca materie școlară permite o radiografie a unui sistem de învățământ mult mai lăudat în zilele noastre decât la vremea sa, când criticile deschise, chiar încurajate, îi subliniau punctele slabe. Sursele permit coborârea către nivelul elevilor, spre a afla părerea lor despre una dintre materiile studiate. Nu în ultimul rând, corpul didactic este o problemă rar abordată până acum cu mijloacele istoriei sociale și culturale. Fenomen urban într-o societate preponderent rurală, cultura fizică a născut în societatea românească o dezbateră asupra stării de sănătate și educație a țărănimii. Sportul, pe de altă parte, a fost acceptat mult mai greu decât educația fizică. Exercițiul fizic a dat naștere unei

dezbateri extraordinare, prin intensitate și idei, asupra valorii sau inutilității sale. Intelectualii au fost cei care au reacționat astfel la un fenomen nou după primul război mondial, de care masele erau mai mult decât încântate. A apărut nu doar un stil de viață, ci și o meserie nouă, sportiv profesionist, și mai ales o categorie aparent greu de spart în grupuri bine definite, spectatorii, pentru care s-a dezvoltat o formă aparte de presă. Sportul și-a făcut intrarea în literatură, moment ce marchează nu atât largă acceptare socială, cât răspândirea sa și mai ales dilemele pe care le năștea. Violența sau românizarea au fost laturile neplăcute ale unui fenomen social și cultural mult iubit și mult hulit.

Contradicția inițială dintre conceptele de educație fizică și sport. Se vorbește astăzi adesea despre educație fizică și sport ca despre două concepte sinonime. Latura educațională a sportului este considerată axiomatică, în ciuda asocierii cu violența fizică și verbală manifestată de categorii de populație dezinteresate sau lipsite de accesul la educație și cu comportamente de o moralitate în cel mai bun caz incertă. Dar când amiralul Nicolae Păiș punea semnul egalității între educație fizică și sport (se întâmpla în 1939)³, interpretarea sa era mai degrabă eronată, având în vedere concepțiile ce dominau în epocă. Starea de spirit de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea, atunci când educația fizică a devenit obligatorie pentru școlarii români, iar primele manifestări sportive au atras atenția opiniei publice, era diferită de cea de astăzi. Sport era un termen mai degrabă negativ, antonim al educației fizice ca parte a educației integrale, putând fi desăvârșit doar prin intermediul exercițiilor și jocurilor atent codificate și supravegheate. În pe-

³ [Săvulescu, Theodorescu], 1940, p. 9.

rioadă interbelică s-a produs o aplanare treptată a conflictului conceptual. Studiul diverselor definiții date educației fizice și sportului dezvăluie aprecierea de care se bucurau sau dezgustul pe care îl stârneau, eventuala documentare și reflecție personală a autorilor, și, nu în ultimul rând, căile de pătrundere ale acestora în societatea românească. Definierea educației fizice sau gimnasticii în antonimie cu sportul a ajuns în spațiul cultural românesc în același timp și pe aceleași căi cu exercițiile și întrecerile fizice. Gimnastica de sorginte germană, prusacă, și sportul, dezvoltat în Anglia industrializată au fost importate cultural în societatea românească fie prin influența austriacă, fie prin cea franceză.

Înainte de a analiza semnificațiile termenilor sport, educație fizică sau gimnastică în perioada cuprinsă aproximativ între sfârșitul secolului al XIX-lea și declanșarea celui de-al doilea război mondial, trebuie spus că stabilirea fermă a terminologiei specifice în limba română, considerată un pas necesar către crearea unei științe autonome a culturii fizice⁴, s-a datorat muncii unei comisii interdisciplinare care și-a publicat rezultatele în 1973. Filosofia, lingvistica și istoria au fost invocate atunci în sprijinul nevoii de a elabora un dicționar care să reprezinte și un instrument pentru comparații de ordin ideologic⁵.

Termenii considerați fundamentali pentru terminologia științifică respectivă erau sport, educație fizică și cultură fizică. Astfel, scopul sportului, individual sau în echipă, era recordul, înțeles ca rezultat al „perfecționării posibilităților morfo-funcționale și psihice”. Educația fizică era „utilă în scopul măririi în principal a potențialului biologic al omului în concordanță cu cerințele sociale”. Prin cultură fizică, noțiune ce

⁴ Georgescu, 1971, p. 19.

⁵ *Terminologia educației fizice și sportului*, 1973, p. 35-37.

„îngloba atât sportul cât și educația fizică, se înțelegea o „componentă (domeniu) a culturii universale care sintetizează categoriile, legitățile, instituțiile și bunurile materiale create pentru valorificarea exercițiului fizic în scopul perfecționării potențialului biologic și implicit spiritual al omului”⁶.

Nu se poate vorbi despre încercări similare în perioada interbelică. Tentativele de a clarifica aspectele terminologice în limba română fuseseră izolate, modeste și lipsite de un impact deosebit⁷. La jumătatea anilor 1930 apăruse deja în limba germană un dicționar masiv dedicat istoriei, pedagogiei, tehnicii, instituțiilor și personalităților reprezentative ale istoriei, deja veche de mai bine de un secol, a sportului occidental. La cele aproape 2500 de pagini, bogat ilustrate, lucrase un colectiv internațional format din 47 de specialiști.⁸ În 1936, anul Jocurilor Olimpice de la Berlin și Garmisch-Partenkirchen, erau editate primele ghiduri de conversație (german-englez, german-francez) pentru uzul sportivilor, oficialilor și spectatorilor, nu în ultimul rând al tinerilor trimiși în vizite organizate în străinătate⁹.

În ciuda decalajului evident cu lumea germană, există surse importante pentru o istorie a terminologiei culturii fizice în limba română. Dicționarele și enciclopediile reprezintă un izvor fundamental, dar, pe de altă parte, încercările de a teoretiza pentru a explica sportul și educația fizică sunt mai interesante pentru evoluția acceptării sau respingerii exercițiului fizic decât vocile scurte, seci, ale dicționarelor. Primele definiții au fost propuse în spațiul cultural românesc mai întâi de gimnaști sau sportivi entuziaști. Cu timpul,

⁶ *Ibidem*, p. 110, 112, 121, s. v.

⁷ Cf. „Mic dicționar sportiv”, *Timputul*, 29 iulie 1938, p. 12.

⁸ *Beckmanns Sport Lexikon A-Z*, 1933.

⁹ Froberg, 1936, p. 5.

termenii sport, gimnastică sau educație fizică au intrat în atenția lingviștilor. Primele redactări, în termeni nesiguri, astăzi pitorești, relevă la o analiză atentă absența vocabularului de specialitate generat de preocupări teoretice speciale. De la exprimări stângace s-a ajuns treptat la formulări complicate, fapt ce trebuie înțeles ca una dintre consecințele dezvoltării culturii fizice.

Dumitru Dona (născut în 1882) a fost printre primii sportivi din Vechiul Regat care aveau să se considere „profesioniști”¹⁰. El se autocaracteriza și, implicit, definea cultura fizică, astfel: „suntem câțiva dintr-aceia care ne-am ocupat mai de aproape de dezvoltarea fizică a omului, de studiul facil dar aproape necunoscut la noi, cum cineva își poate dubla puterile, întări voința și din slab, gârbov și pipernicit s-ajungă un om forte, un hercule, care să se impue prin propriile sale puteri”¹¹.

În ciuda pesimismului lui Dumitru Dona, termenul „gimnastică” începuse să capete conotații preponderent pozitive. Un raport al inspectoratului școlar sanitar din București răstălmăcea sensul pozitiv tocmai pentru a sublinia că exercițiile membrelor, ridicările sau așezările în poziția șezut, făcute printre bănci, în clase murdare și cu ferestrele bine închise constituiau o „gimnastică în sens defavorabil sănătății”.¹² Când în 1911 D. S. Pamfilu traducea și adapta din limba germană un *Alfabet al distracțiilor, plăcerilor și bucuriilor*

¹⁰ „Mitică Dona”, *Din lumea sporturilor*, 6 noiembrie 1907, p. 5. Prezentarea sportivului, scrisă probabil de el însuși, pune un accent deosebit pe datele antropometrice.

¹¹ Mitică Dona, „Cine suntem și ce voim”, *Din lumea sporturilor*, 6 noiembrie 1907, p. 3.

¹² „Îmbunătățirile care trebuie aduse școalelor publice și private propuse de Doctorul Drugescu, Inspector sanitar al școalelor din București”, *Buletinul Oficial al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice*, nr. 242, 1 aprilie 1905, p. 5035.

nobile din care nu lipseau referirile pozitive la gimnastica denumită „deprinderea corpului” și înțeasă ca un act privat ce putea aduce prin exercițiul (corporal) beneficii fizice și psihice reale și nescontate¹³, terminologia pe care o utiliza denota însușirea unor cunoștințe de bază, dar trăda nesiguranță și, spre deosebire de perioada de după primul război mondial, circulația dificilă a informațiilor și teoriilor în domeniu.

La 16 ani după Dumitru Dona, I. Lascăr propunea o definiție a cărei formulare arăta un cu totul alt nivel de documentare. Educația fizică era înțeasă ca „știința antrenamentului muscular, bazată pe integritatea și dezvoltarea tuturor funcțiilor mari organice; ea mai este și știința antrenamentului centrelor psicho-motoare, a centrelor conștiinței, prin asociațiunile multiple care există între mișcare și gândire și dintre gândire și mișcare, așa cum a definit-o foarte bine Demoor”¹⁴.

Semnificativă pentru istoria difuzării sportului este pătrunderea termenului în dicționarele explicative și în enciclopediile românești. Primele apariții de acest gen din Vechiul Regat, dicționarul elaborat de August Treboniu Laurian și J. C. Massimu din 1876, precum și dicționarul român-german al lui H. Tiktin din 1903, nu au inclus cuvântul „sport”. În 1913, la doar un an de la apariția Federației Societăților Sportive din România, dicționarul Academiei Române ignora încă termenul „sport”, dar nu și pe cel de „gimnastică”.¹⁵ Dincolo de Carpați, în primii ani ai secolului trecut, Constantin Diaconovich includea în enciclopedia sa definiții pentru „sport” (exerciții corporale, curse de cai, trăsuri, biciclete, vânătoare, patinaj, pescuit),

¹³ Pamfiliu, 1911, p. 40, 48.

¹⁴ I. Lascăr, „Educația Fizică și obligativitatea ei în învățământ”, *B.E.F.*, aprilie 1923, p. 8.

¹⁵ Laurianu, Massimu, 1903; *Dicționarul limbii române*, 1913, s. v.

„gimnastică” și „gimnastică medicală” și cita în sprijinul afirmațiilor sale *Encyclopaedia of Sports*, publicată de lordul Suffolk în 1882.¹⁶ Decalajul dintre fostele teritorii habsburgice și Vechiul Regat în domeniul culturii fizice s-a resimțit, așadar, și la nivelul lucrărilor de lexicografie.

După primul război mondial, vocea „sport” nu a mai lipsit din dicționare și enciclopedii, căpătând mai multă importanță decât „gimnastică” sau „educație fizică”. La începutul anilor 1920, Lazăr Șăineanu considera următorul înțeles al cuvântului „sport”, mai apropiat de realitățile de dinainte de primul război mondial decât de cele contemporane publicării materialului: „orice exercițiu sau petrecere cu exerciții sub aer liber: cursele, vânătoarea, gimnastica, scrima, tirul.”¹⁷ După aproape un deceniu, Ioan-Aurel Candrea și Gheorghe Adamescu arătau că termenul de origine englezească „sportsmen”, sinonim cu „sportiv”, împrumutat din franceză, desemna pe amatorul sau pe acela care găsea o îndeletnicire în „sport”, activitate înțeleasă ca „orice exercițiu, mai adesea în plin aer, cu scopul de a întări corpul, de a-i da mlădiere și frumusețe”.¹⁸

Autorii enciclopediei *Minerva* (printre care figura secretarul general al comitetului regional Cluj al F.S.S.R., Petru Cirlea) afirmă că termenul „sport” fusese împrumutat din limba engleză la jumătatea secolului al XIX-lea și introduceau distincția, prezentă în dicționarele și lexicoanele limbii germane, între sporturile atletice, mecanice și de iarnă.¹⁹ Definițiile propuse păstrau însă o anumită doză de ambiguitate în ceea ce privește categoria „sportivilor”. Nu exista o delimitare clară între sportivii de carieră (amatori sau profesioniști) și indivizii care participau ocazional la câte o

¹⁶ Diaconovich, 1900-1904, s. v.

¹⁷ Șăineanu, 1922, s. v.

¹⁸ Candrea, Adamescu, 1931, s. v.

¹⁹ *Minerva*, 1930, s. v.

întrecere sau organizau jocuri între prieteni. În plus, în presă termenul era folosit curent pentru a desemna, fără distincție, atât pe „sportivi” cât și pe „spectatori”. Cupletul cu care comicul H. Nicolaide apărea prin 1937 pe scena teatrului de revistă „Alhambra Palace” („azi la modă este sport, toată lumea face sport...”²⁰) sugera că sportul se impusese definitiv în societate ca o activitate banală. Neîndoielnic, exercițiile fizice erau la modă.

„A face sport” însemna, în cele mai multe cazuri, „a se uita la sport”. Observând un public neînsemnat la un meci considerat important, un jurnalist o pune pe seama faptului că „sportivii nu s-au întors încă de la munte sau de la mare”²¹. Un altul dezvolta subiectul, pretinzând spectatorilor să renunțe la huiduirea oaspeților atunci când jucau mai bine, scop în care își propunea, fără să și realizeze, o rubrică de educare a acelor „destui spectatori cari au căutat să ne convingă că nu sunt, încă, sportivi”²². Nu exista o distincție clară între concurenți și spectatori, cu atât mai mult cu cât termenul *sportiv* (cu varianta *sportsman*) era folosit în epoca interbelică fără a implica participarea efectivă la întreceri, ci trimitea la orice manifestare a interesului pentru sport. Fragmente precum următorul se întâlnesc frecvent în presa vremii: „sunt mii de sportivi care urmăresc matchurile de football – studiind pe de rost toate rezultatele și numele tuturor jucătorilor – numai din gazete”²³.

²⁰ *Sportul Capitalei*, 25 decembrie 1937, p. 1.

²¹ Șt. Gherase, „Ripensia – după un meci dramatic – a învins pe F.C. Rapid cu 2-0”, *România*, 17 august 1938, p. 6.

²² „Pentru public...”, *Curentul*, 13 august 1935, p. 2; N. Dumbravu, „De ce nu mai vin sportivii la sport”, *Curentul*, 9 iulie 1939, p. 6.

²³ Em. Silvan, „*Sportul Capitalei* și cititorii săi cer scăderea prețurilor de intrare la matchurile de football”, *Sportul capitalei*, 27 februarie 1937, p. 6. O situație asemănătoare se înregistra la sfârșitul secolului al XIX-lea în Franța,

Definiția termenului „sport” propusă în 1923 de Paul Rossin era mult mai potrivită și dezvăluia preocupări reale pentru teoria și practica exercițiilor fizice. Rossin pornea de la nevoia de a separa distracția ocazională, cum ar fi o plimbare cu barca pe lac, de antrenamentul sistematic în scopul parcurgerii unei distanțe date într-un timp din ce în ce mai bun.²⁴ Esența sportului era încercarea de a stabili și de a persevera într-o luptă cu propriile recorduri. Deci prin „sportiv” trebuie înțeles jucătorul, concurentul, nu și admiratorul sau denigratorul său. Coincidență sau nu, de la același exemplu al unui canotor pornea și Constantin Kirițescu în tentativa de a sublinia neconcordanța între scopurile finale ale educației fizice și sportului. Individul care se antrena pentru a-și întări organismul și relaxa mintea, fără dorința de a stabili noi recorduri în afara celor private, era un practicant al educației fizice. Din contră, acela care avea ca scop performanța recunoscută public, victoria și recordul, era sportivul. Emulația, un principiu al gimnasticii, artă situată în afara ideii de competiție, ar fi fost greșit convertită în spirit sportiv: întrecerea între grupuri de elită selecționate nu era productivă atunci când înlocuia exercițiile de ansamblu executate la o comandă unică de către grupuri eterogene. Ameliorarea stării fizice era necesară oricărui individ, prin el națiunii și patriei. Telul acestui mod de gândire era eliminarea ideii de întrecere și diseminarea gimnasticii, așa cum era predată în școală, după o programă unică pentru întreaga populație.²⁵

unde confuzia dintre *sport* și *turf* (pista de alergare de la hipodrom), era frecventă și denota aceeași identificare între concurent și privitor; cf. Littré, 1982, s. v. „sport”.

²⁴ Rossin, 1923, p. 8.

²⁵ Kirițescu, „Iluzia sportivă”, *B.E.F.*, mai 1930, p. 81-83.

Pentru Ovidiu Comșia, exercițiul fizic era un act voit utilitarist, lipsit însă de finalitatea presupusă de sport, și anume de victoria obținută prin luptă. Educația fizică reprezenta un act înscris în sfera privată, în timp ce sportul, echivalat cu îndrăzneală creației artistice, cercetării sau descoperirii, era cert o parte a sferei publice a vieții, supusă însă, la rândul ei, condiției muncii asidue pentru succes sau atitudinilor superficiale. Comșia concluziona însă în totală contradicție cu ce afirma la început, că în cazul particular al poporului român sportul era o exhibiție inutilă. Educația fizică, planificată în spiritul biopoliticii promovată de Astra transilvăneană prin organizația Șoimii Carpaților, era calea de viitor a unui popor țărănesc, *a priori* robust²⁶.

O critică limpede a ceea ce am putea numi cu o parafrază „cearta dintre sport și educație fizică” din deceniile interbelice a venit nu din mediile academice, ci de la un jucător profesionist de fotbal. Petre Steinbach găsea nefirească și în sine contradictorie poziția acelor intelectuali care „admit gimnastica și reneagă [sic!] sportul”²⁷.

În căutarea Antichității și a Evului Mediu. Semnul cel mai evident al imitării Occidentului a fost preluarea ideilor asupra rolului negativ al creștinismului medieval apusean în evoluția culturii fizice. Fără a pune în discuție diferențele dintre spațiile catolic sau reformat și cel ortodox, s-a făcut apel la Hermann Keyserling²⁸. Evul Mediu creștin a fost socotit ca o perioadă de punere sub obroc a trupului, de unde descătușarea

²⁶ Comșia, 1938, p. 77, 85-86.

²⁷ Steinbach, 1937, p. 28.

²⁸ C. Mihăescu, „Tineret sportiv”, *Vremea*, 11 decembrie 1938, p. 3.

firească, dar prost administrată, specifică secolului al XIX-lea²⁹. Jocurile și exercițiile fizice nu au fost complet uitate sau pedepsite în timpul Evului Mediu și Renașterii, din contră chiar, cercetări relativ recente infirmă această teză³⁰. În ciuda oricăror prejudecăți, jocul nu era un apanaj al nobilimii, pentru care reprezenta doar un alt mediu de a marca diferențieri de ordin intern.³¹ La fel ca și camăta, jocul rupea din timpul ce aparținea numai lui Dumnezeu, de unde reacții de condamnare din partea Bisericii Catolice, extreme în cazul Florenței sub conducerea lui Girolamo Savonarola (interzicerea *calcio*, jocul cu mingea)³², mai degrabă formale, dacă ne gândim la plăcerea cu care clericii înșiși practicau în mănăstiri o formă precursoră a tenisului modern³³.

Dacă teologii ortodocși par să fi fost mai puțin preocupați de analiza profundă a (re)descoperirii culturii fizice, mărgininu-se la critica agresivității fără precedent a sportului³⁴, în literatura catolică problema a fost abordată deschis. În teza sa de doctorat, apărută în 1947 în limba latină, Ladislaus Fodor cita un număr important de lucrări apărute în germană, italiană și maghiară, dar nici una românească. Autorul nu nega aspectele pozitive ale educației fizice, dar atrăgea asupra pericolelor morale reprezentate de nuditate, violență, profesionism și aranjamente de culise³⁵. Piedică în calea

²⁹ Cf. Cristofor, 1916, p. 16; P. Dumitrașcu, „Considerațiuni asupra educației fizice”, *B.E.F.*, mai 1929, p. 92; *Minerva*, 1930, s. v. *Educație fizică*, p. 410 și *Olimpiade*, p. 728; Kirilescu, 1938, p. 12.

³⁰ Cf. Krüger, 1984, p. 26; McIntosh, 1984, p. 48; Carter, 1992.

³¹ Le Goff, Schmitt, 2002, p. 381-382.

³² Bredekamp, *op. cit.*, p. 38.

³³ Gillmeister, 1990, p. 28.

³⁴ Vezi răspunsul lui Camil Petrescu [N. Grămătic], „Fair play...”, *Timpul*, 4 iunie 1937, p. 8, la „articolul unei fețe bisericești”; cf. Virgil Roșală, „Între gimnastică și religie”, *B.E.F.*, ianuarie 1927, p. 4-5.

³⁵ Fodor, 1947.

bătrâneții, cultura fizică permitea disocierea de vârsta biologică și găsea în igienă și morală o cale echilibrată de a pune în practică legile și darurile dumnezeiești, dar și de a prelungi vârsta tinereții.³⁶ Spre sfârșitul anilor 1930, doctrina construită pentru Străjii Țării așeza educația fizică pe același rang cu cea religioasă și morală iar Teofil Sidorovici mergea până la a proclama categoric: „suntem sortiți și chemați să fim farul credinței ortodoxe și purtătorii ei de cuvânt”, după dispariția Rusiei și apariția U.R.S.S.³⁷. Apariția străjeriei a fost primită cu satisfacție de reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române, care a adoptat un discurs laudativ la adresa ideii larg răspândite în Europa de a introduce controlul statului în educație, argumentându-și poziția prin rolul religiei în crearea identității naționale³⁸. S-a vorbit în România interbelică despre corectarea erorilor fiziologice generate de lunga dominație a dogmelor³⁹, dar apelul la religie era o constantă a teoriei educației integrale ce trebuia asigurată tinerilor⁴⁰. *Asociația Creștină a Femeilor* (precursoarea mișcării cercetașelor în România) găsea în epistola către corinteni a Sfântului Apostol Pavel o justificare a idealului de frumusețe feminină – sănătate și tărie de caracter – pentru care milita: „sau nu știți că trupul vostru este templu al Duhului Sfânt care este în voi, pe care-l aveți de la Dumnezeu și că voi nu sunteți ai voștri?”⁴¹.

³⁶ Nicoară, 1933, p. 107-109.

³⁷ Teofil Sidorovici, „Însemnătatea străjeriei”, *R.C.C.*, martie-aprilie 1939, p. 31, 34.

³⁸ Gh. Comana, „Biserica și Străjeria”, *Biserica Ortodoxă Română.*, mai-iunie 1940, p. 468-470.

³⁹ Hristache, *op. cit.*, p. VI; I. Lascăr, „Educația Fizică și obligativitatea ei în învățământ”, *B.E.F.*, aprilie 1923, p. 8.

⁴⁰ Iuliu Moldovan, „Educația Fizică a Femeii”, *B.E.F.*, an VIII, nr. 4, aprilie 1930, p. 69.

⁴¹ *I Corinteni 6. 19*. Cf. A.N.I.C., Fond A.C.F., dosar 1/1922, f. 123.

Dacă în ceea ce privește creștinismul apelul la trecut avea rolul de a justifica explozia culturii fizice în lumea modernă, invocarea Antichității grecești însemna căutarea unui termen de comparație zdrobitor pentru a exprima dezacordul față de manifestările specifice sportului contemporan, într-o încercare de a tempera entuziasmul în jurul acestuia. În introducerea scrisă pentru antologia de texte din autori antici intitulată *Sportul la eleni*, universitarul clujean Ștefan Bezdechi insista asupra influenței negative a recordului măsurat mecanic și consemnat oficial. Sportul modern nu mai putea fi comparat cu cel grecesc, întrucât fusese subminat de profesionalizare și de interese financiare. Bezdechi atrăgea atenția asupra pierderii totale a idealului antic grecesc și lăsa să se înțeleagă faptul că în lumea modernă trupul frumos era doar o vorbă, nu și o realizare. Cel mai important aspect pozitiv era, după ce igiena luase locul sentimentului artistic și religios, egalitatea adusă de actul sportiv, răspândirea în toate clasele societății.⁴² Clasicistul Ștefan Bezdechi considera creștinismul, medicina și societatea romană ca dușmanii gimnasticii clasice grecești pentru a concluziona că pentru contemporanii săi urmarea fidelă a tipului-ideal antic era de preferat dorinței irealizabile de a-l depăși.⁴³ Grecia antică reprezenta termenul logic de comparație pentru avântul sportiv modern și pentru latinistul Iuliu Valaori, care atrăgea atenția asupra nevoii de cumpătare în exercițiul fizic.⁴⁴

⁴² Bezdechi, 1930, p. 1, 4, 21-26; despre contextul editării lucrării în cadrul programului biopolitic al *Astreii*, Atanasie Popa, „Șoimii Carpaților”, *Boabe de grâu*, august 1930, p. 345.

⁴³ Idem, „Gimnastica elenă și sportul modern”, *Gazeta ilustrată*, octombrie 1933, p. 232.

⁴⁴ Iuliu Valaori, „Sportul la Greci și la Romani”, *R.C.C.*, an I, nr. 3-4, mai-iunie 1936, p. 19.

De generalizarea concepției „renașterii” valorilor fizice antice în perioada modernă pare să nu fi fost străin, prin cursuri și scrieri, Constantin Kirișescu⁴⁵. Într-o conferință radiodifuzată la 9 septembrie 1936, influențat de succesul Jocurilor Olimpice de la Berlin, el vorbea despre îmbogățirea idealurilor antice prin folosirea sportului ca mijloc al apropierii între popoare⁴⁶. Nicolae Iorga se arată însă dezamăgit de ceea ce considera o confuzie între idealul antic („armonie, seninătate, modestie”) și lupta modernă pentru victoria aclamată mult prea frenetic „de o mulțime oarecare”.⁴⁷ Profesorului de pedagogie C. Niculescu-Novaci îi plăcea să creadă că în epoca modernă s-a pus definitiv în practică arhicunoscutul dicton al lui Juvenal, *mens sana in corpore sano*.

Conform lui Niculescu-Novaci, dacă în Antichitatea greco-romană se considerase corpul armonios, puternic și sănătos ca ideal de frumusețe absolută, iar în Evul Mediu primase frumusețea spiritului, oamenii epocii moderne au reușit doar să găsească o cale de mijloc simplă, necesară, universal utilă, între două curente ireconciliabile⁴⁸. În ultimele decenii, Stella Petecel a continuat cercetarea istoriei culturii fizice antice și a adus clarificări importante în privința terminologiei și a diferențelor esențiale dintre jocul cu accente atât laice cât și religioase din Antichitate și sportul secularizat din lumea modernă⁴⁹.

⁴⁵ Marin Trincă, „De pe băncile I.S.E.F.”, *Omagiu lui Constantin Kirișescu*, 1937, p. 210; Aurel G. Teodorescu, „Constantin Kirișescu și educația fizică”, *Omagiu lui Constantin Kirișescu*, 1937, p. 205-206.

⁴⁶ C. Kirișescu, „Olympia antică și olympismul modern”, *R.C.C.*, septembrie 1936, p. 56.

⁴⁷ N. Iorga, „Olimpice...”, *Neamul Românesc*, 18 august 1936, p. 1.

⁴⁸ C. Niculescu-Novaci, „Educația fizică în școala primară”, *R.G.Î.*, septembrie 1928, p. 433.

⁴⁹ Petecel, 2002.

Preliminarii la o istorie a tineretului din România interbelică? Un schimb de replici între Nicolae Iorga și Mihail Manoilescu, iscat în Senatul României în anul 1936, poate fi sintetizat într-un joc de cuvinte ce definește involuntar scurta existență a României Mari: „facere – prefacere – desfacere”. Sintagma poate fi aplicată și conflictului dur și intelectual fecund dintre generația celor pentru care „reîntregirea” era rațiunea existenței și cea pentru care ieșirea din adolescență a coincis cu primii ai reconstrucției postbelice. Mihail Manoilescu afirma că menținerea unei stări de ostilitate între „tineri” și „bătrâni” ar conduce la pieirea poporului român, așa cum se întâmplase în Rusia, unde țarismul disprețuise prăpastia dintre tineret și stat. Manoilescu se referea la tinerii atrași de mișcările naționaliste și extremiste, dezamăgiți de oamenii și ideile partidelor politice, și critica generația așa-zis „veche” pentru păstrarea controlului asupra deciziilor esențiale: „tinerii de astăzi au visurile lor, au idealurile lor, au concepțiile lor despre viață, au nebuniile lor și-și reclamă chiar dreptul la inconsecvențele lor”⁵⁰

Cheia înțelegerii scurtei, zbuciumatei și insuficient dezbătutei istorii a României Mari nu este analiza contradicțiilor dintre categoriile de vârstă, fie această biologică sau spirituală. „Tineretul de astăzi nu mai are nimic în comun cu nimicnicia trupească a celui de ieri”⁵¹, „tineretul este al familiei și al statului”⁵², „crescând împreună cu tineretul țării”⁵³ – sunt citate din texte ce susțineau o legătură directă între vârsta tinereții și cultura fizică, aceasta din urmă ca element specific

⁵⁰ Manoilescu, 1936, p. 3-4, 6-7.

⁵¹ „Săptămâna străjeriei”, *România*, 4 iunie 1939, p. 1.

⁵² Petre Andrei, „Solidaritatea socială și solidaritatea națională prin Străjerie”, *Straja Țării*, [1940], p. 36.

⁵³ A.N.I.C., Fond Asociația Creștină a Femeilor Române (A.C.F.), dosar 1/1922, f. 97 v.

al epocii de după primul război mondial. Dar cine poate fi considerat „tânăr” și cine era „bătrân” în România interbelică? Conta vârsta fizică sau cea spirituală pentru teoreticienii acestui conflict între generații? Jucau trupul și exercițiul un rol în această departajare între grupele de vârstă?

„Este necesar să avem o tinerime întărită prin exerciții sportive, voinică sufletește și trupește”, susținea C. D. Dimitriu într-o ședință a Senatului din 1924⁵⁴. Corpul și spiritul trebuiau întărite și menținute sănătoase prin exercițiu pentru a face din tineri și tinere buni cetățeni, soldați și părinți. Dar cum era delimitată vârsta „tinereții”? Iulian Zăvoianu propunea în 1907 și 1913 următoarea piramidă a vârstelor: prima și a doua copilărie (de la naștere până la 14 ani), vârsta adultă (14-21 de ani) și a tinereții (21-28 de ani), apoi vârsta matură a bărbăției și bătrâneții.⁵⁵ Antonim al lui bătrân, mai precis, „care nu e înaintat în vârstă”⁵⁶, definea vag Ioan-Aurel Candrea „tânărul”. Ceea ce trebuia făcut pentru a desăvârși formarea acestei „lumi foarte numeroase, destul de limpede îngrădită prin vârstă și preocupări”⁵⁷ era organizarea atentă a vieții de zi cu zi până la vârsta măritişului (18 ani) și a încorporării (20 de ani). Prin decretul de înființare a Străzii Țării vârsta maximă până la care înscrierea fetelor și băieților era obligatorie era fixată de la 7 la 21 și, respectiv, 18 ani.⁵⁸ Indiferent de limitele fixate arbitrar, caracteristica specifică tinereții era posibilitatea de a folosi trupul pentru a îndeplini obiectivele educației integrale. Probabil că lui Emanoil Bucuța îi datorăm această descriere patetică a raporturilor ideale dintre cultura fizică și caracter: „o, dacă

⁵⁴ *Lege pentru persoanele juridice*, 1924, p. 156.

⁵⁵ [Zăvoianu], 1913, p. 30-39.

⁵⁶ Candrea, Adamescu, 1931, s. v. Materialul a fost strâns de Candrea între 1926-1931.

⁵⁷ „Organizări ale tinerimii”, *Boabe de grâu*, februarie 1934, p. 98.

⁵⁸ *Decret-lege pentru organizarea și funcționarea „Straja Țării”*, f. a., p. 3.

educația fizică ar fi aracul trainic pe care să se înfășoare vrejurile purtătoare de roade dulci ale educației morale!”⁵⁹

Rădăcinile asocierii dintre conceptele tânăr și corp trebuie căutate primul deceniu al secolului trecut, atunci când educația fizică (școlară) și mișcarea sportivă începeau să se așeze pe temelii (aparent) solide și să devină un subiect de dezbateră publică. În fond, statutul Federației Societăților de Sport din România, elaborat în 1912, consfințea cvasi-oficial încadrarea exercițiului fizic printre trăsăturile specifice vârstei tinereții.⁶⁰ Nu se poate vorbi însă despre un tineret unitar, ci despre o categorie abstractă, divizată mai puțin prin grupe de vârstă, cât prin apartenență sociale. Starea materială și educația primită permitea principiilor din familia regală a României sau descendenților elitei sociale, economice și politice să înțeleagă sportul într-adevăr ca o ocupație strict rezervată timpului liber. Pentru pătura urbană mijlocie și pentru tinerii proveniți din familii fără posibilități materiale, sportul avea să reprezinte o cale de a urca în ierarhia socială, de a acumula prestigiu și avere.

Ca și în lumea occidentală⁶¹, și în societatea românească se observă mutații profunde în relația individului cu propriul său trup. Independent de discursurile despre ce ar fi trebuit să fie educația fizică și sportul, corpul tinerilor, bărbați și femei deopotrivă, se schimba vizibil. Nou descoperita grijă pentru propriul trup, modestă în comparație cu perioada actuală, a stârnit teama de o posibilă decadentă intelectuală ce ar fi intervenit în cazul schimbării raportului dintre timpul afectat studiului și cel rezervat recreației. Grijă pentru învelișul de carne anunța, pentru cei mai pesimiști dintre contemporani, sfârșitul

⁵⁹ „Turism, sport, educație fizică”, *Boabe de grâu*, martie 1931, p. 176.

⁶⁰ F.S.S.R., *Statute*, f. a., p. 4. Același text a fost publicat de Costescu, [1937], p. 53.

⁶¹ Cf. Antoine Prost, „Frontierele și spațiile privatului”, în Ariès, Duby (coord.), 1997, p. 75 sqr.

dominației spiritului: „nu se mai citește. Tinerii prevestesc un viitor sumbru, ei își fortifică un trup odihnit și o minte cu grijă păstrată departe de chinurile creației”⁶².

Acestei frici exagerate și exacerbate i se replica prin înșiruirea calităților morale și fizice pe care sportul practicat cu măsură le putea insufla oricărei categorii socio-profesionale: spiritul combativ, curajul, vivacitatea, reflexele bune, rezistența la efort în condiții grele, capacitatea de a lucra sau lupta în grup și camaraderia, implicit și spiritul de sacrificiu. După o asemenea demonstrație, Neagu Boerescu concluziona: „excelent mijloc de regenerare fizică și de educație colectivă, scopul lui [al sportului] este de a trimite în lupta zilnică pentru viață, un tineret robust și sănătos, a cărui pregătire fizică să îi completeze cât mai temeinic valoarea intelectuală, în vederea unui randament social superior”⁶³.

Boerescu nu își puna problema adaptării exercițiilor și jocurilor corporale la nevoile și posibilele cerințe ale oamenilor trecuți de vârsta tinereții. Argumentele sale aminteau de o decizie adoptată de F.S.S.R. cu privire la înscrierea în asociațiile și cluburile sportive: „se înțeleg ca *buni pentru sporturi* tinerii a căror constituție organică permite începerea antrenamentului sportului pentru care optează. *Se amână*: I. Tinerii care, solicitând înscrierea într-un club, au nevoie de o preparare prealabilă, de o adaptare a organismului; II. Tinerii care practicând sporturile slăbesc brusc, prezentând fenomene de oboseală. *Se dispensează* toți aceia care au leziuni organice: orice afecțiune cardiacă sau pulmonară (cronice, subacute, îndeosebi leziuni cardiace instalate, pleurite, tuberculoză pulmonară)”⁶⁴.

⁶² [S. D.], „Generația sportivă”, *Rampa*, 12 septembrie 1926, p. 1.

⁶³ Neagu Boerescu, „Foloasele sportului și începuturile lui la noi în țară”, *Cele trei Crișuri*, iulie-august 1931, p. 94.

⁶⁴ F.S.S.R., „Regulamentul de funcționare a comisiunilor sanitare”, *B.E.F.*, ianuarie 1926, p. 15.

Chiar și atunci când sportul sau educația fizică nu erau direct aduse în discuție, a vorbi despre trup însemna a vorbi despre tineret și educație. Prin reiterarea unor idei vehiculate deja la începutul secolului al XX-lea, mișcarea eugenică cristalizată prin *Astra Transilvăneană* în mediul universitar clujean, a insistat asupra legăturii strânse dintre sănătatea individuală și vigoarea națiunii. Scriind pentru studenți, M. Zolog și Ovidiu Comșia așezau tacit cultura fizică printre componentele unui regim politic stabil prin autoritarism, tradiționalism și conservatorism, opus democrației ce producea individualism și instabilitate. Exercițiul fizic colectiv era integrat acestui regim politic ideal prin posibilitatea de a fi orientat către întărirea colectivității prin forța indivizilor: „utilitatea reală a individului constă în funcțiunea lui generatoare, în chemarea lui de a transmite viața, la care știința biologică, aplicată la problemele umane, mai adaugă și datoria de a veghea la transmiterea ei nealterată, la păstrarea patrimoniului ereditar, pentru a perpetua valorile biologice de-a lungul șirului de descendenți”⁶⁵.

Fenomen instigator la reflecții și dezbateri, sportul era descris între cele două războaie mondiale „ca loc comun al tineretului, și ca stare de spirit colectivă”⁶⁶. Societatea românească nu a reprezentat, din punctul de vedere al conflictelor între generații, al asocierii tineretului cu exercițiul fizic și al încercărilor de a controla politic educația, o excepție în Europa interbelică. Mărturie stă colecția de corespondențe reunită sub titlul *Tineretul de azi*, rezultat al unei largi anchete întreprinsă de ziarul parizian *Le Temps*. Concluziile acestei anchete au fost, evident, impregnate de „spiritul epocii” și de

⁶⁵ M. Zolog, O. Comșia, „Igiena și igiena socială a vieții studențești”, în *Îndrumări universitare*, 1936, p. 1-22.

⁶⁶ N. Aloman, „Ce ne învață sportul?”, *Curentul*, 11 martie 1936, p. 1.

limitele unui demers specific jurnalistic, mai degrabă ancorat în realitățile curente decât privind într-o perspectivă istorică. În general, toți corespondenții care au contribuit la anchetă au folosit un ton pozitiv, ce arăta încredere în virtuțile tineretului. Impresia lăsată de ancheta *Le Temps* era cea a unei epoci de stabilitate, de depășire a încercărilor războiului și crizei economice. Se făcea însă simțită și o nuanță de îngrijorare în privința viitorului, justificată de cel puțin trei caracteristici comune tineretului european, deloc bizare în anii '30 ai secolului trecut: optimismul, tendințele naționaliste și tentația instaurării și acceptării dictaturii⁶⁷. Miza pusă de dictaturile europene pe transformarea culturii fizice din componentă a timpului liber în armă ideologică a găsit adepți și în România. Fondarea Străjii Țării, îmbrățișată cu entuziasm fie din convingere, fie din oportunism, a fost îndelung pregătită și s-a petrecut într-un moment favorabil, bine speculat⁶⁸.

Ancheta ziarului *Le Temps* este relevantă pentru dimensiunea comparatistă pe care o propune și prin posibilitatea de a studia în profunzime modelele externe după care s-au ghidat societatea și clasa politică românească în privința „tineretului”. În introducerea scrisă pentru volum, autorul traducerii, Petre V. Haneș, și-a făcut cunoscute propriile opinii asupra problemei conflictelor între generații în societatea românească. Haneș considera că schimbările majore ce se produsese în sfera privată în percepția autorității familiei se manifestau și în viața publică: „tinerii nu mai tremură în fața părinților, în schimb îi iubesc mai mult”⁶⁹. Această schimbarea de atitudine era, alături de camaraderia

⁶⁷ Marcel Prevost, „Concluziuni și despre tineretul francez”, în Ziarul *Le Temps*, [1934?], p. 119.

⁶⁸ Cf. Dragoș Vrânceanu, „O organizare națională a tineretului”, *Curentul*, 30 mai 1936, p. 1; Gabrea, 1938, p. 4.

⁶⁹ Ziarul *Le Temps*, [1934?], p. XII.

între tineri și maturi sau între băieți și fete, precocitatea ideilor radicale și de sport, o consecință a bucuriei de a trăi, a freneziei ce a cuprins Europa și America după încheierea primului război mondial. Tot ca urmări ale acestuia erau nominalizate și problemele sociale aflate la baza celor mai acute divergențe între generații din România: șomajul intelectual, naționalismul, neîncrederea în partidele politice tradiționale și în viziunile acestora asupra rolului tineretului, a cărui energie tineretului nu trebuia stăvilită, ci canalizată spre scopuri „constructive”.⁷⁰ Impulsul tinerilor români de a se lua la întrecere cu Occidentul, naiv pentru corespondentul ziarului parizian, B. Nortines, era salvator pentru cei crescuți în atmosfera de descurajantă dezorganizare căreia abia măsurile luate începând după Restaurația din 1930 păreau să îi fi pus capăt. Reîntoarcerea spre tradițiile populare se datora tot celor tineri. În noua ambianță, chemarea către sport era binevenită pentru activarea unui spirit de disciplină latent, dar insuficient stimulat. Latura neplăcută ce definea tineretul român era antisemitismul, pe care B. Nortines îl considera folositor doar ca armă politică în jocurile de putere din primul deceniu postbelic. Totuși, corespondentul ziarului francez găsea în România o generație tânără (16-20 de ani) mai matură decât cea care o precedase (25-30 de ani), mai înclinată spre muncă, măsură și echilibru, decât spre plăcerile brute ale vieții.⁷¹ Educația fizică și sportul reveneau obsesiv în relatările corespondenților ziarului: „secretul viitorului stă ascuns în școli, pe stadioane, pe piste, pretutindeni unde cei cu mai puțin de douăzeci de ani se antrenează pentru viață”⁷². Era o trăsătură specifică Europei, indiferent de tipul de regimuri

⁷⁰ Cf. *ibidem*, p. XIII-XVI.

⁷¹ B. Nortines, „Tineretul românesc”, *Tineretul de azi*, [1934?], p. 1-3.

⁷² Marcel Prevost, *Tineretul de azi*, [1934?], p. 121.

politice. Italia fascistă era mult mai apreciată⁷³ decât Cehoslovacia democratică⁷⁴.

În Vechiul Regat, rolul de a transforma percepția asupra culturii fizice a fost asumat înainte de primul război mondial de un grup restrâns de tineri. Aceștia aveau să se considere, mai târziu, pionieri ai educației fizice și sportului românesc sau, într-o formulă dramatică, „generația de sacrificiu a sporturilor”⁷⁵. Proveniți din rândul elitei sociale, politice și economice, acești tineri, majoritatea reveniți în țară după studii în străinătate, și-au asumat rolul de a „vulgariza”⁷⁶, după cum le plăcea să spună, exercițiile fizice în rândul maselor. Discursul lor nu era o noutate – Dumitru Dona și Iulian Zăvoianu încercaseră, în 1907, să atragă atenția asupra subdezvoltării și a răcelii cu care era primită cultura fizică. Termenii fundamentali erau însă aceiași: întârziere în comparație cu Occidentul și unele state vecine, tineret, patrie, război. Dar meritul incontestabil al fondatorilor F.S.S.R. și deosebirea față de oricare alte inițiative a fost obținerea patronajului familiei regale. Legătura dintre dinastie și mișcarea sportivă a avut, dincolo de pasiunea pentru cultură fizică a unor membri ai Casei Regale, o clară dimensiune propagandistică, menită să sublinieze agenda politică și să întărească discursul modernizator al liderilor F.S.S.R. Prietenia și patronajul moștenitorului tronului, Carol, mai târziu ale

⁷³ Paul Gentizon, „Tineretul italian”, *Tineretul de azi*, [1934?], p. 18-20; cf. Carmen Betti, „L’encadrement de l’enfance et de la jeunesse en Italie pendant le régime fasciste”, *Actes du Colloque International „Historicité de l’enfance et de la jeunesse”*, 1986, p. 539-547.

⁷⁴ Georges Marot, „Tineretul cehoslovac”, *Tineretul de azi*, [1934?], p. 66-68.

⁷⁵ „O răsplată binemeritată”, *Buletinul săptămânii*, 13 martie 1938, p. 26.

⁷⁶ Gr. Caracostea, „Tehnica și puterea fizică”, *Gazeta sporturilor*, 28 septembrie 1924, p. 1.

principesei Ileana și principelui Nicolae, erau căutate și cultivate de cercurile sportive.

Numeroase fotografii îl arată pe Carol, un pasionat schior, automobilist și jucător de tenis, în postura de spectator sau de protegiuitor al întrecerilor sportive. Ceea ce nu se poate nega este implicarea reală a lui Carol în viața sportivă încă de dinainte de primul război mondial⁷⁷. Spre sfârșitul domniei sale, propaganda oficială a preluat laudele conducătorilor mișcării sportive la adresa suveranului pentru a prezenta sportul românesc ca primă realizare efectivă a regelui Carol al II-lea, încununată în 1938 de includerea educației fizice în programul de guvernare⁷⁸. La aniversarea a 10 ani de la Restaurație, numărul special al *României*, ziarul oficial al Frontului Renașterii Naționale, tipărea sub titlul *Sportul românesc sub semnul înnoitor al M. S. Regelui* un grupaj de articole scrise de Neagu Boerescu (*Sportul românesc cea dintâi ctitorie a M. S. Regelui*), Paul Costescu (*Mișcarea sportivă sub semnul Restaurației*), Alexandru Manolescu (*Ultimul deceniu a însemnat un vădit progres*), Constantin Michăilescu (*M. S. Regele și educația fizică*) și Constantin Chirilă (*Omagiu cercetășesc*).⁷⁹ Cultura în general⁸⁰ și cultura fizică în particular⁸¹ deveniseră puncte forte ale cultului personalității suveranului. „Salutul sportiv” trebuia executat la începutul fiecărei manifestări⁸² iar victoriile îi erau uneori dedicate⁸³.

⁷⁷ Teofil Sidorovici, Ion Manolescu, Constantin Nedelcu, „Straja Țării”, în *Enciclopedia României I. Statul*, 1938, p. 484.

⁷⁸ „Cinci luni după întronarea ordinii. Proclamația guvernului către țară. Un bilanț de realizări și un program de aplicat”, *România*, 7 iulie 1938, p. 1.

⁷⁹ *România*, 9 iunie 1940, p. 28.

⁸⁰ Sandache, 1998, p. 70-71.

⁸¹ Marinescu, Modreanu, Buruiană, 1935, p. 199-207.

⁸² Căpitanii echipelor sau reprezentanții sportivilor trebuiau să scandeze *Pentru Majestatea Sa Regele Carol al II-lea!*; ceilalți sportivi, oficiali și chiar publicul răspundeau *Trăiască! Trăiască! Trăiască!*; „Regulamentul Salutului

Până unde mergea suveranul este însă greu de aflat. Una din „cunoștințele de bază” a oricărui microbist român este implicarea sa în alegerea jucătorilor trimiși la Cupa Mondială din 1930⁸⁴. Faptele reale sunt destul de greu de stabilit – cert este însă că fotbalul îl lăsa destul de rece pe Carol⁸⁵, arareori prezent la meciuri, chiar și la unele considerate foarte spectaculoase sau importante. Cenzura și servilismul au făcut ca regele Carol al II-lea să nu poată fi criticat deschis, dar după abdicarea de la 6 septembrie 1940 abjurarea a cuprins și mediile sportive⁸⁶.

Exilul lui Carol nu a întrerupt patronajul familiei regale asupra mișcării sportive. Regele Ferdinand deținea formal titlul de președinte al F.S.S.R., dar, oficial datorită stării sănătății suveranului, principele Nicolae (1903-1978) și principesa Ileana (1908-1991) reprezentau casa regală la evenimentele sportive⁸⁷. Amândoi s-au implicat și în mișcarea cercetașilor⁸⁸,

Sportiv”, *Anuarul sporturilor pe 1939-1940*, București, 1940, p. 40. În noiembrie 1940, formula a fost schimbată în *Pentru România Legionară!* urmat de 15 secunde de reculegere în memoria martirilor legionari; „Conducerea sportului românesc a reglementat salutul sportiv obligator însă numai la sporturile amatoare”, *Timpul*, 3 noiembrie 1940, p. 6; „Salutul sportiv”, *Curentul*, 4 noiembrie 1940, p. 8.

⁸³ Cf. „Înălțătoarea sărbătoare a sportului românesc”, *Curentul*, 24 noiembrie 1935, p. 10.

⁸⁴ Andrei Ionescu, „1930. Românii în Uruguay”, *Secolul XX. Fotbal*, nr. 4-7/1998, 397-400, p. 178-179. Autorul afirmă că a consultat arhiva personală a șefului delegației române, avocatul Paul Nedelcovici, din păcate inaccesibilă mie. Acolo s-ar afla extrase din ziare uruguayene, inclusiv interviul dat de Moritz Beilis unde ziaristul român relatează intervenția regelui.

⁸⁵ „Convorbire cu A. S. R. Principele Moștenitor”, *Gazeta sporturilor*, 9 ianuarie 1925, p. 1.

⁸⁶ Cf. N. Dumbravu, „Sportul – funcțiune națională”, *Curentul*, 12 decembrie 1940, p. 2.

⁸⁷ „Demonstrația de sfârșit de an a I.N.E.F. din 21 mai 1928”, *B.E.F.*, iunie 1928, p. 86.

principesa fiind chiar fondatoarea secției feminine din România. Întoarcerea lui Carol a însemnat și revenirea sa în fruntea mișcării sportive, ceilalți membri ai Casei Regale, precum Marele Voievod Mihai, având nevoie de acordul său pentru a putea apărea sau patrona întrecerile sportive⁸⁹. Și în viața sportivă, principele Nicolae a trecut într-un con de umbră. Fapt trecut cu vederea până acum, Nicolae a alcătuit un manual de schi, tipărit în 1940⁹⁰. Numele său nu apărea nicăieri în volum, doar semnătura autografă îi era reprodusă pe copertă, însă în bibliografia unui alt manual, scris de C. Medeleanu, „A.S.R. Principele Nicolae” era indicat ca autor al lucrării din 1940⁹¹.

Principesa Ileana ducea o viață sportivă activă. Înscrisă la vârsta adolescenței în *Asociația Creștină a Femeilor* (A.C.F.), fondată de Regina Maria cu ajutorul unui grup de secretare venite din străinătate⁹², principesa Ileana a făcut parte în timpul anului de studii petrecut în Anglia din *Young Women Christian Association* (Y.W.C.A.) iar la întoarcerea în țară a devenit studentă la I.S.E.F.⁹³, unde studia alături de colegi veniți din toate colțurile țării, dintre care mulți văzuseră pentru prima oară în căminul institutului un avizier, parchet, electricitate, spălător sau sobă⁹⁴. Numeroase fotografii apărute în *Buletinul Educației Fizice* o arată exersând alături de colege. Ileana participa la cursurile de schi organizate de I.S.E.F. la

⁸⁹ Cf. Ion Dimitrescu, „Chemarea de regenerare”, *Curentul*, 25 ianuarie 1929, p. 1.

⁹⁰ Cf. [Neagu Boerescu], „Măria Sa Marele Voievod Mihai acceptă patronajul și va da plecarea în cross-ul școlărilor”, *Universul*, 5 aprilie 1931, p. 8.

⁹¹ Nicolae, 1940 (prefața este datată 1933).

⁹² Medeleanu, 1942, p. 115.

⁹³ Ileana, 1999, p. 26.

⁹⁴ „A.S.R. Principesa Ileana printre Studentele I.N.E.F.”, *B.E.F.*, ianuarie 1927, p. 1.

⁹⁵ Gheorghe Stănculescu, „Viața de cămin”, în I.S.E.F., 1933, p. 72.

Predeal, cărora le descoperise o încărcătură simbolică: pârtia traversa fosta frontieră dintre România și Austro-Ungaria⁹⁵. Semnificativ pentru relația dintre principesă și colegi a fost gestul de a anunța oficial logodna sa în cadrul informal al taberei de schi⁹⁶.

Este aproape imposibil de stabilit dacă prin educarea principesei Ileana „împreună cu tineretul țării” era inaugurată o politică de durată a familiei domnitoare. Încercările de a crea prin educație un sentiment de solidaritate între viitorul rege și supuși erau evidente deja din perioada Regenței, dar mișcarea cercetășească era considerată mai potrivită pentru țeserea acestor legături: „ajutați cercetășia! În felul acesta veți pregăti intrarea Regelui Mihai în rândurile unui tineret bine îndrumat”⁹⁷.

Istoria sportului și a educației fizice ca temă a istoriei sociale și culturale. În ciuda aparențelor, istoria sportului nu se reduce la cunoașterea detaliată a competițiilor și vedetelor din urmă cu cel mult câteva sezoane. Desigur, este o parte a trecutului deschisă mai mult decât alta tratărilor entuziaste și partizane, nu neapărat prost documentate. S-ar putea chiar afirma că „locurile memoriei” sportive sunt mai numeroase decât oricare altele. Evenimente deosebite se petrec în spații publice, deschise, fără ca toată lumea să vadă același lucruri. „Bombardamentul mediatic” zilnic complică lucrurile în loc să le clarifice. Memoria individuală joacă un rol fundamental în formarea unor puncte de vedere și opinii aparent inatacabile. Influența „diletanților”, termenul generic și

⁹⁵ Ileana, *op. cit.*, p. 39, 161.

⁹⁶ T. Ciuncan, „Principesa Ileana la Predeal”, *Curentul*, 24 ianuarie 1930, p. 4; „Predealul sportiv. Activitatea de iarnă a O.N.E.F.”, *Curentul*, 2 februarie 1930, p. 3.

⁹⁷ *Banatul. Revistă culturală, socială, economică*, noiembrie – decembrie 1928, p. 63.

destul de peiorativ rezervat de profesioniști istoricilor amatori, este covârșitoarea atunci când vine vorba despre trecutul sportului și al educației fizice. Dar absența culturii fizice din temele abordate de profesioniști, motivată, paradoxal, tocmai de banalitatea, vulgaritatea chiar, a unui fapt și comportament zilnic, a creat un gol pe care l-au umplut tocmai acești „neprofesioniști”. Materialul adunat de aceștia este enorm. Într-altă ordine de idei, compararea realizărilor „diletanților” cu demersurile profesioniștilor invită la o reflecție rece asupra impactului real al științei istorice în afara spațiilor academice.

Intervine și un alt aspect al istoriei „profesioniste”: pozitivismul. Știința istorică dominată de „obsesia documentului” și de nararea evenimentelor politice a fost modelul firesc urmat de acești „amatori”. Integrarea unor teme, izvoare și metode noi de lucru a schimbat radical datele problemei. Există, firesc, o istorie evenimentială a sportului și educației fizice, atentă la cronologie, obsedată de căutarea „primei mențiuni”, concretizată în compilarea unor serii de competiții, rezultate, recorduri, campioni. Ceea ce lipsea acestui mod de a scrie istoria culturii fizice era contextualizarea. Spre deosebire de modul de redare a trecutului ce se numește, convențional, „evenimential”, menirea istoriei „profunde” este de a investiga sportul și educația fizică ca produse sociale și culturale. Scopul final este identificarea locului și rolului culturii fizice într-o anumită societate, într-un anumit moment al existenței acesteia.

Sociologia și antropologia și-au îndreptat primele atenția asupra culturii fizice. Nimic mai firesc, dacă se ia în considerare faptul că obiectul de studiu al acestor științe este societatea actuală. Prin anii 1960, sociologii au început să analizeze timpul liber, un fenomen relativ nou, iar jocul și sportul au fost integrate acestor preocupări. Ulterior aveau să devină teme de sine stătătoare. Dezbaterile intelectuale în jurul stării de fapt al „societății industrializate”, prezente în deceniul

1960-1970 atât în Vestul cât și în Estul Europei, au influențat decisiv istoria culturii fizice, privită datorită opiniilor dependente de orientările politice, ideologice și teoretice ca un fenomen aflat într-o legătură directă cu transformările economice, sociale, politice și culturale⁹⁸. Intrarea culturii fizice în sfera de interes a științelor trecutului și prezentului societății a modificat centrul de interes: evoluția performanțelor tehnice a început să joace doar un rol secundar. *A face și a consuma* sport sunt acțiuni ce presupun cunoștințe, atitudini și comportamente ce conduc la apariția unor forme aparte de sociabilitate sau înstrăinare și, de asemenea, implică factori precum timpul, spațiul, supunerea la reguli scrise sau tacit acceptate. Sunt, prin urmare, fapte ce pot fi supuse atenției istoricului profesionist, în aceeași măsură ca și sociologului și antropologului.

Însuși interesul istoricilor pentru trecutul acestui fenomen contemporan obsedant are o istorie proprie, la rândul ei influențată decisiv de orientările științifice, culturale și politice ale mediilor intelectuale în care a apărut și s-a dezvoltat. Transformările prin care a trecut știința istorică în secolul al XX-lea sunt efectul direct al prefacerilor și mutațiilor societăților europene. Coexistența unor forme sociale și mentale tradiționale și moderne, conflictele și situațiile de criză sau de stabilitate politică, economică și socială au dat forma lumii în care trăim. Supusă slăbiciunilor omenești, știința istorică a fost obligată, prin metodele specifice, să își aducă propria contribuție la căutarea răspunsurilor unor întrebări despre mersul general al societății. Evoluțiile externe au contribuit la dezvoltarea internă a științei istorice, ceea ce – de regulă în Occident – a permis punerea în practică a unor idei și proiecte noi. Acest fapt a fost posibil prin abordarea și

⁹⁸ Cf. Booth, 2000, p. 14.

instituționalizarea treptată – prin catedre, publicații și asociații profesionale – a unor subiecte și direcții de cercetare inițial considerate mai puțin importante decât domeniul tradițional al istoriei politice. Nu în ultimul rând, rediscutarea mai mult sau mai puțin periodică a rezultatelor cercetărilor considerate ca deja definitivate a îmbogățit cunoașterea trecutului.

Marele câștig al implicării în tulburările și dilemele societății (occidentale) rămâne întoarcerea privirii istoricilor către oamenii de rând, către fațetele multiple ale vieții publice și private. Acest fapt a însemnat mutarea centrului de greutate al cercetărilor dinspre interesul aproape exclusiv pentru viața politică spre mecanismele și structurile societății. Subiecte precum familia, înrudirea, macro și micro-comunitățile (fie ele firme, populații sau entități de tip politic), religia, genul, mentalitățile, rasa, etnicitatea sau consumul⁹⁹ au devenit ele însele norme de cercetare. Istoricii au fost obligați să identifice și să valorifice izvoare noi și să își însușească rezultatele și metodele sociologilor, lingviștilor, literaților sau antropologilor, fără a ignora nici aportul științelor exacte. Societatea, cultura și mentalitățile au devenit domeniile predilecte de lucru profesioniști. Spectrul larg al intereselor istoriei sociale și culturale, dezvoltată cu precădere în spațiul culturala anglo-saxon drept critică a societății industriale¹⁰⁰, a inclus treptat cercetarea trecutului educației fizice și sportului.

Integrarea culturii fizice printre temele abordate de istorici se datorează mediilor intelectuale de stânga. Prinse în vârtoarea discuțiilor generate, în deceniile 1960-1970, de fluctuațiile economice, tensiunea politică a războiului rece și de conflictele între generații, acestea au conștientizat impactul tuturor acestora asupra timpului liber, implicit asupra tuturor

⁹⁹ Tilly, 2002, p. 38, 46.

¹⁰⁰ Cf. Nolte, 2002, p. 53-54.

sensurilor exercițiului fizic. Primele studii sociologice și istorice nu au apărut atunci întâmplător în Marea Britanie, Statele Unite ale Americii și Australia¹⁰¹, unde industrializarea masivă a generat importante fenomene sociale conexe. Răspunsul blocului socialist, unde cultura fizică făcea parte din planurile sociale asociate celor privind dezvoltarea economică, desigur, nu în lipsa dimensiunii ideologice și propagandistice¹⁰², a apărut în aceeași perioadă. Christiane Eisenberg a folosit termenul „descoperire” pentru a descrie includerea treptată a sportului printre preocupările istoricilor profesioniști. Cauza ignorării anterioare era, în opinia cercetătoarei germane, neîncrederea în posibilitatea de a găsi în trecutul sportului răspunsuri relevante la întrebări importante asupra evoluțiilor contemporane. Printre motive, Christiane Eisenberg a mai menționat snobismul intelectual și, aspect deloc de neglijat, banalizarea exercițiului fizic, inițial cu efectul contrar al considerării grijii pentru corp ca o modă trecătoare, întocmai ca vestimentația sau muzica.¹⁰³ Superficial etichetate ca efemere, asemenea apariții pot contribui, câteodată decisiv, la înțelegerea unor categorii determinate de populație. Inițial percepute ca sortite eșecului, sportivul și turistul (categorie distinctă de călător¹⁰⁴) sunt considerate astăzi tipuri-ideale pentru secolul al XX-lea.¹⁰⁵ Epoca în sine este imposibil de imaginat fără timp liber și fără grija câteodată exagerată pentru propriul corp. Studiul exercițiului fizic este imposibil de separat de cel al timpului liber, definit pe de o parte de aspectele politice ale fiecărei societăți, iar pe de altă

¹⁰¹ Eisenberg, 2002, p. 9.

¹⁰² *Recherches internationales à la lumière du marxisme*, 1965, număr special *Sport et éducation physique*.

¹⁰³ Eisenberg, 2002, p. 5.

¹⁰⁴ Spode, 2002, p. 97.

¹⁰⁵ Frevert, Haupt (coord.), 2002.

parte de relațiile de muncă. La rândul său, timpul liber trebuie analizat ca integrat stilului modern de viață, definit ca totalitatea formelor interioare și exterioare de comportament cotidian.¹⁰⁶ Acest stil modern presupune o relație aparte între individ și corpul său, transformat tot mai mult în modalitatea preferată de auto-prezentare și de legitimare. Într-un asemenea cadru general nu miră și nu trebuie ignorată nici de istorici înlocuirea spiritului „elitist” cu trupul „democratic” ca simbol al individualității.¹⁰⁷

Allen Guttman observa just (și cu tristețe) faptul că majoritatea opiniei publice se încrede mai degrabă în nespecialiști, atunci când vine vorba despre trecutul fenomenului sportiv¹⁰⁸. Încrederea lumii științifice nu a fost câștigată ușor. Sociologii au fost supuși unor critici asemănătoare atunci când au inclus timpul liber printre preocupări.¹⁰⁹ Eugen Weber sugera, pentru cazul particular al istoriografiei franceze, deschisă la teme ca alimentația și vestimentația, că reticența față de cultura fizică, manifestată inclusiv prin evitarea gimnasticii școlare de către cercetătorii istoriei educației, ar trebui studiată în profunzime.¹¹⁰

Ca fapt specific lumii moderne, cultura fizică este caracterizată de timpi, spații, comportamente și ideologii proprii. Am identificat în literatura problemei cinci trăsături caracteristice, interdependente, integrate setului comun de referințe al istoricilor educației fizice și sportului. În ordinea cronologică a enunțării teoriilor respective, aceste structuri fundamentale sunt legătura dintre petrecerea timpului liber (*leisure class*) și consum (pe baza teoriei “vicarious

¹⁰⁶ Becher, 1990, p. 11, 14, 19, 180.

¹⁰⁷ Wedemeyer, 2001, p. 517.

¹⁰⁸ A. Guttman, 1979, p. 9.

¹⁰⁹ Cf. Dumazedier, 1974, p. 2.

¹¹⁰ Weber, 1971, p. 70; cf. Riess, 1990, p. 311.

conspicuous consumption”, dezvoltate la începutul secolului al XX-lea de Thorstein Veblen¹¹¹), jocul¹¹², procesul civilizării¹¹³, imperialismul cultural¹¹⁴, tradițiile inventate¹¹⁵. Unele dintre aceste teorii au fost puse în circulație înainte ca exercițiul fizic să devină, prin toate aspectele sale, o parte obsedantă a vieții de zi cu zi. Influențele sociologiei și antropologiei asupra cercetării istorice au fost hotărâtoare, prin căutarea unor îndrumări metodologice la acele științe socio-umane deja preocupate de înțelegerea unor fenomene ca petrecerea timpului liber, educația trupului sau violența asociată culturii fizice. Au fost reevaluate de către istorici teorii emise în prima jumătate a secolului al XIX-lea ce nu se refereau pe larg la cultura fizică modernă (Thorstein Veblen, Johan Huizinga, Norbert Elias). Treptat, acestea au fost îmbogățite (antropologul Clifford Geertz, prin studiile de teren în insula Bali a nuanțat ideea de joc sportiv ca element fundamental în înțelegerea unei anumite societăți¹¹⁶). Norbert Elias și-a dezvoltat teoriile din anii 1930 în cadrul unei școli sociologice proprii. Jocul și viața în societate au fost completate, ca fundamente teoretice, de analiza proceselor de difuzare și de integrare în setul de referințe al unei societăți. Allen Guttmann a dat o formă coerentă teoriei apartenenței organice a sportului modern la imperialismul cultural. Eric J. Hobsbawm, la rândul său, a concluzionat că sportul poate fi analizat ca oricare altă tradiție inventată de Europa națiunilor.

¹¹¹ Veblen, 1958; cf. Burke, 1995, p. 17-18; Stearns, 2001, p. 48-49.

¹¹² Huizinga, 2002; cf. Bredekamp, 1993, p. 14-15.

¹¹³ Elias, 2002.

¹¹⁴ Guttmann, 1994.

¹¹⁵ Hobsbawm, în Hobsbawm, Ranger (coord.), 1997.

¹¹⁶ Geertz, 2005.

Sportul în sociologia românească. Ar fi o exagerare a se atribui lui Tudor Vianu, Mircea Vulcănescu și Petre Andrei, care se refereau la caracteristicile cluburilor sportive sau ale echipelor de fotbal pentru a ilustra concepte precum micro-comunitate, tradiție sau solidaritate¹¹⁷, primele lucrări de sociologie a sportului românesc. În toate aceste cazuri era vorba despre observații empirice, izolate în ansamblul contribuțiilor acestor trei autori. Nici N. Albescu nu se gândea la un program de cercetare a culturii fizice cu metode sociologice, ci încerca doar să atragă atenția asupra plurivalenței actului sportiv public. Textul său era o pledoarie pentru mai buna pregătire a ziaristilor sportivi și nu un îndemn la aplicarea coerentă a metodelor școlii sociologice românești: „sportul prin atitudinea Statului, prin modă, igienă, în familie și la individ și mai ales prin schimbarea mentalității asupra tipului uman, dovedește că are *sociologia* lui și ca atare consecințe în viața politică”¹¹⁸.

În 1970, Tiberiu Corneșanu îl omagia pe Dimitrie Gusti ca întemeietor al sociologiei sportive românești, dar nu se baza pe opera scrisă a acestuia, ci pe activitatea de la *Casa Culturii Poporului, Serviciul Social și Oficiul Universitar* bucureștean, altfel spus, pe „studiul sociologiei concrete”.¹¹⁹ Gusti a lăsat într-adevăr câteva texte despre educația fizică. Ideea exprimată de Corneșanu a fost asumată de editorii operei savantului, Ovidiu Bădina și Octavian Neamțu. În 1993, aceștia au publicat volumul al VII-lea al seriei de *Opere* ale lui Dimitrie Gusti, ce cuprindea materiale cenzurate cu douăzeci de ani înainte. Totuși, în volumul al V-lea (1971) fusese inclus un discurs ținut în 1933 *La împlinirea primilor zece ani de ființare a O.N.E.F.*,

¹¹⁷ Andrei, 1997, p. 279-280.

¹¹⁸ Albescu, în Lascăr (ed.), 1934, p. 162.

¹¹⁹ Corneșanu, „Profesorul Dimitrie Gusti, întemeietorul sociologiei sportive românești”, *E.F.S.*, an XXIII, nr. 1, ianuarie 1970, p. 54 sqr.

retipărit în 1993. Ceea ce pare să fi fost eliminat cu adevărat, era un articol din 1934 asupra realizărilor echipei de studenți ai O.N.E.F., trimiși în numele *Fundației Principele Carol* în satul Ghimpați din Vlașca.¹²⁰ Textul era nesemnificativ și apăruse în rubrica permanentă *Turism, sport, educație fizică* a revistei *Boabe de grâu*¹²¹, scrisă, de regulă, doar de Emanoil Bucuța.

Fără a sugera că nu ar fi vorba despre o scriere a lui Dimitrie Gusti, voi afirma totuși că nu este potrivit a-l considera fondatorul *sociologiei sportive* românești. Cursurile de educație fizică făceau parte din sarcinile trasate echipelor studențești trimise la sate. Nu se poate vorbi însă despre un program coerent de studiu al culturii fizice, ci despre planuri de educație integrală, în speță corporală, morală sau economică, aspecte strict necesare pentru disciplinarea și progresul lumii rurale. Absența oricăror preocupări privind mediul urban este încă o dovadă că educația fizică și sportul nu făceau parte din planurile de cercetare teoretică ale lui Dimitrie Gusti și ale colaboratorilor săi. Nici publicațiile apărute sub egida Institutului de Științe Sociale al României nu au inclus cultura fizică printre subiectele abordate în mod curent¹²².

Sportul și educația fizică au intrat cu adevărat în atenția sociologilor români după cel de-al doilea război mondial. Influența zonei de stânga a școlii sociologice franceze a fost însemnată. *Sociologia sportului* scrisă de Georges Magnane a fost tradusă în 1969 pentru uzul intern al Consiliului Național pentru Educație Fizică și Sport. În prefață, L. Rapaport atrăgea atenția asupra necesității unei lecturi critice, pornind de la presupusa superioritate a concepției socialiste asupra

¹²⁰ Gusti, 1993, p. 131-137; Idem, 1971, p. 340-341.

¹²¹ „Educație fizică la țară”, *Boabe de grâu*, an V, nr. 7, 1935, p. 445-447.

¹²² *Institutul de Științe Sociale al României*, 1944, *passim*.

sportului.¹²³ În masiva antologie de Sociologie franceză contemporană, apărută în 1971, au fost incluse fragmente din lucrări dedicate interpretării conceptului de timp liber, fără a se face însă referiri directe la educație fizică și sport.¹²⁴ Tezele discutate de sociologii occidentali erau făcute cunoscute mediilor universitare prin antologii ce reuneau traduceri despre metoda sociologică generală și contribuții special dedicate timpului liber și culturii fizice.¹²⁵

Iacob Mihăilă a publicat în 1969 un material amplu despre preocupări de sociologie a sportului. Mihăilă surprindea exact perioada de început a acestei discipline în Occident. Observația sa era că sociologia culturii fizice nu putea fi restrânsă la analiza impactului sportului (profesionist) în societate, ci trebuia întregită prin tratarea similară a educației fizice. Mihăilă a încercat să fixeze direcțiile de cercetare sociologică în domeniul culturii fizice considerând că este necesară o adaptare la situații societății românești contemporane, supusă unui proces accelerat și controlat de urbanizare. După Mihăilă, atenția cercetătorilor (sociologi sau specialiști în știința sportului) ar fi trebuit să se îndrepte spre toate aspectele culturii fizice, indiferent de vârsta practicantilor. Rezultatele teoretice ale studiilor de sociologie sportivă urmau să fie puse în practică prin deciziile organelor de resort ale statului – organizatorul, coordonatorul și beneficiarul culturii fizice.¹²⁶

La început de drum s-a făcut apel la autoritatea lui Henri H. Stahl pentru a gira, prin statura sa științifică,

¹²³ Magnane, 1969, p. II-III.

¹²⁴ Aluaș, Drăgan, 1971.

¹²⁵ Cârstea (ed.), 1980.

¹²⁶ Iacob Mihăilă, „Cercetarea sociologică în educația fizică (I)”, în *E.F.S.*, an XXII, nr. 9, septembrie 1969, p. 52, 54; „Cercetarea sociologică în educația fizică (II)”, *E.F.S.*, an XXII, nr. 10, octombrie 1969, p. 45-49.

preocupările de sociologie a culturii fizice, dar și pentru a se construi o punte cu preocupările tradiționale ale școlii românești în domeniu.¹²⁷ În cuvintele lui Florian Georgescu, sociologia educației fizice și sportului avea ca sarcină „să privească acest fenomen complex în contextul ansamblului social, ca element constitutiv și totodată ca produs al acestui ansamblu”¹²⁸.

Cercetarea timpului liber, implicit cea a culturii fizice, făcea parte din studiul integrat al societății.¹²⁹ Rolul sociologiei sportului, considera Octavian Neamțu, trebuia definit în relație cu știința sportului, dar și cu știința politică, cu etica și pedagogia. Pe linia deschisă de Iacob Mihăilă, sociologia trebuia să contribuie activ al elaborarea politicii de stat pentru sportul de masă, cu țelul formării „persoanei sociale moderne”.¹³⁰ Exercițiul fizic era considerat deci o contribuție la formarea individului ca actor social încadrat „orânduirii socialiste” și trebuia studiat pornind de la această premisă.

Conform înțelegerii teoreticienilor care se legitimau intelectual ca gânditori marxiști, fie ei din Est sau din Occident, exercițiul fizic a apărut, în diverse forme de manifestare, în strânsă legătură cu munca, amândouă fiind conștient folosite pentru a servi coabitării indivizilor în societate.¹³¹ Direcțiile diferite de dezvoltare au fost date de particularitățile fiecărei

¹²⁷ V. Firoiu, „Cu prof. univ. H. Stahl despre sociologia sportului”, *E.F.S.*, an XXIV, nr. 2, februarie 1971, p. 2-4.

¹²⁸ Georgescu, 1971, p. 17. Vezi și ampla recenzie de Constantin Gruici, „O contribuție valoroasă la dezvoltarea sociologiei educației fizice și sportului”, *E.F.S.*, an XXV, nr. 7, iulie 1972, p. 44-49.

¹²⁹ Georgescu, 1979, p. 5.

¹³⁰ O. Neamțu, „Sociologia, etica și politica sportului”, *E.F.S.*, an XXIII, nr. 3, martie 1970, p. 45, 48-49.

¹³¹ Cf. N. Ponomarev, „Naissance et développement de l'éducation physique”, în *Recherches internationales à la lumière du marxisme*, Paris, an VIII, nr. 48, iunie-iulie 1965, număr special *Sport et éducation physique*, p. 32.

societăți în parte – în Anglia și S.U.A de revoluția industrială și de efectele acesteia, în Germania de nevoia de a contracara expansiunea lui Napoleon, la fel cum Franța după 1870 a trebuit să se refacă după înfrângere, în Suedia de grija generală pentru individ (reflecție a organizării societății interne), în Cehoslovacia de diferența între clasa burgheză și proletariat.¹³² Comună era ideea măcinării sportului de către spiritul corupt burghez, pierderea caracterelor ludice, estetice, educaționale.¹³³ N. I. Ponomariov a sistematizat aceste concepții, arătând că „funcțiile sociale ale culturii fizice și sportului” în orânduirea socialistă erau determinate de acest tip de societate, așezate în slujba perfecționării individului în cadrul economiei planificate, inițierea în normele morale și în viața în colectiv, socializarea în parametri stabiliți de și în folosul statului, pacea mondială.¹³⁴ De la premise similare pornea Florian Georgescu atunci când considera că exercițiul fizic a fost o creație a omului muncitor, însușită și folosită împotriva sa de către „trântor, cel care posedă timp liber”, care va supune idealul armoniei corporale intereselor sale meschine de „stăpân de sclavi”. Orânduirea socialistă reda culturii fizice valoarea sa primară, prin subordonarea față de nevoile „omului creator”.¹³⁵ Inversând termenii folosiți de Georgescu, se poate însă afirma că, la rândul ei, orânduirea socialistă subordona propriilor țeluri *cultura fizică, folosind-o* pentru a spori forța de muncă în economia dirijată și ca modalitate de control al timpului liber.

¹³² Jacques Rouyer, „Recherches sur la signification humaine du sport et du loisir”, *Recherches internationales à la lumière du marxisme*, p. 43-49.

¹³³ A. Ziemilski, „Scepticisme au siècle du sport”, *Recherches internationales à la lumière du marxisme*, p. 13-18.

¹³⁴ Ponomariov, 1977, p. 241-247.

¹³⁵ Georgescu, 1971, p. 185-86, 194.

După 1989, direcțiile de cercetare ale sociologiei sportului s-au transformat sub impactul liberalizării societății. În 1990, Gheorghe Cârstea propunea concentrarea cercetărilor pe trei direcții distincte, în funcție de scopul final al exercițiului fizic: sociologia sportului de performanță, a educației fizice și a culturii fizice de masă. Axându-se pe aprofundarea primei direcții, Cârstea propunea teme ca succesul și insuccesul, campionul ca exemplu social, spectacolul sportiv și publicul, mass-media, conceptul de fairplay, beneficiile pentru tineret, relațiile de gen, vârstă, religia, tradițiile locale, specificul național în sport, amatorismul și profesionismul.¹³⁶ O abordare a sociologiei sportului bazată pe teorii fundamentale necunoscute sau citate indirect înainte de 1989 (Norbert Elias, Marcel Mauss, Thorstein Veblen, Pierre Bourdieu) a propus Adrian Hatos, care a integrat în preocupările sale teme actuale, cum sunt relațiile de gen în sport, dopajul, comportamentele spectatorilor, impactul televiziunii sau influența pozitivă și negativă a grupurilor de interes economice și politice asupra vieții sportive.¹³⁷

Contribuții istoriografice și izvoare românești. Ca și sociologia, istoriografia românească a sportului și educației fizice s-a dezvoltat după cel de-al doilea război mondial sub impactul instaurării și consolidării regimului comunist. Până la un punct, se poate vorbi despre similitudini cu cercetările întreprinse în lumea științifică occidentală. Dar, în timp istoria socială integra educația fizică și sportul temelor sale, în România acestea continuau să fie teme ocolite de către profesioniști.

¹³⁶ Cârstea, 1990, p. 20, 25-26.

¹³⁷ Hatos, 2002.

Tipul de regim politic a influențat decisiv paradigma istoriografică. Fundamentul studiilor istorice a devenit ediția din 1964, revăzută și adăugită, a masivei lucrări *Palestrica. O istorie universală a culturii fizice. Origini, evoluție, concepții, metode, probleme, împliniri*, opera principală a lui Constantin Kirițescu (1876-1965). Ediția princeps, apărută în 1943, reprezenta rodul cursului de istorie a educației fizice ținut la I.S.E.F., unde Kirițescu, doctor în științe naturale și neîntrerupt înalt funcționar în cadrul Ministerului Instrucțiunii Publice între 1907 și 1938, a fost numit în 1930 la catedra de istorie, teorie și organizare a educației fizice. Propunerea a venit din partea rectorului Francisc I. Rainer. În memoriile sale, Kirițescu afirma că Rainer, cu care era coleg de generație, a fost impresionat de buna primire de care s-a bucurat cunoscuta, dar nu lipsita de controverse istorie a primului război mondial¹³⁸, și de cercetările științifice în domeniul fiziologiei. Posibilitatea de a trata cu ușurință două domenii fundamental diferite l-ar fi propulsat pe Kirițescu la catedra I.S.E.F.¹³⁹ La momentul numirii, legăturile lui Constantin Kirițescu cu educația fizică fuseseră aproape în totalitate legate de calitatea sa de înalt funcționar al Ministerului Instrucțiunii. Părerea sa despre sport era mai degrabă proastă, pe considerentul că acesta nu înseamnă decât o întreprindere comercială străină de idealul didactic al culturii fizice. Este concluzia ce se desprinde clar din lucrările de istorie și teorie a educației fizice pe care Kirițescu le-a publicat după intrarea în învățământul superior.¹⁴⁰

¹³⁸ O. Han, „Leprozeria literară a palmierului intelectual. C. Kirițescu, cactus moral”, *Curentul*, 9 septembrie 1934, p. 1.

¹³⁹ Kirițescu, 1979, p. 270-271; cf. I.S.E.F., *Zece ani de activitate - 1933, 1933*, p. 16 sqr.

¹⁴⁰ În 1941, Kirițescu enumera 11 cărți, articole și conferințe despre educația fizică (apărute între 1930-1940) dintr-un total de 277 de titluri publicate începând din ultimul deceniu al secolului al XIX-lea! Kirițescu, 1941, p. 21-22.

În 1945, într-o broșură prin care răspundea la acuzația de a fi cooperat cu regimul legionar, Kirițescu mărturisea vechi simpatii social-democrate, asupra cărora a revenit pe larg în memoriile sale.¹⁴¹ Este greu de stabilit doar pe baza acestor afirmații cât de influențat a fost Kirițescu de gândirea teoretică de inspirație marxistă. Totuși, cursul pe care l-a predat la I.S.E.F. în anii 1930 a fost structurat după „metoda evolutivă”, ce integra istoria exercițiului fizic istoriei politice, culturale și sociale, pornind de la premisa că „Educația Fizică nu e un produs al timpurilor moderne. Dimpotrivă. Începând cu populațiunile primitive până în epoca contemporană, exercițiile fizice au fost practicate de toate popoarele sub diferite forme, de cele mai multe ori surprinzător de bogate și variate”¹⁴².

Prin *Palaestrica*, Constantin Kirițescu a impus o viziune cu totul diferită față de ceilalți autori care s-au preocupat de istoria culturii fizice în spațiul românesc. El și-a început lucrarea prin a afirma că expunerea cronologică a materialului istoric în cercetarea educației fizice, întoarcerea la jocurile populațiilor primitive pentru a urca apoi spre evul mediu și epoca modernă, servește studiului „asupra continuității civilizației, asupra mersului progresiv al culturii”.¹⁴³ Integrearea moștenirii Antichității nu era o idee originală a lui Kirițescu sau neapărat a gânditorilor marxiști. Așa cum am arătat mai sus, referirea la Antichitate în contrast cu Evul Mediu era o modalitate de a legitima cultura fizică drept morală, benefică individului și națiunii.¹⁴⁴ Diferența consta în încărcătura ideologică diferită, iar prin revizuirea masivă Kirițescu s-a

¹⁴¹ Kirițescu, 1945, p. 13; Idem, 1979, p. 94-99.

¹⁴² Idem, [1936?], p. 3.

¹⁴³ Idem, 1943, p. 9.

¹⁴⁴ Cristofor, 1916, p. 3.

apropiat decisiv de modalitatea de inspirație marxistă de înțelegere și scriere a istoriei. Textul original a suferit transformări importante, atente la noile cerințe politice, nu neapărat prin introducerea citatelor din Marx, Engels și Lenin, ci prin folosirea conceptelor comună primitivă, sclavagism, orânduire feudală, capitalistă, socialistă, absente din ediția princeps. Kirițescu a păstrat însă structura scrierii originale, dar a introdus capitole ample de istorie a educației fizice și sportului din alte țări socialiste, în încercarea de a demonstra transformarea globală a culturii fizice prin integrarea în politica oficială a regimurilor comuniste.

În 1944, Constantin Calavrezo a recenzat ediția princeps a cărții lui Kirițescu, *Palaestrica*. Calavrezo elogia cantitatea de „material indispensabil, greu de adunat”, prezentat didactic și într-un stil atrăgător, dar menționa suficiente „mici scăderi sau treceri cu vederea”, dintre care cea mai importantă era alegerea lipsită de inspirație a fragmentelor folclorice prin care Kirițescu prezenta „elementele populare și tradiționale”¹⁴⁵ ale culturii fizice ca tradiție milenară a poporului român. Concluzia recenzentului, coleg de catedră al autorului la A.N.E.F., era zdrobitoare: cartea merită citită, iar prețul era un argument decisiv.¹⁴⁶

În ciuda acestei primiri destul de puțin favorabile, *Palaestrica* a făcut carieră. Gestul dubios al refacerii operei originale în funcție de noua conjunctură politică a fost justificat de colaboratorii lui Constantin Kirițescu prin necesitatea folosirii acesteia în învățământul superior. Varianta nouă a fost prezentată și primită entuziast la Congresul Olimpic de la

¹⁴⁵ Kirițescu, 1943, p. 419 sqr.

¹⁴⁶ Constantin Calavrezo, „Constantin Kirițescu: *Palaestrica*. Istoria educației fizice din toate timpurile și la toate popoarele. Origini, evoluție, concepții, metode, împliniri, București, 1943, p. 477”, *Revista Fundațiilor Regale*, an XI, nr. 1, ianuarie 1944, p. 199-212.

Tokyo din 1964.¹⁴⁷ Despre autor și carte, Ion Todan scria cu deosebit respect, la comemorarea a cinci ani de la moartea lui Kirițescu: „această lucrare, în care se vede vasta cultură și documentare a autorului, reprezintă una din cele mai bune cărți de istorie universală a educației fizice și s-a bucurat de aprecieri unanime atât în țară, cât și peste hotare. Indexul bibliografic al istoriografiei educației fizice din țara noastră va începe întotdeauna cu numele profesorului Constantin Kirițescu, iar *Palestrica* va rămâne lucrarea de bază în acest domeniu”¹⁴⁸. Meritul principal al ambelor variante ale *Palaestricii* lui Kirițescu rămâne – fapt netăgăduit nici de causticul Constantin Calavrezo – parcurgerea și ordonarea unei cantități impresionante de material bibliografic. Prin demersul cu adevărat științific, Kirițescu se plasa pe o cu totul altă linie față de contemporanii săi care încercaseră să scrie istorii ale educației fizice și sportului din România. Stilul și metoda de lucru a acestora erau cu totul diferite.

Este greu de stabilit în ce măsură primele demersuri „istorice” asupra sportului modern din România au influențat contribuțiile ulterioare. În 1898, Alexandru Orescu combina anecdote, date biografice și relatările întrecerilor la care asistase pentru a schița transformarea ciclismului, din necesitate și ocupație în timpul liber, în sport competițional, guvernat de regulamente scrise, desfășurat în locații specializate și la date fixate în prealabil.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Nicu, 2002, p. 5-6. Alexe Nicu a fost asistentul lui Constantin Kirițescu în perioada re-scrierii *Palestricii*.

¹⁴⁸ Ion Todan, „Profesorul Constantin Kirițescu”, *E.F.S.*, an XXIII, nr. 10, octombrie 1970, p. 3; N. Postolache, „Centenarul nașterii lui Constantin Kirițescu (1876-1965)”, *E.F.S.*, an XXIX, nr. 11, noiembrie 1976, p. 65-68.

¹⁴⁹ Al. Orescu, „Schiță istorică a ciclismului român”, *Revista modernă*, ianuarie 1898, p. 11-15.

Neagu Boerescu și George Costescu, pionieri ai mișcării sportive, au scris în același stil. Cel dintâi a scris articole, destul de asemănătoare între ele, publicate în diverse reviste. Textele lui Boerescu se doreau istorice, teoretice și propagandistice în același timp. El combina memorări ale propriilor experiențe cu definiții ale sportului și analize ale stadiului dezvoltării de moment, iar rolul regelui Carol al II-lea era un leitmotiv.¹⁵⁰ George Costescu a fost însărcinat în 1937 să scrie istoria oficială a mișcării sportive românești.¹⁵¹ Prezentat în cadrul festivităților organizate cu prilejul aniversării a 25 de ani de la instituționalizarea mișcării sportive regățene, volumul lui Costescu reprezintă prima încercare coerentă de a scrie istoria exhaustivă a acestui fenomen în plin avânt. Costescu a combinat informații verificate documentar cu amintiri proprii, și a inserat liste de rezultate tehnice și campioni ai diverselor competiții. Contribuțiile ambilor veterani ai mișcării și gazetăriei sportive sunt astăzi izvoare însemnate pentru istoria socială și culturală a sportului și educației fizice în România. Pe lângă fapte în general cunoscute (evoluția instituțiilor, numele inițiatorilor și campionilor) cercetătorul de astăzi poate extrage date relevante asupra căilor de pătrundere a culturii fizice în societatea românească. Concluzia care se desprinde este că sportul s-a integrat ca o componentă minoră a procesului de modernizare în sensul occidentalizării societății românești. Rolul de motor a revenit într-o primă fază unei grupări destul de omogene de tineri provenind din familii boierești și burgheze. Un alt punct comun este interesul

¹⁵⁰ N. Boerescu, „F.S.S.R., U.F.S.R. și O.N.E.F. Începuturile și organizarea sportului în România”, *Boabe de grâu*, an II, nr. 6-7, iunie-iulie 1931, p. 305-317; „M. S. Regele și sportul românesc”. *Cele Trei Crișuri*, mai-iunie 1931, p. 69; „Foloasele sportului și începuturile lui la noi în țară”, *Cele Trei Crișuri*, iulie-august 1931, p. 94.

¹⁵¹ Costescu, [1937].

preponderent pentru situația din Vechiul Regat: istoria sportivă a teritoriilor alipite era ignorată.

După instaurarea regimului comunist în România, istoriografia sportului și educației fizice a evoluat pe măsură ce domeniul său de interes se dezvolta. De altfel, transformarea radicală a culturii fizice a devenit unul dintre elementele forte ale propagandei comuniste. Sărbătorirea a 25 de ani de la actul de la 23 august 1944 și a 20 de ani de la instaurarea republicii a fost marcată și prin apariția unor volume ce insistau asupra impactului benefic al regimului socialist în viața sportivă, prin comparații de ordin cantitativ, accentuând mai ales faptul indiscutabil al creșterii extraordinare a victoriilor în întrecerile regionale, continentale, mondiale și olimpice, consecințe ale unei mai bune organizări interne.¹⁵² Deloc pe nedrept, printre realizări era înscris sportul feminin, aproape absent în perioada interbelică și înscris de la bun început printre prioritățile politicii sportive socialiste, dezvoltată, cel puțin în perioada sa incipientă, pe baza concepției sportului de masă, subordonat ideii de creștere prin orice mijloace a productivității muncii¹⁵³. În decembrie 1967, reorganizarea publicației lunare teoretice și metodice a C.N.E.F.S. (*Cultură fizică și sport*, ce apărea din 1950), redenumită *Educație fizică și sport*, a însemnat permanentizarea rubricii „File de istorie”. Deceniul 1970-1980 a fost, de altfel, cel mai bogat în materiale de istorie a culturii fizice. Sociologia sportului a intrat în preocupările revistei în aceeași perioadă. Cele mai multe articole și studii tratau în continuare teme legate de știința propriu-zisă a sportului (cercetări despre antrenament, medicină sportivă, întrecerile naționale și internaționale ale

¹⁵² Gârleșteanu, Mărășescu, 1968; Todan, 1969.

¹⁵³ Emil Ghibu, „Educația fizică în întreprinderi”, *Stadion*, 29 octombrie 1947, p. 11.

momentului, educația fizică în învățământ, studii despre cultura sportivă în cadrul regimului socialist). În ultimul deceniu de apariție (1980-1990), rubrica de istorie a apărut rar. În anii 1960 a fost înființată și o editură specializată în lucrări de cultură fizică și turism, numele schimbându-se de mai multe ori (Editura Uniunii pentru Cultură Fizică și Sport, Stadion, Sport-Turism).¹⁵⁴

Când Hristache Naum descria în 1963 sportul interbelic, afirmațiile sale nu puteau fi privite ca un simplu exercițiu de retorică realizat cu clișee mentale, propagandistice și verbale specifice epocii comuniste. Naum pornea de la ideea că sportul nu era decât o altă întreprindere capitalistă, în care goana după profit genera corupție iar subordonarea față de interese politice producea manipulări pentru a întreține șovinismul. Totuși, el observa pertinent că zone geografice întregi (Moldova, Dobrogea) nu participau efectiv la viața sportivă în perioada dintre cele două războaie mondiale.¹⁵⁵ Naum se plasa astfel pe linia trasată de reprezentanții mișcării sportive social-democrate și comuniste încă înainte ca operațiunile militare ale celui de-al doilea război mondial să fi luat sfârșit: primele luări de poziție în care *muncitorul* era considerat *adevăratul exponent al sportului*, prefață a viitoarei imagini de amatorism total promovată de statele comuniste și implicit de România, au apărut în toamna anului 1944.¹⁵⁶ În același spirit, într-una din primele publicații sportive oficiale apărute după război se putea citi următoarea caracterizare la adresa mișcării sportive interbelice: „sportul burghez a fost [...]

¹⁵⁴ Eugenia Magda, „Cartea sportivă în anul 1965”, *C.F.S.*, nr. 4/1964, p. 59.

¹⁵⁵ Naum, 1963, p. 8-9.

¹⁵⁶ Niki Mihail Burilianu, „Muncitorul, adevăratul exponent al sportului”, *Teatru și sport*, 15 septembrie 1944, p. 3.

un fenomen de reacție firească la revoltătoarele condiții de viață create de însăși clasa burgheză”¹⁵⁷.

După 1945, transformarea sportivă radicală a României a devenit foarte repede unul dintre punctele forte ale propagandei comuniste, pus în directă legătură, conform obiceiurilor epocii, cu instaurarea unui nou tip de regim politic. Investițiile în infrastructură, marile manifestări cu caracter obligatoriu, rezultatele importante plan internațional¹⁵⁸ au fost considerate principalele realizări ale politici sportive aflate sub controlul direct al statului.

Lucrările de istorie a culturii fizice apărute în ultimii 40-50 de ani pot fi încadrate genului evenimential. Istoriile sportului românesc au fost excelent documentate, dar blocate în consemnarea evoluțiilor statistice și rezultatelor din competițiile interne și internaționale. Biografiile sportivilor, deși cunoscute, nu au fost studiate împreună, în încercarea de a stabili, inclusiv cu metode sociologice, locul real al culturii fizice în evoluția socială a acestora. *Enciclopedia educației fizice și sportului din România*, apărută în 2002 în patru volume masive și recent editată în variantă electronică pe Internet, nu a trecut nici ea prea mult dincolo de suprafața evenimentelor.

¹⁵⁷ „Sportiv de tip nou”, *Stadion*, 26 noiembrie 1947, p. 2. Textul este semnat „Stadion”, sugerând deci o opinie oficială a redacției. Revista, autocaracterizată „prima revistă ilustrată de sport din România”, era editată de Organizația Sportului Popular, creată la sfârșitul anului 1944 pentru a coordona mișcarea sportivă de inspirație comunistă; cf. „Circulară nr. 1. Instrucțiuni pentru organizarea sportului în fabrici, întreprinderi și instituții”, în *Teatru și sport*, p. 2. O.S.P. a devenit primul organ de conducere a sportului după proclamarea republicii. Fondatorii Institutului Muncitoresc de Sport și Educație (1927) plecau de la premisa diferențelor de esență și scop final între „educația muncitorească și cea burgheză”. A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R. Cancelaria. Fond nr. 173. I.M.S.E.R., rola 469, cadrul 141.

¹⁵⁸ [Ion Șiclovan, Samuel Baranyi, Emil Ghibu, Mircea Costea], „Mișcarea noastră sportivă în cei 15 ani de la eliberare”, *C.F.S.*, nr. 3, 1959, p. 129-139.

Marele merit al acestui instrument de lucru real, la care a contribuit o echipă masivă de cercetători, rămâne cantitatea imensă de material sistematizat, faptul că poate servi ca bază sigură de plecare în cercetarea unor teme rar abordate, precum legislația în domeniul educației fizice și sportului, implicit a istoriei instituționale, istoria presei sau medicinei sportive, nu în ultimul rând a realizărilor specifice ale cercetătorilor români în domeniul *științei sportului*. Situația istoriografiei românești a sportului își găsește o corespondență în descrierea făcută de Christina Koulouri pentru cazul Greciei, unde multiplele înțelegeri ale fenomenului sportiv erau mai degrabă constatate decât cercetate¹⁵⁹.

Realizările interesante nu au lipsit în ultimele decenii. Marin Mihalache a editat un album intitulat *Sportul în arta românească*, mărturisind însă neîncrederea cu care a fost privită inițiativa sa.¹⁶⁰ Iosif Micu a realizat o documentată istorie a sportului prin intermediul emisiunilor filatelice.¹⁶¹ Virgil Ludu a alcătuit o teză de licență asupra temei *sport* în literatura română, acoperind perioada de la sfârșitul secolului al XIX-lea până în anii 1960¹⁶². Din păcate, în ciuda documentării excelente, autorul s-a limitat a identifica texte reprezentative, fără a încerca să le lege de o privire de ansamblu asupra societății în care au fost scrise. Anumite observații și concluzii rețin însă atenția. Au apărut și câteva antologii de literatură sportivă, cuprinzând pagini alese din autori români și străini¹⁶³ iar în volumul pe care l-a dedicat istoriei, tehnicii și rezultatelor artei pugilatului, Victor

¹⁵⁹ Koulouri, *op. cit.*, p. 8-9.

¹⁶⁰ Mihalache, 1974, p. 5.

¹⁶¹ Micu, 1976.

¹⁶² Ludu, 1974.

¹⁶³ Bănciulescu, 1968; Bănciulescu, Corneșanu, 1976; *Un meci decisiv și alte povestiri sportive*, 1964; Bonifaciu (ed.), 1990.

Bănciulescu a inclus un capitol intitulat „Boxul printre muze: cinema, teatru, literatură”.¹⁶⁴ Tot lui Victor Bănciulescu i se datorează editarea unei extraordinare antologii din autori români interbelici, lucrare pusă sub semnul „convergenței culturale a mitului sportiv”¹⁶⁵. O parte importantă a textelor alese de Bănciulescu pentru *Sport și cultură* vor fi comentate în paginile următoare.

O serie de probleme atinse în lucrarea de față (pregătirea profesorilor de educație fizică, presa sportivă) par să fi făcut obiectul unor cercetări anterioare, nefinalizate însă și oricum orientate de obsesia reconstituirii fidele a trecutului ce a dus la apariția unei istorii pozitivistice a culturii fizice, în care evenimentele erau mai importante decât participanții.¹⁶⁶

Recent, lucrări dedicate unor teme mai puțin explorate de istoriografia românească au atins și problema culturii fizice. Într-o amplă și foarte bine documentată lucrare de istorie a modei în secolul al XIX-lea, Adrian-Silvan Ionescu a reușit să surprindă difuzarea de sus în jos a sportului în societate prin intermediul veșmintelor și regulilor etichetei evenimentelor mondene. Descriind costume masculine și feminine, croite special pentru a practica sau a asista la vânători, curse de cai, asalturi de scrimă, concursuri de tir, gimnastică, ciclism, tenis, patinaj sau pentru automobilism, autorul demonstrează indirect că pentru clasele superioare ale societății românești sportul a fost în primul rând o modalitate de distracție în timpul liber, treptat intrată sub semnul igienei și sănătății personale. Evoluția modei reflectă emanciparea treptată a femeilor, transformarea vestimentației dând posibilitatea de a

¹⁶⁴ Bănciulescu, 1981, p. 227-234.

¹⁶⁵ Bănciulescu, 1983, p. 5.

¹⁶⁶ Cf. Ion Todan, „Din istoricul pregătirii specialiștilor în educație fizică”, *E.F.S.*, decembrie 1967, p. 56-57; Ion Todan, „Din istoricul presei sportive românești”, *E.F.S.*, februarie 1968, p. 52-55.

participa la jocuri cu tentă sportivă împreună cu bărbații.¹⁶⁷ Într-o teză de doctorat dedicată relațiilor Bisericii Ortodoxe cu statul român în anii 1930, Mirel Bănică a atins probleme precum implicarea clerului în Straja Țării, atitudinea față de taberele de muncă legionare și față de sport, citând însă păreri mai târzii ale unor duhovnici față de acest fenomen.¹⁶⁸

În ciuda aparențelor, există numeroase surse pentru o istorie socială și culturală a sportului și educației fizice. Vorbesc despre aparențe deoarece, dacă situația ar fi judecată numai după cantitatea materialului arhivistic sau statistic, s-ar putea spune că o asemenea abordare a istoriei României interbelice ar fi imposibilă.

Primele încercări de a scrie istoria mișcării sportive și a educației fizice s-au bazat în foarte mare măsură pe experiența proprie a autorilor. Aceștia au fost, de obicei, implicați direct în evenimentele relatate, motiv pentru care aceste lucrări de istorie destul de recentă la momentul apariției par mai apropiate de categoria memoriilor și jurnalelor. Pentru a confirma autenticitatea faptelor relatate și de a întări pretențiile de obiectivitate, aceștia au recurs la citarea unor documente de arhivă astăzi pierdute sau încă inaccesibile pentru cercetare. Neagu Boerescu consulta în 1931 registrele cu procesele-verbale ale ședințelor F.S.S.R.¹⁶⁹; George Costescu cita masiv din documente similare în a sa istorie oficială a mișcării sportive românești, publicată în 1937¹⁷⁰. Dar Virgil Ioan, președintele Federației Române de Atletism, se plângea în 1944 că scriptele organizației pe care o conducea nu cuprindeau date suficiente pentru o istorie

¹⁶⁷ Ionescu, 2006, p. 277-301.

¹⁶⁸ Bănică, 2007.

¹⁶⁹ Boerescu, 1931, p. 94.

¹⁷⁰ Costescu, [1937], p. 72-73.

exhaustivă a disciplinei.¹⁷¹ Afirmațiile lui Ioan par mai aproape de realitate. Sursele inedite pentru istoria culturii fizice sunt destul de rare și pot fi uneori descoperite în fonduri personale și nu instituționale. Astfel, o parte din corespondența și actele financiare ale echipei de hochei pe gheață a *Tennis Clubului Român* se află în fondul Constantin (Bâzu) Cantacuzino de la Arhivele Naționale¹⁷². De asemenea, fondurile George Costescu, Mircea Iconomu, Emil Hațieganu, Camil Petrescu și Aida Vrioni cuprind copii sau originale ale unor acte emise de diverse asociații sportive. Printre acestea se regăsesc scrisori primite de la Asociația Sportivă și Culturală *Venus*, unul dintre cele mai importante cluburi polisportive bucureștene¹⁷³. Absența arhivelor cluburilor mari este suplinită de reflectarea constantă a activității acestora în presa timpului. Informațiile privind rațiunile și mecanismele interne ale acestor cluburi sunt confirmate de descoperirile din arhivele aproape complete disponibile. Deși create de asociații sportive de mică amploare, calitatea informațiilor este excelentă. Viața internă a cluburilor sportive poate fi înțeleasă prin cercetarea fondurilor organizației *Macabi* București (păstrat în Arhiva Federației Comunităților Evreiești) sau cel rămas de la Asociația *Astra Sportivă* din Brașov. De asemenea, actele emise de *Institutul Muncitoresc de Sport și Educație* și *Asociația Creștină a Femeilor* sunt esențiale pentru urmărirea încărcării exercițiului fizic cu semnificații ideologice sau de gen. Desigur, fondul Ministerului Instrucțiunii Publice este indispensabil pentru studiul educației fizice școlare.

¹⁷¹ Ioan, [1944], p. 5.

¹⁷² A.N.I.C., Fond Constantin M. Cantacuzino (Bâzu), dosar 5, *passim*.

¹⁷³ Cf. A.N.I.C., Fond Camil Petrescu, 1927-1956, dosar 45/1955, f. 1; Fond George Costescu, 1865-1969, dosar 1, f. 16.

Care este atunci sursa principală a acestei lucrări, dată fiind cantitatea redusă de izvoare inedite? Noutatea culturii fizice pentru societatea românească, definirea sa în moduri și expresii diverse, explozia ca fenomen social, marile dezbateri pe care le-a generat (competiția pentru supremație între Ardeal și Vechiul Regat, românizarea), mai târziu instrumentalizarea politică, socială și culturală prin apariția organizației *Straja Țării*, toate acestea au generat polemici și luări de poziție publicate cu precădere în ziare și reviste. Din acest motiv, într-o mai mare măsură decât ziarul de sport, cotidianul politic și revistele de tip magazin sau literare, publicațiile din domeniul pedagogiei, științelor medicale, igienei sau sociologiei sunt izvoarele fundamentale ale acestei istorii sociale și culturale a educației fizice și sportului din România interbelică.

Situarea articolului de presă între informare și analiză ridică problema obiectivității. Fireasca implicare emoțională în trăirea și relatarea evenimentelor sportive creează pericolul unor concluzii eronate, bazate pe judecățile de valoare emise de participanții direcți sau de comentatorii evenimentelor relatate. Cu excepția exercițiilor și jocurilor desfășurate în cadrul privat, despre existența cărora aflăm de regulă din memorii și jurnale intime, deci a priori subiective, manifestările publice de cultură fizică pot fi însoțite de relatări ale participanților sau observatorilor care se declară neutri față de taberele implicate. Dar tocmai subiectivitatea izvoarelor poate fi transformată într-un avantaj pentru o lucrare dedicată studiului receptării culturii fizice în societatea românească.

Izvorul esențial pentru calcule statistice este *Tabloul-alfabetic pe Ținuturi și Orașe al asociațiilor sportive afiliate* la 21 din cele 22 de federații componente ale U.F.S.R.

Textul provine din *Anuarul sporturilor pe 1939-1940*¹⁷⁴. Informațiile oferite de această listă de asociații sportive, ce include și disciplinele practicate de membrii acestora, se dovedesc mai precise decât cele din raportul general anual publicat în același volum. Autorul raportului, Neagu Boerescu, directorul general al U.F.S.R., a utilizat cifre rotunjite pentru numărul de asociații și cluburi sportive, furnizate probabil de către fiecare federație de ramură în parte¹⁷⁵. Am coroborat aceste informații cu cifrele oficiale ale *Direcției Educației Poporului și Străjii Țării*.

O categorie aparte de surse editate este reprezentată de publicațiile festive editate de către cluburi și federații. Acestea, deși reprezintă puncte de vedere oficiale, sunt relevante pentru studierea deciziilor de a fonda organizații de cultură fizică, a mecanismelor de funcționare internă și a forței de atracție în rândul sportivilor și a publicului prin includerea unor date istorice, statistice, uneori financiare¹⁷⁶.

Reglementările legislative în domeniul educației fizice și sportului constituie un alt izvor important. *Legile educației fizice* elaborate în perioada 1921-1931 au pus temelia juridică a instituțiilor naționale însărcinate cu formarea corpului profesoral pentru școlile civile și militare. F.S.S.R. și U.F.S.R., organizațiile recunoscute drept partener oficial de dialog al

¹⁷⁴ *Anuarul sporturilor pe 1939-1940*, p. 281-311.

¹⁷⁵ Neagu Boerescu, „Dare de seamă asupra activității sportive a federațiilor din U.F.S.R. pe anul 1938-1939”, *Anuarul sporturilor pe 1939-1940*, p. 118-127.

¹⁷⁶ *Clubul Sportiv „Colțea” 1913-1923, 1923; ASTRA Brașov 1933-1934, [1934]; 25 de ani Macabi Cernăuți, 1910-1935. 5-8 Septembrie 1935, 1935; Der Kronstädter Skiverein in den Jahren 1905-1930, 1930; Istoricul activității Automobil-Clubului Regal Român dela 5 septembrie 1904, data înființării sale, până astăzi, 1940; Automobil-Club Regal Român, Lista membrilor 1930, București, 1929; Statutele Clubului Sportiv Român „Dragoș-Vodă” din Cernăuți, 1937; [Săvulescu, Theodorescu], 1940.*

statului în domeniul sportului, și-au bazat activitatea pe aceleași legi. Actele normative în domenii precum învățământul, munca, constituirea și funcționarea persoanelor juridice conțin de asemenea prevederi ce au influențat organizațiile de cultură fizică. La fel de importante pentru înțelegerea intențiilor și acțiunilor statului și a instituțiilor de drept privat sunt actele ce au reglementat funcționarea *Serviciului Social* și *Străzii Țării*, instituții fondate special în perioada interbelică pentru a educa și controla tineretul.

Creațiile literare și artistice nu pot fi ignorate ca surse ale istoriei culturii fizice. Exercițiul fizic înțeles ca un aspect al vieții de zi cu zi a intrat în vederea câtorva scriitori și artiști. Mihail Sebastian, George Călinescu sau I. D. Stănescu au mărturisit deschis această influență, ceea ce face ca scrierile lor să poată fi citite ca reflecții asupra epocii în care au fost create și nu doar ca opere literare.

II

EDUCAȚIE FIZICĂ

Educația fizică continuă să se găsească și astăzi pe o poziție periferică în planurile de învățământ. Istoria complexă a acestei materii școlare se recompune din lupte de idei, transformări de mentalitate și măsuri cu impact social și cultural diferit. Voi analiza în acest capitol educația fizică atât în cadrul sistemului de învățământ de stat, cât și ca problemă a societății, prin programele concepute de organizații de drept privat ce își propuneau să întregescă – uneori să suplinească – politicile guvernamentale incoerente. Ideile pedagogilor, experimentele didactice și politice, răspunsurile la anchetele printre elevi, impactul asupra comportamentului cotidian sunt aspecte a căror cercetare trebuie întregită prin examinarea textelor legilor și programelor de învățământ sau a fluctuației numărului de ore alocate.

De la jocul copiilor la educație pentru cetățeni.

Înțeles ca o componentă fundamentală a culturii fizice, jocul a trezit interesul câtorva intelectuali români din perioada interbelică. Lucian Blaga¹⁷⁷ sau Ionel Teodoreanu¹⁷⁸ s-au oprit în fugă asupra jocului ca fenomen abstract. Nu s-a ajuns însă până la închegarea unei teorii specifice. Impedimentul principal pare să fi fost exact acea ne-seriozitate care l-a fascinat pe Johan Huizinga. Jocul era asociat aproape automat

¹⁷⁷ L. Blaga, „Mah-Jongul”, *Cuvântul*, 7 septembrie 1925, p. 1.

¹⁷⁸ Teodoreanu, f. a., p. 107-110.

acelei părți a vârstei copilăriei încă neinfluențată de sobrietatea impusă de școală¹⁷⁹. Considerat a fi, încă din primele luni de viață, un exercițiu fizic instinctiv¹⁸⁰ sau „o funcție a personalității cu scopul în ea însăși”¹⁸¹, supus sentimentului atât de uman al plăcerii, jocul trebuia să își piardă caracterul spontan prin intervenția educatorilor¹⁸². Scopul final era de a fi ordonat și transformat în spirit utilitarist în educație fizică, parte a educației integrale de pe urma căreia beneficiau statul, societatea și individul. Constantin Calavrezo a căutat să demonstreze existența unei componente ludice a sportului modern. Într-un studiu dedicat comparației științifice între jocurile copiilor și cele sportive, el a pornit de la concepțiile lui Hans Sippel și Ludwig Engelert (jocul ca test al vitalității, respectiv ca act creativ, ca intrare în legătură cu divinitatea). Calavrezo a împărțit jocurile mici pe momente și le-a asociat stărilor psihice pentru a demonstra matematic, nu filosofic, înrudirea dintre joacă și marile întreceri ale adulților¹⁸³.

Teoria educației fizice pornea de la faptul că dezvoltarea corpului se subordona cu totul celei a intelectului și a moralei. Exercițiile gimnastice, jocurile și, în mai mică măsură, întrecerile atletice reprezentau un mijloc și nu un scop în sine al educației integrale.¹⁸⁴ Educația fizică era definită de Constantin Kirițescu ca „arta de a păstra integritatea putințelor

¹⁷⁹ Cf. Constantin A. Botez, „Efectele fiziologice ale jocului”, *B.E.F.*, aprilie 1924, p. 12-14; Virgil Roșală, „Jocul și munca la copii”, *B.E.F.*, iulie-august 1926, p. 92-94; [I.Y.X.], „Jocul și recreația la sate”, *B.E.F.*, iulie-august 1929, p. 159.

¹⁸⁰ Ionescu, 1891, p. 3-4.

¹⁸¹ Gheorghe Zapan, „Teorii asupra jocului”, *B.E.F.*, ianuarie 1928, p. 2.

¹⁸² Kirițescu, 1933, p. 168.

¹⁸³ C. Calavrezo, „Sensul jocurilor mici”, *Analele educației fizice*, 3-4, 1942, p. 63-66.

¹⁸⁴ Elian de la Gruea, 1893, p. 20; Bucovineanu, 1921, p. 215.

fiziologice, de a le dezvolta și spori”¹⁸⁵. Altundeva, Kirițescu extindea aria de impact a educației fizice de la „întreținerea și sporirea potențialului biologic al individului” la îmbunătățirea „randamentului său social”.¹⁸⁶ Pentru cei mai mulți teoreticieni ai educației fizice, aceasta era definită ca antiteză a sportului, un spectacol pervertit de la „un element de progres al naturii omenești” la exhibiționism¹⁸⁷. Diferența esențială dintre sport și educația fizică era incongruența conceptuală a scopurilor finale¹⁸⁸. Există tendința trasării unei frontiere între sportul profesionist, guvernat de spiritul comercial, și sportul pur, instrument al educației integrale. „Victoria” sistemului de gimnastică suedeză (individualist) asupra celui german (colectiv și naționalist) au întărit teoria conform căreia sportul nu era scopul final al educației fizice, ci al unei elite selecționate.¹⁸⁹

Un rol al educației fizice era de a redirecționa atenția tineretului de la vicii – cinematograful, băutura, fumat, „fantezii voluptuoase”. Dacă familia trebuia să contribuie în primul rând prin formarea deprinderilor igienice, școala trebuia să vegheze încă din primele clase ca elevii să respecte mai ales valorile morale, traduse în educația fizică prin dezavuarea forței fizice și a grupurilor închise.¹⁹⁰ Echipele de fotbal erau socotite astfel de medii nefavorabile educației¹⁹¹. Educația fizică colectivă a tineretului ar fi trebuit să fie cea mai bună formă de creștere

¹⁸⁵ Kirițescu, 1933, p. 159.

¹⁸⁶ Idem, 1938, p. 25.

¹⁸⁷ Idem, „Sport și cultură”, p. 151; Idem, *Controverse și clarificări*, p. 8; Albescu, în Lascăr, 1934, p. 142.

¹⁸⁸ Petre-Lazăr, 1942, p. 3.

¹⁸⁹ I. Lascăr, „Controlul științific al educației fizice”, *B.E.F.*, mai 1923, p. 32; cf. [Dr. Dt.], „Trebuie încurajat sportul?”, *Timpul*, 25 noiembrie 1937, p. 8.

¹⁹⁰ Bârsănescu, 1932, p. 73, 76-77.

¹⁹¹ Petre-Lazăr, 1942, p. 5; Latiș, 1943, p. 14, 15.

asigurată de societate. Ca orice materie școlară, educația fizică avea o latură ideologică pronunțată: revenind la un sens apropiat de cel gândit de F. L. Jahn la începutul secolului al XIX-lea, educația fizică trebuia să contribuie la înzestrarea biologică a popoarelor pentru o viitoare luptă etnică ce revenea generațiilor tinere¹⁹².

Pentru generalul Virgil Bădulescu educația fizică reprezenta „opera pozitivă de energie și viață”.¹⁹³ Educația, în general, și educația fizică, în special, sunt domenii care se mulează perfect propagandei și vorbelor frumoase. La nivel teoretic, bunele intenții ale pedagogilor și conducătorilor politici ai școlii românești interbelice nu pot fi negate sub nici o formă. Succesele școlii au fost reale, dar eșecurile au fost dureroase și cu influențe puternice pe durata lungă. Se poate deci vorbi despre succese ale educației fizice, câtă vreme la începutul anilor 1940 Constantin Petre-Lazăr, profesor al A.N.E.F., scria despre ocolirea sensurilor acesteia chiar de către cei puși să o ducă la îndeplinire și despre confuziile curente cu domeniile conexe (gimnastica, jocurile și sporturile)?¹⁹⁴ Același autor observa că influența reală a sportului asupra societății și propunea ca școala să canalizeze timpul liber al elevilor în cel mai plăcut și util mod cu putință¹⁹⁵, gândindu-se la o soluție de contracarare a succesului mișcărilor politice extremiste.

Teoretizată ca primul stadiu al educației generale, educația fizică revenea în mare parte familiei, dar exact de aici apăreau primele probleme. Trebuiau găsite metode pentru a contracara tradițiile, ignoranța, analfabetismul, iar spre sfârșitul anilor 1930 influența crescândă a mișcărilor naționaliste și de extremă dreaptă. Vocile împotriva educației

¹⁹² Viciu, 1939, p. 4, 7, 11.

¹⁹³ V. I. Bădulescu, „Programul nostru”, *B.E.F.*, aprilie 1923, p. 7.

¹⁹⁴ Petre-Lazăr, 1942, p. 3.

¹⁹⁵ *Ibidem*, p. 14, 32.

fizice au fost aproape inexistente, dar acest lucru s-a datorat „conflictului” cu sportul, despre care am vorbit. A nega educația fizică era o greșeală mai degrabă umană decât intelectuală, teoretică. A respinge manifestările sportive era o chestiune de gust și de stil de viață. Dar, spre deosebire de sport, educația fizică poate fi socotită ca exilată în școli sau în programele unor organizații de tineret de stat sau particulare.

Teoria educației fizice s-a transformat puțin de la sfârșitul secolului al XIX-lea și până astăzi. A educa trupul însemna și înseamnă încă un mod de a crea premisele stilului de viață construit pe igienă, fizică și psihică, și pe un comportament moral. Nota particulară a perioadei interbelice a fost, nu numai în România, accentuarea beneficiilor obținute de societate și națiune prin buna creștere și instruire a individului, responsabil pentru „posteritatea sănătoasă a rasei” (a se înțelege: a poporului român), după cum spunea Iuliu Hațieganu.

Nota aparte a fost dată de tratarea dansurilor populare românești ca exemple de cultură fizică. Dincolo de metonimie, confuzia dintre joacă și dans se poate explica prin faptul că Gheorghe Moceanu, primul profesor de gimnastică din Vechiul Regat, a inclus dansurile populare românești ca specific național al sistemului său gimnastic. G. T. Niculescu-Varone, unul dintre cei mai citați autori atunci când se vorbește despre jocurile populare ca exercițiu fizic, a propus, la câteva decenii distanță, includerea dansurilor în programa de educație fizică în funcție de specificul regional¹⁹⁶. George Costescu considera jocurile și cântecele populare exerciții fizice propriu-zise pentru a demonstra existența unui fond ancestral propice împăământenirii culturii fizice occidentale. Scopul său era de a combate acuzația de import snob aruncată sportului, atacat ca

¹⁹⁶ Niculescu-Varone, 1938, p. 279.

dăunător tradițiilor românești.¹⁹⁷ Constantin Kirițescu a considerat baladele populare, jocurile copiilor și dansurile românești ca surse credibile pentru studiul trecutului educației fizice, egale poemelor homerice și medievale. El le folosea pentru a demonstra evoluția neîntreruptă și rațională a culturii fizice ca specific al ființei umane.¹⁹⁸ Maria Postolache și Nicolae Postolache au căutat să explice prin creația folclorică, inclusiv prin jocurile copiilor și ceremoniile rituale, legătura profundă dintre exercițiul fizic și cultura populară românească, urmând, ca și Kirițescu, aceeași schemă a evoluției neîntrerupte de la omul primitiv la omul modern, inspirată de gândirea marxistă¹⁹⁹. În ultimele decenii cercetătorii români au adus propriile contribuții la teoria jocului în special datorită studiului timpului liber, devenit o temă fundamentală a cercetării sociologice. Pentru psihologul Emil Verza jocul nu se mai încheia la vârstele copilăriei, ci se prelungea în viața adultă, inclusiv prin sportul practicat în cadru organizat sau spontan²⁰⁰.

Oferta statului: locul și rolul educației fizice în învățământ. Pentru M. Elian de la Gruea, aplecarea unor copii spre lectură, desen și jucării nu era dovada chemării native spre domenii artistice sau profesionale, ci masca inapetenței pentru mișcare, pentru jocul „cam animalic, violent”, necesar pentru întărirea organismului și spiritului. Cartea sa atrăgea atenția asupra locului real al educației fizice în ansamblul

¹⁹⁷ Costescu, [1937], p. 3-4.

¹⁹⁸ Kirițescu, 1943, p. 420 sqr; Kirițescu, 1964, p. 497 sqr.; cf. Ion Todan, „Exercițiile fizice practicate de poporul român oglindite în baladele populare”, *C.F.S.*, nr. 2/1966, p. 46-54; Al. Alexianu, „Vechi jocuri, lupte și întreceri la români”, *C.F.S.*, nr. 1/1967, p. 61-64.

¹⁹⁹ M. Postolache, N. Postolache, 1969, *passim*.

²⁰⁰ Verza, 1978, p. 18-22, 73.

sistemul școlar al Vechiului Regat. Autorul critica sistemul german, bazat pe exerciții mai potrivite pentru instrucția militară, fără întreceri, fără jocuri, construit pornind de la premisa datoriei față de patrie: „creierul copilului are nevoie de plăcere, de oriunde vine; să-i plăsmuim deci o gimnastică atrăgătoare, care să compenseze altceva [...] actuala noastră gimnastică e tot așa de nepotrivită igienei morale a copilului ca și igienei sale fizice, pentru că nu e întovărășită de nici o distracție capabilă să deștepte gustul pentru exercițiu”²⁰¹.

Motivul copilului studios și debil fizic, adultul bolnăvicios, lipsit de voință și de inteligență practică de mai târziu, poate să fi fost împrumutat de Elian de la Gruea din textele literare critic-moralizatoare. Excesiv caricaturizată, descrierea copiilor palizi, cocoloșiți, răsfățați de părinți și profesori era folosită pentru a contracara atitudinea conservatoare față de cultura fizică, regăsită în medii sociale diferite ca poziție și avere. Alternativa era micul explorator, pentru care jocul era doar o primă etapă a educației integrale și în nici un caz pierdere de vreme²⁰². Pentru a ilustra teza răsfățului ca plagă socială, Iulian Zăvoianu mergea până la a o da ca exemplu pe Iulia Hașdeu, al cărei geniu literar și științific fusese victima trupului slab²⁰³.

Adeptii ideii de a transforma educația fizică în fenomen de mase au reușit să câștige de partea cauzei lor statul, la nevoie să se folosească de popularitatea crescândă a sportului, cu care nu erau neapărat de acord, nu în ultimul rând să domine prin argumente bine alese opoziția celor care vedeau în corp un inamic ireductibil al spiritului. Destul de multe

²⁰¹ Elian de la Gruea, 1893, p. 5, 21, 42, 50.

²⁰² Cf. V. Roșală, „Cuvântare despre *Educația Fizică* ținută de studentul ... din anul III al I.N.E.F., cu prilejul cursurilor de vară ale învățătorilor la Deva”, *B.E.F.*, ianuarie 1926, p. 6.

²⁰³ Zăvoianu, 1907, p. 20.

probleme au rămas totuși fără rezolvări practice: lipsa terenurilor și sălilor de sport ale școlilor, surmenajul produs de orele încărcate, dar mai ales subnutriția acută și igiena precară, tare sociale foarte grave pe care școala, ca instituție a statului, nu a reușit – nici nu ar fi putut singură – să le atenueze sau cel puțin să le compenseze satisfăcător.

Amuzant la prima vedere, foarte grav la o cercetare atentă, inamicul principal a fost personificat de mobilierul școlar. Orientarea învățământului, mai ales a celui urban secundar, către cunoașterea enciclopedică, presupunea petrecerea celei mai mari părți a timpului șezând în clasă. Constantin Petre-Lazăr a arătat că deformarea coloanei vertebrale nu putea fi corectată în 60-80 de minute, timpul acordat săptămânal exercițiilor fizice.²⁰⁴ Petre-Lazăr redeschidea în 1931-1932 o discuție veche: în aprilie 1905, într-un raport despre starea igienei școlilor bucureștene, se făcea observația că pupitrele și băncile așezămintelor de stat și particulare nu se mai potriveau, pur și simplu, cu talia elevilor. Mai mult, multe școli erau construite lângă biserici, fără o curte proprie. Copiii se jucau sau exersau printre morminte, atunci când ora de gimnastică nu se desfășura înăuntru, printre bănci. Situația s-a menținut până la sfârșitul perioadei interbelice. În concluziile raportului din 1905 se afirma nevoia de a construi „hale de gimnastică”, pentru sănătatea „micilor ființe, cari din cea mai fragedă etate sunt condamnați a sta în clase, nemișcați ore întregi”²⁰⁵.

²⁰⁴ C. Petre-Lazăr, „Obstacole în educația fizică a școlărilor”, *R.I.S.*, ianuarie 1932, p. 116-119; cf. Zolog, Comșia, în *Îndrumări universitare*, 1936, p. 13.

²⁰⁵ „Îmbunătățirile care trebuie aduse școalelor publice și private propuse de Doctorul Drugescu, Inspector sanitar al școalelor din București”, *Buletinul Oficial al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice*, 1 aprilie 1905, București, p. 5035; cf. T. Gheorghiu, „Starea higienică a saalelor de clasă”, *Școla Română*, 15 ianuarie – 15 februarie 1904, p. 188-190.

Anchete școlare, sociale și medicale, întreprinse în general după 1930, au dezvăluit probleme grave, generate în egală măsură de mentalități și de logistica învățământului. În comparație cu țările vecine, România avea o frecvență școlară și o rată de alfabetizare scăzute. Există un sentiment al timpului pierdut după 1918, interval pe care „secolele de suferințe”²⁰⁶ nu îl puteau justifica în aceeași măsură ca politica incoerentă dusă de partidele de guvernământ în domeniul educației²⁰⁷. Semnificativ pentru ceea ce am putea numi „spiritul epocii”, problemele învățământului românesc nu au fost trecute sub tăcere. Din contră, defectele au fost identificate și dezbătute, soluții au fost permanent căutate, dar rezultatele efective fie au întârziat să apară, fie nu au produs transformări majore și pe termen lung. Critici acerbe veneau și de la vârful administrației școlare. Pentru a arăta nevoia de a integra educația fizică pentru toate vârstele și categoriile sociale în programul de guvernare, idee pusă în practică în 1938, Constantin Kirițescu afirma în 1930, din postura unui înalt funcționar cu o carieră îndelungată, că „școala creează condiții pentru proasta dezvoltare a trupului”²⁰⁸.

Conform recensământului din 1930, doar 57% dintre locuitorii României știau carte, iar dintre aceștia circa 85% nu aveau decât studii primare. Procentul frecvenței școlare era de 59,8%, cifră modestă în comparație cu statele vecine, unde varia între 70% (U.R.S.S.) și 100% (Cehoslovacia).²⁰⁹ Privind

²⁰⁶ Sulea-Firu, 1939, p. 26.

²⁰⁷ Raportul prezentat de România *Biroului Internațional al Educației* pe anii 1933-1934 afirma deschis că revenirea P.N.L. la putere redeschidea calea reconstrucției școlii românești, aflată în stagnare în perioada guvernării P.N.Ț.; „Roumanie 1933-1934”, *Annuaire International de l'Education et de l'Enseignement*, 1935, p. 324.

²⁰⁸ Kirițescu, 1930, p. 22, 183.

²⁰⁹ *Enciclopedia României. I. Statul*, 1938, p. 476.

cifrele, constatarea lui G. G. Antonescu și Iosif I. Gabrea din 1933 era îndreptățită – România era o țară în care dreptul la votul universal era exercitat de cetățeni netrecuți prin școală²¹⁰. Educația fizică însăși furnizează un exemplu elocvent: rememorând impresia extraordinară lăsată de grupele de gimnaști țărani care au reprezentat organizația Șoimii Carpaților la Praga, Albin Morariu consemna cu tristețe că aceștia nu au putut acorda autografele cerute de spectatori²¹¹.

850 de băieți și 761 de fete din mediul urban, respectiv 257 de băieți și 281 de fete din mediul rural au constituit subiecții unei cercetări care a dezvăluit că 57,2% din totalul celor chestionați aveau cel puțin un frate mort de copil. 62% din trăiau împreună cu familia în locuințe a căror stare igienică lăsa mult de dorit.²¹² Alte anchete au arătat că la nivel național starea de subnutriție – procentual dominantă în rândul copiilor, era mai pregnantă la orașe decât la sate. Concluzia este surprinzătoare și se poate datora faptului că majoritatea anchetelor au fost întreprinse în mediul urban, unde învățau relativ puțini elevi proveniți de la țară, cu siguranță însă din familii care își permiteau trimiterea copiilor la școli bune. Chiar atunci când s-au constatat situații mai îmbucurătoare, acestea nu schimbau cu mult datele generale ale problemei. Școala era criticată și pentru că nu avea capacitatea de a face o educație a alimentației sănătoase. Propunerile de îmbunătățire tindeau spre creșterea importanței asistenței medicale în fiecare unitate de învățământ și a asistenței sociale în general, excluzând însă orele de *educație fizică*. Recomandarea de a se

²¹⁰ Antonescu, Gabrea, 1933, p. 52. Concluzii similare la Al. Manolescu, „Rostul educației fizice în îndrumarea educației copiilor”, *B.E.F.*, iulie 1924, p. 188.

²¹¹ Morariu, 1968, p. 83.

²¹² G. Banu, „Cercetări asupra stării sociale și fizice a copiilor de școală în România”, *R.I.S.*, aprilie 1931, p. 260-264.

folosi elevii pentru propaganda sanitară indirectă, în rândul familiilor, părea, de asemenea, fără sorți de izbândă.²¹³

Surmenajul școlar a fost frecvent nominalizat ca o problemă gravă a sistemului educațional interbelic. Barierele imposibil de ridicat erau cele mentale, și anume tradiția școlii românești cu multe obiecte de studiu și detalii minuțioase, cerute la examenele de sfârșit de an sau la cel de bacalaureat, încărcând memoria²¹⁴ și descurajând gândirea proprie a absolvenților. Discuțiile despre surmenajul școlar au atins cel puțin în treacăt problema sportului pentru elevi. O parte dintre oamenii școlii a considerat gimnastica o sursă primară de oboseală, impietând în mod egal asupra pregătirii intelectuale și corporale²¹⁵. Alții au subliniat necesitatea unei educații fizice reale, orientată nu spre creșterea masei musculare, ci spre dezvoltarea funcției respiratorii a organismului²¹⁶, tocmai pentru a contracara efectele de lungă durată ale oboselii trupului și minții. Printre vocile ale profesorilor s-a strecurat, timid, și cea a unui elev de la Liceul „Principele Carol” din București. Articolul său, nesemnat, era o luare de poziție contra

²¹³ Gh. Costin, „Starea de nutriție, tarele fizice și reacțiunile patologice la elevii de liceu”, *R.I.S.*, iulie 1931, p. 580; G. Banu, „Cercetări asupra alimentației copiilor de școală în România”, *R.I.S.*, noiembrie 1931, p. 861; Gh. Andronovici, „Starea de nutriție a elevilor de școală primară din orașul Dej”, *R.I.S.*, februarie 1937, p. 99; Anatole Cressin, „Starea fizică și socială a elevilor Școlii Comerciale *Regele Carol I* din București. Studiu statistic și de igienă școlară”, *R.I.S.*, martie 1937, p. 154-178 (studiu efectuat pe 827 de elevi între 1932-1936); cf. sinteza lui A. Cressin, „Starea fizică și alimentația școlarilor din România”, *Sociologie Românească*, mai-iunie 1937, p. 214-215.

²¹⁴ Cf. C. Alexandrescu-Dersca, „Surmenajul intelectual în școlile secundare. Cercetări fiziologice și psihologice”, *R.I.S.*, ianuarie 1933, p. 4-8.

²¹⁵ Cf. Elena Gheorghiu, „Surmenajul în școală”, *Școala secundară*, Craiova, martie-aprilie 1930, p. 117.

²¹⁶ Dumitru Theodosiu, „Surmenajul școlar”, *Școala și viața*, februarie 1930, p. 75-76; cf. Gheorghiu, „Educația fizică”, în Condoiu, Țintă, Gheorghiu, Lungu, 1939, p. 135.

programele încărcate, ce puneau la încercare memoria fără a stimula gândirea; rostul școlii era de a da un bagaj confortabil de cunoștințe generale și mai ales nevoia și deprinderea de a le spori tot restul vieții.²¹⁷

Educația fizică a făcut obiectul legilor speciale din 1923 și 1929, care o proclamau ca una din obligațiile tineretului înainte de vârsta încorporării. Statul român a înființat un organism special de coordonare, Oficiul Național al Educației Fizice, trecut pe rând de sub autoritatea Casei Culturii Poporului sub cea a Ministerului Instrucțiunii și apoi a Ministerului Sănătății și Ocrotirilor Sociale. Principala însărcinare a O.N.E.F. a fost organizarea activităților extrașcolare de cultură fizică.²¹⁸ Aceste legi nu reglementau însă materia școlară educație fizică, ce intra sub incidența legislației învățământului.

Intențiile legilor educației au fost de fiecare dată dintre cele mai bune, date fiind problemele constante la rezolvarea cărora trebuiau să contribuie. Problema esențială a învățământului românesc în perioada interbelică a fost armonizarea a patru sisteme diferite de predare-învățare, dintre care cel mai slab era considerat, de însuși ministrul Constantin Angelescu, cel din Vechiul Regat. Printre dezideratele pe care Angelescu și le propunea se numărau introducerea a patru ore de educație fizică și sporturi în învățământul secundar (gimnazii și licee) și înființarea unui serviciu medical școlar.²¹⁹ Măsurile sale au fost duse mai departe prin reforma învățământului secundar din 1928,²²⁰ Angelescu a fost unul dintre cei care au văzut victoria Antantei în 1918 ca o consecință a culturii fizice integrate în valorile

²¹⁷ „Jos cu sportul (!?!)...”, *Liceul*, nr. 5-6, mai-iunie 1936, p. 3.

²¹⁸ Cf. *Enciclopedia EDF* III, p. 24-26, 28.

²¹⁹ Angelescu, 1926, p. 20, 32.

²²⁰ I. Voina, „Reforma învățământului secundar”, *Curentul*, 5 martie 1928, p. 4.

societății engleze sau americane, stimul, nu frână, a educației intelectuale.²²¹ Alocarea mai multor ore, amenajarea terenurilor de sport și tir administrate de O.N.E.F.²²² și trecerea sălilor de gimnastică în planul de construcții școlare nu au produs însă automat mutațiile mentale rapide pe care le sperau Constantin Angelescu și toți teoreticienii culturii fizice.

În cursul celor aproape 80 de ani scurși între începuturile consolidării statului român și instaurarea regimului comunist, rolul educației fizică a crescut, în opinia legislatorilor, de la a fi un auxiliar al celei spirituale²²³ până la condiția obligativității²²⁴.

Grădinițele aveau rolul de a supraveghea primii pași în educația trupului, intelectului și a simțămintelor morale ale copiilor. Învățământul primar obligatoriu și gratuit trebuia să ofere viitorilor cetățeni ai României „cultura elementară indispensabilă și noțiuni de igienă, desen, cânt, educațiune fizică”²²⁵.

Dacă învățământul primar era deschis tuturor, învățământul secundar își pierdea caracterul obligatoriu și avea țelul elitist de a oferi elemente de cultură generală pentru a pregăti selecționarea tinerilor admiși în învățământul superior. Disciplinele predate în școlile secundare se împărțeau în materii fundamentale, și, respectiv, arte și dexterități, acestea din urmă înglobând cele patru ore săptămânale de

²²¹ Dr. C. Angelescu, „Educația fizică și școala”, *B.E.F.*, aprilie 1923, p. 1, 2.

²²² Cf. „Partea oficială”, *B.E.F.*, mai 1923, p. 19-21; „Situția Terenurilor de sport și tir rezervate pe seama O.N.E.F. Până la data de 1 ianuarie 1925”, *B.E.F.*, an II, nr. 9, p. 155.

²²³ Conform *Legii pentru Organizarea Serviciului Sanitar* din 1874, *Enciclopedia EDFI* II, p. 21.

²²⁴ *Decret-lege pentru organizarea și funcționarea „Straja Țării” din 8 octombrie 1937*, 1937, art. 1.

²²⁵ *Lege pentru învățământul primar al statului și învățământul primar-normal*, 1937, art. 9-10.

educație fizică pentru fiecare clasă de băieți și de fete. Conform legii din 1934, școlile trebuiau să aibă, printre alte dotări, o sală specială de gimnastică. De construirea sau amenajarea acesteia putea fi condiționată aprobarea înființării unei școli noi, dar absența nu bloca automat continuarea activității unei școli deja existente.²²⁶

Cele patru ore de educație fizică erau împărțite, pe hârtie, în ore de gimnastică și de sporturi. Conform programei din 1928, obiectivele didactice ale educației fizice erau suplețea, atitudinea frumoasă și sănătoasă a corpului, mărirea capacității de efort fizic și intelectual, insuflarea unei bune dispoziții constante. Conducătorul orei de educație fizică era sfătuit să interacționeze cu elevii, să ducă o discretă acțiune de convingere, să nu se limiteze deci la comenzi și demonstrații²²⁷, dar în același timp să nu uite că deținea poziția arbitrilor, a păzitorului normelor morale²²⁸. Maestrul de educație fizică trebuia să conducă lecția într-un mod dinamic, să facă demonstrații personale asupra exercițiilor propuse și să fie pregătit să acorde primul ajutor în cazul unor accidente. Cuvântul de ordine era *mișcare*. Gimnastica trebuia să fie urmată de jocuri educative și sportive (denumite și *sporturi atenuate*, termen prin care se înțelegeau diverse ramuri ale atletismului) și dansuri naționale, țelul acestora din urmă fiind de a spori *mândria națională*, a dezvolta *încrederea în sine a națiunii* și a înfrăți pe orășean cu săteanul. Toate aceste exigențe trebuiau îndeplinite însă în funcție de dotările școlii sau de starea terenurilor sportive locale.²²⁹

²²⁶ *Lege pentru învățământul secundar*, 1934, art. 28, 33, 45.

²²⁷ Condoiu, Țintă, Gheorghiu, Lungu, 1939, p. 140; I. Gheorghiu, „Rolul pedagogic al profesorului de educație fizică”, *B.E.F.*, nr. 4, 1929, p. 65.

²²⁸ Cf. Ionescu, 1895, p. 6-7.

²²⁹ *Programele analitice ale învățământului secundar (licee și gimnazii). Clasele I-II*, 1928, p. 68-70.

La sfârșitul deceniului următor, obiectivele didactice ce trebuiau atinse în predarea educației fizice în școlile secundare erau: armonia fizică în raport cu vârsta elevilor, ținuta fizică și morală normală (termen ale cărui sensuri trebuiau, din păcate pentru cercetarea de astăzi, să fie înțelese fără explicații oficiale de către profesori), contribuția la formarea caracterului viitorului adult, îmbunătățirea stării sănătății publice prin contribuție colectivă, cointeresarea familiei în munca de corectare a defectelor fizice ale adolescenților și mai ales inculcarea exercițiilor gimnastice ca deprindere a vieții cotidiene.²³⁰ Ministerul Educației Naționale continua să mențină dansurile populare românești în programa educației fizice ca specific național și etnic, urmând linia lui Gheorghe Moceanu din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Maeștrilor/profesorilor li se recomanda să își țină orele atenți să nu își orienteze elevii către o singură disciplină sportivă și spre antrenamentul excesiv. Efectul negativ latent, identificat de înșiși teoreticienii educației fizice era tendința, oarecum normală la majoritatea elevilor, de a imita sportul profesionist.²³¹

Proba acceptării sau respingerii culturii fizice pentru elevi a fost dată de rezultatele bacalaureatului. Paradoxal, educația fizică nu făcea parte dintre materiile testate. Introdus în 1925 cu scopul de a tria populația universitară, examenul de absolvire a liceului a născut controverse numeroase, iar fotbalul, boxul, cursele sau gimnastica (denumite generic și peiorativ, „sportismul excesiv”²³²) au fost acuzate de a fi contribuit la rezultatele proaste. A arunca asupra frecventării

²³⁰ Ion Gheorghiu, „Educația fizică”, *loc. cit.*, p. 127, 129.

²³¹ *Ibidem*, p. 137.

²³² „Penibila surpriză: rezultatul bacalaureatului”, *Neamul Românesc*, 9 august 1936, p. 1, articol preluat din *Universul*.

terenurilor de sport și a introducerii acelor patru ore săptămânale de educație fizică vina pentru lipsa de chemare pentru lectură și cultură a elevilor era o eroare. Rata promovării la examenul de bacalaureat trebuia cercetată în relație cu cunoștințele căpătate de la profesori puși în situații de inferioritate socială prin salarizare și statut, atrăgea atenția ziaristul Tudor Teodorescu-Braniște, care cerea limitarea și nu eliminarea educației fizice și sportului din școli.²³³ Teodorescu-Braniște folosea metafora unei societăți a viitorului stratificată în campioni și agricultori fără acces la cultura scrisă²³⁴ pentru a atrage atenția asupra incoerenței periculoase a politicii învățământului. Acuzarea influenței nefaste a sportului asupra învățăturii a dat prilejul unor foști sportivi de a sublinia rolul benefic al culturii fizice cumpătate în creșterea eficienței elevilor.²³⁵ Nu pe terenul de sport trebuiau căutate semnițele eșecului multor elevi la bacalaureat, ci în organizarea, obiectivele și practica învățământului²³⁶, afirma și M. Mihăileanu, la opt ani distanță de Tudor Teodorescu-Braniște.

Dintre celelalte materii școlare, *igiiena* s-a apropiat cel mai mult de *educația fizică*. Predată de profesori specializați, igiena se înrudea cu anatomia și fiziologia. Manualele aprobate de Ministerul Educației conțineau și lecții referitoare la educație fizică și sporturi, dar spațiul alocat acestora era redus în comparație cu al lecțiilor dedicate funcțiilor de relație ale

²³³ Tudor Teodorescu-Braniște, „Sport și cultură”, *Curentul*, 12 iulie 1928, p. 1; Idem, „Bacalaureatul”, *Curentul*, 14 iulie 1928, p. 1; cf. Ion Dongorozi, „Iarăși bacalaureatul”, *Curentul*, 15 iulie 1928, p. 1.

²³⁴ Tudor Teodorescu-Braniște, „Copiii în vacanță”, *Curentul*, 10 iunie 1928, p. 1; T.B. [Idem], „Sport și cultură”, *Curentul*, 11 iunie 1928, p. 1.

²³⁵ Ion Dimitrescu, „Cultura sportivă”, *Curentul*, 23 iulie 1928, p. 1.

²³⁶ M. Mihăileanu, „Este bacalaureatul un examen de prețuit? Căutarea aptitudinii, iar nu a cunoștințelor”, *Vremea*, 18 octombrie 1936, p. 2.

organismului cu mediul, îngrijirii sănătății sau puericulturii (în cărțile pentru școlile de fete). Medicul Aurel Voina, un adept al doctrinei eugenice, afirma într-un asemenea manual că: „viața cuprinde în sine ideea de putere. Puterea creatoare a omului se arată pe de o parte prin forța inteligenței iar pe de altă parte prin forța sa fizică”²³⁷.

În sfaturile date elevilor la orele de igienă se pornea de la clasificarea obișnuită a educației fizice – temelie pentru cea estetică, religioasă, morală și a inteligenței. Sănătatea și puterea corpului erau scopurile, iar igiena corpului, a familiei, a casei și a locului de muncă, împreună cu exercițiile, jocurile și sporturile practicate moderat, constituiau mijloacele educației fizice.²³⁸ Sedentarismul (asociat la vârsta școlară cu surmenajul psihic și fizic generat de orele de studiu) era un pericol pentru viața adultă prin nu atât prin atrofierea corpului, cât prin cea a voinței și a capacității de a face față situațiilor limită. Educația fizică trebuia permanentizată, transformată într-o componentă a igienei personale, familiale și sociale. Rolul acesteia era de a odihni trupul și creierul și de a ușura viața cotidiană, definită prin munca neîntreruptă, implicit și prin nevoia de odihnă.²³⁹

Maeștri sau profesori de educație fizică? Dacă ar fi să dăm crezare informației furnizată de Dimitrie Ionescu, preluată ulterior de Constantin Kirișescu în *Palestrica* și de autorii compendiului de istorie a învățământului din România, atunci anul 1776 (când cei doi autori plasau hrisonul pentru școala de la Sf. Sava emis de Alexandru Ipsilanti) a însemnat introducerea gimnasticii în rândul materiilor predate în școlile

²³⁷ Voina, 1935, p. 43-46. Despre Aurel Voina ca reprezentant al curentului eugenist, cf. Bucur, 2005, p. 99-100.

²³⁸ Găvănescul, 1924, p. 14, 44.

²³⁹ Voina, 1935, p. 43-46; Banu, 1930, p. 176-183.

românești.²⁴⁰ Gestul apare însă ca izolat, de o oarecare coerență în predarea educației fizice se poate vorbi abia după sosirea din Ardeal a lui Gheorghe Moceanu.

Biografia celui considerat, pe drept cuvânt, cel dintâi *educator fizic român*, Gheorghe Moceanu (1838-1909), este destul de bine cunoscută. Născut în satul Orman (Someș) Moceanu a trecut munții în 1862, după studii de gimnastică urmate la Viena (unde de fapt trebuia să urmeze teologia și conservatorul). El a fost format așadar în sistemul gimnastic german, gândit pentru exerciții executate în colectiv, programatic pus sub semnul regenerării fizice și spirituale ale națiunii. Până să își formeze primii elevi capabili să îi continue munca, Gheorghe Moceanu a fost singurul maestru de gimnastică din Vechiul Regat. Altfel, gimnastica era predată de în general de subofițeri sau de pompieri gradați²⁴¹. Moceanu a predat la liceele „Matei Basarab”, „Sf. Sava”, Școala Normală „Carol I” și Școala de Ofițeri, iar din 1868 și în cadrul influentei *Societăți Române de Arme, Gimnastică și Dare la Semn* (mai cunoscută sub numele *Tirul*)²⁴². Societatea a creat o școală specială, la care s-au format primii maeștri de gimnastică din Vechiul Regat. Printre aceștia s-a numărat Vasile Negrutzi, care avea să conducă o școală similară la Iași, deosebit de influentă în Moldova²⁴³.

Moceanu a introdus în sistemul său gimnastic jocurile populare românești ca element național specific. Deși după 1918 s-a renunțat oficial la sistemul german în favoarea celui suedez, gândit pentru nevoile individului, dansurile naționale au rămas neclintite în programe. Însoțit de câțiva discipoli,

²⁴⁰ *Istoria învățământului din România*, 1971, p. 99.

²⁴¹ Ionescu, 1939, p. 19.

²⁴² Bilciurescu, 2003, p. 45.

²⁴³ Eugenia Raicu-Bancea, „Profesorul Vasile Negrutzi”, *E.F.S.*, an XXI, nr. 12, decembrie 1968, p. 46, 48.

Moceanu a întreprins călătorii la Paris (1878), Roma (1882), Madrid (1884) și Calcutta (1890)²⁴⁴ pentru a prezenta jocurile românești. Este grăitor pentru felul în care înțelegea Moceanu jocul popular următorul fragment, citat de Dimitrie Ionescu: „dansul național e caracterul unei națiuni prin care se explică puterea sa de cultură, civilizație și înaintare a acesteia și pentru că jocul mai pune în evidență anumite manifestări sufletești ale unui popor. Unele jocuri naționale străine sunt vii, plăcute întrucâtva, variate, altele sunt încete, greoaie, stângace și uniforme. Dansul nostru însă, este plăcut, variat, voios, atrăgător, tradițional, eroic”²⁴⁵.

Adept convins al rigidei gimnasticii germane, Gheorghe Moceanu s-a văzut considerat retrograd încă înainte ca sportul să își înceapă dominația absolută asupra educației fizice. Sportul, spectaculos prin spiritul de competiție, aducător de glorie și notorietate, plăcea mai mult decât educația fizică, unde noțiunea de întrecere era mai puțin dezvoltată. Slăvind ciclismul, Constantin Cantili în ataca direct pe Moceanu și, întrucâtva, anticipa că: „oricâte silințe și-ar fi dat la început d-nul Moceanu, și oricâte și-ar mai da de aici înainte alții, ea [gimnastica] are puțini sorți de a ajunge să reformeze omenirea fizică. Bicicleta, în câțiva ani, a realizat idealul urmărit de republica spartană, de cea ateniană și romană, ideal ajuns întrucâtva de oamenii acelor timpuri, dar căzut apoi în desuetudine completă”²⁴⁶.

Ceea ce am putea numi „sistemul lui Moceanu” consta din combinarea gimnasticii germane cu dansurile naționale și cu oina, ca joc sportiv. Cărțile scrise pentru popularizarea și

²⁴⁴ Rodica Mirițeanu, Vladimir Simionescu, „Gheorghe Moceanu, primul profesor român de educație fizică”, *C.F.S.*, an XI, nr. 2, 1958, p. 115.

²⁴⁵ Ionescu, 1939, p. 29; cf., pentru relatarea unei serbări gimnastice conduse de Moceanu, „Cronică. Știri artistice”, *Sămănătorul*, 17 decembrie 1906, p. 1017.

²⁴⁶ [Constantin Cantili] „Cronica numărului I”, *Revista modernă*, 20 iulie 1897, p. 2.

explicarea exercițiilor gimnastice²⁴⁷ au fost recenzate favorabil, trezind interesul unor personalități importante ale sfârșitului de secol XIX, precum Bogdan Petriceicu-Hașdeu²⁴⁸. Nicolae Iorga a scris la moartea lui Moceanu rânduri pline de apreciere.²⁴⁹ Alexandru I. Șonțu i-a înălțat maestrului de gimnastică o odă.²⁵⁰ Gheorghe Moceanu a fost însă repede trecut în uitare²⁵¹. Monumentul de la sediul *Tirului*, aflat pe cheiul Dâmboviței, dispăruse deja atunci când Gala Galaction își evoca fostul dascăl (1930)²⁵². Astăzi, o stradă din zona Televiziunii Române poartă numele lui Gheorghe Moceanu.

După primul război mondial, grija pentru cultura fizică a fost văzută ca una dintre cauzele victoriei Antantei. Prestația armatei române pe câmpurile de bătaie a redeschis problema pregătirii corporale defectuoase în școală și armată. S-a considerat că principala cauză a fost absența unui sistem unitar de pregătire specializată a corpului profesoral. Considerați fondatori ai educației fizice științifice din România²⁵³, profesorul de fiziologie Ion Athanasiu²⁵⁴ și maestrul de gimnastică Ioan Bucovineanu, buni cunoscători ai modelului oferit de Suedia, au propus crearea unei instituții de

²⁴⁷ Mihail Vesa, „Prima carte românească de gimnastică”, *E.F.S.*, an XXII, nr. 7, iulie 1969, p. 50-55.

²⁴⁸ Ludu, 1974, p. 17.

²⁴⁹ Nicolae Iorga, „Gimnasticul Moceanu”, în *Idem*, 1994, p. 310.

²⁵⁰ *Și iată pentru ce o Lyră, // Ce mult în taină te slăvea, // Din jocul tău azi se inspiră // Și te salută ca p-o stea.* [Alexandru I. Șonțu] „Gheorghe Moceanu”, *Din lumea sporturilor*, 10 ianuarie 1908, p. 6-7.

²⁵¹ Chețianu, 1939, p. 6.

²⁵² Gala Galaction, „Galeria dascălilor mei. Maestrul de gimnastică”, *Universul*, 3 martie 1930, p. 3.

²⁵³ *Enciclopedia EDFS* II, p. 24, 35, s. v.

²⁵⁴ Cf. Iacob Mihăilă, „Profesorul Ioan Athanasiu, promotor al fiziologiei efortului și al educației fizice științifice în România”, în *E.F.S.*, an XXI, nr. 4, aprilie 1968, p. 1-9.

învățământ superior în care gimnastica să fie completată cu însușirea unor cunoștințe de anatomie și fiziologie specifice ramurii în care urmau să activeze viitorii maștri (învățământ, organizații muncitorești, armată, gimnastica terapeutică sau sportivă).²⁵⁵

Într-o primă fază, O.N.E.F. a încercat să compenseze diferențele de pregătire teoretică, practică și pedagogică prin organizarea unor cursuri speciale pentru maștrii din toate teritoriile României Mari²⁵⁶. Școlile de maștri și maestre de gimnastică organizate la București pe lângă *Societatea Română de Arme, Gimnastică și Dare la Semn* sau, din 1912-1913, *Societatea „Înainte”*, aflată sub conducerea lui Dimitrie Ionescu, precum și *Societatea de Gimnastică, Sport și Muzică* din Iași și-au încetat existența la jumătatea anilor 1920²⁵⁷ pentru a lăsa loc unui institut cu rang universitar, specializat în pregătirea cadrelor didactice. În 1915, Dimitrie Ionescu prezenta Cercului Profesorilor Secundari din București principiile și programa după care funcționa o asemenea școală de gimnastică, a cărei absolvire aducea o diplomă ce deschidea calea spre catedră. În afară de gimnastică, cursanții studiau anatomia, fiziologia, igiena, primul ajutor, metodică predării, istoria gimnasticii, scrimă, dansuri de salon și naționale, tir și instrucție militară, desen tehnic (pentru proiectarea sălilor, instrumentelor și aparatelor)²⁵⁸.

1922 este anul în care a luat ființă Institutul Superior de Educație Fizică. Instituția, pusă sub egida O.N.E.F., avea o secție civilă, pentru pregătirea cadrelor didactice, și una militară, ai cărei absolvenți urmau să fie angajați în armată. Din

²⁵⁵ Athanasiu, „Prefață” la Bucovineanu, 1921, p. 4-6.

²⁵⁶ *Expoziția demonstrativă a educației fizice*, p. 54-55.

²⁵⁷ Cf. Adrian Odochian, „Contribuția Societății de Gimnastică, Sport și Muzică din Iași la dezvoltarea educației fizice”, *E.F.S.*, octombrie 1968, p. 61.

²⁵⁸ Ionescu, 1915, p. 19, 22.

1923, I.S.E.F. a început să pregătească și studenți, iar numărul acestora a depășit în timp cel al studenților, inclusiv în ceea ce privește procentul de absolvire. Primul și cel mai influent conducător al I.S.E.F. a fost Virgil I. Bădulescu (1882-1944)²⁵⁹, absolvent în 1913 al Institutului de Educație Fizică din Stockholm²⁶⁰, unde studiaseră de asemenea Emil Pălăngeanu și Justin Marinescu²⁶¹. Bădulescu, Pălăngeanu și Marinescu au fost, înainte de primul război mondial, profesori ai Liceului Militar „Nicolae Filipescu” de la Mânăstirea Dealu. Alături de acești ofițeri, la I.S.E.F. au predat personalități de seamă ale lumii științifice românești, ca: Francisc Rainer²⁶², Octav Onicescu²⁶³ (ambii au fost și directori ai secției civile), Radu Olinescu, Nae Ionescu. Catedrele erau organizate după următoarea structură: gimnastica; istoria, teoria și organizarea educației fizice; gimnastica medicală; fiziologie; anatomie; igienă; mecanica educației fizice; psihologie și pedagogie; probleme de cultură generală.²⁶⁴ O altă categorie de cadre didactice era formată din foștii absolvenți ai I.S.E.F., dintre care unii – Virgil Roșală, Constantin Petre-Lazăr, Iacob Mihăilă (primul român care a obținut titlul științific de „doctor în știința sportului”) – și-au completat studiile cu stagii în Suedia, Elveția sau Germania.²⁶⁵

²⁵⁹ Bădulescu s-a numărat printre organizatorii primului batalion de vânători de munte; Roșală, 1972, p. 7.

²⁶⁰ Valentina Roșca, „Origina gimnasticii suedeze”, *B.E.F.*, septembrie 1928, p. 133.

²⁶¹ Pentru pregătirea militarilor români de toate gradele a fost tradus un manual suedez de gimnastică și sporturi de către Bădulescu, Marinescu, 1914.

²⁶² Cf. Iacob Mihăilă, „Activitatea profesorului Francisc Rainer la I.N.E.F.”, *E.F.S.*, septembrie 1970, p. 1-5.

²⁶³ Cf. Mihail Vesa, „Cu academicianul Octav Onicescu despre educație fizică și sport”, *E.F.S.*, mai 1971, p. 2-4.

²⁶⁴ I.S.E.F., *Zece ani de activitate - 1933, 1933, passim.*

²⁶⁵ *Ibidem*, p. 9, 76.

Între 1922 și 1932, la I.S.E.F. au fost admiși 287 de studenți și 226 de studenți. Primele promoții ale secției civile au terminat în 1926. Până în 1932 absolviseră, cu titlul de licențiat sau licențiată în educație fizică doar 263 de tineri (152 de femei și 111 bărbați).²⁶⁶ Deși la admitere li se pretindea candidaților să se angajeze să servească cel puțin zece ani în învățământul secundar²⁶⁷, în realitate numărul celor care au onorat angajamentul a rămas scăzut în comparație cu așteptările inițiatorilor și cu nevoile reale ale școlilor²⁶⁸. Deși viața studenților era o combinație ideală de studiu deloc facil cu antrenamente și tabere în munți sau pe malul mării, capacitatea de atragere a absolvenților de liceu pare să fi rămas scăzută. Dat fiind scopul înființării, practica pedagogică a fost, cel puțin teoretic, unul dintre punctele forte ale procesului educațional. Studenții primului an asistau la discuții teoretice, din anul al doilea puteau conduce ore la grădiniță, în anul al treilea la școlile secundare, iar anul patru deschidea posibilitatea lucrului cu studenți ai Universității din București și cu membri ai diferitelor organizații profesionale cu caracter sportiv.²⁶⁹

Alte obiective strategice pe termen lung ale I.S.E.F. au fost propaganda în jurul ideii de cultură fizică și crearea unei baze logistice proprii. Institutul a editat *Buletinul Educației Fizice*, apărut neîntrerupt, sub diverse titluri, între 1923 și 1940. Scopurile publicației au fost sintetizate într-un apel către potențialii colaboratori: „articolele ce se vor trimite *Buletinului*

²⁶⁶ *Ibidem*, p. 57-58. Pentru o listă a absolvenților și a subiectelor tezelor de licență a se vedea p. 76-91.

²⁶⁷ „Partea oficială”, *B.E.F.*, aprilie 1923, p. 4.

²⁶⁸ Pe baza consultării registrelor matricole, Emil Ghibu și Ioan Todan au arătat că între 1926-1940 au fost 566 de absolvenți, în majoritate femei; Ghibu, Todan, 1970, p. 618-619.

²⁶⁹ *Ibidem*, p. 15.

trebuie să fie de așa natură, încât să nu țintească numai la o discuțiune teoretică asupra diferitelor probleme de educație fizică, ci mai ales să provoace o acțiune, precizând această acțiune prin propuneri concrete și documentare. [...] Partea istorică va privi, mai întâi, viața noastră națională, din trecutul căreia se pot desprinde anumit manifestațiuni ale vieții fizice”²⁷⁰.

În primii unsprezece ani de existență, *Buletinul Educației Fizice* (numele a fost schimbat în 1929 în *Educația Fizică. Buletin O.N.E.F.*; scurt timp a apărut cu subtitlul *Buletin al Marii Legiuni a Cercetașilor României*) a fost tipărit în 295.680 de exemplare, 72.507 gratuite fiind împărțite în scopuri propagandistice. De asemenea, O.N.E.F. a publicat și 32.827 de diverse broșuri și cărți, 7.171 fiind vândute, 8.970 distribuite gratuit.²⁷¹ De asemenea, Institutul a încercat să atragă studenți, entuziaști și sprijinitori prin turnee de mică anvergură, cu demonstrații de gimnastică și atletism în orașe absente de pe scena sportivă interbelică, precum Pitești și Târgoviște.²⁷²

Stadionul O.N.E.F. din București, legendar printre microbiști, distrus pentru a se construi Casa Poporului, a fost ridicat tot datorită strădaniilor generalului Virgil I. Bădulescu. Din punct de vedere al bazei materiale, aceasta a fost investiția esențială, îndelung planificată și cu tenacitate dusă până la capăt. Pe lângă stadion, I.N.E.F. mai dispunea de două centre de pregătire, la Predeal pentru schi și sporturi de iarnă, și la Eforie pentru înot, canotaj, gimnastică, tir și atletism. Tabăra de iarnă de la Predeal funcționa din 1926, dar abia în 1928 au fost amenajate locuințe legate la rețelele de curent electric și apă

²⁷⁰ „Partea oficială”, *B.E. F.*, aprilie 1923, p. 6.

²⁷¹ *Expoziția demonstrativă a educației fizice*, p. 43.

²⁷² „Educația fizică are nevoie de propagandă”, *Curentul*, 19 martie 1936, p. 7.

curentă, fapt ce a permis secției civile și studentelor să se alăture elevilor secției militare la foarte popularele cursuri de schi.²⁷³ La Eforie fusese înjghebată o tabără de corturi²⁷⁴, dar Bădulescu își propunea construirea unui pavilion care să adăpostească 300 de persoane²⁷⁵. Acțiunea sa viza, pe lângă creșterea numărului de studenți ai I.S.E.F., atragerea tot mai multor particulari în „concedii active” în aer liber²⁷⁶. Din datele făcute publice de O.N.E.F. reiese că între 1925 și 1933 în taberele de la Techirghiol și Eforie fuseseră găzduiți și instruiți 1.241 de studenți, studente, militari de diferite grade și câțiva „educatori fizici”, în timp ce numărul amatorilor a crescut de la 52 în 1925 la 607 în 1933 (3.129 de persoane în total în perioada menționată). Cu totul alta era situația cursurilor de schi, de care studenții I.S.E.F. și ofițerii erau mai interesați decât „educatorii fizici” și amatorii. Deschise pentru toți cei interesați din 1929, acestea înregistraseră un succes real.²⁷⁷ Taberele de la munte și de la mare se încheiau prin concursuri și examene speciale, urmate uneori de publicarea numelui candidaților sau ale oaspeților civili în paginile speciale de vilegiatură ale vreunui cotidian central important²⁷⁸.

Dacă înainte de 1918, majoritatea maștrilor din Vechiul Regat fusese formată după direcțiile trasate de

²⁷³ I.S.E.F., *Zece ani de activitate*, p. 59.

²⁷⁴ *Ibidem*, p. 71, 75.

²⁷⁵ „Ședința Comitetului Oficiului de Educație Fizică la Constanța”, *Curentul*, 19 august 1931, p. 5. Virgil Bădulescu mai propusese în aceeași întâlnire amenajarea de poligoane de tir în întreaga țară, a unei piscine la institutul din București și înconjurarea localităților cu șosele pavate pentru a reduce praful.

²⁷⁶ Vezi amintirile matematicianului Victor Vâlcovici (1885-1970), rector al Politehnicii din Timișoara între 1921 și 1930 și fondator, împreună cu Traian Lalescu, al asociației sportive omonime; cf. Firoiu, 1970, p. 15.

²⁷⁷ *Expoziția demonstrativă a educației fizice*, p. 47-49.

²⁷⁸ Cf. Apriliana Medianu, „O.N.E.F. la Tekirghiol-Eforie”, *Curentul*, 11 august 1930, p. 4.

Gheorghe Moceanu, fondarea unei instituții de învățământ superior dedicată în exclusivitate formării cadrelor necesare instruirii elevilor și ostașilor a însemnat un succes de netăgăduit, de care contemporanii erau conștienți²⁷⁹. Bineînțeles că au existat și voci care au arătat, cu demonstrații bine întemeiate, că nu era suficient²⁸⁰.

Cine preda deci educația fizică în școlile din România interbelică?

La intrarea în învățământ, condiționată din 1880 de trecerea unui concurs special iar din 1899 de un examen de capacitate²⁸¹, maestrul de educație fizică se lovea de o serie de probleme la a căror rezolvare putea contribui numai parțial. Acestea erau igiena precară, subnutriția, surmenajul școlar, analfabetismul. Dificultatea cea mai mare era ostilitatea celorlalți profesori, a directorilor și a părinților față de educația fizică, reflex al acceptării dificile a culturii fizice de către o mare parte a societății românești. Nici elevii nu erau convinși de utilitatea materiei și trebuiau convinși cu mult tact.

Disciplinele predate în școlile din România interbelică se împărțeau în materii fundamentale, și, respectiv, arte și dexterități, acestea din urmă înglobând educația fizică. *Legea învățământului secundar* din 1934 reglementa asimilarea maștrilor cu profesorii. Distincția nu se referea numai la denumire, ci mai ales la prestigiu și la tipul de salarizare.²⁸² Evident, maștrii de educație fizică au dezavuat includerea materiei lor în rândul dexterităților. Virgil Bădulescu a pus

²⁷⁹ Nicolae Dușescu, „Educația fizică și sportul în școală”, *Tribuna Școlii*, 1 decembrie 1934, p. 3. Dușescu este considerat un pionier al voleiului; cf. Mateescu, Popescu, 1977, p. 6-7.

²⁸⁰ George Banu, „Educația fizică în serviciul poporului român”, *R.I.S.*, februarie 1938, p. 89.

²⁸¹ Ionescu, 1915, p. 5.

²⁸² *Lege pentru învățământul secundar*, 1934, art. 112.

între „dexteritate” și „indiferență” semnul egalității²⁸³, iar Ernest Lascăr a insistat asupra conceptului de cultură corporală ca titulatură a unei științe veritabile, mult diferită de simpla gimnastică²⁸⁴.

Problema esențială era inegalitatea de statut și salarizare dintre maeștri și profesori, efect al legii armonizării salariilor din 1927, act normativ ce a afectat de fapt tot corpul didactic.²⁸⁵ În privința locului maeștrilor în interiorul corpului profesoral, deși nu avem încă un studiu special care să ofere detalii precise asupra relațiilor „din cancelarie”, un indiciu oferă un articol din 1934. Din punctul de vedere al organului oficial al *Asociației Generale a Profesorilor Secundari din România*, salarizarea cadrelor didactice trebuia ierarhizată astfel: profesori titulari definitivi, plătiți conform legilor organice de dinainte de primul război mondial, profesori titulari provizorii și abia apoi maeștri și profesori asimilați.²⁸⁶

Existența unor curente defavorabile „dexterităților” (materii care dădeau o simplă îndrumare practică, o orientare pentru viața adultă și nu cunoștințele teoretice atât de prețuite) reiese dintr-o polemică iscată toamna anului 1931. Ministerul Instrucțiunii Publice a decis atunci ca la calcularea mediilor anuale să fie incluse notele primite la dexterități (gimnastică, desen, muzică, lucru manual, gospodărie). Notarea egală a acestora ar fi dus, după unele păreri, la răsturnarea scării reale a valorilor stabilite de materiile „propriu-zise” și la transformări radicale în listele de bursieri ai statului.

²⁸³ Virgil Bădulescu, în Lascăr (ed.), 1934, p. 15.

²⁸⁴ Lascăr (ed.), 1934, p. 15, 45; „Școala și sportul. Părerile unui cititor”, *Gazeta sporturilor*, 21 septembrie 1924, p. 4; Kirițescu, 1939, p. 115.

²⁸⁵ Cf. T. Păunescu-Ulmu, „Profesorul”, *Școala secundară*, Craiova, martie 1931, p. 18.

²⁸⁶ Ion Nisipeanu, „Profesorii în fața problemei armonizării salariilor”, în *Tribuna Școlii*, 1 decembrie 1934, p. 1.

Răspunsul a fost că dexteritățile nu încurajează lenea, ci reflectă inteligența practică a copiilor pe care i-ar fi pregătit mai bine pentru viața adultă reală decât cărțile.²⁸⁷

Categoria măștrilor pare doar la prima vedere unitară. Aceasta era împărțită administrativ în subdiviziuni, după studii, examene depuse și vechime în învățământ. Salariul unui maestru reprezenta între 60% și 80% din cel al unui profesor. Examenul de capacitate era obligatoriu, diploma de bacalaureat sau titlul academic constituiau singura posibilitate de a spera la un salariu onorabil.²⁸⁸ Norma săptămânală a măștrilor cuprindea mai multe ore decât cea a profesorilor. Punctele de vedere exprimate de reprezentanți ai corpului didactic tindeau spre concluzia comună conform căreia împărțirea între materii predate de profesori și dexterități însușite de la măștri contribuia la crearea unei ierarhii ce putea deveni o sursă a lipsei de respect în cadrul breslei sau în relația cu elevii și părinții.²⁸⁹

Răspunsuri certe asupra structurii și biografiei corpului profesoral din perioada interbelică se desprind din cercetarea fondurilor de arhivă provenite de la Ministerul Instrucțiunii Publice. Un dosar referitor la asimilarea măștrilor cu profesorii secundari conține acte din care deducem tipul de pregătire al acelor care nu absolviseră I.N.E.F. sau își începuseră cariera înainte de 1918. Printre cei care predau educația fizică se aflau numeroși absolvenți ai unor instituții de învățământ de grad diferit, de unde nevoia stringentă de a

²⁸⁷ M. Mihăileanu, „Dexterități atotputernice?”, *R.G.Î.*, septembrie 1931, p. 411-414; Maria Halalai, „Studii și dexterități”, *R.G.Î.*, octombrie 1931, p. 484-485.

²⁸⁸ C. Petrescu-Dragoe, „Măștrii”, în *Tribuna Școlii*, nr. 30, 15 februarie 1936, p. 6.

²⁸⁹ Pimen R. Constantinescu, „Profesori și măștri”, în *Tribuna Școlii*, nr. 45, 1 ianuarie 1937, p. 2.

pregăti profesorii după modelul celor de la „materiiile intelectuale”²⁹⁰. De aici deriva o altă sursă de nemulțumiri și plângeri adresate Ministerului. Răspunsurile liniștitoare ale autorităților nu au însemnat rezolvarea problemelor reale. Propunerea *Asociației Licențiaților în Educația Fizică*, ca prin predarea igienei sau a unei alte specialități secundare, în mod normal absentă din pregătirea celor care nu absolviseră cursurile I.N.E.F., nu a primit un răspuns favorabil. Interesant este faptul că referatul asupra problemei a fost întocmit, în calitate de secretar general al Ministerului Instrucțiunii, de Constantin Kirițescu²⁹¹, care încă nu ocupase postul de profesor la Institut. Studiile măștrilor care cereau asimilarea ca profesori constau din cursuri speciale urmate pe lângă diverse organizații gimnastice, în cel mai bun caz din diplome ale unor școli superioare recunoscute de educație fizică (Academia de Educație Fizică din Paris, Institutul Național de Educație Fizică din Budapesta).²⁹² Un memoriu adresat Ministerului de resort de către un licențiat în drept, obligat din motive nenumite să își caute un alt mijloc de trai, puncta exact diferențele de statut resimțite acut absolvenții cu o diplomă universitară, pe de o parte în raport cu colegii măștri de gimnastică, pe de altă parte în raport cu ceilalți profesori: „dacă statul nu a avut până acum o școală cu caracter universitar de gimnastică nu e vina noastră, însă noi avem o licență pe lângă școala de specialitate, deci licența să echivaleze cu o școală

²⁹⁰ I. Lascăr, „Principiile generale ale educației fizice colective”, în *B.E.F.*, nr. 1, aprilie 1924, p. 7.

²⁹¹ „Licențiații în educația fizică și situația lor în învățământ”, în *B.E.F.*, nr. 4, aprilie 1929, p. 82-85.

²⁹² A.N.I.C., Fond Ministerul Instrucțiunii Publice. Direcția Învățământului Secundar, dosar 320/1927, f. 28-29, 30, 72v.

specială cu caracter universitar. – Cum putem fi puși la același nivel cu maștrii cu 1-4 clase gimnaziale?”²⁹³.

Oscilațiile în statutul personalului didactic – de la maștri la profesori, apoi din nou la maștri – arată ezitățile politicii educaționale, mai vizibile în relația cu provinciile nou alipite. În 1921 personalul didactic încadrat pentru gimnastică a fost asimilat categoriei maștrilor, deși diplomele eliberate la sfârșitul cursurilor speciale organizate pe lângă Universitatea din Cluj dădeau calificarea de profesor²⁹⁴. Problema nu și-a găsit decât cu greu rezolvarea, mai ales că exista mereu posibilitatea comparației cu legislația maghiară anterioară Unirii, care nu prevedea distincții de salarizare între profesori și maștrii care predau „dexteritățile”. Nehotărârea legislatorilor din România lovea, probabil fără nici o urmă de intenție, în profesorii „cursiști” care optaseră la începutul anilor 1920 pentru renunțarea la materia pe care o predau pentru o dexteritate ce le-ar fi permis păstrarea profesiei în România întregită.²⁹⁵

Modurile de auto-prezentare ale maștrilor care s-au adresat Ministerului Instrucțiunii Publice pentru clarificarea situației personale au variat între alcătuirea unor liste cu activități depuse pe plan local²⁹⁶ și argumentări sentimentaliste, naționalist-emoționale²⁹⁷.

²⁹³A.N.I.C., Fond M.I.P.-D.Î.S., dosar 320/1927, f. 71 (memoriul adresat de D. Dobreanu sau Dobrescu (?), profesor la Iași, licențiat în drept).

²⁹⁴ „Memoriul maștrilor cursiști ardeleni, Satu Mare, 14 ianuarie 1927”, A.N.I.C., Fond Emil Hațieganu, 1893-1958, f. 37. Documentul este datat însă Târgu Mureș, 1 decembrie 1929.

²⁹⁵ „Memoriul profesorilor cursiști din Ardeal împărțiți la dexterități”, A.N.I.C., Fond Emil Hațieganu, f. 2-2v.

²⁹⁶ A.N.I.C., Fond M.I.P.-D.Î.S., dosar 320/1927, f. 2-3 (memoriul depus de Ștefan Constantinescu, din 1921 maestru provizoriu la Câmpulung Muscel, unde fondase și condusesse Societatea de Gimnastică „Gheorghe Moceanu” și

Informații publicate de Constantin Kirișescu în 1930 arată clar structura breslei profesorilor de educație fizică. Printre titularii a 81 din cele 149 de catedre de la liceele de băieți se găsea un singur absolvent al I.S.E.F., alături de 10 doctori sau licențiați (în litere, științe, drept, teologie sau ai Academiei Comerciale), 13 absolvenți de liceu cu sau fără bacalaureat, 8 persoane care nu terminaseră studiile liceale, 22 de absolvenți ai școlilor normale ori seminariilor teologice, 21 de maeștri care nu putuseră urma decât gimnaziul, 4 care nu îl terminaseră, precum și 2 persoane care nu puteau certifica decât studii primare. 49 de catedre funcționau cu suplinitori iar 19 nu aveau încadrat nici un profesor, orele fiind ținute prin sistemul completărilor de normă didactică.²⁹⁸ Kirișescu confirma astfel faptul că deși bilanțul activității O.N.E.F. în primii cinci ani de funcționare pare să fi fost pozitiv²⁹⁹, influența directă, exercitată asupra școlii și societății prin intermediul absolvenților a întârziat să producă efectele revoluționare scontate³⁰⁰.

de asemenea participase la Serbările *Sokol* de la Ljubljana, 1922, și Praga, 1926).

²⁹⁷ Vezi cazul lui Elefterie Ropală, care după absolvirea a 7 clase liceale în 1898 activase doar ca maestru de gimnastică. Aflat de cinci ani în Basarabia, după alți doi ani și jumătate în Cadrilater, el susținea că își dedicase *orice oră liberă pentru propaganda națională* la Bălți; A.N.I.C., Fond M.I.P.-D.Î.S., d. 320/1927, f. 181.

²⁹⁸ Constantin Kirișescu, *op. cit.*, p. 140-141. Vezi și recenzia favorabilă, și care insistă asupra acestui aspect, a lui Paul I. Papadopol, „Din câmpul cărții. C. Kirișescu: *Educația fizică*; maior R. Dinulescu: *Armata modernă*”, *Universul*, an XLIX, nr. 163, 22 iunie 1931, p. 4.

²⁹⁹ „Memoriu privitor la organizarea Oficiului Național de Educație Fizică (O.N.E.F.) înaintat Domnului Ministru de Finanțe, la cerere”, în *B.E.F.*, iunie – august 1925, p. 89-93.

³⁰⁰ Petre-Lazăr, 1942, p. 42.

Nu se poate pune în discuție buna-credință a întregului corp profesoral însărcinat cu predarea educației fizice, dar cu precădere înainte de 1918, acestuia i s-au adus acuze grave, precum incompetența și delăsarea. Cu toate că legislația prevedea obligativitatea educației fizice și a exercițiilor militare în școli, statul român nu introdusese decât obligativitatea unui concurs pentru ocuparea posturilor, fără a crea nici o instituție rezervată pregătirii candidaților până după primul război mondial³⁰¹. „Starea conflictuală” între educație fizică și sport produsese o reacție de respingere a celui din urmă tocmai în rândurile celor de la care se aștepta educarea copiilor, astfel încât de slaba propagare a sporturilor de dinainte de războiul mondial erau acuzați, în prima decadă a secolului al XX-lea, chiar maeștrii de gimnastică.³⁰² Situația s-a menținut până la apariția primelor promoții ale I.S.E.F., crescute deja în spiritul acceptării *sportului* ca auxiliar al *educației fizice*. Sarcina principală a noii generații de maeștri/profesori ar fi fost identificarea unor mijloace de a compensa prin *educație fizică* senzația gloriei facile, dobândită în întreceri sportive.³⁰³ Dimitrie Ionescu, inspector școlar pentru gimnastică între 1907-1912 și 1925-1939³⁰⁴, arată că imposibilitatea legală de a sancționa administrativ bloca orice încercare de a combate lipsa de implicare și permitea

³⁰¹ Cf. *Expoziția demonstrativă a educației fizice*, p. 29.

³⁰² „De ce nu sunt bine cunoscute sporturile în România”, *Din lumea sporturilor*, 11 decembrie 1907, p. 3, 4.

³⁰³ Cf. „Necesitatea unei vieți sportive raționale pentru adolescenți”, *Gazeta sporturilor*, 10 martie 1925, p. 1.

³⁰⁴ Dimitrie Ionescu (1864-1946), colaborator apropiat al lui Spiru Haret, absolvise Școala Centrală de Gimnastică din Roma, predase la Galați și București și fondase în 1905 *Societatea de Gimnastică „Înainte”*; Predescu, 1999, p. 431; T. Corneșanu, „Profesorul Dimitrie Ionescu, un precursor al educației fizice moderne în România”, în *E.F.S.*, an XXX, nr. 9, septembrie 1977, p. 63-69; *Enciclopedia EDFI* II, p. 77-78.

transformarea dezinteresului maeștrilor în obișnuință pentru elevi³⁰⁵. Chiar după instituirea unor asemenea mecanisme, faptul că generații cu pregătire de specialitate foarte diferită continuau să profeseze în paralel ducea la perpetuarea situațiilor în care orele erau ținute de specialiști în gimnastică (suedeză), formați într-un spirit de adversitate față de sport³⁰⁶. Pe de altă parte, I.S.E.F. pregătea cadre pentru învățământul secundar. Sarcina predării educației fizice la clasele primare revenea învățătorilor și învățătoarelor, totuși în 1933 multe școli normale nu aveau săli și terenuri proprii de gimnastică, sau nu dețineau vestiare și dușuri³⁰⁷.

Modalitatea principală a maeștrilor/profesorilor de a se întâlni pentru a dezbate metodică predării (tipurile de exerciții însoțite de demonstrații practice, terminologia, aspecte ale lucrului cu elevii) și problemele administrative și didactice cu care se confruntau erau congresele naționale.³⁰⁸ În 1934, în cadrul *Expoziției demonstrative a educației fizice*, a fost organizat și primul congres al *Asociației Licențiaților în Educație Fizică* a absolvenților și absolventelor I.S.E.F. Premisa ce a stat la baza lucrărilor prezentate, destul de teoretice și lipsite de discuții asupra dificultăților obișnuite, a fost că *educația fizică* trebuia înțeleasă ca o componentă a igienei sociale.³⁰⁹

³⁰⁵ D. Ionescu, 1939, p. 105, 132.

³⁰⁶ Mihail N. Ghermănescu, „Sportul și școala”, *Gazeta sporturilor*, 23 septembrie 1924, p. 4.

³⁰⁷ Crețu, în Lascăr (ed.), 1934, p. 84-85.

³⁰⁸ „Congresul maeștrilor de gimnastică din țară”, în *Universul*, 20 aprilie 1924, p. 2; „Congresul profesorilor de gimnastică din România”, în *Curentul*, 4 aprilie 1934, p. 2; *Enciclopedia EDF* I, p. 22-24; Magdalena Mușat, Grigore Cacuci, „Aspecte ilustrând interesul pentru educația fizică în trecut – conferințe și congrese de educație fizică”, *E.D.F.*, iulie 1978, p. 64-67.

³⁰⁹ Lascăr (ed.), 1934, p. X.

Răspunsul elevilor: impactul educației fizice.

Elevii din perioada interbelică erau îndemnați ca în vacanțe să prefere cititul, excursiile și sportul³¹⁰, acesta în să „cu măsură, ca să nu fiți în pagubă la învățătură și să nu vă treziți, în loc de o completă și echilibrată dezvoltare a trupului, cu devieri ce nu mai pot fi corectate”³¹¹. În fond, „un elev sportiv cu adevărat trebuie să fie în primul rând un bun școlar modest, bine făcut fizicește, sănătos, cu sentimentul moral bine conturat care să apară ca un element deosebit printre ceilalți elevi”³¹².

Sursele principale pentru studiul efectelor reale ale educației fizice sunt, în mai mare măsură decât textele didactice și teoretice, precum cele de mai sus, anchetele școlare, mărturiile profesorilor și elevilor, amintirile și jurnalele personale.

Una dintre primele anchete printre elevi, realizată în anul școlar 1923-1924, a arătat că aprecierea de care se bucurau orele de educație fizică se datora asocierii cu libertatea de a se juca. Întrebați care ar fi scopurile materiei, școlarii au numit sănătatea, voioșia, dezvoltarea mușchilor. La rândul lor, elevii nemulțumiți acuzau oboseala sau faptul că la oră nu erau lăsați în voia lor. Unii dintre elevii chestionați cu acel prilej nu s-au sfiit să se declare mai interesați de educație fizică, de excursii școlare sau de bradul de Crăciun decât de gramatică și caligrafie.³¹³

³¹⁰ Constantin Kirițescu, „Sfaturi de vacanță”, *Anuarul Liceului de Băieți „Petru Rareș” din Piatra Neamț*, Piatra Neamț: Tipografia Lumina, 1933, p. 9-10; Ion Florescu, „Întrebuințarea timpului”, în *Ion Maiorescu*, Craiova: Tiparul Scrisul Românesc S. A., 1933, p. 161-166, republicare a unui articol apărut la București în revista Liceului „Gheorghe Lazăr”.

³¹¹ Ion Dongorozi, „La început de an școlar...”, *Ion Maiorescu*, 1933, p. 111.

³¹² Nicolae Dușescu, *loc. cit.*, p. 3.

³¹³ R. Petre, „Anchete: preferințele elevilor asupra obiectelor de învățământ”, *R.G.Î.*, mai 1925, p. 309.

Dincolo de cerințele programei, conținutul orelor ținea în realitate de capacitatea profesorului de a-și adapta metodele la acestea și, în același timp, la trebuințele elevilor și la condițiile existente. Profesori și profesoare au publicat dări de seamă în care și-au prezentat munca într-o lumină favorabilă, folosindu-se de greutățile întâmpinate pentru a sublinia rezultatele pozitive obținute.

G. Hristache a avut una dintre primele inițiative de acest fel. În *Manualul de educație fizică* pe care l-a scris, din păcate fără a vorbi despre stilul său de lucru, și, evident, fără a consemna părerile elevilor, Hristache afirma că în patruzeci de ani de carieră lucrase mânat de țelul extinderii granițelor naționale ale patriei pentru a-i face pe elevi să înțeleagă „cum este constituit anatomiceste corpul lor, cum funcționează părțile sale, care sunt fazele de compunere și descompunere, care sunt factorii gradelor de inteligență, cum trebuie făcută gimnastica după vârstă și temperamente precum și alte explicațiuni de care nu s-au ocupat până azi în mod așa de detaliat creerul uman!”³¹⁴.

Cazul cel mai fericit pentru cercetătorul de astăzi este cel al lui Augustin Latiș, care a predat la Liceul „Aurel Vlaicu” din Orăștie³¹⁵ și la Școala Normală din Galați. Experiența sa didactică a fost valorificată într-o carte tipărită pe speze proprii, în 1943, la Cernăuți. Latiș a criticat de la bun început etichetarea *educației fizice* ca dexteritate, principala sa acuză fiind că se încuraja astfel lipsa de disciplină a elevilor la orele de gimnastică, jocuri și dansuri naționale. Neatenția elevilor ar fi fost, susținea Latiș, accentuată de „pasiunea” pentru fotbal. Educația fizică avea un rol „disciplinar, igienic și național”,

³¹⁴ Hristache, 1906, p. VII-VIII.

³¹⁵ Numit suplinitor în 1938, după absolvirea A.N.E.F.; „Numirile de suplinitori din învățământul secundar”, *România*, 30 septembrie 1938, p. 13.

fundamental diferit de ceea ce Latiș pretindea că îl deducea din reacțiile elevilor, părinților și chiar ale unor colegi profesori. Din punctul său de vedere, educația fizică nu era o materie introdusă în programă doar pentru a imita străinătatea și nici nu se reducea la spectacole și serbări de sfârșit de an. Orele ținute de Latiș constau din gimnastică suedeză, atletism și dansuri naționale.³¹⁶ După încheierea anului școlar, elevilor li s-a cerut să răspundă la chestionare privind binefacerile sau inutilitatea educației fizice. Majoritatea covârșitoare s-a declarat încântată. Totuși, elevii și-ar fi dorit mai multe jocuri sportive, în timp ce profesorul era de părere că pasiunile stârnite de meciurile între clase sau școli degenerau în violență fizică și verbală. Cel mai important efect obținut prin acest experiment a fost sporirea eficienței la învățătură. Desigur, putem spune că Latiș maximiza realizările sale, dar experimente similare, făcute fie în școli din nordul industrializat al Angliei în 1935³¹⁷, fie în alte școli din România, tind să îi confirme teoria.

Rolul hotărâtor în câștigarea bunăvoinței elevilor revenea profesorilor, obligați să găsească strategii eficiente de a-și convinge învățăceii. La Școala Normală de Fete „Regina Maria” din Sf. Gheorghe trebuia înfrânt dezinteresul viitoarelor învățătoare, din cauza căruia un număr mare de copii ar fi urmat un exemplu prost. Metoda aleasă de profesoara Maria Blajiu, absolventă a I.N.E.F., a fost înlocuirea exercițiilor ce puneau accentul pe eleganța feminină studiată, dar statică: „într-o sală spațioasă, curată, bine luminată și cu toate aparatele necesare, am organizat planul de lucru pentru educația fizică. Dar cu tot entuziasmul meu vedeam că elevele vin la ora de gimnastică plictisite, invocând diferite motive și

³¹⁶ Latiș, 1943, p. 14-16, 59.

³¹⁷ Cf. *Internationale Zeitschrift für Erziehung*, Berlin, 1935, p. 394.

aducând certificate medicale pentru a fi scutite. Nu m-am descurajat deloc iar, pentru a-mi satisface o curiozitate personală, am cercetat registrele din anii trecuți, ceea ce m-a încurajat și mai mult. Și atunci în fiecare zi, în loc de o oră de mișcări grațioase, – un program de gimnastică educativă, jocuri mici, jocuri mari, dansuri naționale, – a transformat elevele. Curând ele au devenit mai vesele, mai zglobii, iar astăzi acelea care aduseseră certificate de scutire, singure se așează în rândul coloanei de gimnastică și în echipele de jocuri”³¹⁸.

În unele instituții școlare continuau să se manifeste rezerve față de educația fizică, în ciuda îndelungatelor campanii de sensibilizare duse de intelectuali și politicieni care proclamau întărirea națiunii prin antrenamentul corpului alături de cultivarea spiritului. Reacția de respingere observată la elevi și eleve era încurajată, uneori deschis, de către profesorii sau părinții neîncredători în cultura fizică³¹⁹, mergându-se, în cazuri extreme, până la interzicerea înscrierii elevilor în cluburile sportive³²⁰. La polul opus, licee precum „Gheorghe Lazăr” din București își făcea un titlu de glorie din a prezenta în paralel rezultatele la învățătură cu cele obținute pe terenurile de sport, numele performerilor regăsindu-se pe amândouă listele. Totuși, insuficiența bazei materiale făcea ca o mare parte din timpul petrecut pe terenul de sport să scape, de fapt, de sub controlul cadrelor didactice.³²¹

³¹⁸ Maria Blajiu, „Educația fizică în Școala Normală de Fete din Sf. Gheorghe”, *B.E.F.*, mai 1929, p. 96-97.

³¹⁹ Latiș, 1943, p. 61; Ioan Coja, „Necesitatea unor organizațiuni școlare de *Gimnastică și Sport* în învățământul secundar și realizarea lor”, *B.E.F.*, iulie-august 1929, p. 145; P. Manolescu, „Pentru o fărâmə de sport!”, în *Curentul*, 27 ianuarie 1937, p. 10; Octav Șuluțiu, „Rezistența la efort”, *România*, 28 octombrie 1938, p. 7.

³²⁰ „Autoritățile școlare și sportul”, în *Gazeta sporturilor*, 2 aprilie 1925, p. 1.

³²¹ „Școala și sportul. O mare anchetă. Răspunsul d-lui Const. G. Ionescu, directorul Liceului Lazăr”, în *Gazeta sporturilor*, 14 septembrie 1924, p. 4;

Confruntată cu fascinația exercitată de sport asupra tineretului, școala se vedea nevoită să ia în considerare, când prin măsurile disciplinare au devenit ineficiente, stabilirea unor modalități de cooperare cu cluburile sportive.³²² Soluția înființării de asociații sportive pe lângă școli pentru a controla eficient timpul liber al elevilor a fost adusă în discuție³²³, dar fără urmări importante. Într-un anumit sens, abia Straja Țării, deși nu viza doar controlul eficient al timpului liber al elevilor, a reușit să pună în practică aceste deziderate.

Elevii au simțit nevoia de a compensa absența sau numărul insuficient al orelor menite relaxării minții și educării trupului, prin înființarea unor asociații sportive proprii³²⁴. Tinerii revendicau un timp care să poată fi folosit altfel decât pentru studiu, menținut însă în cadrele stricte ale școlilor și internatelor. Asemenea inițiative, puse în practică în licee importante din București, Craiova³²⁵, Turnu Severin³²⁶ sau Iași, erau posibile în medii favorabile ideii de sport. Dacă investiția de timp nu era o problemă, cea financiară era considerabilă, având în vedere faptul că dotările necesare erau obținute aproape în întregime prin eforturi proprii. Conducerea și elevii Liceului Internat din Iași revendicau un rol de pionierat în dezvoltarea vieții sportive locale, modelul ideal fiind cel al școlilor

„Activitatea Liceului Gheorghe Lazăr”, *Gazeta sporturilor*, 30 decembrie 1924, p. 1.

³²² „Școala și sportul. Punctul de vedere al d-lui St. Pop, directorul Liceului Sf. Sava”, *Gazeta sporturilor*, 16 septembrie 1924, p. 1.

³²³ Petre-Lazăr, 1942, p. 32.

³²⁴ Cf. Ion Todan, „Din istoricul educației fizice școlare”, *E.F.S.*, august 1968, p. 62.

³²⁵ Ion Maiorescu, septembrie-octombrie 1933, p. 105-106;

³²⁶ *Statutele Societății de Lectură, Sporturi și Excursiuni a Elevilor Liceului Traian*, 1919, art. 3, lit. h), i). Sporturile propuse erau oina, jocurile cu mingea, înotul, canotajul și, de la 15 ani în sus, tirul.

englezești³²⁷. Primele înjghebări sportive de la Liceul „Gheorghe Lazăr” datau din 1912 (fotbal și atletism), se datorau în mare măsură inițiativei profesorului de limbă engleză, H. Waltuck, și s-au dovedit, în timp, hotărâtoare pentru mișcarea sportivă locală și națională.³²⁸ Un alt liceu din capitală, „Spiru Haret”, organiza regulat întreceri între clase. Paradoxul era că acestea se datorau inițiativelor profesorului de educație fizică P. Tănăsescu, a cărui concepție înclina spre tradiția gimnastică a secolului al XIX-lea mai degrabă decât spre entuziasmul sportiv al deceniilor de după primul război mondial³²⁹.

Exista și o latură urâtă a sportului școlar. Știri despre campionate aranjate sau întâlniri degenerate în violență³³⁰ întregesc, neplăcut, imaginea de ansamblu a unei mișcări sportive fără consistență, în ciuda existenței unor vârfuri incontestabil valoroase și a unor încercări mai mult sau mai puțin coerente de popularizare³³¹.

³²⁷ *Patruzeci de ani ai Liceului Internat „C. Negruzzi” din Iași 1895-1935*, 1937, p. 341-343; cf. p. VII, IX, 27.

³²⁸ *Monografia Liceului „Gh. Lazăr” din București 1860-1935*, 1935, p. 278-281.

³²⁹ „Educația fizică la Liceul Spiru Haret”, *Universul*, 26 iunie 1931, p. 7. Cf. „Foot-ball asociație. Cl. a 6-a – Cl. a 5-a 2-0 (0-0)”, *Văstarul*, 3 ianuarie 1924, p. 17.

³³⁰ [C. P.], „Notă”, în *Liceul*, an II, nr. 5-6, mai-iunie 1936, p. 3; [C. U.], „Tragi-comedie sportivă”, în *Liceul*, an III, nr. 4-5, martie-aprilie 1937, p. 6.

³³¹ În *Liceul*, an VI, nr. 1-4, septembrie-decembrie 1939, pagina 4 era intitulată „Ne vorbesc colegii – mari sportivi ai Țării” și găzduia impresii ale campionului național de tenis de masă Nicu Naumescu, „Amintiri din Egipt” și ale colegului său Vinicius Rurac, „Primul meu turneu internațional”. Pentru o critică a subdezvoltării sportului școlar a se vedea Virgil Economu, „O problemă de interes covârșitor care nu se bucură de atenția cuvenită în țara noastră”, *Sportul capitalei*, 9 mai 1937, p. 1. Același ziar cuprindea o rubrică de sport școlar, ce cuprindea informații și provocări lansate de echipe de elevi și de asemenea oferea acestora, contra dovedirii bunelor rezultate la învățătură, bilete gratuite la diferite evenimente; cf. *Sportul capitalei*, 22 martie 1937, p. 4.

Gimnastica de dimineață sau relaxarea prin practicarea sportului în vacanțe sau la sfârșit de săptămână sunt comportamente intime, greu de urmărit și, de la un anumit punct, destul de anoste, nu întotdeauna interesante pentru un jurnal intim sau pentru memorii. Pe de altă parte, obiceiul gimnasticii cotidiene nu se datora cu certitudine unor deprinderi formate în anii de studiu, iar din punctul de vedere al lui Constantin Kirițescu, câtă vreme rămâneau închise în sfera privată nici nu se puteau încadra în definițiile educației fizice³³². Probabil că efectul educației fizice și sportului școlar asupra elevilor ar fi trebuit măsurat prin cuvinte similare celor ale lui Petru Comarnescu³³³ sau Francisc I. Rainer³³⁴.

Nici oamenii de rând nu rămân invizibili. Într-o zi, o necunoscută și-a cumpărat o carte pe a cărei pagină de gardă a semnat simplu *Maria, 1945 XII*. Apărută la o editură obscură dintr-o localitate obscură, broșura era traducerea autorizată din limba franceză a lucrării lui Jatindra Chakraborty despre *Educația fizică hindusă practică de vechii hinduși pentru sănătate, longevitate și viață intelectuală*. Gestul în sine nu ar fi spus multe, dacă această femeie, despre care nu știu absolut nimic, nu ar fi însemnat cu creionul chimic acele exerciții care ajutau la scăderea burții, topirea grăsimii, antrenarea mușchilor pectorali sau rezolvarea unor probleme digestive. Însemnările Mariei ne transpun, cu forța unui jurnal intim, în

³³² Kirițescu, 1930, p. 156.

³³³ „Am început o zi model. Sculat dimineață. Gândit puțin. Scris pg. 2 și 3 din acest jurnal [...] Făcut gimnastică și duș rece de tot”; Comarnescu, 1994, p. 15.

³³⁴ „Nu pot intra în noul an de muncă fără o ținută fizică și psihică egal de suverane. În ce privește fizicul, minimul care îmi trebuie e următorul: să ajung acolo încât programul meu matinal de gimnastică să nu mă obosească defel, ci să mă învioreze, să-mi deie senzația de resort, de elasticitate”; Rainer, 1979, p. 213.

universul ei interior: într-o țară abia ieșită din război și ocupată de armata sovietică, o femeie oarecare voia să arate bine, să slăbească, în termeni actuali, să se simtă în formă.³³⁵ Dar cât de reprezentativ pentru întreaga societate a fost acest gest, aproape rupt din orice context, este din păcate imposibil de spus.

Educația fizică și sportul în universități. Sportul universitar a rămas o problemă care la intrarea României în cel de-al doilea război mondial își aștepta încă rezolvarea, în ciuda cuvintelor frumoase și a câtorva inițiative perseverent puse în practică. Încercările de a organiza catedre sau cursuri de specialitate au fost duse până la capăt cu rezultate inegale doar la Cluj, Timișoara și București. În 1940, când elogierea pregătirii sportive asigurată de școală devenise un obicei al opiniei publice românești, încântată de rezistența Finlandei în „războiul de iarnă”³³⁶, Iacob Mihăilă se folosea de aceasta pentru a forța un impuls favorabil unificării inițiativelor paralele ale oficialităților și studenților în domeniul educației fizice universitare. Soluțiile propuse de Iacob Mihăilă erau transformarea A.N.E.F. într-o instituție model de învățământ superior, proclamarea obligativității educației fizice pentru studenți condusă prin institute speciale, ce trebuiau înființate în subordinea fiecărei universități și urmau a se finanța din taxe speciale, pentru a nu încărca bugetele. Țelurile propuse de Mihăilă erau bine intenționate și plecau de la ideea patriotică a studențimi ca parte a *națiunii armate*, dar, în același timp, se dovedeau îngrijorător de modeste pentru momentul în care

³³⁵ Chakraborty, f. a., *passim*.

³³⁶ C. Rădulescu-Motru, „Sportul după experiența finlandeză”, *Timpul*, 7 ianuarie 1940, p. 1; „Marii sportivi ai țării cu o mie de lacuri sunt înrolați în patrulele morții”, *Timpul*, 21 februarie 1940, p. 12.

erau propuse, câte vreme el dorea măcar „să se trezească în tineretul universitar sentimentul datoriei de a-și îngriji sănătatea”³³⁷.

Tradiția dezinteresului studenților români pentru cultura fizică era veche și izvora, în viziunea destul de extremă a contemporanilor, din concepția de viață a celor care refuzau să renunțe la cafelea, hipodrom (unde sportul nu se practica ci se admira) sau localuri de dans.³³⁸ Soluția ar fi fost deci ca studențimea să conștientizeze rolul de viitoare componentă a corpului ofițeresc și să adopte o atitudine inspirată de lumea anglo-saxonă, să ia singură inițiative ce ar fi sprijinit pe cele adoptate pe cale administrativă.³³⁹ Pe de altă parte, la intrarea în facultăți li se cerea absolvenților de liceu o schimbare rapidă și totală către o mentalitate acceptată greu de școală și societate, învinuită – de oameni care au înțeles nevoia de mișcare tardiv și, așa cum pretindea C. A. Donescu, fără nici un imbold de la profesori – de retragerea în pasivitate civică, în lipsa de implicare în rezolvarea problemele sociale³⁴⁰. Nu este mai puțin adevărat că propunerile, destul de naive, de a se face din educație fizică și sport remediul problemelor care sfâșiau studențimea³⁴¹, dezamăgită de evoluțiile de după 1918 și din ce în ce mai atrasă de rezolvările radicale propuse de extrema dreaptă tot mai populară, au fost lipsite de urmări.

Modele pentru educația fizică și sportul universitar erau căutate la instituțiile de învățământ superior din Germania, Marea Britanie, Statele Unite, Italia, Franța, Belgia, sau chiar în statele învecinate cu România – Ungaria,

³³⁷ Mihăilă, 1940, p. 27-29.

³³⁸ Grigore Caracostea, „Cum s-ar dezvolta sporturile atletice în România III”, *Ecoul sportiv*, 5 februarie 1922, p. 1.

³³⁹ N. Albescu, „Educația fizică și Universitatea”, *Universul*, 5 aprilie 1931, p. 8.

³⁴⁰ C. A. Donescu, „Sport sau educație”, *Vremea*, 6 mai 1934, p. 3.

³⁴¹ „Sportul universitar”, în *Rampa Sport*, 14 octombrie 1928, p. 3.

Cehoslovacia, Polonia și U.R.S.S.³⁴². Deși exemplele europene predominau, modelul ideal era lumea universităților nord-americe, descrisă publicului românesc de Petre Comarnescu, care împingea până la confuzie asemănările dintre studenți și sportivi. Descrind plajele din California sau competiții universitare, fostul bursier român în S.U.A. ajungea la concluzia că participarea directă și indirectă la evenimente sportive dă încredere în sine, simț al responsabilității față de comunitate, veselie, virtute, frumusețe.³⁴³ Comarnescu încheia prin a afirma că în America „sportsmanul și fata modernă caracterizează noua moralitate a valorilor fizice³⁴⁴”.

Dar în timp ce teoreticienii și entuziaștii sportului universitar priveau (cu jind) spre lumea occidentală, Dante Gherman observa cu amărăciune că îi era cu neputință să includă o rubrică sportivă permanentă în săptămânalul studențesc pentru care scria. Soluția propusă de Gherman era ca organizațiile ce reprezentau studenții în relația cu statul trebuiau să caute să obțină înlesniri financiare pentru practicarea sportului, să sprijine constituirea unor asociații pe lângă facultăți și participarea la competiții internaționale studentești.³⁴⁵

Pe măsură ce întoarcerea în timp este mai adâncă, problemele pentru care Gherman, în 1936, și Mihăilă, în 1940, propuneau rezolvări minime, dezvăluie impactul redus al sportului în centrele universitare românești. Vina era împărțită

³⁴² Iuliu Hațieganu, „Educația fizică în universitate”, în *Îndrumări universitare*, 1936, p. 4; cf. Al. Raicu, „O echipă a tinereții și a românismului: Sportul Studențesc”, *Curentul*, 8 ianuarie 1938, p. 4; Constantin Calavrezo, 1940, p. 3.

³⁴³ Comarnescu, [1934], p. 234; Idem, 1933, *passim*. Ionel Jianu, „Homo americanus”, *Rampa*, 5 ianuarie 1933, p. 1, recomanda cititorilor portretele sportivului, femeii tinere și omului de afaceri.

³⁴⁴ Comarnescu, 1933, p. 204.

³⁴⁵ Gherman, 1936, p. 4.

între profesori, care vedeau în stadion un concurent serios pentru amfiteatru și bibliotecă, și studenți, neobișnuiți de învățământul secundar cu cultura fizică, bolnavi, poate snobi, în cel mai rău caz fără posibilitatea de a găsi timp și energie pentru exerciții în condițiile în care trebuiau să se întrețină singuri la studii³⁴⁶. În ciuda propriilor obiective propuse, organizațiile studențești nu au reușit să depășească inerția universităților românești în această privință³⁴⁷, iar studenții înșiși nu au găsit o cale de a compensa aceste lipsuri și de a da un impuls organizatoric decisiv³⁴⁸.

Contrazicând pe aceia ce aruncau vina subdezvoltării asupra profesorilor, nume importante ale învățământului superior au arătat că educația fizică le era foarte necesară studenților. De la sine înțeles este că s-au ridicat și voci împotriva acestei atitudini. Din nou o anchetă publicistică furnizează informații prețioase. În ultimele luni ale anului 1930, *Vremea* a publicat constant opinii ale cadrelor didactice universitare referitoare la studențimea din România. Revista cerea răspunsuri la întrebări asupra unor probleme grave, precum dezorientarea tineretului după război, naționalismul, antisemitismul. Nu puțini au fost aceia care în pledoariile lor au menționat, cel puțin, sportul și educația fizică, punându-le în legătură atât cu starea sănătății studenților (Constantin

³⁴⁶ Camil Morțun, „Sportul în Universitate”, *Curentul*, 18 iulie 1932, p. 6.

³⁴⁷ Vezi „Raportul Departamentului Sporturilor Uniunii Naționale a Studenților Creștini din România la Congresul de la Craiova din 1-4 decembrie 1929”, *B.E.F.*, noiembrie-decembrie 1929, p. 232-234; despre inactivitatea departamentului, cf. Gherman, 1936, p. 4, și „O ședință importantă a Societății medicale de educație fizică”, *România*, 12 februarie 1940, p. 10; cf. Ion Simionescu, „Societăți studențești”, *Universul*, 21 mai 1931, p. 1.

³⁴⁸ [Balin], „Sportul și Universitatea în cadrul cerințelor vremii”, *Vremea*, Paști 1933, p. 27.

Rădulescu-Motru³⁴⁹, I. C. Cătuneanu de la Universitatea din Cluj³⁵⁰) cât și cu organizarea timpului liber astfel încât să devină auxiliari firești ai studiului și dezvoltării relațiilor inter-personale. Constantin Rarincescu³⁵¹ (de la Facultatea de Drept din București) și I. C. Petrescu³⁵² au găsit ca o caracteristică a studenților români lipsa voinței de a organiza, pe cont propriu sau prin asociații de sprijin, educația fizică, asistența medicală și socială, compensând astfel lipsurile instituționale. Absența sportului studentesc nu ridica nici o problemă lui Dimitrie Marmeliuc, decanul Facultății de Filosofie și Litere de la Cernăuți: rolul științific al universității excludea cultura fizică³⁵³. Inspirat de situația din Italia natală, Ramiro Ortiz se situa pe aceeași linie, considerând că îngrijirea sănătății nu se numără printre atributele universității, dar că studenții au nevoie de tenis, fotbal sau alpinism ca activități preferabile în afara studiului, contraponderi la sedentarism și imoralitate.³⁵⁴ Cea mai radicală părere a fost exprimată de George Vâlsan, pentru care lipsa sportului pentru studenți echivala cu neîmplinirea idealului educațional al universității după model englezesc.³⁵⁵ Un ton critic a adoptat Constantin M. Sipeanu de la Facultatea de Drept din București: sporturile erau o trăsătură a americanizării societății de după război (în sensul modernizării aparente prin utilitarism și parvenitism), ce nu puteau fi decât un mijloc și nu un scop pentru studenți.³⁵⁶

³⁴⁹ „Ce credeți despre studențimea noastră?”, în *Vremea*, 26 octombrie 1930, p. 2.

³⁵⁰ *Vremea*, 9 noiembrie 1930, p. 6.

³⁵¹ *Vremea*, 6 noiembrie 1930, p. 6.

³⁵² *Vremea*, 23 noiembrie 1930, p. 6.

³⁵³ *Vremea*, 30 noiembrie 1930, p. 6.

³⁵⁴ *Vremea*, 9 noiembrie 1930, p. 6.

³⁵⁵ *Vremea*, 30 octombrie 1930, p. 3.

³⁵⁶ *Vremea*, 26 octombrie 1930, p. 2.

Aristide Basilescu era singurul care sugera colaborarea universităților cu O.N.E.F.³⁵⁷

Singurul centru universitar care a reușit să depășească această condiție înapoiată a fost Clujul, grație strădaniilor doctorului Iuliu Hațieganu (1885-1959). Pledoariile sale, pentru care a fost supranumit „părintele educației fizice universitare”³⁵⁸, au convins conducerea Facultății de Medicină să includă în 1936 educația fizică printre materiile obligatorii în primul an de studiu³⁵⁹. Hațieganu a încercat să sensibilizeze întreaga opinie publică, prin articole tipărite în presa cotidiană centrală. În 1931, el își sintetiza convingerile – excluderea sportului, larg confundat cu o activitate distractivă în timpul liber, și promovarea educației fizice drept cale a transformării „omului egoist” în „om social”. Pentru a-și vedea ideile materializate, Hațieganu făcea apel la trezirea interesului statului, condus de un rege venerat ca fondator al mișcării sportive.³⁶⁰ De rolul statului se leagă un episod despre care colaboratorii lui Iuliu Hațieganu au susținut că ar fi provocat demisia acestuia din funcția (onorifică) de ministru al Ardealului în guvernul Nicolae Iorga (1931-1932): refuzul primului-ministru de a crea un minister al educației fizice și sportului³⁶¹, după model iugoslav.

La Cluj se cristalizase înainte de Unire o tradiție sportivă a lumii academice, timid și în rândul studenților români³⁶². A fost nevoie de mai bine de un deceniu de la

³⁵⁷ *Vremea*, 4 decembrie 1930, p. 6.

³⁵⁸ Gheorghe Neța, „Le professeur Iuliu Hațieganu – père de l'éducation physique et du sport universitaire de Roumanie”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Educatio Artis Gymnasticae*, Cluj, 1994, p. 96.

³⁵⁹ D. Michail, „Prefață”. *Studii de organizare universitară*, Cluj, 1938, p. VI.

³⁶⁰ I. Hațieganu, „Educația fizică, o necesitate națională”, *Curentul*, 11 noiembrie 1931, p. 4.

³⁶¹ Morariu, Almășan, f. a., p. 65.

³⁶² „Cluburi sportive românești”, *Cosânzeana*, Orăștie, 29 septembrie 1912, p. 482.

preluarea universității de către autoritățile române pentru a fi înnodat firul rupt de război. În 1922, instalațiile *Societății Sportive a Studenților Universitari*, precursora a „U” Cluj, fuseseră demolate pentru a face loc Institutului de Geologie și Paleontologie. Până la decizia fermă din 25 iunie 1936 existase o serie lungă de memorii, planuri, comisii și decizii trecute altor comisii.³⁶³ În acest răstimp, *Societatea Sportivă a Studenților Universitari* a organizat cursuri și întreceri de lupte, gimnastică, atletism, fotbal și scrimă, sub îndrumarea mai multor specialiști, dintre care s-a remarcat Onoriu Chețianu, licențiat în educație fizică la Berlin, mai târziu un colaborator apropiat al lui Hațieganu.³⁶⁴

Grupul format la Facultatea de Medicină din Cluj în jurul lui Iuliu Hațieganu a inițiat o serie de cercetări speciale asupra locului culturii fizice în universitate. Activi și în mișcarea biopolitică și eugenică pusă sub egida Astreii, Hațieganu și colaboratorii săi au realizat studii asupra impactului anatomic, fiziologic și psihologic al exercițiului fizic. Pentru Hațieganu, educația fizică universitară trebuia să o continue pe cea școlară. El excludea sportul, pe care îl considera un spectacol comercial, corupt ireversibil de profesionalism și politicianism, și propunea legarea acesteia de educația morală și religioasă. La absolvirea studiilor superioare, un licențiat trebuia identificat și printr-un „fizic obedient gândirilor bune și rezistent gândirilor rele [...], un cetățean bun iar în timp de război un soldat curajos”³⁶⁵.

³⁶³ Morariu, Almășan, f. a., p. 10-17.

³⁶⁴ Mariana Marolicaru, Laurențiu Szatmari, „The Tradition in Sports in the University of Cluj-Napoca”, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Educatio Artis Gymnasticae*, 1993, p. 123, 125;

³⁶⁵ Iuliu Hațieganu, „Educația fizică în universitate”, *Îndrumări universitare*, Cluj, 1936, p. 27-28, 30.

Handicapurile educației fizice universitare erau în mare parte aceleași din învățământul secundar, de unde tinerii bacalaureați veneau fără o mare deprindere a culturii fizice sau a obiceiurilor igienice și alimentare. Problemele identificate de teoreticienii educației fizice pentru studenți erau legate de alcătuirea marilor orașe – poluarea industrială, murdăria, înghesuiala, și de asemenea factori specifici vieții studentești – locuințe ieftine și insalubre, alimentație insuficientă, dar și prost aleasă, apoi bolile sociale, tuberculoza și sifilisul, alcoolismul și nu în ultimul rând obișnuința petrecerii timpului liber în mediile nesănătoase fizic și moral ale cafenelelor, preferate parcurilor și terenurilor de sport.³⁶⁶

Realizarea majoră a profesorului Hațieganu a însemnat totodată și cea mai mare reușită din perioada interbelică în privința infrastructurii strict necesară pentru cultura fizică: Parcul Sportiv al Universității din Cluj. Hațieganu însuși a donat în 1928 primul milion de lei necesar începerii lucrărilor și a girat în momente de impas un împrumut de 700.000 de lei la Banca Albina. Singura cerință a fost pomenirea gestului dedicat memoriei fiului mort la vârsta de 10 ani.³⁶⁷ Conceptul de *parc sportiv*, împrumutat din lumea germană, la rândul ei inspirată de *gymnasion*-ul din Grecia antică, definea un complex de clădiri și instalații ridicate pentru scopuri strict educative, aflat în antiteză cu stadioanele construite în primul rând pentru a primi cât mai mulți spectatori.³⁶⁸ Proiectul complexului de la Cluj, distins cu medalia de bronz a expoziției de arhitectură sportivă organizată cu prilejul Olimpiadei din 1936 de la Berlin,

³⁶⁶ M. Zolog, O. Comșia, „Igiena și igiena socială a vieții studentești”, *Îndrumări universitare*, Cluj, 1936, p. 8-12, 21-22.

³⁶⁷ A.N.I.C., Fond Emil Hațieganu (1893-1958), pachet 158, f. 1.

³⁶⁸ Dr. Onoriu Chețianu, „Tehnica de ridicare a terenurilor sportive”, în Iuliu Hațieganu (coord.), *Conferințe de medicină aplicată la educația fizică și sport*, Cluj: Tipografia Cartea Românească, 1938, p. 12; Viciu, 1939, p. 2-3.

prevedea construirea unei arene pentru atletism, cu vestiare și dușuri separate, terenuri de iarbă pentru jocuri cu mingea, adaptate inclusiv nevoilor femeilor și copiilor, o zonă de odihnă cu bazine pentru înot, terenuri de tenis, poligon de tir, o pistă de canotaj, popicărie pentru vârstnici, dar și bibliotecă, hotel, magazine pentru copii (cu dulciuri, băuturi răcoritoare și lapte). Ctitorirea unei biserițe de lemn trebuia să arate specificul educației fizice „în sens românesc”.³⁶⁹ Înălțarea acesteia în parcul sportiv fusese indirect preconizată de Iuliu Hațieganu, unde profesorul se pronunța pentru o *educație fizică accentuată spiritualizată*³⁷⁰. Inscricția compusă de Constantin Daicoviciu pentru porticul de la intrarea parcului sportiv dorea să rezume scopurile educației fizice universitare în concepția teoretizată și pusă în practică la Cluj: *pro patria est ludere dum videmur*.³⁷¹ La începutul lunii septembrie 1940, Parcul Sportiv al Universității din Cluj nu fusese încă terminat, dar, diplomatic, profesorul Iuliu Hațieganu își exprima la plecarea în refugiu dorința ca noile autorități maghiare să termine lucrarea începută.³⁷²

Strădaniile lui Iuliu Hațieganu și ale colaboratorilor săi nu au rămas fără ecou în rândurile studențimii clujene. *Universitatea Cluj*, fondată în 1919, a fost una dintre cele mai active și mai apreciate asociații sportive din România interbelică. În perioada 1929-1934 mai mult de jumătate dintre titularii echipei de fotbal (nu singura, dar neîndoielnic cea mai populară secție) erau studenți ai Academiei Comerciale din

³⁶⁹ A. Morariu, D. Almășan, *op. cit.*, p. 40; O. Chețianu, „Tehnica de ridicare a terenurilor sportive”, *loc. cit.*, p. 13.

³⁷⁰ Iuliu Hațieganu, „Educația fizică în universitate”, *loc. cit.*, p. 29.

³⁷¹ A. Morariu, D. Almășan, *op. cit.*, p. 39-40.

³⁷² A.N.I.C., Fond Emil Hațieganu (1893-1958), pachet 158, f. 1 v. (*Proces-verbal încheiat la 3 IX 1940*).

Cluj, treptat proporția schimbându-se în favoarea mediciniștilor.³⁷³

Pozitiv au răspuns și studentele înmatriculate la Cluj. O anchetă inițiată la mijlocul anilor '30 ai secolului trecut pentru cunoașterea vieții cotidiene și profesionale a studentelor de la Cluj aduce concluzii neașteptate în discuție. Astfel, din cele 408 de studente³⁷⁴ care au răspuns chestionarului aplicat, 379 s-au declarat iubitoare de sport, deși 155 dintre acestea spuneau că nu îl pot practica din lipsa de mijloacelor financiare, a timpului, din motive de sănătate sau numai pentru că nu găseau ocazii potrivite. Numai 16 tinere erau membre ale unor asociații sportive, una singură citea regulat *Gazeta sporturilor*. Majoritatea studentelor preferau distracțiile pasive (teatru, operă, cinematograful) celor active (sport, dans, plimbări).³⁷⁵ Paradoxurile nu lipseau. Rezultă că sportul era cunoscut, poate chiar iubit, dar neregulat sau deloc practicat. S-ar putea obiecta, în spiritul epocii, că nu era decât o modă trecătoare. Probabil că pentru multe studente, ca și pentru mulți studenți, sportul și educația fizică nu contau decât ca elemente ale unui stil de viață în vogă. Pe de altă parte, din unele răspunsuri fuseseră extrase citate care dovedeau că transformarea de mentalitate a tinerelor era reală și urma un curs ascendent. Profilul general al studentelor care au răspuns chestionarelor poate fi astfel schițat: fete din familii cu condiție bună din mediile rurale din Ardeal, eleve de succes la liceu, interesate de o carieră care să le deschidă noi perspective, fără a impieta

³⁷³ Chirilă, 1969, p. 39; Ionescu, 1987, p. 172.

³⁷⁴ Numărul studentelor de la facultățile clujene se situa între 670 (18,15% din total) în anul 1935/1936 și 672 (21,30% din totalul studenților înscriși) în 1938/1938; vezi *A. U. Cluj 1935/1936*, Cluj: Institutul de Arte Grafice Ardealul, 1937, p. IX și *A. U. Cluj 1937/1938*, Cluj: Tipografia „Cartea Românească”, 1939, p. 15.

³⁷⁵ Pintilescu, 1937, p. 16, 163 sqr.

asupra vieții de familie.³⁷⁶ În ciuda câtorva răspunsuri – referitoare la gimnastică, sport și educație fizică – inclusiv propuneri adresate universității (se detașa sugestia de a se înființa o societate de educație fizică feminină și o școală de dans³⁷⁷), care trădau firi mai voluntare, sportul nu pare să fi fost prea apreciat în rândul studentelor de la Cluj. Există o deschidere către cultura fizică, pe care o socotesc firească, dar există prea multe contradicții – mai ales între afirmarea iubirii pentru sport și ceea ce pare să fie practicarea reală pentru alt scop decât distracția sau întâlnirea între prieteni/prietene și colegi/colege.

În timp ce *Anuarul Universității din Cluj* revendica pe drept cuvânt primatul introducerii treptate a educației fizice obligatorii și a sportului universitar pentru elemente selecționate, ce dovediseră aptitudini și o pregătire deosebită, *Anuarul Universității din București* continua să prezinte numărul studenților consultați, tratați pentru diverse boli sau trimiși în colonii de vară³⁷⁸, ignorând orice activitate sportivă a acestora, chiar dacă începând din 1934 se organizau diferite campionate universitare³⁷⁹. *Anuarul Universității Regele Carol al II-lea din Cernăuți* nu includea educația fizică printre soluțiile ce ar fi trebuit să curme persistența și proliferarea bolilor

³⁷⁶ *Ibidem*, p. 19, 49, 109, 133.

³⁷⁷ *Ibidem*, p. 177. Disciplinele preferate erau patinajul, tenisul, înotul, excursiile, gimnastica, schiul, canotajul, dansul, ciclismul, călăria, săniușul, tenisul de masă, scrimă, crichetul și vânătoarea. 119 studenți nu dăduseră un răspuns clar; *ibidem*, p. 164.

³⁷⁸ *A.U. București* 1937/1938, 1938/1939, 1939/1940, *passim*.

³⁷⁹ Leonte (coord.), f. a., p. 10.

sociale (tuberculoza și sifilisul)³⁸⁰. O situație similară se înregistra la Universitatea Mihăileană din Iași³⁸¹.

Situația nu era însă chiar atât de radical diferită, starea de sănătate a studenților rămăsese o problemă gravă și la universitatea transilvăneană. Deosebirea consta în consecvența acțiunilor: la un an după ce Senatul Universitar adoptase *Statutul educației fizice universitare*, la Cluj se puteau anunța primele rezultate palpabile. Aproape 500 de studenți, din totalul de 3.155, urmaseră cursurile organizate în sălile de gimnastică ale Uzinelor Electrice și Școlii Normale de Fete. Șapte conferințe tematice susținuseră, în lunile de iarnă, diferite personalități locale, iar la serbarea de sfârșit de an A. Grădinescu de la Facultatea de Științe îl elogiase, în numele colegilor profesori, pe același Iuliu Hațieganu.³⁸²

Succesul clujean era cu atât mai însemnat cu cât *Legea pentru organizarea învățământului universitar* nu se referea expres la educația fizică drept o atribuție a Oficiului Universitar, apărut la mijlocul anilor 1920. Prerogativele acestuia au fost stabilite prin regulamentul de aplicare a legii, care îl definea ca un organism de informare, îndrumare profesională, asistență socială și medicală, incluzând aici educația fizică, ce trebuia organizată și predată diferențiat pe sexe.³⁸³ Documentul teoretic fundamental în privința educației fizice și sportului universitar a fost *Statutul* adoptat în 1936 la Cluj, un *summum* al ideilor apărute în dezbaterile pe marginea acestei teme. Țelurile fixate erau sănătatea și dezvoltarea

³⁸⁰ V. Pauliucu-Burlă, „Al treilea an Dispensar Academic”, în *A.U. Cernăuți 1937/1938*, 1938, p. 88 sqr.

³⁸¹ Grigore Alexandrescu, „Asistența medicală universitară în anul academic 1938-1939”, în *A.U. Iași, Iași*, 1942, p. 317-322.

³⁸² *A.U. Cluj. 1937/1938*, 1939, p. 359.

³⁸³ *A.U. București 1932-1933*, 1934, p. 62-63, 321-322; Ștefănescu-Goangă, „Prefață”, în *Îndrumări universitare*, 1936, p. IV-V; Petrașcu, 1939, p. 64-65.

armonioasă a corpului, necesară oricărui cetățean în muncă. La acestea trebuia să se ajungă cu mijloace simple, pentru a nu stânjeni studiul. Prin exerciții, jocuri, muncă obștească, fanfară, orchestră și cor se intenționa crearea sau desăvârșirea unei game nobile de valori umane, profesionale și sociale – camaraderia, fraternitatea, civismul. Separarea între bărbați și femei era menținută, deși studiul general era același pentru toți iar eliberarea diplomei era condiționată de urmarea cursurilor declarate obligatorii. Pregătirea personalului de specialitate nu era condiționată de absolvirea I.S.E.F. iar bugetul necesar urma să fie strâns din taxele plătite de studenți și din subvenții.³⁸⁴ Educația fizică universitară se așeza, așadar, din punct de vedere teoretic și ideologic în continuarea și pentru desăvârșirea celei școlare.

Particularitatea Universității din Cluj a constat mai mult în energia cu care au fost puse în practică inițiativele ce urmăreau generalizarea culturii fizice printre tineri și nu în unicitatea acestora în perioada interbelică. Viață sportivă universitară exista și în celelalte centre, dar nu la amploarea și cu impactul celei din nordul Transilvaniei. Absența unui termen real de comparație pe plan intern pune și mai mult în valoare realizările de la Cluj, cu atât mai mult cu cât acestea nu s-au limitat la spațiul închis al universității, ci au tins la generalizarea în masa populației urbane și rurale.

De cealaltă parte a Carpaților, activitatea sportivă era în multe cazuri confundată cu confruntări organizate aproape an de an între echipe reprezentative ale instituțiilor de învățământ superior din Capitală.³⁸⁵ Disciplina predominantă era fotbalul. Recrutarea jucătorilor se făcea dintre echipierii

³⁸⁴ „Statutul educației fizice universitare”, *A U. Cluj 1935/1936*, 1937, p. 331-335, text integral.

³⁸⁵ „O întâlnire inter-universitară”, *Curentul*, 4 martie 1930, p. 4.

cluburilor cunoscute, înscriși, fie formal, fie cu scopul de a avea o meserie după retragere, la Universitate. Cu toată această situație, contemporanii care considerau sportul universitar bucureștean ca inexistent, insuficient compensat de pregătirea premilitară³⁸⁶, nu au reușit să își impună decisiv viziunile. Primele planuri organizatorice au fost făcute imediat după război de către Ioan Athanasiu, profesor de fiziologie la Facultatea de Științe, cu ajutorul lui Ion Bucovineanu.³⁸⁷ Nefiind concretizate, studenții s-au înscris în diferite asociații, remarcându-se dintre acestea *Clubul Sportiv al Studenților Mediciniști*³⁸⁸, de la membrii căruia a pornit inițiativa fondării *Societății Române de Medicină Sportivă*, organizație care a reușit, din organizarea seratelor dansante și a balurilor studențești, să câștige bani suficienți pentru a întreține baze proprii pentru box, scrimă, fotbal și tenis.³⁸⁹

Proiectul lui Sabin Manuilă, de construire a *cetății universitare* la București după modelul campusurilor americane³⁹⁰, nu a fost niciodată pus în practică³⁹¹. Crearea unei baze materiale minime a fost posibilă în capitală abia după 1930, în perioada rectoratului lui Nicolae Iorga, care, deși puțin entuziasmat de sport, a fost încântat de realizările universităților americane. Inițiativa amenajării sălilor aflate la subsolul clădirii Rectoratului și Facultății de Drept în colaborare cu O.N.E.F. i se datorează.³⁹² În 1937, restructurarea

³⁸⁶ [I.M.], „Educație fizică pentru studenți”, *Curentul*, 15 februarie 1930, p. 4.

³⁸⁷ I. Mihăilă, *op. cit.*, p. 18.

³⁸⁸ I. Mihăilă, *op. cit.*, p. 21; cf. Aurora Leonte, *op. cit.*, p. 9.

³⁸⁹ Firoiu, 1970, p. 54, 56, 76.

³⁹⁰ Pentru influența americană asupra concepțiilor sale, vezi Manuilă, în Lascăr (ed.), 1934, p. 95-110.

³⁹¹ Petru Comarnescu, „Cetatea Universitară București”, *Vremea*, 26 februarie 1933, p. 5.

³⁹² [Grit], „Susținătorii și detractorii sportului”, în *Rampa*, 12 ianuarie 1932, p. 2; I. Mihăilă, *op. cit.*, p. 21; Aurora Leonte, *op. cit.*, p. 12.

Oficiului Universitar a adus înființarea unei secții de educație fizică iar în 1939 educația fizică a devenit obligatorie și pentru studentele din București.³⁹³ Totuși, nici cea mai mare universitate din țară nu putea concura cu Universitatea Regele Ferdinand I, în ciuda faptului că *Sportul Studentesc*, considerat cel mai important club de profil din capitală, luase ființă în 1919, din inițiativă privată, special pentru a facilita accesul studenților și liceenilor pe terenurile de sport³⁹⁴.

O situație foarte asemănătoare putea fi întâlnită și la Timișoara. Oricât de rodnică ar fi fost activitatea asociației polisportive a Politehnicii³⁹⁵, apărută din inițiativa unui grup condus de Traian Lalescu, pe atunci rector, și Victor Vâlcovici³⁹⁶, aceasta era umbrită de cluburile locale, foarte puternice pe plan național.

Viața sportivă a universităților românești a fost săracă. Comparația cu instituții similare din străinătate s-a dovedit a fi fost o strategie menită să atragă atenți asupra stării de fapt. Atunci când au fost obținute rezultate bune, acestea nu au fost scoase în evidență pentru a acoperi realitatea, ci, din contră, pentru a sublinia condițiile în care au fost obținute. Totuși, educația fizică universitară a fost legiferată fără echivoc doar în 1950³⁹⁷. Este încă greu de stabilit dacă (și dacă da, în ce măsură) această decizie s-a bazat pe opiniile, semnalele de alarmă și soluțiile încercate înainte de 1940-1941 sau a fost

³⁹³ Aurora Leonte, *op. cit.*, p. 14.

³⁹⁴ Stama, Fântâneau, 1978, p. 20.

³⁹⁵ Jiva, 1974, p. 19 sqr.

³⁹⁶ V. Firoiu, 1970, p. 14-15.

³⁹⁷ Octavian Bănățan, „Zece ani de la introducerea educației fizice în învățământul superior”, *C.F.S.*, an XIII, nr. 1, 1960, p. 3-4; Idem, „Douăzeci de ani de la înființarea catedrelor de educație fizică în învățământul superior”, *E.F.S.*, an XXIII, nr. 4, aprilie 1970, p. 55-59.

motivată de orientările ideologice și pedagogice specifice regimului comunist.

Educația fizică și lumea satului. Șoimii Carpaților și Arcașii Bucovinei. O consecință a noilor eforturi de modernizare a societății românești după 1918 a fost creșterea decalajelor economice, culturale și sociale între sat și oraș³⁹⁸, realitate ce explică preocuparea constantă a partidelor și grupărilor politice pentru situația țărănimii³⁹⁹. Studiul modalităților de petrecere a timpului liber⁴⁰⁰ arată diferențele dintre mediile urban și rural.

Ideea răspândirii culturii fizice printre țărani s-a izbit de ideea adânc înrădăcinată a perfecțiunii satului românesc, nezdruncinată nici de răscoala din 1907, nici de pierderile umane masive din primul război mondial, datorate nu doar bătăliilor ci și epidemiilor, motiv pentru care I. Saidac observa raportul defavorabil dintre starea curățeniei ostașilor români din 1916 și cea a soldaților japonezi din 1905⁴⁰¹. În gândirea românească s-a instituit stereotipul țăranului sănătos, puternic, curat, harnic și vesel, trăind în acea mult pomenită strânsă comuniune cu mediul înconjurător, având nevoie doar de un impuls ordonator venit din direcția școlii pentru a integra educația fizică în comportamentul cotidian⁴⁰². Contestatarii sportului vedeau acest presupus import din America (nimic

³⁹⁸ Sălăgean, Pop, Bolovan (coord.), 2004, p. 597.

³⁹⁹ Livezeanu, 1998, p. 19.

⁴⁰⁰ Vezi pentru o încercare de clasificare *Istoria românilor. VIII. România întregită (1918-1940)*, 2003, p. 171-172.

⁴⁰¹ I. Saidac, „Curățenia corporală”, *B.E.F.*, mai 1923, p. 31

⁴⁰² „Gimnastica în școlile rurale”, *Din lumea sporturilor*, 22 decembrie 1907, p. 3; Șt. Cosâmbescu, „Sporturile în Școală și în general”, *Ecoul sportiv*, 13 noiembrie 1921, p. 1.

mai fals însă!) necesar doar într-o societate industrializată⁴⁰³, deci nu și în România agrară, a țăranilor întăriți de munca de zi cu zi, care nu simțeau nevoia de a se relaxa fizic decât cel mult prin jocul din zilele de sărbătoare. Pentru locuitorii satelor românești, pentru care munca nu era o corvoadă, ci esența vieții cotidiene, inclusiv ca principal mijloc de întărire a trupului, educația fizică ar fi trebuit să fie un concept necunoscut. Exercițiul fizic nu avea voie să părăsească spațiul urban pentru că ar fi contaminat prin sport „joaca” copiilor și „jocul” adulților.⁴⁰⁴

Opiniile contrare erau mult mai numeroase și, fapt important, găseau un ecou favorabil la autoritățile statului. Deși se credea cu tărie în faptul că țăranul, muncind în soare, la aer și lumină și relaxându-se instinctiv prin joc, nu ar mai avea nevoie de exerciții sistematizate, realitatea – văzută în primul rând în momentul recrutării – era cu totul diferită.⁴⁰⁵ Din element generator de sănătate, forță fizică și prospețime psihică, munca în agricultură a început să fie concepută, cu dificultate, ca un factor de dezechilibrare a organismului, slăbit oricum de murdărie, endemii (tuberculoză, sifilis), alcoolism. Concluzia pedagogului Ștefan Bârsănescu era că efectele muncii la câmp – agravate de subnutriție, îmbrăcămintea precară, lipsa căldurii și a curățeniei, se vedeau tocmai în lipsa de rezistență și în slaba productivitate.⁴⁰⁶ O piedică serioasă în calea educației pentru igienă era analfabetismul, favorizat de

⁴⁰³ Constantin Kirișescu, „Sport și cultură”, în *loc. cit.*, p. 164. Kirișescu critică în acest text respingerea totală a ideii de sport și aduce argumentul apartenenței acestuia la sfera culturii umane prin posibilitatea scientizării sportului și folosirii lui în scopuri corective.

⁴⁰⁴ G. Iordache, „Jocul”, *Neamul Românesc pentru popor*, 15 septembrie 1939, p. 293.

⁴⁰⁵ *Îndrumător al muncii culturale la sate 1937*, p. 115-116.

⁴⁰⁶ Bârsănescu, 1932, p. 98-99.

întreruperea studiilor și în special de absența oricărei politici de stimulare a lecturii.⁴⁰⁷ Deficitele politicii de stat în domeniul educației elementare erau probate de absența educației sexuale în rândul tinerilor sau în faptul că armata era cel mai important focar de tuberculoză și sifilis.⁴⁰⁸ Bolile sociale specifice satelor (la tuberculoză, sifilis și alcoolism se adăugau malaria, pelagra, gușa epidemică) au fost aduse permanent la cunoștința autorităților și a opiniei publice prin campanii de sensibilizare, urmare a temeinicelor anchete de teren⁴⁰⁹, dar eradicarea acestora prin soluții practice, implicând școala și societatea, a întârziat. Lipsesc și în cazul culturii fizice pentru țărâtime considerentele de gen: mișcarea permanentă în care se afla femeia de la țară compensa, teoretic, nutriția inferioară celei a orășencei și îi creștea rezistența.⁴¹⁰

Copiii erau expuși tuturor acestor pericole. Rostul educației fizice era, după George Banu, să contrabalanseze acțiunea tuturor acestor factori și să inoculeze oamenilor simpli disciplina, capacitatea lipsită de pretenții de a armoniza intelectul și fizicul și, nu în ultimul rând, ideea de a contribui la forța de luptă a națiunii. Conducerea unei asemenea acțiuni trebuia să revină statului român, care ar fi putut astfel și contracara curente extremiste și acționa pentru o refacere a valorilor morale considerate tradiționale.⁴¹¹ Se adăugau problemele curente ale școlii, aceleași ca la oraș: săli insalubre, mobilier insuficient și greu, precum și modul efectiv de

⁴⁰⁷ Mugur, Crainic, Voiculescu, 1924, p. 7.

⁴⁰⁸ V. Voiculescu, „Cunoașterea social-medicală a mediului. Educația igienică a săteanului și muncitorului”, în Ministerul Instrucției, Cultelor și Artelor. Direcția Educației Poporului, *Program de lucru pentru acțiunea culturală*, București: Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, 1933, p. 7-8.

⁴⁰⁹ Cf. Olinescu, 1941, p. 3-4.

⁴¹⁰ Ștefan Sfetcu, „Femeia și sportul”, *Timpu*, 15 aprilie 1939, p. 12.

⁴¹¹ George Banu, *op. cit.*, p..

organizare a predării. Cea mai stringentă chestiune era cea a neadaptării procesului de învățământ la lumea satului, scoaterea lecției din sălile de clasă în natură (deziderat al multor pedagogi ai epocii), imposibilitatea de a folosi mediul înconjurător ca element educațional pentru stimularea unei vieți sănătoase, în care jocul avea rolul său primordial, de a destinde după muncă⁴¹² și nu de a aduce un câștig pecuniar sau glorie.

În perioada interbelică, statul a încercat să compenseze eșecurile și să completeze succesele parțiale ale școlii prin crearea unor instituții speciale, ce aveau rolul de a conduce și organiza educația extrașcolară. În 1933, Direcția Educației Poporului din cadrul Ministerului Instrucțiunii Publice, aflată în primii săi ani de funcționare⁴¹³, a inițiat o serie de conferințe cu rolul de a stabili direcțiile programului cultural în mediile rurale și muncitorești. *Sănătatea, munca, sufletul și mintea* au fost termenii-cheie ai discursurilor ținute de Vasile Voiculescu, Neagu Boerescu, Ulisse Sâmboteanu și Virgil Bădulescu. Realitatea de la care plecau aceștia nu era cu mult deosebită față de deceniile anterioare ale secolului al XX-lea, astfel descrisă de către Dumitru Dona: „de multe ori venind vorba despre soldații noștri, cercurile competente se exprimă că soldatul român nu e destul de forte, mușculatura lui nu e destul de dezvoltată, neavând de multe ori, nici acea agilitate și elasticitate a corpului care se cere unui bun soldat, unui adevărat luptător și apărător al scumpei sale Patrie”⁴¹⁴.

⁴¹² Cf. L.Y.X., „Jocul și recreația la sate”, *B.E.F.*, iulie-august 1929, p. 159.

⁴¹³ Cf. Romulus Dianu, „Parazitism cultural”, *Curentul*, 7 aprilie 1933, p. 1, pentru o critică la adresa instituției.

⁴¹⁴ „Sportul în Armată”, *Din lumea sporturilor*, 13 noiembrie 1907, p. 3; „Cum se formează o armată puternică”, *Din lumea sporturilor*, 20 noiembrie 1907, p. 3.

După 23 de ani, Ernest Lascăr⁴¹⁵ și Neagu Boerescu tratau aceeași problemă; cel de-al doilea scria într-o publicație ce purta girul Ministerului Instrucției, Cultelor și Artelor: „toți medicii din regimente spun că tinerii recruți, la sosirea lor în cazarmă, sunt greoi, par înțepenți, de abia știu să umble și că dezvoltarea lor mușchiulară, cardiacă și respiratorie este în genere subnormală. Mai știm cu toții că țăranul nu știe să înoate, să tragă la țintă și că nu este cătuși de puțin pregătit din punctul de vedere al apărării naționale”⁴¹⁶.

Printre sarcinile *Serviciului Social*, creat în 1939 pentru a continua munca începută de căminele culturale înființate prin legea de organizare a Fundației Culturale „Principele Carol”, s-a numărat îngrijirea sănătății sătenilor, inclusiv prin predarea educației fizice și crearea unor echipe sportive, dar și prin construirea sau amenajarea de dispensare, farmacii, băi publice și maternități.⁴¹⁷ Fundația „Principele Carol” și mai târziu *Serviciul Social* au acționat în același mod: prin intermediul *echipelor studențești*, trimise în sate pe timpul vacanțelor de vară. Metoda de lucru, inaugurată în 1925, a fost dezvoltată spre sfârșitul anilor 1930 în încercarea de a întoarce simpatiile studenților dinspre mișcările de extremă dreaptă către căile de modernizare și transformare socială preconizate de stat. Conform datelor prezentate de conducătorul *Serviciului Social*, sociologul Dimitrie Gusti, între 1934 și 1939 fuseseră vizitate 114 sate de 228 de echipe formate din 1.615 studenți, inclusiv 115 ai A.N.E.F. Ideea de a implica absolvenții sau studenții

⁴¹⁵ Lascăr, 1934, p. 79.

⁴¹⁶ Neagu Boerescu, „Sporturile la țară, în mediile muncitorești și orășenești”, *Program de lucru pentru acțiunea culturală*, 1933, p. 13.

⁴¹⁷ *Statutul și Legea Fundației Culturale „Principele Carol” și Regulamentul Căminelor Culturale publicate în Monitorul Oficial no. 164 din 23 octombrie 1923, f. a., p. 7, 26; Căminul cultural. Întocmire și funcționare*, 1939, p. 7-8, 41.

menționatei instituții fusese deja pusă în aplicare prin echipele Fundației „Principele Carol”.⁴¹⁸

Misiunea echipelor studențești era de a se folosi de educația fizică, pe lângă cele economică și sanitară, ca de un *mijloc de cultură*, după cum preconiza Gusti⁴¹⁹, urmând la rândul său directivele trasate de Carol al II-lea⁴²⁰, inițiatorul oficial al căminelor culturale și Serviciului Social. Comandanții echipelor studențești urmau la rândul lor cursuri de pregătire în tabere speciale, încercând să se deprindă prin viața în colectiv cu viitoarea misiune. Un asemenea antrenament presupunea, programatic, scoaterea studenților de sub influența mișcărilor politice de orice orientare prin viața în aer liber, o pregătire fizică pe măsură (gimnastică, atletism, înot, volei), dublate de încercarea de a-i subordona viziunilor politice ale grupării coagulate în jurul persoanei suveranului.⁴²¹ Pe termen lung, sarcinile echipelor studențești nu s-au schimbat. Tinerii trimiși la țară trebuiau ca pe lângă propagandă culturală și economică, dusă prin muncă efectivă de ajutorare a țăranilor, să le organizeze prin exerciții și jocuri sportive timpul liber, în special copiilor și tinerilor. Se dorea contracararea tentațiilor reprezentate de băutura și vicii, dar și creșterea rezistenței la boli și a productivității muncii. Igiena era un aspect important al activității echipierilor. Modalitatea preconizată pentru atragerea populației rurale spre o viață echilibrată era absolut ideală: amenajarea de terenuri, în primul rând pentru copii, de asemenea înscenarea unor manifestații locale grandioase, cu demonstrații sportive

⁴¹⁸ Neagu Boerescu, „Sporturile la țară, în mediile muncitorești și orășenești”, *Program de lucru pentru acțiunea culturală*, 1933, p. 15.

⁴¹⁹ Gusti, 1939, p. 12-14.

⁴²⁰ *Discursuri culturale ale M. S. Regelui Carol II*, f. a., p. 119-123, 139.

⁴²¹ Apostol, 1939, p. 25-26; cf. Dragoș Vrânceanu, „Învățătura lui Ion Roată”, *Curentul*, 5 august 1935, p. 1.

pregătite la fața locului, regenerarea horelor duminicale.⁴²² În acțiunea de popularizare a educației fizice și sportului în lumea satelor, echipele studențești ale Fundațiilor Regale și Serviciului Social trebuiau să interacționeze cu organele preocupate de punerea în practică a instrucției premilitare pentru bărbați, organizată pe grupe de vârstă.⁴²³ Despre aceasta s-a vorbit foarte mult în epocă, dar impactul real este discutabil.

În Transilvania, activitățile Serviciului Social au fost precedate de cele organizate de către Astra, organizația de drept privat preluând apoi direct responsabilitățile ce reveneau instituției de stat ulterior create⁴²⁴. Conform legii unul dintre cei trei membri ai Comitetului Permanent de Îndrumare al Serviciului Social era ales din rândurile Astei⁴²⁵. La jumătatea anilor 1920, în mediile intelectuale apropiate Astei s-a pus în discuție cu seriozitate mitul țăranului român, neconcordanț cu realitatea crudă.⁴²⁶ Calea de îndreptare a situației a fost fondarea unei organizații speciale, Șoimii Carpaților, inspirată de organizația pan-slavă Sokol⁴²⁷, fondată în 1862 la Praga de către Heinrich (Jindřich) Fügner (1822-1865) și Miroslav Tyřs (1832-1884). Mișcarea Sokol, inspirată de concepțiile gimnastice și naționaliste ale lui

⁴²² „Educația fizică ala țară”, *Boabe de grâu*, iulie 1934, p. 445-446; *Îndrumător al muncii culturale la sate 1936*, p. 213-215, 236; *Îndrumător al muncii culturale la sate 1937*, p. 116, 129.

⁴²³ Cf. Ion Manolescu, „Educația fizică și pre-regimentară a satului”, *Școala și viața*, septembrie 1930, p. 423-424; Virgil Bădulescu, „Educația fizică a tineretului și pregătirea sa în vederea serviciului militar”, *Program de lucru pentru acțiunea culturală*, 1933, p. 31.

⁴²⁴ *Instrucțiuni privind aplicarea prin „Astra” a Legii Serviciului Social în Ținuturile Someș, Mureș și Timiș*, 1939, p. 2, 4.

⁴²⁵ Serviciul Social, *op. cit.*, p. 5.

⁴²⁶ Moga, 2003, p. 46.

⁴²⁷ Bălan, 1926, p. 4; V. Moga, 2003, p. 274.

Friedrich Ludwig Jahn, s-a extins rapid în toate teritoriile slave, iar după primul război mondial s-a bucurat de o deosebită susținere din partea autorităților cehoslovace⁴²⁸, iar în România de o apreciere deosebită, în special după ce Straja Țării a căpătat tot mai multă amploarea instituțională și propagandistică⁴²⁹.

Spre deosebire de alte mișcări ce au inclus educația fizică printre mijloacele de a-și împlini obiectivele sociale sau naționale, Șoimii Carpaților au apărut ca o modalitate de punere în practică a programului eugenic și biopolitic formulat în cadrul Astei de grupul condus de medicul și universitarul clujean Iuliu Moldovan (1882-1966). În 1926, Moldovan publicase *Biopolitica*, o lucrare de mică amploare, în care dezvoltă teza statului definit ca garant al „prosperității biologice a cetățenilor”, scop în care fiecare minister trebuia să protejeze „familia procreatoare” prin „distribuirea rațională a alimentelor”, educație fizică și națională, supravegherea imigrației și emigrației, colonizări interne și nu în ultimul rând prin înlăturarea „*pericolului biologic*”.⁴³⁰

Statutul Șoimilor Carpaților interzicea admiterea elementelor considerate „stricătoare” pentru națiunea română, viciile și tarele fiind înțelese în termeni morali, medicali și legați de etnicitate.⁴³¹ Secția medicală și biopolitică, înființată și aflată sub conducerea lui Iuliu Moldovan⁴³² a devenit prin marile festivaluri cultural-sportive țărănești cea mai vizibilă și cea mai costisitoare activitate a Asociației, fapt de a atras

⁴²⁸ Blecking, 1991, p. 13.

⁴²⁹ P. Manolescu, „Ce este sokolismul”, *Curentul*, 27 iunie 1938, p. 11; N. Roșu, „Gimnastică și patriotism”, *România*, 11 iulie 1938, p. 1.

⁴³⁰ Moldovan, 1926, p. 17-18, 66-69.

⁴³¹ Bucur, 2005, p. 246-248.

⁴³² D. Almășan, „Rolul Societății *Astra* în dezvoltarea educației fizice din Transilvania”, *E.F.S.*, nr. 1, ianuarie 1976, p. 68.

nemuțumiri interne, cauzate de distribuirea fondurilor bănești⁴³³. Propunerea de înființare a unei subsecții speciale pentru educație fizică a venit de la Iuliu Moldovan, în adunarea generală a Astrei de la Zalău din februarie 1928, dar meritul final al organizării și reputația ulterioară au revenit lui Iuliu Hațieganu⁴³⁴, doctrinarul și conducătorul Șoimilor Carpaților. Urmând direcția biopolitică, eugenică, specifică Astrei, Hațieganu a sesizat nevoia reală de cultură fizică exact acolo unde rosturile ei erau negate cu argumente sentimentale și pretins istorice. Din consiliul de conducere condus de Hațieganu făceau parte numeroși intelectuali clujeni, contribuția lor făcându-se simțită mai ales în programul de conferințe, desfășurat în paralel cu cel de gimnastică și jocuri populare⁴³⁵.

Organizarea efectivă a Șoimilor a început în 1930 la Cluj, iar în 1931 a luat ființă prima filială rurală, la Aghireș. În discursul rostit la 10 mai 1930 la prima apariție publică a Șoimilor, Iuliu Hațieganu afirma clar obiectivele și modul de lucru: conlucrarea între instructorii de educație fizică, preoți, medici și învățători, urmând direcția dictată de principiile biopolitice, urmărind pregătirea unui număr cât mai mare de bărbați și femei utili națiunii prin „vigoare integrală”⁴³⁶. Hațieganu împărtășea vederile Astrei și considera educația fizică pentru țărani ca un mod de a corecta și preveni efectele vătămătoare ale muncilor câmpului, totodată ca pe o stimulare

⁴³³ Valer Moga, *op. cit.*, p. 232.

⁴³⁴ Atanasie Popa, „Șoimii Carpaților”, în *Boabe de grâu*, nr. 6, august 1930, p. 339.

⁴³⁵ *Ibidem*, p. 340-341.

⁴³⁶ Flavia Danciu, Gheorghe Neța, „Historique de l'organisation sportive *Les Faucons des Carpates*”, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Educatio Artis Gymnasticae*, nr. 1, 1994, p. 103; cf. Petrescu, Petrescu, 2003, p. 187-196.

pentru munca de echipă.⁴³⁷ Inițiativa a fost bine primită, socotindu-se că folosirea educației fizice pentru a organiza timpul liber, nu doar al tineretului, era salutară; critica venea din confruntarea cotidiană cu lipsa de igienă și de educație a populației satelor și a periferiilor orașelor.⁴³⁸

Gimnastica, sporturile asociate apărării naționale (scrimă și tir), sporturile de echipă (voleiul mai degrabă decât fotbalul), atletismul și turismul (pentru cunoașterea altor regiuni ale Transilvaniei, în special) compuneau aproape orice program de educație în spiritul culturii fizice. La Șoimii Carpaților, dansurile populare, corurile, cursurile și prelegerile pentru săteni au completat acest program cu un sens cultural și național. Dărilor de seamă ale despărțămintelor și secțiilor locale insistau asupra aspectului cultural al aplicării programului Astei prin intermediul Șoimilor. Într-un raport de activitate al Astei brașovene se încerca trasarea unei delimitări certe între școala agricolă și școala țărănească. Distincția pornea de la accentul pus nu pe sfaturi agricole, ci pe istorie, română, geografie, lectură, educație morală, fizică, muzicală în cadrul unor cursuri organizate la Prejmer. Rolul acestora era de a pregăti nu fruntași ai satelor, ci propagandiști ai programului organizației. Particularitatea Brașovului a constat în pretinsa imposibilitate de a organiza o secție de educație fizică. La nivel local s-a preferat organizarea unui veritabil club sportiv, Astra Sportivă.⁴³⁹ Prin modul concret de funcționare, aceasta făcea notă discordantă cu programul obișnuit al Șoimilor Carpaților. Zona sa de influență se limita la orașul Brașov, în timp ce grupările sportive din localitățile

⁴³⁷ „Șoimii Carpaților”, *Gazeta ilustrată*, Cluj, noiembrie 1932, p. 15; Morariu, Almășan, f. a., p. 58.

⁴³⁸ Victor Rodan, „Șoimii”, *Curentul*, 21 septembrie 1930, p. 1.

⁴³⁹ *ASTRA Brașov 1933-1934*, [1934], p. 6, 19, 61.

învecinate (Prejmer, Râșnov, Vlădeni, Codlea, mai târziu Bran) activau în cadrul Șoimilor.

Astra Sibiu a preluat în administrare terenul amenajat de O.N.E.F. în localitate și, pentru a marca simbolic programul educațional subordonat „prosperității biologice a națiunii” a construit la intrare o poartă specifică românească.⁴⁴⁰ Secția din Reghin a acționat sub conducerea medicului Eugen Nicoară ca centru de iradiere pentru Valea Gurghiului, trimitând 740 de oameni la serbările de la Cluj din 1939 și depunând o muncă deosebită și în organizarea căminelor culturale în numele Serviciului Social. Mulți comandanți locali au fost mai târziu propuși Casei Regale pentru a fi decorați.⁴⁴¹ În 1940 existau în câteva orașe și în aproape 70 de sate din Transilvania filiale cu aproximativ 20.000 de membri activi.⁴⁴²

Marile succese ale Șoimilor au fost participările la Sokoliadele de la Praga și Belgrad, pregătite de festivalurile cultural-gimnastice țărănești organizate anual în diferite localități transilvănene⁴⁴³. La numai trei ani de la demararea procesului de organizare, Iuliu Hațieganu era deja lăudat pentru că a reușit să aducă în cortegiul unei defilări de 10 Mai țărani simpli care să mărșăluiească alături de armată, cercetași, elevi și studenți.⁴⁴⁴ În 1936, înainte ca șoimii și șoimanele să fie integrați, fără a-și pierde cu totul autonomia, în Straja Țării, Ion Agârbiceanu considera că la 75 de ani de la înființare Astra continua să completeze și chiar să suplinească statul român prin programul biopolitic, transpus în realitate prin eforturile depuse pentru educarea țăranimii. Pe lângă vigoare și sănătate,

⁴⁴⁰ *Încrezători tot înainte* 1934, p. 21-23; M. Noveanu, „Organizația Șoimii Carpaților la Sibiu. De vorbă cu d. dr. Ionașiu”, *Curentul*, 4 februarie 1933, p. 6.

⁴⁴¹ *Despărțământul Reghin al Astei*, 2001, doc. 106, 107, 112, 115.

⁴⁴² *Enciclopedia educației fizice și a sportului din România III*, p. 146.

⁴⁴³ A. Morariu, D. Almășan, f. a., p. 60-61.

⁴⁴⁴ Corneliu Albu, „10 Maiu”, *Gazeta ilustrată*, Cluj, mai 1933, p. 95-96.

rolul Șoimilor Carpaților ca subsecție de educație fizică era de a contribui la recuperarea și păstrarea portului, muzicii, dansului și tradițiilor populației românești.⁴⁴⁵

În 1934, Șoimii Carpaților și Arcașii Bucovinei au fost afiliate nou înființatului Oficiu pentru Educarea Tineretului Român (O.E.T.R.)⁴⁴⁶, prima formă de organizare a Străjii Țării. Despre Șoimi, socotiți dincolo de Carpați drept „cea mai puternică mișcare de conservare biologică cunoscută vreodată în istoria statelor agrare”⁴⁴⁷, s-a vorbit în general cu mai mult entuziasm decât despre Frăția „Arcașul”, fondată în 1905 în Bucovina ca societate de cultură și sociabilitate românească.

Teodor Bălan a afirmat că Arcășiile au fost o reacție naționalistă românească, condusă de societatea studențească Dacia, la fondarea organizațiilor Sokol ale populației rutene din Bucovina.⁴⁴⁸ Prima formă de organizare a fost crearea unor grupuri de pompieri voluntari, cercuri gimnastice și atletice, coruri populare. Educația fizică și sportul serveau la pregătirea grupurilor de pompieri; existau de asemenea subsecții de dansuri populare, călărie, canotaj, înot, jocuri cu mingea, tir cu arma și arcul, atletism⁴⁴⁹, ce mascau de fapt grupuri politice. Până la integrarea în Straja Țării, Arcășiile au rămas aproape necunoscute în București, în ciuda apelului (aproape profetic) făcut de Nichifor Crainic pentru adaptarea modelului la nivel național: „dacă s-ar gândi cineva să le extindă în țara întregă, singură armata ar putea garanta nealterarea lor prin politică. Armata, în conlucrare cu preoțimea, ar putea face din Arcășie

⁴⁴⁵ Agârbiceanu, 1936, p. 11-14.

⁴⁴⁶ „Organizarea educației tineretului la Cluj”, *Universul*, 13 februarie 1935, p. 9; *Enciclopedia EDF*, III, 2002, p. 31.

⁴⁴⁷ „Educația fizică și suflotească a țărănimii”, *Dunărea*, Tulcea, 1 octombrie 1939, p. 7.

⁴⁴⁸ Bălan, 1926, p. 8.

⁴⁴⁹ Doboș, 1940, p. 206, 253, 295.

un admirabil mijloc generalizat de educație voinicească și morală a satelor noastre românești”⁴⁵⁰.

În 1937, la întoarcerea din vizita de stat din Polonia, Carol al II-lea s-a oprit în Bucovina pentru a fi investit ca Mare Vornic al Arcașiilor Românești⁴⁵¹. Arcașii au participat în 1938 la Expoziția „Muncă și voie bună” de la Hamburg și prin coruri și dansuri populare la Sokoliada de la Praga, în timp ce reprezentanții Șoimilor Carpaților și ai armatei române au participat la demonstrațiile de cultură fizică ca reprezentanți ai Străjii Țării.⁴⁵² Nu a fost o simplă întâmplare faptul că participarea arcașilor la evenimentul organizat în capitala Cehoslovaciei a fost atent reflectat în presa de la București de Neamul Românesc. Pagina periodică dedicată Bucovinei cuprindea articole, știri și reportaje dedicate activității și concepțiilor Arcașilor, organizație teritorial limitată la fosta Bucovină habsburgică.

Fie că a fost vorba despre idei, documente și acțiuni concrete ale oficialităților sau ale reprezentanților unor inițiative particulare, educația fizică și sportul pentru elevi, studenți, femei sau țărani au avut în primul rând rolul de a atrage tinerii spre activități educaționale și naționale ai căror teoreticieni și practicieni vedeau în cultura fizică o cale de a propaga deschiderea spre educația „integrală” (corporală, morală, națională). Au existat reușite și eșecuri, bariere și deschideri mentale, efecte pozitive și negative. Activitățile de cultură fizică au fost, în unele cazuri, mai vizibile decât cele culturale, deci se poate vorbi despre o veritabilă politică de

⁴⁵⁰ Nichifor Crainic, „Arcășiile bucovinene”, *Curentul*, 5 iulie 1928, p. 1.

⁴⁵¹ Carol II, 2003, p. 194.

⁴⁵² G. D., „Participarea arcașilor bucovineni la serbările sokolilor din Praga”, *Neamul Românesc*, 4 august 1938, p. 2; Constantin Nedelcu, „Straja Țării în Cehoslovacia”, *Neamul Românesc*, 25 septembrie 1938, p. 3.

atrageră a tineretului prin educație fizică și sport spre programe cu scopuri din cele mai diferite.

Etatizarea tineretului prin educație fizică: Straja Țării lui Carol al II-lea. Simbioza dintre dictatură, dezvoltare economică și naționalism face din perioada „dictaturii regale” sau a „regimului monarhic autoritar” al lui Carol al II-lea unul dintre cele mai interesante momente ale istoriei contemporane românești. Straja Țării, instituție apărută în 1934 și organizată definitiv după 1938, este unul dintre „locurile memoriei” regelui. Soluție găsită de grupul format în jurul regelui Carol al II-lea pentru a compensa pierderea controlului statului asupra tineretului atras de valorile propuse de extrema dreaptă, direct subordonată suveranului, Straja Țării a fost prezentă constant în atenția opiniei publice, pe de o parte prin spațiul important alocat de ziare și prin propriile publicații, iar pe de altă parte prin manifestările cu tentă sportivă, cel mai vizibil mijloc de autoprezentare⁴⁵³. Obiectivul ideologic principal a fost accentuarea cultului personalității regelui Carol al II-lea ca simbol al României unite. Strângerea rândurilor în jurul regelui semnifica aderarea întregului tineret la un ideal nedesăvârșit de simplul act unificator din 1918 – așa-numita „unificare a sufletului românesc”.⁴⁵⁴ Cultul personalității regelui era exprimat inclusiv prin îndemnuri la expunerea portretului său în casa fiecărui străjer sau străjeră.⁴⁵⁵ Chiar dacă apariția unui monarh de aproape 50 de ani în pantaloni scurți stârnea

⁴⁵³ Cf. Simionescu-Rîmniceanu, Beligrădeanu, Stoica, D. Simionescu-Rîmniceanu, București, 1939, p. 98.

⁴⁵⁴ Șoimescu, [1937], p. 43; Ion Dongorozi, „Educația națională”, *Almanahul străjerilor, ianuarie 1937*, p. 109.

⁴⁵⁵ *Almanahul străjerilor. Buletin O.E.T.R. 1, ianuarie 1937*, p. 19.

ilaritatea spectatorilor⁴⁵⁶, suveranul devenea astfel cel mai bun mijloc al propagandei în jurul persoanei sale. Preocuparea de a celebra prin orice mijloace „tinerețea conducătorului”⁴⁵⁷, tinerețe în spirit și nu în vârstă, era evidentă prin proclamarea zilei de 8 iunie ca Ziua Sporturilor, practic prin sărbătorirea simultană a Restaurației din 1930 și a unui domeniu automat rezervat tinerilor⁴⁵⁸.

Puțin ieșită în evidență până în 1937-1938, Straja Țării s-a bucurat apoi de atenția constantă a contemporanilor. Reacțiile ostile au venit dinspre extrema dreaptă, care condamna organizația ca pe o încercare de a face educație „cu anasâna”⁴⁵⁹. Rar și timid criticată, străjeria a fost exagerat de lăudată. Organizație de masă aflată sub controlul direct al statului, tipică pentru Europa interbelică, Straja Țării a fost salutăată de Pamfil Șeicaru, de exemplu, ca un act politic ce aducea România printre „statele disciplinate de pe continent”⁴⁶⁰. Straja Țării revendica însă o filiație directă din mișcarea cercetășească românească.⁴⁶¹

⁴⁵⁶ Despre manifestările de la 8 iunie 1938 vezi amintirile lui Rolf Pusch în *Diplomați germani la București 1937-1944. Din memoriile dr. Rolf Pusch, atașat de legăție, și dr. Gerhard Stelzer, consilier de legăție*, 2001, p. 35.

⁴⁵⁷ Ion Dimitrescu, „Imnul atleților”, *Curentul*, 12 iunie 1932, p. 1.

⁴⁵⁸ „Cealaltă Restaurație, prin tineret”, *România*, 8 iunie 1938, p. 1.

⁴⁵⁹ I. Moța, „Măsura creștinătății noastre”, *Idem*, 1937, p. 250.

⁴⁶⁰ Pamfil Șeicaru, „Straja Țării”, *Curentul*, 16 octombrie 1937, p. 1. După numai o zi, ziarul rezerva deja o pagină săptămânală noii instituții; *Curentul*, 17 octombrie 1937, p. 3.

⁴⁶¹ Ion Manolescu, „Începuturile Străjeriei”, *Straja Țării. Cinci ani de activitate 1935-1940*, [1940], p. 69 sqq; Lucian Lazăr, „Dela Cercetășie la Străjerism”, *România*, 18 noiembrie 1938, p. 7; Virgil Petrescu, „Cercetășii de eri și tineretul de azi”, *România*, 4 mai 1939, p. 3; Constantin Enescu-Burghea, „Micii Dorobanți, Cercetășia, Străjeria. Problema educației tineretului român”, *România*, 9 iunie 1940, p. 11. Pentru organizația *Micilor Dorobanți*, inspirată de batalioanele școlare înființate în Franța după înfrângerea din 1871, vezi Cheșianu, 1939; Ștefan Sfetescu, „Micii Dorobanți”, *Timpu*, 3 august 1940, p. 8.

Fondată în 1907 de către lordul Baden-Powel, mișcarea cercetășească, cunoscută deja prin intermediul celor din Anglia, Franța sau Germania, a pătruns repede și în Vechiul Regat. În 1913, Gabriel Giurgea a scris o broșură de propagandă destinată tuturor școlilor din țară. Interesant este faptul că Giurgea nu vedea cercetașul ca un „soldat minor”, ci ca un tânăr ce beneficia de pe urma unui program coerent de educație fizică, civică, morală ce ar fi dublat programa școlară oficială.⁴⁶² Totuși, ca moment fondator al *Asociației Cercetașilor României* a fost socotită fondarea unei patrule de către un grup de elevi ai Liceului Gheorghe Lazăr din București, inspirați de revista *Lectures pour tous*⁴⁶³. Evenimentul s-a produs la Sinaia, în vacanța de vară a anului 1913, frații Dimăncescu și Berindei atrăgând apoi alți colegi, suficient de avuți cât să își poată comanda echipamentul necesar direct de la Paris⁴⁶⁴. Pusă sub conducerea colonelului Grigore Berindei, ideea a găsit un ecou favorabil printre profesorii și militarii apropiați ai principelui moștenitor Carol. S-a spus chiar că denumirea *cercetaș*, traducere a termenului francez *éclaireur*, a fost adoptată la propunerea lui Carol, în timp ce Gheorghe Murgoci, care cunoștea instituția în urma călătoriilor întreprinse în Anglia, sugerase numele de *panduri*. Criticile nu au întârziat să apară, dar protecția regală și aprecierile unor personalități de seamă, printre care Nicolae Iorga (arareori impresionat de cultura fizică) și Petre Papacostea, le-au anihilat rapid⁴⁶⁵. În 1916 o parte dintre

⁴⁶² Gabriel Giurgea, 1916, p. 59-61.

⁴⁶³ Gh. D. Mugur, 1916, p. 33.

⁴⁶⁴ Alexandru Daia, „Cercetășia la Liceul Lazăr”, *Monografia Liceului „Gh. Lazăr” din București 1860-1935*, 1935, p. 282.

⁴⁶⁵ Gh. D. Mugur, *loc. cit.*, p. 32-36, 43; P. G. Papacostea, 1916; „Cercetașii României”, *Cosânzeana*, 27 decembrie 1914, p. 662. Din 1913 existau în

cercetași a urmat armata și guvernul în refugiul din Moldova, taberele de la Sculeni și Solești dezvoltându-le o viață departe de cea din vacanțele din vremurile de pace⁴⁶⁶, dar mai cu seamă o realitate mult mai crudă decât cea în care trăise pe insula sa Robinson Crusoe, eroul cărții de căpătâi a oricărui cercetaș⁴⁶⁷. Perioada refugiului a însemnat pentru cei care i-au supraviețuit o metamorfoză bruscă din copil în adult, un salt peste vârsta adolescenței, considera Ion Anestin.⁴⁶⁸ În memoria celor căzuți s-a ridicat în 1925, la Tecuci, un monument al cercetașilor⁴⁶⁹, considerat astăzi unic în lume.

Colonelul Grigore Berindei a stabilit terminologia inspirată de moștenirea antichității romane: *Marea Legiune a Cercetașilor României* era divizată la nivel local în legiuni, cohorte, centurii, grupe și patrule.⁴⁷⁰ Scopul declarat era de a scoate pe tinerii din orice clasă socială din lumea teoriilor⁴⁷¹, „din cercul lucrurilor scrise pentru a-i pune înaintea lucrurilor văzute”⁴⁷². Raportul de activitate pe 1915 arăta că între mai 1914 și mai 1915 au fost create 34 de organizații județene (*legiuni*) în Vechiul Regat. Aproximativ jumătate dintre *legiuni* își recrutau membri dintre elevii instituțiilor de învățământ situate în capitalele de județ. Unele *legiuni* au oferit cifre aparent exacte, altele estimări, totalul ridicându-se

Ardeal organizații românești de cercetași, dar articolul citat se referea la cele din Regat.

⁴⁶⁶ Alecu, 1927, p. 60. Cartea cuprinde amintiri din timpul refugiului în Moldova. Devenit avocat, Alecu a jucat un rol important în viața sportivă constănțeană; cf. „Constanța va avea teren sportiv”, *Sport*, Constanța, 6 martie 1933, p. 4.

⁴⁶⁷ *Programul de lucru al cercetașilor*, 1919, p. 19.

⁴⁶⁸ Jack Berariu, „În vizită la I. Anestin”, *Rampa*, 16 septembrie 1935, p. 1.

⁴⁶⁹ Dacicus, „Cercetașii”, *Patria*, 20 iunie 1925, p. 1.

⁴⁷⁰ „Istoricul cercetășiei în România”, *Curentul*, 25 iulie 1932, p. 6.

⁴⁷¹ Manzatti, 1967/1968, p. 173.

⁴⁷² Iorga, 1919, p. 5.

la 11.532 de băieți înscriși. Dacă toți aceștia participau constat la acțiunile instituției este dificil de stabilit. Printre conducătorii adulți se regăseau personalități de referință ale mișcării sportive: profesorul de gimnastică Radu S. Corbu la Brăila, Oswald Racoviță, de al cărui mandat de primar al Iașului s-au legat numeroase inițiative sportive, Iorgu Arsenie, care încerca să transforme Râmnicu Vâlcea într-o stațiune pentru sporturi de iarnă pentru a concura Sinaia și Brașovul⁴⁷³, Ioan Cămărășescu (ministru, membru fondator al F.S.S.R. și ulterior președinte al Federației Române de Atletism) la Durostor, Virgil Bădulescu, Al. Manolescu, E. Pălăngeanu, viitorii organizatori ai Oficiului Național de Educație Fizică, la cohorta de la liceul militar de la Mânăstirea Dealu.⁴⁷⁴

Educația fizică și, într-o mai mică măsură, sportul, nu erau metodele fundamentale folosite pentru atingerea scopurilor organizației. Percepția publică era însă contrară, teoreticienii mișcării fiind adesea confrunțați cu confuzia între exercițiile corporale și principiul, nobil, al învățării bazată pe activitatea nemijlocită a elevului și nu pe realități gata digerate de manuale.⁴⁷⁵ Anuarele, monografiile și publicațiile periodice ale liceelor din întreaga țară reprezintă principalul izvor pentru cunoașterea activității Marii Legiuni a Cercetașilor României în perioada interbelică⁴⁷⁶.

⁴⁷³ „Sporturi de iarnă la Râmnicu Vâlcea”, *Rampa*, 14 ianuarie 1926, p. 3; „Sporturile de iarnă. O circulară a lui Iorgu Arsenie”, *Rampa*, 8 ianuarie 1927, p. 3.

⁴⁷⁴ „Organizarea și starea actuală a cercetășiei în România”, în *O școală de împuternicire*, p. 85 sqr.

⁴⁷⁵ Cf. „Pregătirea Preregimentară în legătură cu Cercetășia”, *B.E.F.*, ianuarie 1926, p. 2-3.

⁴⁷⁶ „Activitatea cohorței de cercetași *Ceahlăul*”, *Anuarul Liceului de Băieți „Petru Rareș” din Piatra Neamț*, 1934, p. 182-183; Titi [Popescu] Ulmu, „Impresii de la Jamboree”, *Liceul*, decembrie 1936, p. 4; I. Popovici,

Un program asemănător cercetășiei a propus Young Men Christian Association, activă în România ca urmare a invitației adresate de Regina Maria cu prilejul vizitei sale la Paris din 1919. Sosiți în februarie 1920, reprezentanții asociației americane au contribuit la deschiderea a 24 de case ostășești (botezate Principele Carol), scopul principal fiind instruirea fizică și crearea unor focare de educație și petrecere rațională a timpului liber pentru militari. În mai 1921 a luat ființă Asociația Creștină a Tinerilor, denumirea secției românești a organizației⁴⁷⁷. Dintre membrii misiunii americane numai trei au rămas pentru mai mult timp la București, unde au predat atletism, au întreținut terenul sportiv aflat pe locul Teatrului Național de astăzi și au distribuit filme educative⁴⁷⁸. Programul A.C.T., al cărei secretar a fost pentru o vreme Mircea Vulcănescu, se adresa doar băieților și împărțea educația în spirituală (propovăduirea „creștinismului practic”), socială (dedicată reducerii infrafracționalității juvenile), intelectuală (prin cursuri de seară și biblioteci) și fizică (organizarea de campionate inter-liceale, tabere de vară, deprinderea igienei zilnice). Construită pe principii religioase, organizația triumphiului roșu, cum a fost poreclită Y.M.C.A., și-a condus activitățile din România atentă la sensibilitățile opiniei publice de confesiune dominant ortodoxă, insistând mai ales asupra programului de educație morală, culturală și fizică⁴⁷⁹. Un raport de activitate din 1929 arăta că partea culturală și morală a activității A.C.T. se compunea din conferințe, cursuri de limbă

„Activitatea cercetășească”, *Patruzeci de ani ai Liceului Internat „C. Negruzzi” din Iași 1895-1935*, 1937, p. 337-339.

⁴⁷⁷ Virgil I. Bădulescu, „Casele ostășești Principele Carol și Asociația Creștină a Tinerilor”, *B.E.F.*, aprilie 1923, p. 17; „Ce este și ce face A.C.T.?”, *B.E.F.*, aprilie 1927, p. 76-77.

⁴⁷⁸ „Câteva cuvinte despre Y.M.C.A”, *B.E.F.*, iulie-august 1923, p. 90-91.

⁴⁷⁹ Kirițescu, 1930.

engleză, discuții, bibliotecă și sală de muzică, în timp ce partea sportivă însemna ping-pong, șah, gimnastică, box și scrimă.⁴⁸⁰ Grupul țintă al A.C.T. trebuia extins, conform planurilor inițiale, de la militari, elevi și studenți la muncitori, funcționari ai statului și lucrătorilor în comerț.⁴⁸¹ Acest fapt a fost mai apoi folosit pentru extinderea autorității mișcării străjerești asupra tineretului extrașcolar: A.C.T. a devenit responsabilă cu organizarea timpului liber al ucenicilor și muncitorilor din marile centre industriale.⁴⁸² Dacă arcașii, arcășițele, șoimii și șoimanele ținteau tinerii satelor românești din Bucovina și Transilvania, A.C.T./Y.M.C.A. se adresa tineretului urban.

Până în 1930 nu a existat și o organizație similară feminină. Precursoare a Asociației Cercetașelor României, fondată de principesa Ileana, Asociația Creștină a Femeilor „a urmărit educația fizică, intelectuală și morală a tineretului feminin în spiritul creștin, pregătindu-l pentru serviciul aproapelui⁴⁸³”.

Statutele A.C.F. din 1929 au stabilit ca scop al organizațiilor de cercetașe educația națională, educația fizică fiind doar o metodă a acesteia⁴⁸⁴: „Cercetășia tinde să formeze

⁴⁸⁰ „Raportul activității pe anul 1929 al *Societății Creștine a Tinerilor*”, *B.E.F.*, aprilie 1930, p. 72.

⁴⁸¹ „Programul Asociației Y.M.C.A”, *B.E.F.*, septembrie 1923, p. 100-101; D. M., „Y.M.C.A. Un aspect al acestei Asociații”, *B.E.F.*, aprilie 1924, p. 2.

⁴⁸² „Taberele străjerești organizate de Ministerul Muncii în colaborare cu A.C.T.”, *Curentul*, 27 august 1937, p. 10; I. E. Bujoiu, „Cuvânt de deschidere la Adunarea Generală dela A.C.T.”, *R.C.C.*, martie-aprilie 1939, p. 38; „D. Ministru Ion Bujoiu a vizitat ieri tabăra A.C.T. de la Timișul de Sus”, *Timpu*, 8 august 1939, p. 8.

⁴⁸³ A.N.I.C., Fond A.C.F., dosar 1/1922, f. 97.

⁴⁸⁴ Felicia A. Eliade, „Contribuția *Asociației Creștine a Femeilor Române* la promovarea educației fizice la noi”, *B.E.F.*, martie 1930, p. 47.

bune românce cu personalitate morală”⁴⁸⁵. Activitatea propriu-zisă a A.C.F. s-a concentrat asupra educației tinerelor provenite din mediile muncitorești, conform recomandărilor Biroului Internațional al Muncii de la Geneva. Au fost create, cu sprijinul financiar al principesei, școli de ucenice, cămine, cantine, cercuri și mai ales colonii de vară. Viața în coloniile de la Balcic și Bran consta din jocuri, plimbări, ședințe de lectură și rugăciune, conferințe ale unor personalități culturale, precum Alice Voinescu sau Emanoil Bucuța. Simbolul A.C.F. era triunghiul echilateral albastru, al cărui înțeles era dat de sintagmele dezvoltare fizică, intelectuală și morală, echilibru, personalitate sau aer, mișcare, igienă.⁴⁸⁶ Ulterior, principesa Ileana a lucrat în cadrul Serviciului Social Creștin, care se ocupa de propagarea ideilor A.C.F. prin organizarea unor turnee de cântece, jocuri și demonstrații în țară⁴⁸⁷, ocazie cu care se produceau întâlniri cu reprezentanți ai cluburilor sportive și de tineret. Dovadă a obișnuințelor formate în adolescență, ca arhiducesă de Habsburg, Ileana a continuat să organizeze tabere pentru cercetașele din Viena la reședința de familie de la Sonnberg.⁴⁸⁸

Prin măsuri succesive de organizare, salutate ca înscrise în preocupările lui Carol al II-lea pentru o „educație integrală” a tineretului⁴⁸⁹, Straja Țării a înglobat la 24 ianuarie 1937, pe lângă cercetașie, toate celelalte organizații de tineret (A.C.T., A.C.F., Arcașii Bucovinei și Șoimii Carpaților, U.F.S.R.)⁴⁹⁰.

⁴⁸⁵ „Statutele Asociației Cercetașelor României”, *B.E.F.*, noiembrie-decembrie 1929, p. 236.

⁴⁸⁶ A.N.I.C., Fond A.C.F., dosar 1/1922, f. 211, 216, 217 v.

⁴⁸⁷ A.N.I.C., Fond A.C.F., dosar 1/1922, f. 97.

⁴⁸⁸ Ileana, 1999, p. 40, 52.

⁴⁸⁹ Dragoș Vrânceanu, „Unificarea organizației tineretului”, *Curentul*, 28 ianuarie 1937, p. 1.

⁴⁹⁰ Constantin Enescu-Burghea, „Cinci ani de activitate. 1935-1940”, *Straja Țării*, [1940], p. 212.

Unul dintre obiectivele inițiale ale Străzii Țării a fost formarea unui personal propriu, specializat, iar pentru îndeplinirea acestuia au fost folosite logistica și experiența comandanților organizațiilor de cercetași și cercetașe.⁴⁹¹ Pretenția descendenței directe din mișcarea cercetășească, asemănările de program și de practică au sugerat eronat faptul că Straja Țării era o instituție asemănătoare celei de sorginte britanică⁴⁹². Modelele externe trebuie căutate în instituționalizarea tineretului de către regimurile dictatoriale de dreapta și stânga, dar mai ales de Italia lui Benito Mussolini.

Opera Nazionale Balilla a fost fondată în 1926. Primele aprecieri pozitive ale opiniei publice românești au apărut foarte repede: în aprilie 1926 Buletinul Educației Fizice publica deja textul legii de înființare, votat în februarie de Parlamentul de la Roma. Concluzia mea este că modelul de transformare a Italiei printr-o conducere autoritară, de tipul celei exercitate de Mussolini, a găsit în România adepți înainte ca organizațiile de extremă dreaptă sau tendințele de autoritarism monarhic ale regelui Carol al II-lea să se fi manifestat plenar. Balilla avea ca scop declarat organizarea întregului tineret italian (între 8 și 18 ani) după modelul celui înscris în rândurile partidului fascist.⁴⁹³ Balilla era parte a unui sistem de instituții „de ocrotire” în care Opera Nazionale Dopolavoro era însărcinată cu organizarea și controlul timpului liber al muncitorilor, prin asigurări sociale, educație fizică, sportivă, profesională,

⁴⁹¹ Nicolae Petrescu, „Viața în jamboreea cercetașelor române dela Breaza”, *Curentul*, 12 august 1935, p. 7; „Școala comandanților de cercetași de la Breaza”, *Curentul*, 16 septembrie 1935, p. 10.

⁴⁹² Sandache, 1998, p. 70.

⁴⁹³ „Opera Națională *Balilla* pentru cultura și educația fizică și morală a tineretului italian”, *B.E.F.*, martie-aprilie 1926, p. 33-36; cf. Al. Byka, „Dopolavoro”, *B.E.F.*, octombrie 1928, p. 166.

artistică și culturală.⁴⁹⁴ Construcția piramidală presupunea ca orice cetățean să fie încadrat unui sistem ferm, gândit, exercitat și controlat de regimul fascist, sistem menit să blocheze posibilitățile de manifestare a inițiativelor individuale. Subordonată direct ducelui Mussolini, Balilla a fost elogiată continuu în opinia publică românească, mai cu seamă după Restaurație. Italia, o țară latină condusă de un dictator bine intenționat, a devenit, înaintea Germaniei, modelul preferat pentru organizarea vieții tinerilor până la 18 sau 21 de ani. Balilla (al cărei merit principal consta în reușita îmbinării ideale dintre educația moral-religioasă și cea fizică⁴⁹⁵), transformată din 1937 în Gioventù Italiana del Littorio, își propunea o pregătire a „cetățenilor soldați” și a viitoarelor mame bazată pe interpretarea politică a istoriei, doctrinei fasciste și educației fizice în completarea învățământului de stat⁴⁹⁶.

Fascismul își propunea o identificare totală a doctrinei cu modul de viață al tineretului italian și folosea corpul tânăr educat și subordonat spiritului ca un liant social și totodată că o marcă proprie de prezentare externă a reușitelor regimului. Cultura fizică fascistă nu mai era exclusivist masculină: fetele aveau un rol social și național bine determinat, deci corpul lor trebuia de asemenea supus unui proces de întreținere, de posibilă prelungire a tinereții.⁴⁹⁷ Unul dintre punctele de

⁴⁹⁴ Săvulescu, 1932, *passim*. Cf. „Educația poporului în Italia”, *Boabe de grâu*, nr. 3, 1934, p. 182-192; Apostol D. Culea, „Organizarea culturii poporului în Italia”, *Curentul*, 1 mai 1936, p. 1, 2, continuat în *Curentul*, 7 mai 1936, p. 1.

⁴⁹⁵ Iuliu Moldovan, „Mussolini pentru apărarea fizică și morală a rasei”, *B.E.F.*, februarie 1930, p. 30-31; Idem, „Opera Națională *Balilla*”, *B.E.F.*, aprilie 1930, p. 73-74; „Însemnări despre învățământul din Italia”, *Tribuna Școlii*, 15 noiembrie 1934, p. 3.

⁴⁹⁶ Starace, 1939, p. 18, 50, 57.

⁴⁹⁷ Laura Malvano, „Mitul tinereții reprezentat în imagini. Fascismul italian”, în Levi, Schmitt (coord.), 2001, p. 314-317.

pornire a fost reprezentat în Italia de reforma școlară din 1923, cu scopuri comparabile cu cele ale mișcării cercetașilor, dar și ale reformei implementate de Constantin Angelescu în România, și anume reformularea ideii de formare enciclopedică în cadrul obiectivelor de atins prin învățământul controlat de stat.⁴⁹⁸ Treptat, Italia fascistă a început să exporte modelul de organizare a tineretului masculin și feminin⁴⁹⁹, impunându-se zonei de dreapta a opiniei publice românești drept creatoarea „instituției copilului” ca obiect total al preocupării statului⁵⁰⁰. Tinerețea instrumentalizată de conducătorii fasciști ca o „metaforă a transformării sociale”, după expresia Luisei Passerini⁵⁰¹, a fost preferată de conducătorii români în deceniul 1930-1940 modelului național-socialist german⁵⁰². Politica de tineret a Germaniei după ascensiunea național-socialiștilor la putere și chiar a puțin cunoscutei Uniuni Sovietice a întărit curentul de opinie favorabil organizării tineretului într-o organizație unică, controlată de statul român. Transformarea tineretului prin muncă prestată în comun în timpul lăsat liber de școală era unul dintre puținele elogii aduse în România interbelică regimului stalinist. „Disciplina de gândire” de inspirație sovietică îl entuziasma pe Octavian Goga, nu însă și

⁴⁹⁸ Codignola, 1938, p. 33, 42-43.

⁴⁹⁹ Cf. Vlad Bănățeanu, „Educația fizică în Albania”, *Curentul*, 17 mai 1933, p. 6.

⁵⁰⁰ Romulus Dianu, „Pentru tineret”, *Curentul*, 9 iulie 1934, p. 1; cf. Pamfil Șeicaru, „Mussolini decorat cu Straja Țării”, *Curentul*, 6 martie 1936, p. 1, 2.

⁵⁰¹ Luisa Passerini, „Tinerețea ca metaforă a transformării sociale. Două dezbateri privind tineretul: Italia fascistă, America anilor '50”, în Levi, Schmitt (coord.), 2001, p. 412.

⁵⁰² Cf. J. Paleologu, „O mare problemă internațională, dar, înainte de toate, o mare problemă națională: Educațiunea tineretului”, *România*, 19 iunie 1938, p. 1; Lucia Saghui, „Afinități în problema educației tineretului italian și român”, *România*, 1 aprilie 1940, p. 10; Ioan Biciolla, „Gioventù Italiana del Littorio”, *România*, 7 mai 1940, p. 12.

pe Pamfil Șeicaru.⁵⁰³ Totuși, deși sistemului comunist i se reproșa distrugerea programatică a oricărei forme de rezistență intelectuală, ideea că totalitarismul de stânga sau de dreapta putea transforma prin muncă ordonată un tineret care nu se regăsea în oferta școlii și a societății era tot mai prezentă în opinia publică. Ca și în Italia fascistă, erau aduse în discuție decăderea moralei și a conștiinței civice.⁵⁰⁴

Straja Țării, deși asociată automat serbărilor cu ansambluri ce efectuau disciplinate aceeași mișcare, nu își propunea să fie o gigantică organizație gimnastică, ci, așa cum o caracteriza Dr. Partenie Ciopron, Episcopul Armatei, avea „un scop precis: crearea omului nou. Omul nou e al viitorului, iar viitorul e al tineretului”⁵⁰⁵. Ideologia Străjii Țării se desprinde din textele lui Ștefan Șoimescu. Considerat creator al doctrinei instituției⁵⁰⁶ conduse de maiorul Teofil Sidorovici, un apropiat al regelui⁵⁰⁷, Șoimescu, fost administrator al Casei Școalelor⁵⁰⁸,

⁵⁰³ „O zi extrem de agitată la Cameră”, *Curentul*, 1 martie 1936, p. 5.

⁵⁰⁴ Vezi editorialele semnate Nicolae Roșu, „Experiența Komsomolilor”, *Curentul*, 1 iulie 1933, p. 1 și „Revitalizarea rasei”, *Curentul*, 17 iulie 1933, p. 1.

⁵⁰⁵ Partenie Ciopron, „Straja Țării și actualul ei comandant”, *Curentul*, 10 februarie 1938, p. 1. Sintagma *om nou* circula deja, cf. Petre Mihail, „Un crez nou și o înfăptuire mare”, *Timpul*, 9 iunie 1937, p. 3.

⁵⁰⁶ Dragoș Vrânceanu, „Organizarea O.E.T.R.-ului”, *Curentul*, 11 octombrie 1936, p. 1; C. Enescu-Burghea, „Cărțile d-lui. prof. dr. Ștefan Șoimescu”, *România*, 13 decembrie 1939, p. 7; Grigore Tăușan, „Străjeria și școala de altădată”, în *R.C.C.*, nr. 5-8, iulie-octombrie 1939, p. 31.

⁵⁰⁷ Teofil Sidorovici (1896-1940) l-a întâlnit pe Carol al II-lea în mediile militare pe care acesta le frecventa ca prinț moștenitor. Născut în Bucovina, Sidorovici fusese membru al *Frăției Arcașul*, una dintre organizațiile componente ale *Străjii Țării*. Rămas în contact cu Carol în timpul exilului, Sidorovici, fost inspector al cercetașilor din Bucovina, a lucrat din 1933 în O.E.T.R. și a fost unul dintre responsabilii educării Marelui Voievod Mihai de Alba-Iulia. Acuzat de deturnări de fonduri după abdicarea lui Carol al II-lea, s-a sinucis la 22 noiembrie 1940. Vezi *B.E.F.*, februarie-martie 1929, p. 58; Dr. Partenie Ciopron, „Straja Țării și actualul ei comandant”, *Curentul*, 10 februarie 1938, p. 1; Ion Manolescu, „Începuturile Străjeriei”, în *Straja Țării. Cinci ani de activitate*

a scris mult și foarte atent la direcțiile fixate de Carol al II-lea. Scrierile sale, greu de urmărit din cauza pretențiilor teoretice exagerate, sintetizează liniile de forță ale programului instituției – construcția națională, educația morală și civică, respectul pentru stat, toate acestea în jurul regelui⁵⁰⁹. Lipseau însă referințele directe la educația fizică, latura cea mai vizibilă, dar, paradoxal, nu cea mai importantă. Ștefan Șoimescu vedea taberele de vacanță, exercițiile și jocurile sportive ca cel mai bun mijloc de a atrage copiii și adolescenții⁵¹⁰ și de a crea un curent favorabil în societate. Educația fizică însă trebuia să fie „coroborată cu cea estetică, morală, spirituală, adaptată la vârstă și împrejurări”⁵¹¹, conform viziunii ui Carol al II-lea: „în mișcarea străjerismului s-a urmărit ceva nou. Nu s-a urmărit numai un gând de a face o jucărie sau o educație fizică⁵¹²”.

Străjeria se pretează mai degrabă unei analize a modelului educațional pe care îl propunea decât a impactului efectiv, mascat de texte cu tendințe programatice și declarații lingușitoare la adresa Marelui Străjer. Teoretic, a fi străjer nu însemna a petrece vacanțe plăcute la joacă în munți sau pe malul mării, ci a fi integrat unei mișcări considerată ca indubitabil benefică pentru colectivitatea națională simbolizată de persoana regelui. Educația fizică era subordonată celei științifice, patriotice și morale⁵¹³, pe termen lung rezultatele

1935-1940, [1940?], p. 78-80; „Sinuciderea fostului comandant al Străjii Țării, Teofil Sidorovici”, în *Timpul*, 24 noiembrie 1940, p. 3.

⁵⁰⁸ „Inaugurarea cursurilor comandantelor cercetașe la O.N.E.F.”, în *Curentul*, 18 ianuarie 1936, p. 10.

⁵⁰⁹ Ștefan Șoimescu, „Opera pedagogică a M. S. Regelui”, *Curentul*, 20 octombrie 1937, p. 2.

⁵¹⁰ Idem, „Doctrină, metodă sau curent de viață?”, *Straja Țării*, [1940], p. 61-62.

⁵¹¹ Șoimescu, 1939, p. 62.

⁵¹² Carol II, citat în *Straja Țării. Cinci ani de activitate 1935-1940*, [1940], p. 5.

⁵¹³ Carol II, citat în *Almanahul străjerilor*, 1937, p. 83.

combinate ale acestora trebuind să ducă la formarea unor generații pătrunse de credința ortodoxă, ce trebuiau să pună în serviciul țării creativitate și optimism⁵¹⁴. Acestea erau, în opinia ideologilor mișcării, atitudinile ce ar fi marcat despărțirea de generația ajunsă la maturitate imediat după război, deosebită prin individualism, deziluzii, materialism și violență⁵¹⁵, comportament general opus aceluși simț dirijat al datoriei dat de „disciplina sufletească” ce trebuia inoculată străjerilor și străjerelor⁵¹⁶.

În mai 1936, la puțină vreme după timida apariția oficială a organizației, Constantin Rădulescu-Motru conferența la microfonul Radio București despre nevoia de a începe lucrul cu străjerii și străjerele la vârsta cea mai fragedă cu putință, pentru a crea astfel deprinderi în concordanță cu obiectivele propuse. O frază a sa dezvăluie motivele pentru care organizarea efectivă s-a făcut treptat, explozia manifestărilor locale și naționale spre sfârșitul perioadei domniei lui Carol al II-lea găsind o instituție cel puțin oficial bine pusă la punct: Rădulescu-Motru pleda pentru pregătirea corpului profesoral, de fapt pentru folosirea personalului didactic ca personal al organizației Straja Țării.⁵¹⁷ Rădulescu-Motru exprima de fapt una dintre concepțiile de sine ale organizației: rolul de a asigura un spațiu de întâlnire atent controlat de stat între aspirațiile familiei, învățământului și societății.⁵¹⁸ Că străjeria trebuia să compenseze eșecurile școlii prin integrarea în

⁵¹⁴ Miron [Cristea], „Biserica și Străjeria”, *Almanahul străjerilor*, 1937, p. 97.

⁵¹⁵ Ș. Șoimescu, „Bazele filosofice ale străjerismului”, *Almanahul străjerilor*, 1937, p. 102; [Sir], „Tineretul”, *România*, 2 iunie 1938, p. 1.

⁵¹⁶ Dimitrie Gusti, „Simțul datoriei în străjerie”, *Almanahul străjerilor*, 1937, p. 101; Cezar Petrescu, „Ctitorii regale”, *România*, 4 iunie 1938, p. 1; Octav Șuluțiu, „Disciplina și străjeria”, *România*, 3 decembrie 1938, p. 4.

⁵¹⁷ C. Rădulescu-Motru, „Inițiere în străjerit”, *R.C.C.*, mai-iunie 1936, p. 8.

⁵¹⁸ Teofil Gh. Sidorovici, „Însemnătatea străjeriei”, *R.C.C.*, martie-aprilie 1939, p. 32-33.

învățământul bazat pe informație a modalităților pe atunci neconvenționale propuse pe atunci de cercetășie sau Y.M.C.A. devenise un punct forte al argumentărilor favorabile și al descrierilor entuziaste, oficiale și oficioase, ale acțiunilor desfășurate. Era o idee tot mai des exprimată în cercurile intelectuale, unde eșecurile reale ale sistemului școlar, pe care încercările de reformă nu îl îmbunătățiseră simțitor, stârneau îngrijorare și sugerau ca soluție eficientă adoptarea modelului autoritar.⁵¹⁹

S-ar putea crede că, exceptând pe cei cu vederi de extremă dreaptă, corpul didactic se raliase de la bun început cu entuziasm noii inițiative. Realitatea a fost cu totul alta: în 1936-1937 *Tribuna Școlii*, periodic editat de *Cercul Profesorilor Secundari din București*, a publicat luări de poziție împotriva încărcării profesorilor cu sarcini noi, neretriuite suplimentar. Adunarea generală a profesorilor secundari (Cernăuți, septembrie 1937) a cuprins în program o dezbatere asupra rostului nou înființatului *Oficiu de Educație a Tineretului din România*. Nemulțumirile legate de salarizare și de faptul că posturile de conducere fuseseră ocupate de învățători și de alți reprezentanți ai ciclului primar au fost scânteile ce au aprins o discuție care reflectă dificultățile reale, altfel aproape imposibil de depistat din tonul triumfal al textelor oficiale⁵²⁰, de care s-a lovit *Straja Țării*. Profesorii secundari au acceptat cu greu să lucreze mai mult, sub conducerea colegilor ierarhic inferiori și amenințați de posibile sancțiuni administrativ-financiare. Pe lângă cei care s-au arătat intrigati de impunerea unor activități noi s-au făcut auziți cei care au argumentat că rezervarea lunii iunie pentru mari manifestații

⁵¹⁹ Cf. Mehedinți, f. a., p. 27, 65-67.

⁵²⁰ Nicolae Nicolescu, „Monarhul țării și învățătorii străjerei”, *Curentul*, 31 iulie 1936, p. 6; George Briotă, „Învățătorii și pregătirea premilitară”, *Curentul*, 21 august 1936, p. 6; [C.E.B.], „Misionarismul învățătorilor străjerei”, *Curentul*, 21 august 1936, p. 6.

străjerești deranja buna desfășurare a examenelor de sfârșit de an. Alte două tendințe s-au făcut auzite, ambele reflecții ale unor dezbateri și probleme specifice societății românești interbelice: prima a fost eliminarea minoritarilor din noile structuri și deschiderea lor numai pentru români, cea de a doua, ecou al unei discuții netranșate în epocă, rolul prea mare acordat educației fizice și sportului, care ar fi impietat asupra rolului primordial al învățământului.⁵²¹ O poziție asemănătoare (conflict între convingeri tari și lipsa oricărei posibilități de a obține o reală transformare de statut social și economic) a adoptat și pedagogul Iosif I. Gabrea.⁵²² Cu timpul, *Tribuna Școlii* a intrat în rândul organelor de presă ce publicau informații oficiale în pagini periodic rezervate străjeriei.⁵²³ Alături de publicațiile școlare, cotidienele politice centrale (*România, Timpul, Curentul, Neamul Românesc*) sau locale (*Dunărea*) au dus o politică similară⁵²⁴.

Ideea de a compensa deficiențele educaționale (derivând în aceeași măsură din școală și din familie) prin obligativitatea unor gesturi astăzi banale (baie o dată pe săptămână, exerciții de înviorare, sport în măsura posibilităților)⁵²⁵ trimite la probleme încă recurente la sfârșitul anilor 1930 în societatea românească,

⁵²¹ Petre Teodorescu, „Poziția școlii secundare față de O.E.T.R. A XVIII-a Adunare Generală de la Cernăuți, 10-11 septembrie 1937”, *Tribuna școlii*, 1-15 octombrie 1937, p. 11-13. A se vedea și I. Nisipeanu, „Problema educației tineretului. Se mai poate cere înhămarea la o muncă în plus unui corp profesional prost plătit și umilit?”, *Tribuna școlii*, 1 octombrie 1936, p. 1.

⁵²² Gabrea, 1938, p. 19-20.

⁵²³ Cf. Ioan I. Manoliu, „Cercetășia și Francmasoneria”, *Tribuna școlii*, 1-15 aprilie 1936, p. 6; „Cercetășie, străjerism, instrucție premilitară. Documente utile pentru cunoașterea acestor inițiative”, *Tribuna școlii*, 1 octombrie 1936, p. 3-4; „Tineretul străjer îndrumat către sportul înotului”, *Tribuna școlii*, 15 iunie – 1 iulie 1940, p. 3.

⁵²⁴ Constantin Enescu-Burghea, „Cinci ani de activitate. 1935-1940”, *Straja Țării*, [1940], p. 220-222.

⁵²⁵ *Circulara-directivă nr. 1*, 1938, p. 18, 49, 60.

fără distincție între mediile urban și rural. Deși oficial considerată doar o componentă minoră a unui vast mecanism educațional, cultura fizică se dovedește a fi fost una dintre cele mai importante contribuții aduse de crearea unei organizații de masă. Vara, anotimpul vacanței mari, a devenit cadrul temporal specific majorității activităților străjerești, inspirate de cele desfășurate de cercetași sau de A.C.T. în tabăra proprie de la Timișul de Sus.⁵²⁶

Din punct de vedere al impactului în societate, rezultatele trebuiau să se vadă în momentul în care tinerii ar fi intrat efectiv în viață impregnați cu ideea sănătății trupului și sufletului, valori de deprins în cuiburile străjerești.⁵²⁷ Desigur, Straja Țării a rămas în memoria colectivă prin marile manifestații organizate pe stadioane cu ocazia zilelor de sărbătoare națională. Pentru teoreticienii educației fizice era evident că sănătatea corpului rămânea o expresie frumoasă în lipsa hranei, a odihnei, a hainelor adaptate anotimpurilor, a unui adăpost confortabil și a îngrijirilor medicale, pe care numai gimnastica suedeză și jocurile nu le puteau suplini⁵²⁸.

⁵²⁶ C. Rădulescu-Motru, „Psihologia străjerului”, *R.C.C.*, martie-aprilie 1938, p. 8-9; „O.E.T.R. și problema tineretului din alte țări”, *Curentul*, 27 august 1937, p. 10; Gh. Enescu-Poenandre, „Opera Străjii Țării în timpul verii”, *Curentul*, 7 august 1938, p. 3; „Școala secundară și străjeria”, *Curentul*, 8 iulie 1936, p. 3; „Organizarea activităților sportive ale străjerilor și străjerelor în timpul verii”, *Curentul*, 13 mai 1940, p. 2.

⁵²⁷ Teofil Sidorovici, „Educația socială prin străjerism”, *Almanahul străjerilor, ianuarie 1937*, p. 110-111.

⁵²⁸ C. Petre-Lazăr, „Educația fizică”, *Almanahul străjerilor, ianuarie 1937*, p. 113,115.

III

O GEOGRAFIE SPORTIVĂ ȘI POLITICĂ A ROMÂNIEI INTERBELICE

Industrializare, urbanizare, modernizare și sport.

Încercarea de a schița o hartă sportivă a României interbelice trebuie să țină cont de modalitățile de propagare a culturii fizice în societate. La rândul lor, acestea sunt strâns legate de procese precum modernizarea, industrializarea și urbanizarea. Două zone ies în evidență pe o asemenea hartă a răspândirii culturii fizice: Transilvania și Banatul, foste teritorii habsburgice, și Bucureștiul; mult în urma acestora se găseau Bucovina, restul Vechiului Regat și Basarabia. Deși aceste regiuni aveau să revendice rolul de „arbitru” între cei doi protagoniști principali, nu au reușit niciodată să îl joace cu adevărat. Rivalitatea dintre „ardeleni” și „regățeni” a fost dublată de declarații și măsuri administrative ce lasă să se întrevadă un conflict mai grav decât cel pe care îl putem presupune ca firesc sportiv.

Din analiza surselor statistice disponibile reiese clar faptul că harta sportivă a României interbelice s-a suprapus peste cea a regiunilor dezvoltate industrial. Nimic mai logic, dacă ne gândim la faptul că sportul modern este un fenomen asociat industrializării și urbanizării. Există însă o diferență importantă între fostele teritorii habsburgice și Vechiul Regat: originea și propagarea sportului în societate. În ambele cazuri putem vorbi despre o împletire între creșterea ponderii industriei în economie și dorința de modernizare, de transformare a întregii societăți după un model reprezentat de Europa Apuseană. Importanța acestor două procese este însă

diferită: Transilvania, Banatul sau Bucovina cunosc o dezvoltare deosebită a sportului mai ales în marile orașe și în centrele industriale; în Vechiul Regat domină Bucureștiul, nu atât datorită locului privilegiat în economie, cât datorită existenței unui grup de tineri pentru care cultura fizică întruchipa o caracteristică a societății moderne, occidentale. După 1921, anul „unificării sportive”, eveniment asupra căruia voi stăruii mai jos, reprezentanții Vechiului Regat, ai Bucureștiului, mai bine spus, au continuat să folosească argumentul modernizării pentru a suplini absența unor rezultate sportive comparabile cu cele obținute, pe teren, de Transilvania și Banat.

Dezbaterea privind supremația sportivă internă nu se încheiase la sfârșitul deceniilor interbelice, moment în care se pune în discuție „declinul provinciei” în comparație cu Bucureștiul. Fenomen general tradus în adâncirea regionalismului economic, politic și cultural, acesta era un efect nemijlocit al centralismului promovat de guvernele care au considerat că politica de inspirație franceză adoptată înainte de 1918 putea fi continuată și după realizarea Unirii din 1918.⁵²⁹ Pe plan sportiv, ascensiunea capitalei, tot mai rapidă și mai vizibilă după marea criză economică, era o consecință a investițiilor bănești substanțiale⁵³⁰. Forța sportivă a Bucureștiului creștea simultan cu o anumită scădere a celorlalte regiuni. Mutarea centrului de greutate al fotbalului dinspre teritoriile alipite spre București a creat contemporanilor iluzia supremației sportive a capitalei.

⁵²⁹ „Declinul provinciei”, *Buletinul săptămânii*, 21 februarie 1937, p. 19-20.

⁵³⁰ R. Sitaru, „Pe orașe, conduce Bucureștiul...”, *Sportul capitalei*, 16 decembrie 1937, p. 1; N. Dumbravu, „Armonia foot-ballului provincial”, *Curentul*, 7 martie 1940, p. 8.

Ardealul a continuat însă să domine prin dezvoltarea constantă a așa-numitelor discipline „minore”⁵³¹.

Către sfârșitul perioadei interbelice, în fostele teritorii habsburgice (Transilvania, Banat și Bucovina) existau 427 de asociații și cluburi sportive (51% din cele 839 existente în întreaga țară). În Vechiul Regat se găseau 197 de asociații (23%), cifră comparabilă cu cea a Bucureștiului (22%, respectiv 184 de asociații și cluburi). Peisajul sportiv al Basarabiei era dezolant și rupt de restul țării, cu 31 de asociații sportive, 4% din totalul înregistrat⁵³². Această răspândire geografică inegală nu era o necunoscută pentru autoritățile statului. În 1940 aveau să fie inițiate programe de „armonizare a răspândirii sportului” și, de asemenea, să fie asumat tardiv faptul că deși cultura fizică era o componentă a educației civice și un excelent mijloc de propagandă externă, statul nu se putea mărgini la a impune taxe și a culege roadele acestei propagande⁵³³, cu atât mai mult cu cât despre cultura fizică începuse să fie considerată, oficial, drept un obiectiv guvernamental⁵³⁴.

Dominația sportivă a ardelenilor, în particular a bănățenilor, a fost explicată în epocă inclusiv cu ajutorul teoriilor „rasiale” și al „psihologiei popoarelor”, adesea vehiculate în lumea științifică orientată către dreapta politică⁵³⁵. Ovidiu Comșia, unul dintre colaboratorii lui Iuliu Hațieganu, a căutat să explice succesele sportive ale

⁵³¹ Cf. Neagu Boerescu, „Anul sportiv 1934”, *Universul*, 6 ianuarie 1935, p. 6.

⁵³² Cf. „Tabloul-alfabetic pe Ținuturi și Orașe al asociațiilor sportive afiliate”, *Anuarul sporturilor pe 1939-1940*, p. 281-311.

⁵³³ Cf. „U.F.S.R. a început în colaborare cu rezidenții regali o vastă campanie de armonizare a răspândirii sportului”, *Curentul*, 5 aprilie 1940, p. 4; N. Dumbravu, „Statul nou și mișcarea sportivă”, *Curentul*, 13 septembrie 1940, p. 2.

⁵³⁴ „Cinci luni după întronarea ordinii. Proclamația guvernului către țară. Un bilanț de realizări și un program de aplicat”, *România*, 7 iulie 1938, p. 1.

⁵³⁵ Cf. Baeumler, 1943, p. 81-85.

Banatului prin mixtura de populații. Comparația între Banat și marile puteri sportive ale Europei Centrale (Austria, Cehoslovacia și Ungaria) avea darul de a confirma concluziile bazate pe presupusele trăsături genetice ale etniilor.⁵³⁶ Comșia ignora aspectele sociale și economice specifice fostei monarhii habsburgice. Dar dezvoltarea sportului în fostele teritorii habsburgice s-a datorat în primul rând impactului procesului de industrializare asupra structurilor societății. Tradiția inventată în Occident a fotbalului ca sport muncitoresc⁵³⁷ a găsit un teren propice. Un factor important, accidental apărut, a fost neparticiparea organizațiilor sindicale din Transilvania la numeroasele greve, majoritatea fără urmări benefice pentru muncitori⁵³⁸, din anul 1920. Măsurile punitive ale autorităților nu au afectat sindicatele transilvănene⁵³⁹, care au beneficiat astfel de reglementările introduse în legislația muncii la începutul anilor 1920 – durata zilei de lucru, repaosul săptămânal, sărbătorile legale, contractele colective⁵⁴⁰. Obținerea și apărarea timpului liber garantat legal a contribuit la continuitatea asociațiilor sportive și culturale muncitorești, precum și prin înființarea unora noi, la inițiativa conducătorilor întreprinderilor sau a sindicatelor din Ardeal⁵⁴¹.

Calculul statistic parțial arată că la începutul anilor 1940, 554 de asociații și cluburi sportive (66%) își aveau sediul

⁵³⁶ Ovidiu Comșia, „Biotipologie și sport”, în Hațieganu (ed.), 1938, p. 85.

⁵³⁷ Hobsbawm, 1997, p. 139-140.

⁵³⁸ Axenciuc, 1992, p. 527-532.

⁵³⁹ N. Lupu Kostaki, „Mișcarea muncitorească”, *Revista Vremii*, 29 ianuarie 1922, p. 16.

⁵⁴⁰ N. Ghiulea, „Chestiunea muncitorească în Ardeal și Banat”, *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918-1928*, I, 1929, p. 724-726.

⁵⁴¹ Cf. Munteanu, 1971, p. 20-22.

în 21 de orașe mari și mijlocii⁵⁴². În primele 10 (6 din fosta monarhie austro-ungară, 4 din Vechiul Regat) erau concentrate peste jumătate (53%, adică 448) din numărul total de societăți de sport (839). Se remarcă prezența modestă a Moldovei, Olteniei și Basarabiei. La o comparație a numărului de localități unde se găsea cel puțin o asociație sportivă cu cel puțin o secție, dominația teritoriilor alipite în 1918 devine și mai evidentă: 94 de orașe și sate față de 57 în toată „România mică”. Provincia cea mai puțin dezvoltată din punct de vedere sportiv era Basarabia, unde existau 31 de asociații și cluburi în 16 localități. Datele oferite de *Anuarul Statistic al României* către sfârșitul deceniului al patrulea al secolului trecut confirmă rezultatele analizei *Tabloul-alfabetic pe Ținuturi și Orașe al asociațiilor sportive afiliate* și, implicit, dominația sportivă a Banatului, Transilvaniei și Bucovinei. Cei mai mulți sportivi erau înregistrați în județul Ilfov, inclusiv București (14.884), urmat de județele Timiș-Torontal (5.860), Arad (4.128), Cluj (3.652), Prahova (3.364) și Cernăuți (3.076)⁵⁴³.

Bucureștiul a fost considerat, din cauza locului privilegiat în sistemul administrativ și economic național, un oraș atipic pentru România interbelică⁵⁴⁴. Statisticile și studiile au arătat că marile orașe din Transilvania și Banat aveau indicii de urbanism și de cost al vieții cei mai ridicați, raportat la situația generală a țării. 8 dintre aceste mari orașe din fostele teritorii habsburgice se regăsesc în *Tabelul 2*: Cluj, Brașov,

⁵⁴² În ordine: București, Cluj, Timișoara, Arad, Oradea, Brașov, Constanța, Cernăuți, Ploiești, Târgu Mureș, Brăila, Iași, Sibiu, Galați, Sighet, Baia Mare, Chișinău, Craiova, Petroșani, Câmpina, Satu Mare. Calcule pe baza „Tabloului-alfabetic pe Ținuturi și Orașe al asociațiilor sportive afiliate”, *Anuarul sporturilor pe 1939-1940*, p. 281-311.

⁵⁴³ *Anuarul Statistic al României 1939-1940*, p. 302-303.

⁵⁴⁴ Bărbulescu, Deletant, Hitchins, Papacostea, Teodor, 2003, p. 362.

Timișoara, Sibiu, Oradea, Arad, Satu Mare, Târgu Mureș.⁵⁴⁵ Cele 11 orașe din Transilvania și Banat din cele 21 însumau 64% din cele 378 de asociații și cluburi din aceste provincii. Creșterea numerică a proletariatului, în cazul Clujului și a studențimii⁵⁴⁶, atrasă inclusiv din Vechiul Regat, a dus la apariția unei mase critice din care se recrutau sportivii și spectatorii. Faptul că în primul deceniu de după înființare cei mai mulți studenți ai I.S.E.F. proveneau din Transilvania⁵⁴⁷ este un alt argument în favoarea tezei supremației sportive a fostelor teritorii habsburgice.

Considerând numele societăților sportive și adresele acestora ca un criteriu de sine stătător, se observă predominanța cluburile numite corporative, activând în cadrul sau pe lângă fabrici, uzine, companii comerciale sau instituții bancare. În paralel cu aceste asociații înființate de companiile economice pentru personalul propriu fînțau societăți ce reuneau persoane cu meserii și locuri de muncă diferite, asociații ale funcționarilor din organele administrative centrale și locale (ministere, primării, tribunale), unităților militare, școlilor, universităților sau organizațiilor de tineret. Fondarea asociațiilor sportive și culturale pe lângă companii private și instituții de stat reprezenta fie o modalitate de armonizare a politicii interne a acestora cu legislația în vigoare, fie o tentativă de a imita modele instituționale externe. Alături de manifestări artistice sau culturale, educația fizică și sportul se înscriau printre activitățile propuse angajaților în afara orelor de program. Prin organizarea vacanțelor și a zilelor libere sau prin cursuri de educație fizică organizate pentru copiii

⁵⁴⁵ Roman Moldovan, N. Georgescu-Roegen, „Consumația”, *Enciclopedia României*, IV, 1943, p. 935.

⁵⁴⁶ Cf. Zeno Velceanu, „Atletismul românesc de la frontiera de vest”, în Ioan, [1944], p. 214.

⁵⁴⁷ Gheorghe Stănculescu, „Viața de cămin”, I.S.E.F., 1933, p. 73.

angajaților în zilele de lucru, aceste asociații sportive și culturale *corporative* tindeau să se implice în modelarea timpului liber al întregii familii.⁵⁴⁸ Rezultatele slabe sau neînscierea în întrecerile locale, regionale sau naționale creau pericolul ca aceste tip de asociații sportive să fie socotite nerentabile și aducătoare de faimă proastă pentru companiile sub al căror nume activau. O simplă schimbare de conducere putea aduce schimbări dramatice ale politicii interne a companiilor privind asociațiile sportive, în sensul micșorării bugetului acordat sau chiar desființării acestora⁵⁴⁹.

Prezența unor orașe mici printre cele mai importante centre sportive interbelice era o consecință directă a procesului de industrializare. La Petroșani și Câmpina impulsul dezvoltării sportive a fost dat de muncitorii, inginerii și funcționarii angajați de companiile cu capital străin preocupate de exploatarea resurselor subsolului. Influența acestora trimite la teoria imperialismului cultural și sportiv propusă de către Allen Guttman și, în același timp, nuanțează ideea aculturației ca vehicul al dezvoltării culturii fizice prin prezența unor puternice influențelor interne. Muncitorii străini angajați în industria petroliferă și textilă din Muntenia au creat cluburile care au popularizat fotbalul înainte de primul război mondial. În primul meci de fotbal jucat la București s-au întâlnit pe un

⁵⁴⁸ „Rubrica Asociației Sportive și Culturale a personalului căilor ferate din Dobrogea”, *Sport*, 17 martie 1933, p. 3; C. Dona, „Cultură, sport, artă, asistență. Activitatea Societății Corpului P.T.T.”, *Rampa*, 25 decembrie 1933, p. 4; „Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului și-a inaugurat ieri terenul de sport”, *Curentul*, 31 iulie 1940, p. 2; „Inaugurarea sălii de sport și gimnastică a Băncii Naționale a României”, *Anuarul sporturilor pe 1939-1940*, p. 95 sq; cf. Gr. Trancu-Iași, D. Constantinescu, „Legislația muncii în România”, *Enciclopedia României. I. Statul*, p. 600-603.

⁵⁴⁹ „Se desființează Mociornița?”, *Curentul*, 13 august 1938, p. 6; „Măsuri salutare. Redresarea grupărilor prin controlul federației în conducerea și administrarea lor”, *Curentul*, 15 septembrie 1939, p. 4.

teren improvizat în zona Șoselei Kiseleff jucători germani și englezi.⁵⁵⁰ Dintre aceștia s-au ales componenții primei echipe reprezentative, care a jucat în 1914 la Istanbul sub numele de „România” împotriva altor britanici și germani care reprezentau „Turcia”⁵⁵¹. În 1909 a fost fondată *Asociația cluburilor de foot-ball din România*, dar cluburile membre, doar trei la număr, două din București și unul din Ploiești, erau compuse în majoritate din muncitori englezi și germani, fapt ce explică redactarea actului fondator în română, engleză și germană⁵⁵². Echipele „românești” s-au format treptat în umbra acestora.

Câmpina se aseamănă, din acest punct de vedere, cu Bucureștiul. Localnicii au intrat nemijlocit în contact cu modul de viață al muncitorilor străini. Industrializarea zonei a creat acea rezervă de timp liber specific populației orașelor, care astfel a început să învețe să joace fotbal și popice, să practice sporturi de iarnă și să facă din ștrand un loc de sociabilitate însemnat⁵⁵³. Mediile burgheze au înclinat spre tenis iar societățile petrolifere au organizat întreceri anuale între echipe formate din ingineri⁵⁵⁴. La Petroșani, manifestările sportive deschideau serbările populare devenite o tradiție locală; ziua se încheia cu reprezentații muzicale și baluri populare.⁵⁵⁵ Sosirea inginerilor și muncitorilor din Vechiul Regat în Valea Jiului, fostă posesiune austro-ungară, a dus la apariția unui

⁵⁵⁰ „Matchul football dela Șosea”, *Din lumea sporturilor*, 4 decembrie 1907, p. 13.

⁵⁵¹ „D. Chambers primul înaintaș centru al «naționalei» române a scris F.R.F.A.”, *Timpu*, 21 mai 1939, p. 12.

⁵⁵² Dumitrescu, 1975, p. 72; Flamaropol, 1986, p. 13.

⁵⁵³ Cratochvil, 1990, p. 92, 116-118.

⁵⁵⁴ „Tennis. Astra Română – Steaua Română”, *Curentul*, 19 august 1935, p. 6.

⁵⁵⁵ Pinguin [A. Berman], „Însemnări din Petroșani”, *Rampa*, 11 iunie 1927, p. 3, continuat 12 iunie 1927, p. 3; „Petroșani. O mare serbare sportivă populară”, *Curentul*, 24 septembrie 1932, p. 6.

fenomen de contaminare internă, demonstrat de apariția unor echipe de rugby la Petroșani și Lupeni⁵⁵⁶ și de extinderea rețelei de asociații culturale și sportive ale angajaților Căilor Ferate Române în zonă⁵⁵⁷.

Deși incomplete, datele statistice disponibile oglindesc peisajul sportiv al României interbelice mai bine decât cele ce pot fi deduse din presă. O cercetare bazată strict pe informațiile oferite de presa centrală ar crea o imagine distorsionată asupra vieții sportive la nivel național. Trimise de corespondenți locali, mai degrabă ocazionali decât constanți, acestea nu oferă o imagine globală completă. Publicațiile din capitală au găzduit în paginile lor numeroase asemenea articole de mici dimensiuni, dar comparația între acestea și datele statistice, coroborată cu frecvența apariției informațiilor din și despre localitățile respective, îndrituiesc concluzia că textele respective au fost scrise de cele mai multe ori sub impulsul pozitiv sau negativ al momentului. La începutul anilor 1920, informații trimise din diverse localități din Moldova lăsau impresia unei înfloriri a sportului. Interesant este faptul că multe dintre aceste corespondențe provin de la persoane încadrate mișcării gimnastice și sportive evreiești *Macabi*⁵⁵⁸. Specifice cotidianului central *Curentul*, unde reportajele sportive au apărut exact la 4 februarie 1928 (în mai puțin de o lună de la

⁵⁵⁶ N. Costescu, „Activitatea sportivă în primăvara acestui an”, *B.E.F.*, iunie 1926, p. 86; N. Albescu, „Cronica sportivă”, *B.E.F.*, iunie 1928, p. 96.

⁵⁵⁷ „Înființarea Asociației sportive și culturale C.F.R. la Petroșani”, *Curentul*, 31 ianuarie 1940, p. 8.

⁵⁵⁸ Menkera, „Sportul la Roman”, *Rampa*, 29 iunie 1921, p. 4; L. Roșianu, „Viața sportivă la Galați”, *Rampa*, 8 august 1925, p. 3; M. Bera, „Societățile sportive la Roman”, *Rampa*, 26 noiembrie 1926, p. 2; Hary, „Bacăul cultural sportiv”, *Rampa*, 1 decembrie 1926, p. 2; Barklay, „Un mare festival sportiv la Bacău”, *Rampa*, 20 decembrie 1926, p. 2; „Sfârșitul sezonului sportiv la Galați”, *Rampa*, 22 decembrie 1926, p. 2; Floda H., „Mișcarea sportivă din Botoșani”, *Rampa*, 9 mai 1922, p. 2.

primul număr al ziarului⁵⁵⁹) au fost numeroasele cronici primite din teritoriu. Majoritatea celor sportive avea ca subiect meciuri de fotbal între echipe locale, descrieri tehnice (echipele, arbitrii, rezultatul final), fără comentarii, judecăți sau încercări de contextualizare⁵⁶⁰.

Adevărata dimensiune a rivalității sportive dintre Ardeal și Vechiul Regat, ecou al celei politice și culturale, nu poate fi intuită doar din analiza datelor statistice. Între cele două tabere a existat însă o adevărată dezbatere privind supremația sportivă, comparabilă cu cea privind românizarea sportului. Din texte publicate după 1918 răzbate un amalgam de sentimente contradictorii ale sportivilor din Vechiul Regat față de confrății de dincolo de Carpați. Se observă un respect amestecat cu invidie pentru nivelul de dezvoltare atins de sport în fostele teritorii habsburgice și pentru atitudinea față de cultura fizică în sine. Dar dominația ardelenilor a dus la revendicarea acestora de a deveni centrul de putere și decizie administrativă, fapt ce a generat o schimbare radicală de atitudine. Argumentele aruncate în această dezbatere, ce avea să continue și după „unificarea sportivă” din 1921, au fost asemănătoare celor folosite de către reprezentanții politici ai vechilor și noilor provincii. Naționalismului militant al conducătorilor sportivi din Vechiul Regat, care reprezentau astfel punctul de vedere al noului stat românesc, i-a fost opus

⁵⁵⁹ Lorin Popescu, „Din primele începuturi și până azi. Cum a evoluat *Curentul* în cei 11 ani de apariție”, *Curentul*, 11 ianuarie 1939, p. 4.

⁵⁶⁰ Cf. „Oravița. Match de foot-ball”; „Bolgrad. Garnizoana-Ialpug 1-0 (1-0)”, *Curentul*, 12 iunie 1932, p. 6; G. Pralea, „Aspectele sportului alexandrian”, *Curentul*, 24 iulie 1932, p. 6; *Curentul*, 21 august 1932, p. 6, cuprindea o serie de corespondențe și știri despre evenimente sportive desfășurate la București, Botoșani, Făget, Turnu-Severin, Timișoara, Dorohoi, Buhuși, Calafat, Huedin, Zimnicea, Focșani, Caransebeș, unele dintre acestea cu participarea unor echipe modeste din Bulgaria, Iugoslavia sau Ungaria.

regionalismul omologilor din teritoriile alipite, mai deschiși către colaborarea cu minoritățile etnice și mai ales conștienți de propria superioritate.

Reprezentanții Vechiului Regat și-au întemeiat pretențiile pe argumentul lipsei de consistență a „elementului românesc” în cercurile sportive transilvănene, bănățene și bucovinene. Contemporanii au identificat două cauze pentru presupusa dezvoltare tardivă a culturii fizice în rândul populației românești din provinciile habsburgice: structura socială și profesională a populației românești⁵⁶¹ și politica restrictivă a autorităților maghiare, avertizate deja de „greșeala” celor austriece, prea tolerante față de mișcarea slavă Sokol⁵⁶².

Dar ar fi o eroare să se creadă că toate activitățile ce țineau de cultura fizică au fost interzise populației românești⁵⁶³. În cadrul Societății Academice Petru Maior a studenților români din Budapesta educația fizică era considerată o preocupare conexă celor culturale, definatorii pentru organizație⁵⁶⁴. La rândul lor, fondatorii asociației sibiene Șoimii au căutat să atragă intelectualitatea românească către turismul montan, după modelul sașilor ardeleni. Alte asociații sportive românești au ființat la Orăștie, unde revista literară Cosânzeana a publicat câteva articole bine scrise pentru a populariza cultura fizică, și de asemenea la Arad. Societatea Sportivă Ardeleană, fondată la Cluj în 1897, și-a pierdut treptat caracterul maghiar și s-a

⁵⁶¹ Camil Manuilă, „O figură reprezentativă a sportului românesc: Generalul Silviu Herbay”, *Gazeta sporturilor*, 20 ianuarie 1925, p. 1.

⁵⁶² I. Dabiciu, „Cum a început sportul românesc în Arad? Un scurt istoric”, *Gazeta antirevizionistă*, 28 octombrie 1934, p. 15; Idem, „Masa camaraderească a societății sportive române Gloria din Arad”, *Curentul*, 16 decembrie 1937, p. 6.

⁵⁶³ „Un interviu cu D. Dr. E. Grădinaru. Un consilier cultural sportiv”, *Sportul național*, Timișoara, 24 decembrie 1935, p. 1; „Sighișoara sportivă”, *Curentul*, 5 iunie 1932, p. 6; Cf. Bodea, 2004, p. 25.

⁵⁶⁴ Ghibu, Todan, 1970, p. 30; Bodea, 2004, p. 53-54.

transformat în nucleul uneia dintre primele organizații sportive românești, Victoria, reorganizată în 1919 sub conducerea unor fruntași ai Partidului Național Român din Transilvania.⁵⁶⁵ Silviu de Herbay, fost ofițer în armata austro-ungară⁵⁶⁶, a militat pentru federalizarea societăților sportive românești, dar, ca și în Vechiul Regat, războiul a întrerupt procesul de organizare⁵⁶⁷. Între organizațiile sportive ale românilor din Imperiul Austro-Ungar și cluburile din România nu au existat legături profunde înainte de 1918, în ciuda câtorva întâlniri directe. Cu siguranță că dacă asemenea legături și posibile influențe reciproce ar fi existat, ar fi fost cel puțin menționate după Unire.

Mișcarea gimnastică și sportivă românească nu a avut amploarea celei săsești, de al cărei început se leagă numele lui Stefan Ludwig Roth. În 1822, Roth s-a întors de la studii din Elveția și a început să aplice la Mediaș ideile lui Johann Heinrich Pestalozzi, căruia îi fusese discipol, despre educația fizică parte a celei permanente. În 1850, Ernst Anton Quitzmann remarcă dotările sălii de gimnastică de la Sibiu și posibilitatea ca aceasta să fie folosită și pe timpul iernii⁵⁶⁸. În comunitățile săsești, gimnastica a devenit materie obligatorie pentru copiii în vârstă de cel puțin 10 ani în 1866, printr-o decizie a Consiliului Superior al Bisericii Evanghelice. Prin intermediul profesorilor trimiși special din Germania au fost introduse valorile promovate de mișcarea gimnastică prusacă. Ideile lui Friedrich Ludwig Jahn au găsit un teren fertil, iar puternicul simț al autonomiei s-a împletit cu dorința de modernizare manifestată de conducătorii acestor comunități. Asociația Societăților Săsești

⁵⁶⁵ Liviu Iuga, „Începuturile sportului românesc în Ardeal”, *Gazeta sporturilor*, 30 ianuarie 1925, p. 1; Dorin Almășan, Albin Morariu, „Șase decenii de la înființarea primului club sportiv românesc din Cluj”, *E.F.S.*, noiembrie 1973, p. 64-66.

⁵⁶⁶ Herbay, 1921, p. I.

⁵⁶⁷ „Un apel al Societății Sportive Șoimii”, *Patria*, 29 mai 1919, p. 3.

⁵⁶⁸ *Călători străini despre Țările Române* III, s. n., 2007, p. 555.

de Gimnastică a fost constituită abia în 1892 de reprezentanți ai asociațiilor locale de la Mediaș, Brașov, Sighișoara, Sibiu și Reghin⁵⁶⁹. După 1918, societățile gimnastice și sportive ale minorității germane (termen generic folosit în perioada interbelică fără a se face distincție între sași, șvabi, comunitățile din Bucovina și Vechiul Regat) au funcționat ca spații de sociabilitate specifice, închise influențelor românești și maghiare. La jumătatea deceniului al patrulea, societățile de gimnastică își recâștigaseră prestigiul față de asociațiile și cluburile sportive și revendicau deschis un rol major în crearea și conservarea identității de grup prin aceeași retorică a educării tineretului⁵⁷⁰.

Cu totul deosebită a fost contribuția minorității germane la apariția și dezvoltarea turismului montan. Considerat inițial o disciplină sportivă ca oricare altele, turismul a avut o evoluție proprie, strâns legată de modalitățile de administrare a timpului liber al indivizilor propuse de regimurile politice totalitare și democratice. Dacă se poate vorbi despre o cucerire modernă a Carpaților, atunci acest merit revine Asociației Carpatine Transilvănene – Siebenbürgische Karpatenverein (S.K.V.). Fondată la 28 noiembrie 1880 la Sibiu, precedată de Siebenbürgische Alpenverein, organizație înființată în 1873 sub impactul societăților omologe austriacă (fondată în 1862) și germană (1869), S.K.V. a reflectat, prin compoziție, structură și activitate, caracteristicile sociale și curente politice specifice populației săsești. Fără a fi oficial și fără a se comporta formal ca o organizație politică, S.K.V. a nuanțat abia după integrarea Transilvaniei în statul român ideea conform căreia Munții

⁵⁶⁹ Turcu, 2004, p. 48-72.

⁵⁷⁰ Peter Winter, „Der Sportbetrieb in Siebenbürgen”, *Sport-Kalender für das Gemeinjahr 1934*, Arad, 1934, p. 71-73; „Wir sahen eine neue deutsche Jugend beim heurigen Turn- und Sportfest”, *Sport-Anzeiger*, Timișoara, 10 iunie 1935, p. 1.

Carpați erau definitorii pentru identitatea oricărui locuitor al provinciei. De aici nevoia de a studia îndeaproape Carpații, de a-i integra funcțional în cotidian. Față de S.K.V. se observă aceeași admirație amestecată cu invidie din partea sportivilor români.⁵⁷¹

Împlinirea unității naționale a fost salutată de cercurile sportive din București ca un generos și firesc act eliberator: „am găsit mișcarea sportivă din celelalte provincii îngenuncheate sub călcâiul minoritar, avem astăzi peste tot înjghebări românești în plină eflorescență”⁵⁷². Problemele au apărut însă destul de repede după unificarea instituțiilor sportive din primăvara anului 1921. Evenimentul în sine⁵⁷³ a trecut aproape neobservat, fiind mai degrabă amintit decât descris în amănunțime în perioada ulterioară⁵⁷⁴. Urmând calea deschisă de politică oficială a statului, F.S.S.R. s-a considerat îndreptățită să revendice poziția conducătoare, deși din punct de vedere al prestațiilor sportive nu rivaliza cu noile teritorii. Pentru Grigore Caracostea, pionier al mișcării din Vechiul Regat, miza centralizării sportive (act ale cărui beneficii erau nefericit comparate cu cele ale descentralizării administrative) era exercitarea monopolului

⁵⁷¹ Friedrich Kepp, „Der Werdegang des S.K.V. in seinen ersten fünfzig Jahren (1880-1930)”, *Jubiläums Jahrbuch des Siebenbürgischen Karpathenvereins 1880-1930, XLIII. Jahrgang*, Sibiu, 1930, p. 5, 8-9; *Jahrbuch des Siebenbürgischen Karpathenvereins XL. Jahrgang*, Sibiu, 1927, p. 41; Romulus Dianu, „Păltinișul, sau lecția munților”, *Curentul*, 9 ianuarie 1936, p. 1; „Se apropie sezonul de turism”, *Buletinul săptămânii*, 27 martie 1938, p. 26; cf. Michael Wedekind, „Asociația Carpatină Transilvăneană (1880-1944). O contribuție la istoria socială a Transilvaniei”, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia*, vol. 50, nr. 2, 2005, p. 91-108; Popa, 2012, p. 195 sqr.

⁵⁷² Ion Marincu, „O zi mare”, *Curentul*, 21 mai 1929, p. 9.

⁵⁷³ Neagu Boerescu, „F.S.S.R., U.F.S.R. și O.N.E.F. Începuturile și organizarea sportului în România”, *Boabe de grâu*, iunie-iulie 1931, p. 308. O descriere a complicatului proces de unificare la Costescu, [1937], p. 142 sqr. Costescu a fost unul dintre negociatorii desemnați de F.S.S.R.

⁵⁷⁴ Cf. Ioan, [1944], p. 24 sqr.

asupra acordării titlurilor de campion, implicit asupra selecționării reprezentanților României (Mari) în competițiile internaționale⁵⁷⁵. Forul de la București a trebuit să găsească soluții la problemele create de tendințele spre autonomie manifestate de sportivii români din Ardeal, reuniți inițial într-o organizație regională condusă de generalul Silviu de Herbay, iar pe de altă parte să se impună în fața organizațiilor minorităților germană și maghiară. În cele din urmă, F.S.S.R s-a impus ca unicul partener de dialog al statului în domeniul sportului.

Era limpede că modelul occidental spre care tindeau organizatorii vieții sportive din Vechiul Regat⁵⁷⁶ era o realitate în cazul asociațiilor și cluburilor ardelenesti. Într-un text grăitor pentru concepția adeptilor centralizării, accentele de mândrie locală se împleteau cu atitudinea recunoscătoare deopotrivă Occidentului și minorităților etnice din fostele teritorii habsburgice pentru dezvoltarea vieții sportive din capitală: „fie contactul cu marile popoare aliate alături de care am luptat pe toate fronturile, fie influența minoritarilor din provinciile noastre românești alipite la Patria Mamă, azi Bucureștii ca și mai toate orașele românești, se întrec în ștranduri, și în stadioane pentru care se cheltuiesc zeci și sute de milioane”⁵⁷⁷.

Admirația nu se oprea aici. În timp ce mișcarea sportivă din România căutase de la bun început sprijinul patern al statului, cluburile din fostele teritorii habsburgice funcționau mulțumită *suporterilor*⁵⁷⁸, termen al cărui sens inițial în limba

⁵⁷⁵ Gr. Caracostea, „Ce trebuie să fie *Ecoul Sportiv*”, *Ecoul sportiv*, 18 octombrie 1921, p. 1-2.

⁵⁷⁶ „Cuvânt înainte”, *Ecoul sportiv*, 18 octombrie 1921, p. 1.

⁵⁷⁷ Cosmin, f. a., p. 7.

⁵⁷⁸ „Cluburile de suporteri”, *Curentul*, 8 noiembrie 1929, p. 4; „Un mare club în Timișoara. Inițiativa funcționarilor dela primărie”, *Sportul național*, 28 iunie 1937, p. 4; „Municipiul Timișoara și Sportul”, *Sportul național*, , 26 iulie 1937, p. 1.

engleză nu era de spectator entuziast al unui club ci de susținător financiar, fie un entuziast generos, fie o instituție: „mi-am adus aminte de orașele și târgușoarele cele mai mici ale Ardealului, unde în fiecare loc există un teren sportiv, un sprijin, o încurajare. La noi, de cele mai multe ori echipele sportive din provincie se manifestă pe maidane, în văzul copiilor, și sub protecția câte unui binevoitor, provincial burghez și sportsman în orele libere”⁵⁷⁹.

Și totuși, alături de respectul real pentru atitudinea față de sport – fie acesta practicat în scopul sănătății personale, fie administrat ca o importantă sursă de venit de locuitorii de orice etnie ai Ardealului – capitala continua să revendice exercitarea totală a funcțiilor administrative, probabil pentru a compensa și apoi depăși handicapul sportiv propriu-zis: „cerem să se recunoască regiunii noastre dreptul natural, istoric, și mai ales național de a fi singura pepinieră de pregătire a conducătorilor sportivi, după cum și în orice alt domeniu de activitate românească, Bucureștii sunt creierul și inima românismului”⁵⁸⁰.

Tensiunea între București și Ardeal s-a menținut vreme de două decenii și a evoluat în paralel cu divergențele de pe scena politică⁵⁸¹. Acuzele, împunsăturile și criticile au fost reciproce. La fel de frecvente au fost momentele în care bucuria unui rezultat bun a făcut uitate luările de poziție în care politica sportivă căpăta mai multă importanță decât realitatea „din

⁵⁷⁹ Pinguin [A. Berman], „Sportul în provincie”, *Rampa*, 9 iunie 1926, p. 3.

⁵⁸⁰ „De la Regiune”, *Rampa*, 4 aprilie 1927, p. 2; cf. „Între noi și cei de dincolo”, *Rampa*, 9 aprilie 1927, p. 4.

⁵⁸¹ Vezi, din seria de articole politice publicate la Cluj: „Nedreptățirea Ardealului”, *Patria*, 21 mai 1921, p. 1; „Supremația morală a Partidului Național”, *Patria*, 4 ianuarie 1922, p. 1; „Regionalismul nostru și exclusivismul vechiului Regat”, *Patria*, 13 iunie 1924, p. 1; „Regat și provincii”, *Patria*, 2 august 1922, p. 1; vezi, pentru o reacție bucureșteană, Al. Leontescu, „Unificarea și mistica statului”, *Curentul*, 12 iulie 1929, p. 1.

teren”. Conștiința superiorității le era clară fruntașilor sportivi ardeleni. Ca și confrății de peste Carpați, oficialii mișcării sportive din Ardeal erau adesea implicați în viața politică. Apelul la sprijinul statului a devenit o trăsătură comună întregii mișcări sportive interbelice: „când acești reprezentanți ai politicii ardelenesti vor avea frânele guvernului țării, vor ști să-și plece urechile și la nevoile sportului românesc, care astăzi din cauza persecutării oficialităților își duce viața lui de griji grele și mizerie”⁵⁸².

„Legea educației fizice”, prin care era reglementată și funcționarea instituțiilor sportive centrale, a fost adoptată în 1929, în timpul guvernării național-țărăniște. În aceeași legislatură, un grup de deputați bănățeni, în frunte cu Liviu Iuga, cunoscut conducător al clubului timișorean Chinezul, a câștigat chiar susținerea primului-ministru Alexandru Vaida-Voevod pentru a bloca o inițiativă a ministrului finanțelor, Virgil Madgearu, care intenționa să obțină creșterea taxele percepute pe evenimentele sportive, intrate sub incidența legilor de organizare a spectacolelor.⁵⁸³

Eșecurile pe plan sportiv, imposibila concurență cu Transilvania, Banatul, Bucovina și Bucureștiul au făcut ca reacțiile critice la adresa autorităților locale și centrale, acuzate de conservatorism și pasivism de reprezentanți ai restului Vechiului Regat și Basarabiei, să se transforme în izbucniri de naționalism și regionalism⁵⁸⁴. Lupta pentru supremație sportivă s-a dus însă doar între București și centrele importante din Ardeal. Întrecerile ieșeau de multe ori din cadrul strict sportiv și

⁵⁸² Liviu Iuga, „Începuturile sportului românesc în Ardeal”, *Gazeta sporturilor*, 30 ianuarie 1925, p. 1

⁵⁸³ „Susținătorii Sportului”, *Sport*, Constanța, 17 martie 1933, p. 1.

⁵⁸⁴ Cf. Nic. Melamet, „De ce nu se dezvoltă sportul la Craiova”, *Ecoul sportiv*, 4 noiembrie 1923, p. 2; Rex-Ball [Petru Crihan?], „Basarabia și F.S.S.R.”, *Comedia*, 16 septembrie 1927, p. 3.

erau însoțite de conflicte argumentate politic și naționalist. Treptat, majoritatea întrecerilor importante au început să fie organizate în capitală. Spre sfârșitul perioadei interbelice, evenimente sportive de mai mică amploare, organizate în diferite localități, păreau să înregistreze o anume revenire, compensând timid concentrarea marilor întreceri la București⁵⁸⁵.

Sporturi „majore” și sporturi „minore”. Viața sportivă, pe de o parte, și concepțiile asupra culturii fizice, pe de altă parte, s-au transformat dramatic în decursul a numai trei decenii (1910-1940). La începutul secolului al XX-lea, Iulian Zăvoianu reunea sub titulatura vastă *toate sporturile* halterele (de fapt, exercițiile cu greutate), aruncarea discului, ciclismul, biliardul, boxul antic și modern, călăria, cursele (de biciclete, ecvestre, între atleți, cu trăsura sau automobilul), elcometrul (un aparat construit pentru gimnastică), exercițiile libere (gimnastice), fotbalul (descriind însă rugbiul!), înotul, jiu-jitsu, tenisul de câmp, luptele, patinajul, canotajul, săriturile, scrima, tirul, turismul, automobilul, aviația.⁵⁸⁶ Scriitura lui Iulian Zăvoianu trădează pasiune și documentare, dar se dovedește lipsită de relevanță în ceea ce privește modalitățile și mai ales măsura în care societatea din Vechiul Regat percepea cultura fizică, în general, și fiecare disciplină sportivă, în particular.

Am recurs la ajutorul oferit de istoria cantitativă, respectiv la analiza aceleiași surse principale ca și în paragrafele precedente: *Tabloul-alfabetic*. Am întocmit o ierarhie a celor mai practicate discipline sportive la sfârșitul anilor 1930, după numărul de cluburi și secții. În căutarea unei imagini cât mai clare a gradului de pătrundere a sportului în societate, am

⁵⁸⁵ Al. Raicu, „Deziderate care se împlinesc”, *Curentul*, 21 ianuarie 1938, p. 6.

⁵⁸⁶ Zăvoianu, 1907, *passim*; Idem, 1913, *passim*.

comparat situația la nivel național cu cea particulară a Bucureștiului. Cele două ierarhii, națională și bucureșteană, au fost pline de surprize: absențe ciudate, prezențe surprinzătoare pe primele sau pe ultimele poziții, reflexii ale unor decăderi sau creșteri neașteptate de popularitate. Există însă cel puțin două aspecte pentru care relevanța unui asemenea demers este limitată. În primul rând – deși surprinde un moment de vârf al vieții sportive – ea se bazează pe secțiile declarate de cluburi și federații, datele fiind, vădit, incomplete. În al doilea rând, acest tablou nu face decât să confirme statistic existența aceluși caracter ludic al sportului despre care vorbea Johann Huizinga: jurnalele, memoriile și chiar literatura relevă o cu totul altă imagine a schiului, înotului, voleiului sau ping-pongului, ca jocuri proprii sferei private mai degrabă decât sporturi încadrate prin cuantificare și sancțiune oficială celei publice.

O altă problemă este utilizarea cvasi-oficială, în ciuda tuturor lamentărilor și semnalelor de alarmă, a conceptului „sporturi minore” chiar în cadrul U.F.S.R., atunci când se vorbea despre federațiile naționale de atletism, baschet-volei, box, handbal, hochei, motociclism, natație, patinaj, scrimă și schi⁵⁸⁷. Nu era însă foarte clar dacă „minoratul” acestor discipline se datora răspândirii geografice, dezinteresului publicului sau al potențialilor sponsori și al autorităților, sau pornea pur și simplu de la rezultate. Abia în timpul guvernării legionare s-a vorbit despre tratarea egală a tuturor sporturilor, în funcție, totuși, de rolul pe care îl puteau juca în pregătirea militară⁵⁸⁸, dar totul nu a fost decât un exercițiu de retorică.

⁵⁸⁷ „Un deziderat al U.F.S.R.-ului împlinit”, *Curentul*, 7 februarie 1937, p. 10; cf. „O zi a sporturilor minore la Ploiești”, *Timpul*, 15 octombrie 1938, p. 12.

⁵⁸⁸ N. Dumbravu, „Atleți și caractere. Tineri voinici cu ochii la hotare”, *Curentul*, 25 octombrie 1940, p. 2.

Secții sportive în România, 1940

Nr. crt.	Ramura sportivă	Număr de secții
1.	Fotbal	456
2.	Popice	106
3.	Atletism	87
4.	Tenis	63
5.	Tenis de masă	58
6.	Schi	57
7.	Sporturi	54
8.	Baschet și volei	51
9.	Ciclism	33
10.	Înot	32
11.	Box	30
12.	Hochei pe	26
13.	Handbal	24
14.	Lupte și haltere	22
15.	Echitație	16
16.	Bob	15
17.	Scrimă	15
18.	Patinaj	13
19.	Motociclis	12
20.	Tir	9
21.	Rugby	1

Secții sportive în București, 1940

Nr. crt.	Ramura sportivă	Număr de secții
1.	Fotbal	74
2.	Baschet și volei	41
3.	Sporturi	26
4.	Înot	21
5.	Tenis	18
6.	Atletism	17
7.	Tenis de	14
8.	Ciclism	13
9.	Schi	13
10.	Box	9
11.	Handbal	7
12.	Hochei pe	6
13.	Scrimă	6
14.	Bob	5
15.	Tir	4
16.	Lupte și	3
17.	Motociclis	3
18.	Echitație	1
19.	Patinaj	1
20.	Rugby	1

Pentru anul 1940, amploarea fotbalului poziție nu este o surpriză. Supremația acestuia era însă sufocantă pentru toate celelalte discipline: în 1937/1938 circa 70.000 dintre sportivi erau legitimați de F.R.F.A.⁵⁸⁹, ceea ce înseamnă că toate celelalte 20 de federații de ramură la un loc erau efectiv ținute în viață de cel mult 40.000 de aderenți. Chiar dacă numărul de sportivi anunțat oficial pentru anul următor scăzuse drastic (51.331⁵⁹⁰), acesta urca până la aproximativ 50% din totalul sportivilor. Reflex al gustului publicului, dominația fotbalului și mutarea centrului de greutate din Ardeal la București era amintită cu aceeași insistență cu care se atrăgea atenția asupra stării deplorabile a infrastructurii celui de-al doilea sport ca popularitate, boxul (profesionist în București, amator în restul țării). Orice altă disciplină era analizată de comentatorii epocii, indiferent de câți practicanți și spectatori reușea să atragă și de rezultatele obținute, în umbra fotbalului și boxului⁵⁹¹.

Explicațiile tendinței spre identificarea fotbalului cu însuși sportul românesc după 1918 nu pot fi date doar luându-se în calcul aportul major al cluburilor sportive din Ardeal și conflictul cu Bucureștiul. Atu-urile „jocului cu mingea rotundă” au fost simplitatea, posibilitatea de a fi urmărit și practicat fără cunoașterea aprofundată a regulilor⁵⁹², puterea de a reuni comunități (aparent) divizate. S-au ridicat voci care au pus popularitatea boxului pe seama unor caracteristici asemănătoare cu cele ale fotbalului: demonstrație simplă de

⁵⁸⁹ Neagu Boerescu, „Raportul activității U.F.S.R. pe anul 1937-1938”, *Anuarul sportiv U.F.S.R. 1939-1939*, p. 79.

⁵⁹⁰ *Anuarul sporturilor pe 1939-1940*, p. 190.

⁵⁹¹ N. Costescu, „Activitatea sportivă în primăvara acestui an”, *B.E.F.*, iunie 1926, p. 85-87; N. Albescu, „Cronica sportivă”, *B.E.F.*, mai 1928, p. 71-74; „Cronica sportivă”, *B.E.F.*, iulie-august 1930, p. 152-153; „Anul sportiv”, 1931. *Almanahul Ziarului Curentul*, p. 189-192; „Bilanțul unui an de sport”, *Sportul capitalei*, 1 ianuarie 1938, p. 1.

⁵⁹² Cf. N. Grămătic [Camil Petrescu], „Jocul de oină”, *Timpu*, 31 mai 1937, p. 10.

forță brută, rezistență fizică și psihică, dramatism aparent neregizat, exhibare a bărbăției⁵⁹³. Fotbalul cerea investiții scăzute (maidanul poate servi drept stadion, mingea făcută din cârpe nu deranja, regulile sunt flexibile) și mai ales implică echipe numeroase, care pot fi constituite pe criteriul vecinătății, prieteniei sau colegialității. Politica de recrutare a membrilor noi ai cluburilor polisportive se baza pe atragerea prin fotbal și eventuala reorientare către alte discipline sau activități culturale⁵⁹⁴. Nu în ultimul rând, fotbalul era considerat benefic sănătății și dezvoltării spirituale a jucătorilor: „organele și părțile de corp preocupate mai vârtos [sunt] cordul, pulmonii, musculatura picioarelor, ochii ageri; [fotbalul generează] perseverență, sânge rece, dibăcie, rezezală, disciplină, măsurarea cu ochiul, sentimentul solidarității, întărește sentimentul altruismului și al renunțării în vederea unui ideal comun”⁵⁹⁵.

Deși aproape invizibile în presă, popicele ocupă poziția secundă, cu toate că erau organizate ca disciplină sportivă numai în Transilvania și Banat⁵⁹⁶ (în mod excepțional, sediul federației naționale se afla la Cluj) și mai ales în cadrul asociațiilor sportive ale ceferiștilor⁵⁹⁷. Altfel, popicele erau percepute ca un joc iar întrecerile erau mai degrabă prilejuri de socializare și nu campionate oficiale⁵⁹⁸.

⁵⁹³ P. Soru, „Pe marginea unei reuniuni de box”, *Vremea*, 14 mai 1933, p. 9.

⁵⁹⁴ [Pia], „Reorganizarea Asociației *Macabi* la Constanța”, *Rampa*, 17 iunie 1929, p. 4.

⁵⁹⁵ *Calendarul de buzunar special*, 1939, p. 188; cf. Rossin, 1923, p. 6.

⁵⁹⁶ Costescu, [1937], p.227; *Anuarul sportiv U.F.S.R. 1938-1939*, p. 204; Ghibu, *Todan*, 1970, p. 447; Szöcs, 1974, p. 8-9.

⁵⁹⁷ Cf. „*Ceferiada de popice*”, *România*, 16 ianuarie 1940, p. 6.

⁵⁹⁸ Nistorescu, 1995, p. 89; N. Dumbravu, „Un sfert de oră de vorbă cu d. ministru Gh. Vântu”, *Curentul*, 7 februarie 1940, p. 4; cf. Sadoveanu, 1968, p. 12.

Imediat după primul război mondial nu părea deloc surprinzător că sporturile de echipă atrăgeau cel mai numeros public, în dauna celor individuale, așa cum era atletismul⁵⁹⁹. Deși prezent pe poziția a treia în 1940, atletismul era departe de nivelul de practicare reală pe care l-ar fi dorit adepții săi, în special pedagogii preocupați de educația fizică. Rezultatele bune obținute pe plan național și internațional mascau situația dramatică a numărului practicanților⁶⁰⁰. Sport complet, recomandat pentru începătorii într-ale exercițiilor fizice, de asemenea pentru elevi și militari, despre atletism se spunea că era prea puțin încurajat de autorități și societăți particulare, în ciuda încercărilor de a se crea un centru de antrenament la Predeal⁶⁰¹. Atletismul a intrat destul de repede într-un con de umbră chiar și în Transilvania și Banat.⁶⁰² Anchete școlare efectuate la sfârșitul anilor 1930 au dezvăluit faptul că elevii nu erau familiarizați, din diverse motive, cu unele tehnici simple, care ar fi trebuit predate de profesorii lor, conform programelor didactice.⁶⁰³ Spre deosebire de rugby, unde rezultatele bune obținute de echipa națională au atras atenția spectatorilor și au convins oficialitățile să creeze un plan de dezvoltare, responsabilii F.R.A. nu au reușit să folosească în favoarea lor succesul Balcaniadei organizată la București în septembrie 1937. Interesantă a fost soluția găsită atunci pentru

⁵⁹⁹ Dan I. Zotty, „De ce sporturile pe echipe sunt mai răspândite decât atletismul?”, *Ecoul sportiv*, 18 decembrie 1921, p. 2-3.

⁶⁰⁰ Ștefan Sfetescu, „Atletismul românesc”, *Timpu*, 20 septembrie 1939, p. 12.

⁶⁰¹ Kirișescu, 1930, p. 182. Cf. „Un semn luminos în evoluția atletismului românesc. Tabăra Venusului de la Predeal”, *Curentul*, 7 august 1938, p. 6; [Tillar], „Un entuziast al atletismului”, *Curentul*, 15 aprilie 1940, p. 8.

⁶⁰² Rudy [Schmettau?], „Istoricul atletismului în România”, *Ecoul sportiv*, 15 ianuarie 1922, p. 4; N. Costescu, „Activitatea sportivă în primăvara acestui an”, *B.E.F.*, iunie 1926, p. 85.

⁶⁰³ Mihăilă, Basilides, Stuparu, 1940, p. 17.

a orienta atenția spectatorilor: în capitală a fost programat un singur meci de fotbal, și acela puțin interesant.⁶⁰⁴

La fel de puțin vizibile ca și popicele erau luptele⁶⁰⁵, halterele și chiar handbalul, în ciuda faptului că tocmai sporturile „minore” au înregistrat rezultate internaționale semnificative⁶⁰⁶. Involuția și progresul în sport sunt adesea conjuncturale. În spatele unor asemenea fenomene stau motive diverse, precum capacitatea sau incapacitatea de adaptare la cerințele unui public tot mai dornic de spectacol sau serii de victorii sau înfrângeri. Dărilor de seamă asupra activităților sportive nu confirmă însă în totalitate concluziile bazate pe cercetarea sumarelor date statistice disponibile. Peisajul sportiv din 1940 era cu totul diferit decât cel de la începutul secolului, când în ziare și reviste apăreau regulat doar cursele de cai și sporadic știri despre alte întreceri⁶⁰⁷. Discursul oficial al reprezentanților mișcării sportive continua să accentueze rolul culturii fizice în apărarea patriei, dar sportul era tot mai căutat și totodată oferit publicului ca spectacol. Disciplinele „cu aplicabilitate militară” (Emil Ghibu, Ioan Todan) au decăzut din imposibilitatea de a se adapta la nevoia de distracție pe care o căuta publicul în arenele sportive.

Juristul Constantin Stoicescu a observat pertinent schimbarea radicală a preferințelor sportivilor și spectatorilor, de la efemerele campionate truate de lupte greco-romane,

⁶⁰⁴ „A VIII-a Balcaniadă de atletism”, *Timpul*, 6 septembrie 1937, p. 10; Ștefan Sfetcu, „Victoria atletismului”, *Timpul*, 16 septembrie 1937, p. 8; P. Manolescu, „Credeam... odinioară!...”, *Curentul*, 4 octombrie 1937, p. 6.

⁶⁰⁵ Considerate una dintre disciplinele necesare pregătirii militare. Centrele principale erau, la începutul deceniului 1930-1940, Arad, Timișoara, Reșița, Lugoj, Oradea; Rednic. f. a., p. XI.

⁶⁰⁶ „Succesul echipei naționale de lupte la Balcaniada din Istanbul”, *Curentul*, 9 martie 1940, p. 8.

⁶⁰⁷ „Sport. Alergările dela Băneasa. Luptele dela Circ”, *Universul*, 18 aprilie 1924, p. 6.

organizate după moda de la Paris, la meciurile de fotbal sau box care se bucurau de atenția aproape exclusivă a publicului bucureștean. Dintre „singurele sporturi tolerate” la 1900-1910 (box, echitație, scrimă, înot, vânătoare) doar primele două mai atrăgeau spectatori, fără a mai fi căutate și de tinerii dornici de afirmare. Stoicescu, președinte al minusculei Federații Române a Societăților de Gimnastică, mărturisea franc: „eu, care am trăit timpurile eroice ale sportului în Europa și mai ales la noi în țară, nu-mi pot crede ochilor. [...] Desconsiderarea, oprobriul care izbeau educațiunea fizică în sfârșit au dispărut. Se va vedea că sportul e un factor de progres”⁶⁰⁸. Rectorul Universității din București avea dreptate să fie surprins: disciplinele sportive considerate înainte de primul război mondial vitale pentru apărarea națională (gimnastica, scrima și tirul) căzuseră în desuetudine, iar cele care asigurau spectacolul dorit de mase progresaseră. Înființarea I.S.E.F. în 1922 a însemnat pierderea dreptului societăților de gimnastică de la București și Iași de a pregăti instructori de educație fizică, deci o diminuare drastică a sprijinului acordat de stat. Câteva societăți de gimnastică erau încă active, dar nu părăsiseră preceptele și metodele secolului al XIX-lea. În ciuda conservatorismului declarat, meritul acestora era de a continua organizarea cursurilor zilnice gratuite și a serbărilor populare la sfârșit de an⁶⁰⁹. Demonstrațiile gimnastice executate de ansambluri erau incluse în program la diferite festivități⁶¹⁰, iar

⁶⁰⁸ Constantin Stoicescu, „Sportul acum 40 de ani”, *Timpul*, 1 decembrie 1939, p. 12.

⁶⁰⁹ D. Ionescu, „A X-a Serbare Națională Federală de Gimnastică, București 2-4 iunie 1928”, *B.E.F.*, iulie-august 1928, p. 114-119; N. Boerescu, „Aniversarea de 65 de ani a Societății Tirul”, *Universul*, 2 iunie 1931, p. 3; *Anuarul sporturilor pe 1939-1940*, p. 208-209.

⁶¹⁰ Demonstrația sportivă a corpului polițienesc al capitalei în ziua de 11 iunie 1928”, *B.E.F.*, iulie-august 1928, p. 119; Neagu Boerescu, „Serbarea

spre sfârșitul deceniului al patrulea al secolului trecut chiar renăscuseră prin marile manifestații străjerești sau ale Șoimilor Carpaților. Gimnastica germană sau suedeză s-a transformat dintr-un concurent real al „sportismului” într-o simplă metodă de antrenament general. Spectacolul sportiv era pe gustul maselor, dezinteresate de absența ideii de competiție, de învingător și învins. Gimnastica, înainte de a se transforma la rândul ei într-o disciplină sportivă, a devenit parte a comportamentelor intime, iar jurnalele și notele personale au devenit indicatorul transformării dintr-o necesitate națională într-un aspect al programului cotidian individual⁶¹¹.

Scrima și tirul rămăseseră atractive pentru ofițeri sau maeștri proprietari ai sălilor deschise pentru înalta societate înainte de primul război mondial. Semnificativ pentru teoria răspândirii culturii fizice de sus în jos, scrima a fost unul dintre puținele sporturi mai bine dezvoltate în Vechiul Regat, răspândit de aici în Ardeal⁶¹². Teoretic, elevii claselor terminale ale liceelor (V-VII) trebuiau să studieze scrima și tirul pentru a se pregăti de serviciul militar.⁶¹³ Practic, nu am găsit dovada predării lor efective. Simon Lachevre, proprietar al unei săli în București și maestrul angajat de I.N.E.F., credea chiar că dispariția duelurilor cu sabia ar fi trebuit să crească interesul pentru scrimă ca sport⁶¹⁴. Considerată o disciplină ce necesita tehnică și dăruire, nu arene speciale și nici mari cheltuieli,

anuală de gimnastică a școalelor secundare de fete și băieți din Capitală”, *Universul*, 2 iunie 1931, p. 3

⁶¹¹ Comarnescu, 1994, p. 15, 28; „25 de ani de gimnastică”, *Curentul*, 30 martie 1931, p. 3; Ion Simionescu, „Îngrijirea trupului”, *Universul*, 9 septembrie 1931, p. 1.

⁶¹² Cf. N. B[oerescu], „Constituirea Federației de scrimă”, *Universul*, 28 aprilie 1931, p. 2.

⁶¹³ „Educația fizică și instrucțiunea publică în România”, *B.E.F.*, februarie 1926, p. 29.

⁶¹⁴ Cf. Simon Lachevre, „Despre scrimă”, *B.E.F.*, mai 1923, p. 30.

scrima nu a reușit să atragă tineretul⁶¹⁵. Nici tirul nu se mai bucura de mulți adepți, deși orice încercare de a vorbi despre relația dintre sport și apărarea națională insista asupra nevoii ca orice tânăr să știe să tragă cu arma înainte de a îmbrăca haina militară. Totuși, câteva rezultate internaționale importante au fost obținute la această disciplină.

Automobilismul a fost considerat înainte de primul război mondial un sport „prin excelență”, rezervat, firește, elitei din Vechiul Regat, unde automobilele au ajuns în 1889. Prințul George Valentin Bibescu a jucat, ca și în perioada de început a aviației, aflată și ea la limita dintre sport, investiție economică și parte a forțelor armate⁶¹⁶, un rol deosebit de important⁶¹⁷. Absența automobilismului este explicabilă prin faptul că Automobil Clubul Regal Român avea o structură și o misiune deosebită, deoarece nu funcționa ca un organism care administra competiții și legitima sportivi, ci ca „o societate de încurajare, al cărui scop este de a dezvolta în țară gustul, mișcarea și industria automobilelor, precum și tot ce este în legătură cu acest mod de locomoțiune; de a grupa partizanii automobilului pentru apărarea intereselor și drepturilor lor și de a procura toate înlesnirile și avantajele posibile membrilor săi”⁶¹⁸. Primele probe sportive de anvergură națională au fost, îndată după 1918, tocmai raidurile colective ce străbăteau atât vechile cât și noile teritorii, avându-l simbolic printre

⁶¹⁵ Cf. V.A. Deagu, „Numai O.N.E.F. poate regenera sportul scrimii în țara noastră”, *B.E.F.*, mai 1928, p. 59-60.

⁶¹⁶ George Costescu, „Aviație”, *Ecoul sportiv*, 15 ianuarie 1922, p. 11.

⁶¹⁷ Cf. „Federația Română de Automobilism și Karting”, *Enciclopedia EDFI I*, p. 174-175.

⁶¹⁸ *Lista membrilor 1930*, p. 3, articolul 1 din Statutele adoptate la 5 aprilie 1904.

concurenți pe prințul moștenitor Carol⁶¹⁹. Numai în 1922 au fost organizate 7 asemenea „concursuri de turism”. Problema automobilismului și motociclismului, ca discipline sportive, nu era absența spectacolului, ci exigențele financiare presupuse. Încercările de a transforma „sporturile mecanice” în sporturi de masă au eșuat în primul rând din acest motiv⁶²⁰, deși popularizarea practicării acestora era considerată ca o sarcină a pregătirii premilitare⁶²¹, în condițiile transformării radicale a „artei” războiului. A.C.R.R. își făcea un titlu de glorie din a menționa faptul că unii dintre membri săi s-au oferit voluntari pe lângă unitățile militare implicate în reprimarea răscoalei din 1907, de asemenea și din faptul că în al doilea război balcanic Liga Națională de Aviație, pe care o patrona din 1910, a asigurat acoperirea aeriană a operațiunilor armatei române. Concursurile sportive reprezentau doar evenimentele cele mai vizibile pentru A.C.R.R., totodată cele mai costisitoare pentru bugetul generat din venituri proprii. Între 1922-1940 au fost cheltuiți 7.064.587 lei pentru competiții, față de 4.335.477 lei pentru lucrările de semnalizare efectuate pe drumurile din întreaga țară. 1.594.199 lei fuseseră donați unor așezăminte culturale și de binefacere. Activitățile curente erau dedicate în principal preocupărilor pentru siguranța pe drumurile din țară (prin realizarea, montarea și ținerea întreținerea semnelor de circulație, inițiative legislative în domeniu și, într-o primă fază, antrenarea agenților de poliție rutieră), îndrumarea și ajutorarea membrilor aflați în călătorie cu mașina. Fără a

⁶¹⁹ „Primul concurs de automobile”, *Patria*, 23 iunie 1922, p. 2; „Cursele de automobile de pe Feleac”, *Patria*, 24 iunie 1922, p. 2; „Unificarea prin curse de automobile”, *Patria*, 28 iunie 1922, p. 1.

⁶²⁰ „Anul sportiv 1939 – an preolimpic”, în *Almanahul ziarului Timpul 1940*, București, 1939, p. 216.

⁶²¹ Dionisie Germani, „Sportul și educația civică”, *R.C.C.*, august-octombrie 1942, p. 14.

publica o statistică a numărului de automobile, A.C.R.R. lăsa să se întrevadă distribuția zonală a acestora prin centrele regionale fondate începând din anul 1923: Cluj, Timișoara, Arad, Sibiu, Cernăuți, Chișinău și Iași⁶²².

Tenisul și rugbiul împărtășesc în România o istorie comună: amândouă au fost organizate inițial de aceiași indivizi, care aveau să le fixeze și standardul aristocratic ridicat. Evoluția lor a fost însă diferită după 1918.

Se poate vorbi despre o tradiție medievală răspândită în toată Europa apuseană, dar istoria modernă a tenisului de câmp a început în Anglia victoriană, unde, în 1873, Walter Clopton Wingfield a avut ideea de a pune un fileu, rachete și mingi într-o cutie, totodată de a stabili un set de reguli și de a vinde foarte scump un joc nou (numit sphaeristike) ce putea fi încercat pe orice gazon. Păturile superioare ale societății au găsit tenisul de câmp suficient de interesant, astfel încât prima competiție oficială s-a desfășurat în 1877 chiar pe terenurile exclusivistului All England Croquet Club de la Wimbledon.⁶²³ În Vechiul Regat, tenisul a fost jucat la început de diplomați și de oameni de afaceri străini stabiliți la Galați și București, unde, din 1906, Doherty-Club reunea exact aceste categorii socio-profesionale pe terenurile amenajate chiar în centrul orașului⁶²⁴. Alte terenuri, denumite până către sfârșitul anilor 1940 „court-uri”, au fost amenajate la Sinaia, destinația de vară a protipendadei bucureștene, unde a început să joace Nicolae Mișu (ortografiat uneori Mishu), unul dintre primii tenismeni

⁶²² *Istoricul activității Automobil-Clubului Regal Român dela 5 septembrie 1904, data înființării sale, până astăzi, passim.*

⁶²³ Gillmeister, 1990, p. 219-222.

⁶²⁴ Ghibu, Todan, 1970., p. 532-533.

români importanți, fiul diplomatului și ministrului Nicolae Mișu (1858-1924)⁶²⁵.

Tennis Clubul Român a apărut, în acest context, în 1908. „Tineri bogăți” (frații Mircea, George, Barbu și Ion Iconomu, fostul lor coleg Grigore Caracostea⁶²⁶ și „un camarad mai în vârstă (Ion Cămărășescu) au organizat temeinic clubul și au fixat standardul aristocratic ridicat⁶²⁷. Față de Doherty-Club, T.C.R. aducea în plus rugbiul, atletismul⁶²⁸, mai târziu hocheiul pe gheață, și mai ales un program de „vulgarizare” a exercițiului fizic ce poate fi înscris în vastul proiect al modernizării – sau occidentalizării – societății românești. Un document inedit din 1928 dezvăluie zonele geografice și straturile sociale în care pătrunsesse tenisul. Astfel, dr. Gheorghe Luppă din Arad se adresa Comisiei Centrale de Tenis a F.S.S.R., prezidată de Mircea Iconomu, cu inițiativa de a înființa o competiție națională anuală. Luppă, care se recomanda „campion al României, Davis-Cupman, olympicon”, autor al unui manual de joc tipărit în regie proprie în română, germană, maghiară și sârbo-croată⁶²⁹, a împărțit participanții la prezumtivul turneu în opt circumscripții. Criteriul stabilirii regiunilor nu era însă cel obișnuit folosit în epocă, și anume dezvoltarea rețelei de căi ferate. Involuntar, gestul lui Luppă dezvăluie clar harta răspândirii tenisului, jucat în orașe prospere datorită industriei și comerțului, situate cu precădere în fostele posesiuni habsburgice: Arad, Timișoara, Petroșani, Oradea, Satu Mare, Baia Mare, Cluj, Turda, Aiud, Târgu Mureș,

⁶²⁵ „Nicolae Mișu. Note biografice”, *Ecoul sportiv*, 18 septembrie 1921, p. 3; Cain, 2007, p. 47.

⁶²⁶ Alexandru Săvulescu, „Un apel”, *Curentul*, 28 aprilie 1933, p. 6.

⁶²⁷ „Cluburile noastre sportive – Tennis Clubul Român (T.C.R.)”, *Ecoul sportiv*, 15 ianuarie 1922, p. 3; „Tennis”, *Ecoul sportiv*, 29 ianuarie 1922, p. 2.

⁶²⁸ Cf. Ioan, [1944], p. 44.

⁶²⁹ Luppă, Dabiciu, f. a.

Braşov, Sibiu, Sf. Gheorghe, Miercurea Ciuc, Bucureşti, Craiova, Ploieşti, Sinaia, Galaţi, Brăila, Chişinău şi Cernăuţi⁶³⁰.

Tenisul de câmp era supus unei etichete stricte, ca unul dintre puţinele sporturi ce putea fi practicat împreună de bărbaţi şi femei⁶³¹. Alături de călărie, patinaj şi vânătoare, tenisul făcea obiectul preocupărilor autorilor tratatelor de maniere elegante, care atenţionau că „un jucător cu o bună educaţiune nu va insista prea mult asupra loviturilor dubioase”⁶³². Văzut prin comportamentul practicanţilor săi, tenisul a fost considerat o disciplină predispusă la snobism⁶³³. Deşi fondatorii T.C.R. şi F.S.S.R. au încercat să trezească gustul publicului pentru sport şi cultură fizică prin tenis, ei au nu reuşit să convingă, fapt sesizat şi comentat negativ de contemporani, decât păturile superioare, pentru care limba franceză era un mod de comunicare natural iar costurile ridicate ale echipamentelor nu constituiau o piedică⁶³⁴. În 1940, tenisul era încă socotit un sport rezervat elitelor⁶³⁵.

Jucat şi organizat de aceiaşi tineri reveniţi din Franţa, rugbiul s-a extins în afara Bucureştiului abia după 1945, deşi echipa naţională a României a participat la Jocurile Interlitate din 1919, Jocurile Olimpice din 1924 iar în 1938 a fost gazda unui campionat considerat european. Există o neconcordanţă între datele din *Tabelul-alfabetic* şi raportul anual al F.R.R. din acelaşi an, unde se afirma că la campionatul naţional participaseră 11 echipe, din care 10 cu sediul în capitală şi 1 la

⁶³⁰ A.N.I.C., Fond Mircea Iconomu (1918-1929), dosar 6/1928, f. 1 sgr.

⁶³¹ Tănăsescu, 2002, p. 109.

⁶³² Savopol, f. a., p. 71.

⁶³³ [Grit], „Tennis. De ce nu progresăm”, *Vremea*, 25 iunie 1933, p. 10.

⁶³⁴ Jack Berariu, „De vorbă cu Lenny Zissovitz, cea mai bună jucătoare de tenis din România”, *Rampa*, 15 iunie 1930, p. 3; N. Dumbravu, „Sportul, în serviciul naţiunii”, *Curentul*, 16 decembrie 1940, p. 2.

⁶³⁵ „Anul sportiv 1939 – an preolimpic”, *Almanahul ziarului Timpul* 1940, p. 216; „Începe săptămâna tenisului”, *Timpul*, 30 aprilie 1939, p. 12.

Petroșani. Federația Română de Rugby, acuzată de dezinteres și lipsă de implicare, considera oficial drept cauze ale neproliferării jocului costul echipamentelor și mai ales lipsa unor terenuri de joc⁶³⁶. Totuși, în 1939 „terenul de la Șosea”, situat lângă Arcul de Triumf, fusese transformat fără discuții în loc de tabără-model pentru străjeri.⁶³⁷ Puțin apreciat de spectatori, dar pătimaș susținut de practicanții săi⁶³⁸, rugbiul a atras mai degrabă studenți și liceeni. Mulți rugbiști erau de fapt polisportivi, recrutați, nu fără dificultate⁶³⁹, din păturile medii și superioare ale societății capitalei⁶⁴⁰. O cotitură neprevăzută au adus acordurile sportive româno-italiene de la începutul anului 1940⁶⁴¹, când războiul și apropierea politică dintre cele două state au fost traduse și în organizarea unor întâlniri sportive altfel dificil de perfectat între echipe de valori foarte diferite. La rugby, un rezultat bun obținut de echipa României împotriva Italiei a câștigat în greutate prin sublinierea statutului de amator al jucătorilor, nerecompensați financiar pentru convocarea la echipa națională⁶⁴², spre deosebire de colegii de la fotbal. În entuziasmul de moment, Asociația Creștină a Tinerilor și-a asumat rolul de a folosi propria infrastructură pentru a populariza rugbiul în rândul tinerilor. În acest scop a fost delegat un comitet format din Constantin

⁶³⁶ *Anuarul sportiv pe 1939-1940*, p. 124.

⁶³⁷ Al. Raicu, „Moartea unei federații”, *Curentul*, 11 august 1938, p. 6; „Anul sportiv 1939 – an preolimpic”, în *Almanahul ziarului Timpul 1940*, București, 1939, p. 216.

⁶³⁸ Cf. [Rollyn], „Progresul Rugby-ului”, *Rampa*, 8 ianuarie 1932, p. 2.

⁶³⁹ [E.V.S.], „Rugby. Campionatul regional”, *Curentul*, 26 aprilie 1933, p. 6.

⁶⁴⁰ Stama, Fântâneau, 1978, p. 17, 20, 24, 49.

⁶⁴¹ „Spre o colaborare sportivă între Italia și România”, *Timpul*, 13 ianuarie 1940, p. 12.

⁶⁴² „La rugby nu sunt prime!”, *Timpul*, 11 aprilie 1940, p. 12; cf. „Consiliul Federației de Rugby”, *Curentul*, 16 septembrie 1934, p. 8.

Zahirnic, B. Anastasiade și prințul Șerban Ghica⁶⁴³. Intrarea României în cel de-al doilea război mondial a anulat însă orice posibilitate de reușită.

La începutul anilor 1920 au intrat în atenția publicului discipline noi, fie datorită influenței noilor teritorii, fie din cauza celei occidentale sau nord-americane. Conceput pentru spații închise și mici, joc de societate evoluat în disciplină sportivă, tenisul de masă sau ping-pongul a pătruns în societatea românească prin influența maghiară. Asociațiile și cluburile sportive evreiești sau maghiare, lipsite de dotările necesare pentru tenis sau pentru sporturi de iarnă sau interesate de discipline ce presupuneau o prezență redusă în spații publice⁶⁴⁴, l-au adoptat cu interes, de unde și cele mai aprige discuții asupra românizării unui sport „minor”. Perceptiv multă vreme numai ca un joc de societate, potrivit pentru întâlniri între prieteni⁶⁴⁵ sau evenimente mondene, ping-pongul a fost redenumit oficial tenis de masă abia în anul 1940, tocmai pentru a sublinia diferențierea între joc și sport⁶⁴⁶. Aceasta a fost una dintre puținele discipline sportive în care România a obținut în perioada interbelică performanțe internaționale importante⁶⁴⁷. Că meritul a revenit

⁶⁴³ „A.C.T. va populariza rugbiul în toate centrele sportive”, *Curentul*, 5 mai 1940, p. 8; „S-a format comitetul de conducere al A.C.T. care va căuta să popularizeze rugbiul în marile masse sportive”, *Curentul*, 23 mai 1940, p. 8.

⁶⁴⁴ Georges Berghiner, „Macabiada de la Chișinău”, *Curentul*, 5 septembrie 1932, p. 6. Ilustrativă este lista cu echipele înscrise în 1934 la campionatele naționale: Haggibor Cluj, Clubul Athletic Oradea, Hakoah Arad, Aurora București, Macabi București, C.F.R. Timișoara, Clubul Athletic Timișoara, Kadima Timișoara, Ivria Brașov; „Campionatele naționale de ping-pong”, *Curentul*, an 10 ianuarie 1934, p. 6; cf. „Sporturile minore”, *Buletinul săptămânii*, 30 mai 1937, p. 22.

⁶⁴⁵ Comarnescu, 1994, p. 107.

⁶⁴⁶ Ștefan Sfetcu, „Tennisul de masă”, *Timpul*, 13 ianuarie 1940, p. 12.

⁶⁴⁷ Cf. Morariu, 1968, p. 61-70.

concurențelor nu este în acest caz un simplu clișeu: simptomatic pentru aceste sporturi, fondurile necesare au provenit din surse private⁶⁴⁸ sau din autofinanțarea jucătorilor: „s-a decis ca fiecare participant din echipa națională să contribuie cu minima sumă de 1500 lei la strângerea fondului necesar pentru deplasare”⁶⁴⁹.

Inventate în colegiile nord-americane de băieți și de fete pentru a fi jucate iarna, baschetul și voleiul au urmat traseul misionarilor americani (India, Filipine, China, Japonia) și apoi al misiunilor militare trimise în Europa după 1917-1919 (Letonia, Lituania, Estonia, Polonia, România).⁶⁵⁰ Considerate în epocă o singură disciplină, *mingea la coș* și *mingea peste plasă* au prins foarte repede la elevii de liceu din București, orașul unde activau cele mai multe echipe. A.C.T. a preluat de la misiunea militară americană sarcina popularizării acestor jocuri sportive. Inițial au fost alcătuite câte o echipe de 12 elevi (merituoși) de la unsprezece licee bucureștene, cu scopul de a servi ca model și antrenori pentru colegi. Totuși, primul titlu de campioană la baschet a revenit tot unei echipe de polisportivi ce reprezenta elitistul Tennis Club Român⁶⁵¹. În 1934, primul turneu în străinătate al unei echipe românești a fost o adevărată aventură. Relatat pe larg în presă, acesta nu a sensibilizat cu nimic opinia publică și nici nu a atras atenția potențialilor susținători financiari. În fond, călătoria dincolo de frontiere cu vagoane modeste și ieftine de clasa a III-a, mâncarea adusă de acasă, programarea haotică a partidelor, fără timpi de odihnă și cu antrenamente sporadice, erau locuri

⁶⁴⁸ „Echipa României de ping-pong la Praga”, *Gazeta ilustrată*, martie-aprilie 1936, p. 65.

⁶⁴⁹ „Ping-pong. Echipa națională a fost definitiv alcătuită”, *Curentul*, 13 ianuarie 1937, p. 3.

⁶⁵⁰ Fântâneau, 1981, p. 13-14, 20.

⁶⁵¹ Albulescu, 1988, p. 131.

comune în epocă.⁶⁵² Inspirat de jucătorii de baschet, un cronicar anonim avea să noteze: „în sporturile minore reținerea de la plăceri se face din dragoste pentru culori”⁶⁵³. Baschetul și voleiul au devenit parte a programelor de pregătire a cercetașilor, ulterior a străjerilor și a echipierilor Serviciului Social⁶⁵⁴, fiind rapid asociate sporturilor favorite ale tinerilor din capitală⁶⁵⁵. În ciuda acestei creșteri evidente în popularitate, s-a spus că era prematur să se treacă din anul 1940 la organizarea unei competiții naționale după modelul de la fotbal – întrecere a celor mai bune echipe, fără a se ține cont de căile de comunicație existente între orașele de proveniență⁶⁵⁶. Pentru a asigura dezvoltarea internă, F.R.B.V. și-a propus organizarea unor turnee de propagandă ale echipelor din București⁶⁵⁷.

Despre înot s-a vorbit, inclusiv în tribune ale adversarilor sportului comercializat, ca despre un exercițiu complet, benefic indivizilor de orice sex și mai ales națiunii. Dezvoltarea redusă a înotului și navigației sportive a fost justificată printr-o așa-numită frică de apă a populației românești⁶⁵⁸, ceea ce nu a scutit însă organele centrale de

⁶⁵² „O echipă românească de basket-ball în Cehoslovacia. Turneul *Juventusului*”, *Curentul*, 21 ianuarie 1934, p. 6.

⁶⁵³ „După cele două finale la basket”, *Timpu*, 11 noiembrie 1939, p. 12.

⁶⁵⁴ *Apostol*, 1939, p. 26.

⁶⁵⁵ „Anul sportiv 1939 – an preolimpic”, *Almanahul ziarului Timpu* 1940, p. 216; N. Dumbravu, „Basketul și Volleyul au cucerit tineretul”, *Curentul*, 31 iulie 1940, p. 2.

⁶⁵⁶ „O divizie națională nu este potrivită la volley-basket”, *Timpu*, 9 martie 1940, p. 12.

⁶⁵⁷ „F.R.B.V. trimite echipe de propagandă în țară”, *Curentul*, 28 iunie 1940, p. 4; „La F.R.B.V.”, *Curentul*, 27 iulie 1940, p. 2.

⁶⁵⁸ [Săvulescu, Theodorescu], 1940, p. 11, 37.

resort de acuzații de proasta administrare⁶⁵⁹. La natație, deplasările cu trenul la clasa a III-a, pachetele de mâncare aduse de acasă și absența primelor de participare sau victorie zugrăveau o realitate la fel de crudă ca la majoritatea celorlalte discipline minore.⁶⁶⁰ Declararea înotului ca sport obligatoriu de către Straja Țării a fost salutăată, evident, cu entuziasm⁶⁶¹. Dar ca și schiul, patinajul, tenisul sau ping-pongul, înotul se afla la limita dintre joacă și performanță. Este grăitoare dubla percepție a bazinului de înot, palestră, spațiu dedicat întăririi spiritului prin corp, sau ștrand, simplu loc de distracție, vizibilă mai ales în reacțiile la goliciunea inerentă a înotătorilor⁶⁶². Definițiile sportului nu erau încă ferm fixate, astfel încât Dimitrie Vasiliu Barnovschi propunea nudismul, pe care îl considera o „școală a frumuseții” și a adevărului absolut, „soluție igienică și psihică” sau „tratament medical”. Barnovschi a stârnit în epocă reacții oscilând între ilaritate și revoltă autentică, îmbrăcată în haine moral-medice (ca la Iuliu Hațieganu) sau „naționale”⁶⁶³. Discuțiile despre ștrand și varianta radicală a nudismului oferă o perspectivă interesantă asupra percepției corpului în societatea românească urbană.

⁶⁵⁹ „Cronica sportivă”, *B.E.F.*, iulie-august 1930, p. 153; „Ce lipsește natației românești”, în *Universul*, an XLIX, nr. 210, 8 august 1931, p. 6; P. Manolescu, „S-a dus viața falnicei... natații”, în *Curentul*, an X, nr. 3422, 11 august 1937, p. 6.

⁶⁶⁰ „Curiozitățile unui concurs de înot...”, *Timpu*, 3 august 1939, p. 12.

⁶⁶¹ *Anuarul sporturilor pe 1939-1940*, p. 123.

⁶⁶² Ion Dimitrescu, „Nudism fără gărlă”, *Curentul*, 17 iulie 1938, p. 1; „Înotul”, *Neamul Românesc*, 2 august 1939, p. 1; Paul Papadopol, „Pornografia la noi”, *Neamul Românesc*, 2 august 1938, p. 2. Cf. Cosmin, f. a., p. 8; Rossin, 1923, p. 105, pentru înotul pentru femei.

⁶⁶³ Barnovschi, [după 1933], p. 14. Cf. Al. Robot, „D. D. V. Barnovschi, morala și Rumilia”, *Rampa*, 16 noiembrie 1934, p. 1; Dragoș Vrânceanu, „Nudiști dați afară”, *Curentul*, 29 noiembrie 1934, p. 1; Iuliu Hațieganu, „Educația fizică a femeii”, în *Idem* (ed.), 1938, p. 90.

Impulsul dat de politica sportivă oficială, dusă prin Straja Țării, a dus la o dezvoltare relativă a sporturilor nautice. Transilvania a fost până la sfârșitul anilor 1930 centrul principal al acestora. Mutarea sediului federației de ramură de la Arad la București și organizarea primelor întreceri naționale nu a fost un gest străin de politica de exploatare a resurselor Dunării și Mării Negre, inaugurată de Carol al II-lea, dar și de transformarea edilitară a lacurilor Herăstrău, Floreasca și Snagov după 1937. Din punct de vedere al dezvoltării regionale, aceste măsuri au dus la creșterea numărului de asociații și secții sportive în Muntenia și Dobrogea, depășindu-se astfel numeric regiunile de tradiție din Ardeal – Arad, Târgu Mureș, Timișoara. La București, Brăila și Constanța, aceste cluburi și secții de sporturi nautice au fost înființate de regulă pe lângă direcții ale armatei sau agenți economici puternici (Banca Națională, Astra, C.F.R., Distribuția, Societatea de Gaz și Electricitate în cooperare cu Uzinele Comunale București), fără a lipsi însă și cele particulare, ca la Arad, Timișoara și Târgu Mureș. În cadrul Străjii Țării a luat ființă o grupă specială de străjieri marinari.⁶⁶⁴

Din scriptele și vederile U.F.S.R. lipseau, firesc într-o epocă în care sportul era definit ca un exercițiu al corpului, efectuat de preferință în aer liber, merit să conducă că întărirea spiritului⁶⁶⁵, șahul și bridge-ul. De asemenea, biliardul nu era încă perceput ca un sport, deși, în Bucureștiul începutului de secol al XX-lea fusese deschisă o sală de joc cu tribune pentru spectatori. Biliardul s-a mutat treptat dinspre mediile publice spre cele private, dar a mai bine primit decât

⁶⁶⁴[Săvulescu, Theodorescu], 1940, p. 19, 55.

⁶⁶⁵ Cf. Șăineanu, 1922; Candrea, Adamescu, 1931, s. v. *sport*.

alte distracții cu tentă sportivă împrumutate de aristocrația românească din Occident: crichet, *jeu de paume*, squash, golf.⁶⁶⁶

Soarta sporturilor „minore” nu se schimbaseră radical către sfârșitul perioadei interbelice. Concluziile amare ale contemporanilor erau tot atâtea învinuiri la adresa oficialităților sportive, acuzate de inexistența unor planuri inteligibile și atent înfăptuite pentru popularizarea tuturor disciplinelor care nu puteau rivaliza cu fotbalul sau boxul⁶⁶⁷.

Oina, sportul național. Din statistici lipsește sportul național. Istoria oinei este cu siguranță mai spectaculoasă decât jocul, astăzi aproape uitat. Serbările zilei de 10 Mai 1897, desfășurate în grădina Cișmigiu, au cuprins și un concurs de oină la care au participat șapte licee și gimnazii din București. În luna aprilie a aceluiași an, șase profesori de gimnastică din București fuseseră invitați acasă la Spiru Haret, aflat pe atunci la începutul primului său mandat ca ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice. Câțiva dintre aceștia, Gheorghe Moceanu, Dimitrie Ionescu și Radu Corbu, încercaseră deja să transforme oina în disciplină sportivă.⁶⁶⁸ Dimitrie Ionescu a povestit mai târziu detalii despre întâlnirea cu Haret⁶⁶⁹, în urma căreia oina a fost aleasă dintre jocurile copiilor (bușita, banul, mingea bătută, mingea la zid, poarca) pentru a fi cizelată, codificată

⁶⁶⁶ Ștefan Sfetcu, „Biliardul”, *Timpul*, 23 decembrie 1939, p. 12; cf. „Azi prezentăm squash!... Sportul aristocrației engleze a fost demonstrat ieri în Capitală”, *Timpul*, 21 aprilie 1939, p. 12; Nistorescu, 1995, p. 70.

⁶⁶⁷ „Campionatele de atletism de la Brașov”, *B.E.F.*, iulie-august 1923, p. 71; „Sporturile minore”, *Buletinul săptămânii*, 30 mai 1937, p. 22; „Ziua Sporturilor”, *Buletinul săptămânii*, 4 iulie 1937, p. 24; Al. Raicu, „Constatări triste pentru sportul românesc”, *Curentul*, 30 iulie 1938, p. 6.

⁶⁶⁸ Ghibu, Todan, 1970, p. 439 sqr.

⁶⁶⁹ D. Ionescu, 1939, p. 45-46, afirmație reluată din Idem, „Domnul Sp. C. Haret ca inițiator și propagator al educației fizice la noi în țară”, în *Lui Sp. C. Haret. Ale tale dintr'ale tale. La împlinirea celor șasezeci de ani*, 1911, p. 485.

printr-un regulament și apoi introdusă în programa școlilor de băieți. Regulamentul oficial al jocului de oină a fost publicat în 1898 sub egida Ministerului Instrucțiunii Publice și Cultelor.⁶⁷⁰ Originea jocului a făcut obiectul mai multor teorii. Conform celei mai des vehiculate, oina (numită și „hoină” sau „baciul la stână”) a fost un joc al ciobanilor, specific numai spațiului românesc⁶⁷¹.

Inițiativa lui Spiru Haret de a discuta direct cu măștrii de gimnastică despre starea pregătirii fizice a elevilor nu trebuie să surprindă, câtă vreme el afirma despre copii că „trebuie să se joace, căci pentru asta sunt copii și scopul gimnasticeii, acesta este, ca să curețe școlile de plaga bătrânilor de 15 ani”, iar la un an după competiția din Cișmigiu, nota într-o circulară ministerială către primării: „sperăm și dorim ca oina să devină sportul nostru național”⁶⁷².

Dimitrie Ionescu (1864-1946), absolvent al Școlii Centrale de Gimnastică din Roma, profesor de liceu mai întâi la Galați și ulterior la București, colaborator apropiat al lui Spiru Haret și inspector școlar pentru gimnastică între 1907-1912 și 1925-1939, comenta în mai 1898 decizia ministerială din 13 aprilie 1898 de a se ține în fiecare an, de 10 mai, întreceri între școlile de băieți⁶⁷³: „dispozițiunea d-lui Ministru în favoarea propagării exercițiilor corporale la noi, prin un concurs de jocuri originale, nu poate să fie mai bine venită: a) pentru-că pe această cale o bună parte din jocurile noastre, amenințate până aci să dispară le vom vedea din nou practicate și jucate de către tinerimea noastră, și b) că acestea, împreună cu adoptarea unei bune sisteme de gimnastică, ne vor da, adevărata educațiune

⁶⁷⁰ *Jocul „Oina”, 1898.*

⁶⁷¹ *Enciclopedia EDFS I*, p. 825.

⁶⁷² Citate *apud* D. Ionescu, 1939, p. 80, 48.

⁶⁷³ Textul reprodus în Haret, 1903, p. 157-158.

națională și patriotică, absolut necesară unei țări ce voințe să fie tare, respectată și temută prin fiii ei”⁶⁷⁴.

La începutul secolului al XX-lea, oina era considerat cel mai folositor „joc gimnastic” pentru ambele sexe, indiferent de vârstă. A practica oina însemna, teoretic, a pune în mișcare întregul sistem muscular, sanguin, respirator și excretor, contribuia la creșterea atenției și a vitezei de reacție, de asemenea la corectarea defectelor de vedere ⁶⁷⁵. Deși maeștrii N. Velescu și N. Bădescu au încercat să adapteze și să popularizeze oina printre eleve⁶⁷⁶, nu am putut documenta nici o întrecere feminină desfășurată înainte sau după 1918.

Uitarea în care a căzut astăzi sportul național oficial are rădăcini vechi. Primele semnale serioase de alarmă au fost trase la jumătatea anilor 1920, când, după ce campionatele naționale nu au mai putut fi organizate din cauza ezițarilor echipelor de a se înscrie, demonstrațiile de oină au fost eliminate din programul manifestărilor de dinaintea sau din pauza meciurilor de fotbal.⁶⁷⁷

Terenul de oină ca loc de întâlnire a tineretului a rămas un vis al lui Spiru Haret, cu toată aprecierea de care s-a bucurat jocul din partea unor oameni de carte precum Ionel Teodoreanu⁶⁷⁸, Demostene Botez sau Mihail Sadoveanu.

⁶⁷⁴ D. Ionescu, „Oina”, *Albina. Revista enciclopedică populară*, 31 mai 1898, p. 1106. Articolul este o foarte scurtă prezentare a regulilor jocului și a competiției din anul precedent.

⁶⁷⁵ Hristache, 1906, p. 48.

⁶⁷⁶ Velescu, Bădescu, 1907, p. 5.

⁶⁷⁷ *Rampa*, 5 octombrie 1925, p. 3; *Rampa*, 24 mai 1926, p. 3; cf. Aurel Popovici, „Sporturile de iarnă și sporturile de vară”, *Curentul*, 1 ianuarie 1938, p. 14.

⁶⁷⁸ Scriitorul afirma nostalgic în 1937, evocând un coleg de liceu priceput la oină: „Occidentul naționalofag nu zvârlise peste hotarul nostru balonul pneumatic care a devenit mormântul mingii românești”; Ionel Teodoreanu,

Ultimul a fost un vehement partizan al oinei ca expresie a tradiției naționale, sportul cel mai demn de a fi opus modei jocurilor occidentale, impuse publicului ca spectacole de factură „americană” (a se înțelege: comercială), simplu act de imitație și nu o necesitate pentru societatea românească⁶⁷⁹.

Încercările de a readuce oina în atenția publicului și de a atrage tineretul au fost motivate educativ și sentimental. În general, a fost vorba despre inițiative private, fără sprijin din partea autorităților⁶⁸⁰. *Universul* și *Curentul* au făcut din oină un punct al propriilor programe de sprijinire a dezvoltării sportului. Cele două cotidiane centrale au organizat întreceri premiate cu trofee ce purtau numele directorilor Stelian Popescu și Pamfil Șeicaru⁶⁸¹. Indiferent dacă au fost generate de sentimente sincere, de nevoia de publicitate comercială sau ca acte de propagandă politică, aceste concursuri nu au putut suscita interesul publicului urban. Acesta s-a arătat interesat din ce în ce mai mult de disciplinele care permiteau ceea ce oina, prin unicitatea ei, nu putea oferi: competiția externă. Centrul de greutate al oinei s-a mutat spre zona rurală, campionatele organizate anual la Bolintin, lângă București

„Un campion de altădată: C. Vârtosu”, în *Patruzeci de ani ai Liceului Internat „C. Negruzzi” din Iași 1895-1935*, 1937, p. 62.

⁶⁷⁹ Mihail Sadoveanu, „Jocuri de primăvară”, în Bonifaciu (ed.), 1990, p. 96-98.

⁶⁸⁰ Cf. „Regulamentul Cupei Mihai Viteazul”, *Universul*, 7 aprilie 1924, p. 2 (trofee instituit de Societatea Sportivă Turda din București cu scopul răspândirii oinei, deschis cluburilor sportive și echipelor școlilor secundare de băieți); „Campionatele naționale de oină”, *Curentul*, an VI, nr. 1917, 5 iunie 1933, p. 6 (știre despre eliminarea echipelor care nu s-au înscris la timp, a celor fără echipament uniform sau necuviincios, fără a se explica însă prin ce, oricum în dezacord cu rolul educativ al sportului național); „Reînvierea oinei”, *Curentul*, 29 martie 1934, p. 6.

⁶⁸¹ „Sporturile sprijinite de ziarul nostru. Concursul interșcolar de oină se va ține în zilele de 17 și 24 Mai”, *Universul*, 16 mai 1931, p. 8; „Concursul de oină din comuna Bolintinul din Vale”, *Universul*, 13 august 1931, p. 8; T. Postelnicu, „Concursurile de oină de la Bolintin”, *Curentul*, 12 august 1934, p. 8.

putând fi înțelese ca o reacție la noile gusturi ale orășenilor. Doar școlile normale și seminariile teologice ortodoxe au continuat să participe la întrecerile organizate sub egida Ministerului Instrucțiunii Publice⁶⁸². Mai puțin spectaculoasă, bazată pe reguli destul de complicate, oina a fost extinsă cu dificultate în provinciile alipite în 1918⁶⁸³. A fost necesară o decizie a conducerii centrale a partidului muncitoresc român, adoptată la 29 iunie 1949, pentru a se remarca o anume revenire a oinei⁶⁸⁴, introdusă ulterior printre întrecerile *Daciadei*⁶⁸⁵. Din metodele de antrenament dezvoltate treptat nu au rămas decât jocuri al căror scop inițial a rămas necunoscut copiilor din anii 1980⁶⁸⁶.

Un motiv posibil al decăderii interesului publicului a fost imposibilitatea de a exporta jocul, de a-l propaga în alte societăți, de a crea premisele unei întreceri între state, care să trezească orgoliile naționale și implicit să conducă la dezvoltarea unui sport nou. Oina nu a împărtășit soarta baschetului și voleiului, sporturi inventate în colegiile nord-americane și răspândite apoi în Asia și Europa de misionarii Y.M.C.A. și de militarii americani. Încercarea de a crea un sport național dintr-un joc regional nu a eșuat în cazul

⁶⁸² În mai 1928, la concursul de la Sibiu au participat: Seminarul Central, Seminarul Nifon, Seminarul Curtea de Argeș, Liceul Internat Iași, Seminarul Sf. Andrei din Galați, Seminarul Craiova și Seminarul din Râmnicu Vâlcea; „Concursul general de Oină de la Sibiu”, *Curentul*, 5 iunie 1928, p. 2. La campionatul Bucureștiului din 1-2 iunie 1929, au participat: Seminarul Nifon, Liceul Matei Basarab, Seminarul Central, Școala Normală, Liceul Gheorghe Lazăr; „Concursul interșcolar de oină”, *B.E.F.*, iunie 1929, p. 129. Cf. „Oină. Concursul general interșcolar”, *Rampa*, 27 mai 1927, p. 3.

⁶⁸³ N. Grămătic [Camil Petrescu], „Jocul de oină”, *Timpu*, 31 mai 1937, p. 10.

⁶⁸⁴ Rafailescu, Oprișescu, 1974, p. 10.

⁶⁸⁵ *Enciclopedia EDFSI*, p. 827; cf. *Oina*, 1950, p. 7.

⁶⁸⁶ Cf. *Oina*, 1950, p. 50. Este vorba despre „rațele și vânătorii”, popular printre copiii din București în anii 1980.

românesc, dar nici nu a găsit susținerea necondiționată a unui societăți cosmopolite, obișnuită să privească spre Occident. Mai mult, oina nu a avut capacitatea altor sporturi de echipă, precum fotbalul, baschetul, rugbiul sau handbalul de a strânge comunități întregi pe arene, de a lipi mulțimile de aparatele de radio, poate și de a naște unor eroi ai arenelor care să devină modele viabile pentru tineret. Oina reprezintă, așadar, un caz tipic de instrumentalizare a unei tradiții inventate și că ilustrează eforturile de a crea o identitate națională românească în cele mai nebănuite moduri posibile.

De la F.S.S.R. la U.F.S.R. Instituții sportive naționale.

Dinu Cesianu (în 1922) și Neagu Boerescu (în 1931) admiteau că fondarea Federației Societăților de Sport din România la care contribuiseră decisiv în 1912 fusese un act atipic: înaintea unei difuzări reale a culturii fizice în rândurile populației apăruse un organ de conducere, creat de câțiva tineri entuziaști aflați în bune relații cu familia regală și mai ales cu principele moștenitor Carol. Modelul urmat aceștia fusese copiat după organizația similară franceză: o uniune de asociații și cluburi cu drepturi egale.⁶⁸⁷ Un impuls deosebit fusese dat de constituirea A.C.R.R. în 1904. O parte dintre fondatorii A.C.R.R., patronați de principele Carol, s-au găsit peste opt ani printre cei care au luat inițiativa de a găsi o rezolvare pentru „nevoia de a propaga și vulgarisa gustul sporturilor în rândul maselor populare”⁶⁸⁸.

Existau în 1912 prea puține cluburi și asociații pentru a fonda federații de ramură, deci formula unei asociații de egali

⁶⁸⁷ Dinu Cesianu, „1 Decembrie 1912-1 Decembrie 1921”, *Ecoul sportiv*, 15 ianuarie 1922, p. 1; Neagu Boerescu, „F.S.S.R., U.F.S.R. și O.N.E.F. Începuturile și organizarea sportului în România”, *Boabe de grâu*, iunie-iulie 1931, p. 307.

⁶⁸⁸ *Istoricul activității A.C.R.R. dela 5 septembrie 1904, data înființării sale, până astăzi*, 1940, p. 9-10; cf. „M. S. Regele a prezidat solemnitățile aniversării a 25 de ani dela înființarea U.F.S.R.-ului”, *Curentul*, 4 decembrie 1937, p. 6.

era singura soluție potrivită momentului. În 1914, după doi ani de activitate, George Costescu număra 7 asociații sportive formate din liceeni, 4 cluburi de fotbal, 4 de tenis, 4 polisportive, 5 scrimă, 1 de ciclism, toate din București și o singură societate din Ploiești.⁶⁸⁹ *Dispozițiunea fundamentală*, preambul al statutului propriu-zis al F.S.S.R., a fost amatorismul total, împins până la absurd prin refuzul de a primi ca membri profesorii de educație fizică, considerați profesioniști și acceptați numai dacă ar fi concurat în disciplinele pe care nu le predau. Amatorul era definit ca un sportiv care nu concurase niciodată pentru un premiu în bani. Participarea la un concurs alături de profesioniști însemna excluderea din orice asociație afiliată.⁶⁹⁰

Cu tot patronajul familiei regale, garantat chiar din ziua înființării de prezența activă a principelui moștenitor Carol și de președinția de onoare acceptată de viitorul rege Ferdinand, realizările efective ale F.S.S.R. au rămas limitate. Perioada 1919-1922 a fost una de căutări și pe tărâm sportiv. F.S.S.R. nu s-a impus ușor în Ardeal, dar treptat a înlăturat alte organizații apărute după 1918⁶⁹¹, prelungind astfel pentru încă un deceniu o formă de organizare tot mai contestată. În primii săi ani, F.S.S.R. reușise să prospere, dar la sfârșitul războiului totul a trebuit luat de la început⁶⁹². În 1926 Federația nu număra printre reușite, așa cum își propusese, un stadion propriu, un departament special încadrat guvernului și nici mari performanțe naționale sau internaționale. George Costescu a

⁶⁸⁹ George Costescu, „Întemeierea F.S.S.R.-ului”, *Curentul*, 3 decembrie 1932, p. 6.

⁶⁹⁰ *Statute [FSSR]*, f. a., p. 3; cf. art. 1. alin. 4 și 5. Statutele F.S.S.R. au fost publicate și de Costescu, [1937], p. 52-59.

⁶⁹¹ Mario Gebauer, „Părerea mea”, *Ecoul sportiv*, 7 ianuarie 1923, p. 1, continuat în 14 ianuarie 1923, p. 1.

⁶⁹² G. Caracostea, „Cum s-ar dezvolta sporturile atletice în România. 4. Viața socială”, *Ecoul sportiv*, 12 februarie 1922, p. 1.

identificat plusurile F.S.S.R. în entuziasmul membrilor importanți, animați de spirit sportiv și național, dar prin starea de spirit nu se putea compensa incapacitatea fizică a refacerii situației de dinainte de 1916 și nici descuraja manifestările de regionalism extrem de după Unire. Pericolul ca lipsa unei organizări ferme în sportul românesc să alunge tineretul l-a speriat, fără a fi fost însă un motiv real, pe Costescu.⁶⁹³ Existau evident și realizări: în 1924, Comitetul Regional București a înființat subcomitete la Ploiești și Constanța⁶⁹⁴, fapt ce denotă amplificarea mișcării sportive din principalele centre industriale și comerciale ale Vechiului Regat.

Contestarea F.S.S.R. în deceniul al treilea al secolului trecut își avea germenii chiar în structura gândită în 1912. Soluție pentru o mișcare sportivă lipsită de anvergură, explozia generală de după 1918-1921 și mai ales cea a fotbalului, care, prin numărul mare de cluburi și secții controla practic întreaga activitate și mai ales distribuția fondurilor, au generat o criză al cărei deznodământ logic a fost federalizarea mișcării sportive. La originea eșecului F.S.S.R. ca formulă de coordonare a vieții sportive a stat tocmai evoluția specifică a sportului din România, în speță supra-dezvoltarea fotbalului în raport cu celelalte discipline⁶⁹⁵.

Eșecul României de a se prezenta onorabil la Jocurile Olimpice de la Paris (1924) și Amsterdam (1928), structura greoaie, nepotrivită unei vieți sportive în expansiune, dificultățile financiare și infrastructura aproape inexistentă sau monopolizată de fotbal, au intensificat preocupările pentru o transformare radicală din punct de vedere organizatoric.

⁶⁹³ George Costescu, „Congresul anual al F.S.S.R.”, *B.E.F.*, februarie 1926, p. 18.

⁶⁹⁴ [Scutedy], Interview cu d. M. Iconomu”, *Gazeta sporturilor*, 26 septembrie 1924, p. 4.

⁶⁹⁵ Cf. Ion Marincu, „O situație nepotrivită”, *Curentul*, 12 ianuarie 1929, p. 4; Zeno Velceanu, în Ioan, [1944], p. 215.

Perioada 1926-1927, mai ales, s-a caracterizat prin virulente campanii împotriva F.S.S.R., acuzată tot mai des de incapacitatea de a găsi surse de finanțare pentru grupările sportive, dar și de subordonare față de interesele cluburilor de fotbal.⁶⁹⁶ Federația se impusese greu după război, dar în doar câțiva ani autoritatea ei primise lovituri serioase, iar conflictul între *ardeleni* și *regățeni* a fost una dintre acestea⁶⁹⁷. Tentativele de secesiune au fost contracarate, dar însăși existența lor și mai ales ecourile favorabile din presă⁶⁹⁸ au dovedit necesitatea unei noi organizări instituționale. Soluția a fost despărțirea în federații distincte, subordonate unei uniuni de federații egale juridic.

Legea educației fizice a fost votată de Parlament la puțin timp după ce fostul principe moștenitor Carol, aflat în ultime faze ale pregătirii Restaurației, s-a întâlnit la 8 aprilie 1929 la Nisa cu deputatul P.N.Ț. Aurel Leucuția (un apropiat al lui Iuliu Maniu și primul președinte al Federației Române de Fotbal), cu care afirma că a dezbătut probleme ale instituțiilor naționale de coordonare sportivă⁶⁹⁹.

Doar ultimul capitol al legii mai sus menționate se referea la inițiativa particulară. Precedentele statuau principiile organizării O.N.E.F., I.S.E.F. și I.M.E.F. Nu existau indicații speciale în privința criteriilor de constituire și funcționare a societăților sportive. Acestea erau socotite ca intrate sub incidența *Legii persoanelor juridice*. Textul acestui act normativ nu făcea distincție între asociațiile sportive și cele culturale, considerate persoane juridice cu scop *ideal*, nu patrimonial. Preocupările private ale membrilor corpurilor

⁶⁹⁶ I. Car., „F.S.S.R. O instituție complet inutilă”, *Rampa*, 24 noiembrie 1926, p. 5.

⁶⁹⁷ „Către sportivii bucureșteni”, *Rampa*, 31 aprilie 1927, p. 2.

⁶⁹⁸ Cf. „Uniunea cluburilor sportive muncitorești din România”, *Rampa*, 4 februarie 1927, p. 2.

⁶⁹⁹ Carol al II-lea, 2003, p. 133.

legiuitoare au dus la dezbateră relației dintre existența patrimoniului și acordarea personalității juridice.⁷⁰⁰

Articolele 40-43 ale Legii din 1929 statuau faptul că, prin îndrumări, subvenții, reduceri de taxe și la transport sau prin punerea terenurilor deținute de O.N.E.F. la dispoziție, „Statul va acorda sprijinul său moral sau material numai unei singure federațiuni de specialitate și Uniunii”⁷⁰¹.

Organizarea instituțională ulterioară a vieții sportive din România s-a bazat pe acest text legislativ. Deși reprezenta un pas important, ea a adus imediat doar o mutație instituțională importantă, produsă de același vechi nucleu conducător. De aici criticile la adresa primei variante a legii⁷⁰². De oricine ar fi fost făcută, reorganizarea forului național nu putea însemna obținerea unor succese administrative sau tehnic-sportive imediate. La mai puțin de trei luni după Restaurație, Carol al II-lea lua în calcul o altă modificare a *Legii Educației Fizice*, considerând ca direcții principale de dezvoltare sportul în armată și pregătirea premilitară, sportul propriu-zis și educația fizică. Ideea unui sprijin mai puternic și totodată al unui control efectiv al statului apărea în discuțiile purtate la reședința de vară de la Sinaia cu reprezentanți civili și militari ai mișcării sportive. Cu acest prilej, Carol reitiera tradiția patronajului regal, amplificat, în comparație cu predecesorii săi.⁷⁰³ Conform lui George Costescu, implicarea suveranului în transformarea instituțională a F.S.S.R. în acord cu noua legislație a fost constantă.⁷⁰⁴

⁷⁰⁰ *Lege pentru persoanele juridice*, 1924, p. 155-156.

⁷⁰¹ *Monitorul Oficial. Partea I*, Nr. 196, 4 septembrie 1929, p. 7028-7029.

⁷⁰² „Anul sportiv”, în 1931. *Almanahul Ziarului Curentul*, f. a., p. 189.

⁷⁰³ „M. S. Regele și legea educației fizice”, *Curentul*, 22 august 1930, p. 5.

⁷⁰⁴ Costescu, [1937], p. 183.

În 1933, după constituirea, nu fără dificultăți⁷⁰⁵, a federațiilor de ramură în conformitate cu prevederile din 1929, capitolul referitor la sport din *Legea educației fizice* a fost amendat substanțial. În expunerea de motive, titularul Ministerului Instrucțiunii, Cultelor și Artelor, Dimitrie Gusti, afirma: „educația fizică și diferitele manifestări sportive prezintă o importanță deosebită nu numai din punctul de vedere al regenerării fizice a tinerelor noastre vârstare, dar și din acela al rolului social și de propagandă a virtuților noastre strămoșești peste hotare, am socotit că este de datoria Statului să asigure mișcării sportive unele avantagii, pe care bugetul Statului să le poată suporta fără a se resimți de pe urma lor”⁷⁰⁶.

Sprijinul statului se traducea în acordarea de subvenții, eliberarea pașapoartelor colective pentru călătoriile în străinătate, reduceri pentru călătorii interne, scutiri de taxe și impozite. Un amendament important consta în stabilirea dreptului de control al U.F.S.R. asupra oricăror probleme financiare, de gestiune sau disciplinare ale asociațiilor și federațiilor sportive. De asemenea, se stabilea structura de conducere a Uniunii (președinte, vicepreședinți, secretar general, comitet compus din președinții federațiilor și reprezentanți ai Ministerelor Instrucțiunii Publice, Apărării Naționale, Sănătății, Muncii și Ocrotirilor Sociale.⁷⁰⁷ Textul propus de Guvern Parlamentului a fost adoptat cu un singur vot împotriva, fără dezbateri și cu o singură modificare: funcțiile în cadrul uniunii și în federații nu puteau fi salarizate.⁷⁰⁸

⁷⁰⁵Cf. „De la Uniunea Federațiilor de Sport din România”, *Universul*, 16 ianuarie 1931, p. 6.

⁷⁰⁶ *Monitorul Oficial. Partea a III-a. Dezbaterile parlamentare*, Nr. 89, 9 iunie 1933, p. 4147.

⁷⁰⁷ „Lege modificatoare a legii de educație fizică, promulgată la 5 August 1929”, *Monitorul Oficial. Partea I*, Nr. 104, 8 mai 1933, p. 3277-3278.

⁷⁰⁸ *Monitorul Oficial. Partea a III-a. Dezbaterile parlamentare*, Nr. 89, 9 iunie 1933, p. 4145.

U.F.S.R. înlocuia oficial și definitiv F.S.S.R. și devenea organul de control al statului în sportul, turismul și educația fizică organizate din inițiativă particulară. Niciodată după acel moment nu s-a mai pus problema revenirii la vechea formulă. În fond, pe întreg continentul european, ideea unui organism sportiv colectiv, mamut, greoi și criticabil fusese abandonată. De la începutul anilor '30 ai secolului trecut se poate vorbi despre o organizare instituțională mai judicioasă, dar nu desăvârșită, a sportului românesc.

Structura administrativă a U.F.S.R. este bine cunoscută. Ca organe centrale funcționau un comitet de conducere cu unsprezece membri, în cadrul căruia se alegea biroul permanent, comisia de cenzori, comisia centrală de disciplină și judecată, direcția generală administrativă.⁷⁰⁹ Președintele U.F.S.R. a fost din 1933 până în 1940 George Plagino (1876-1949), președintele Federației de Tir, membru al Comitetului Olimpic Internațional, primul sportiv român participant la Jocurile Olimpice, la ediția de la Paris din 1900. Experiența lui Plagino la conducere arată și limitele puterii U.F.S.R.: într-un conflict cu F.R.F.A., Plagino a fost nevoit să se folosească de jocul demisiei pentru a obține cel puțin o victorie morală, prin rechemarea sa.⁷¹⁰ În 1944, Plagino a fost din nou considerat personalitatea cea mai potrivită pentru a asana moral și redresa sportul românesc la încheierea războiului.⁷¹¹ Instaurarea regimului comunist a compromis orice demers în această direcție.

⁷⁰⁹ *Anuarul sporturilor pe 1939-1940*, p. 19-20.

⁷¹⁰ V. Dova, „D. Plagino a demisionat de la președinția U.F.S.R.”, *Curentul*, 21 octombrie 1935, p. 10; „Demisia d-lui G. Plagino pălmuiește banda dela Federația de foot-ball”, *Curentul*, 22 octombrie 1935, p. 2; „Un mare succes al nostru. Biroul Federal al F.R.F.A. a fost suspendat”, *Curentul*, 25 octombrie 1935, p. 10. Rădăcinile neînțelegerilor erau mai vechi; „Conflictul dintre U.F.S.R. și F.R.F.A.”, *Rampa*, 30 decembrie 1932, p. 2.

⁷¹¹ Ad. Lery, „George Plagino”, *Teatru și sport*, 3 decembrie 1944, p. 2.

Din vechea schemă de organizare a F.S.S.R., Uniunea Federațiilor menținuse sistemul împărțirii în regiuni. Starea căilor de comunicație între provincii, situația materială precară a multor societăți asociații și cluburi au impus măsuri descentralizatoare, justificate prin nevoia de propagandă în sensul popularizării sportului. Fiecare federație folosea sistemul regiunilor pentru o mai bună administrare a activității din teritoriu. *Președinții regionali* nu aveau un rol administrativ însemnat (fiind lipsiți de fonduri la dispoziția lor), ci mai degrabă reprezentativ. În principiu, aceștia trebuiau să facă uz de privilegiile primite pentru a fi văzuți la manifestările sportive, să organizeze evenimente pe plan local (inclusiv *Ziua Sporturilor*, 8 iunie) și să stimuleze, să obțină patronaje și fonduri pentru noi organizații sportive.⁷¹² La sfârșitul domniei lui Carol al II-lea, U.F.S.R. a fost subordonată organizației *Straja Țării*, care trebuia să decidă asupra persoanei președintelui U.F.S.R., să numească președinții federațiilor și jumătate dintre membrii comitetelor de conducere.⁷¹³

U.F.S.R. a fost reorganizată la scurt timp după abdicarea lui Carol al II-lea. În octombrie 1940, federațiile de ramură au fost grupate în 14 directorate⁷¹⁴ iar U.F.S.R. a fost transformată în *Organizarea (sic!) Sportului Românesc (O.S.R.)*⁷¹⁵. Ca prim conducător al efemerului „sport românesc legionar” a fost numit Manole Stroici⁷¹⁶, personaj discret în viața publică,

⁷¹² *Anuarul sporturilor pe 1939-1940*, 1940, p. 27-29.

⁷¹³ „Directivile *Străzii Țării* pentru sport”, *România*, 21 aprilie 1940, p. 4; „Directivile *Străzii Țării* pentru sport”, *Curentul*, 5 mai 1940, p. 8; „Sportul particular și *Straja Țării*”, *Curentul*, 3 august 1940, p. 2.

⁷¹⁴ N. Dumbravu, „Noua organizare administrativă a sportului românesc”, *Curentul*, 27 octombrie 1940, p. 2.

⁷¹⁵ *Enciclopedia EDF* III, 2002, p. 86-87.

⁷¹⁶ „D. Manole Stroici, conducător al sportului românesc”, *Curentul*, 18 octombrie 1940, p. 2; „Trofee cucerite de un Român la campionatele de tir de la Pesta”, *Curentul*, 20 octombrie 1935, p. 10.

câștigător al câtorva concursuri internaționale de tir, victorii pentru care fusese distins *Premiul Național pentru Sport* în 1938⁷¹⁷. Din cauza opțiunii sale politice, Stroici este astăzi ignorat de autorii de istorie sportivă.

Înfrângerea rebeliunii legionare din ianuarie 1941 a avut printre urmări o nouă transformare la nivelul instituției sportive centrale. *Șef al Sportului Românesc* (titulatura se aseamănă celei germane, *Reichssportführer*) a fost numit generalul Ion Gheorghiu. Acesta raporta în 1943 existența a 58.483 de sportivi și a 751 de grupări organizate în 13 federații, 9 Regionale Polisportive (Cernăuți, Iași, Brăila, Sibiu, Timișoara, Brașov, Craiova și Constanța) și 50 de districte, corespunzătoare județelor. Se organizaseră în 1942-1943 în total 2734 de concursuri.⁷¹⁸ Deși competițiile naționale, regionale și locale regulate nu s-au mai putut disputa normal, activitatea sportivă nu s-a oprit. În 1943 la București erau încă organizate meciuri internaționale de fotbal, iar „săptămâna sportului românesc” (19-26 septembrie 1943) a prilejuit editarea în volum a unei interesante serii de conferințe ținute de la microfonul Radio România.

După instaurarea regimului comunist, etatismul manifestat în perioada interbelică sub forma căutării continue a sprijinului și patronajului autorităților a fost înlocuit cu o politică de subordonare ideologică, însoțită însă de măsuri organizatorice mai ferme și, de asemenea, de primele rezultate naționale și internaționale importante. U.F.S.R. a fost desființată la 7 martie 1946⁷¹⁹: tema epurării vieții sportive de vechii simpatizanți legionari apăruse deja la scurtă vreme după

⁷¹⁷ *Anuarul sporturilor pe 1939-1940*, 1940, p. 50.

⁷¹⁸ Ion Gheorghiu, „Sportul românesc în timp de război”, în *Sport și... Conferințe ținute la radio în cadrul Săptămânii Sportului Românesc*, 1943, p. 64.

⁷¹⁹ Kirișescu, 1964, p. 576.

23 august 1944⁷²⁰. În literatura anilor 1970 s-a insistat asupra scurtei perioade de existență paralelă a U.F.S.R. cu Organizația Sportului Popular (creată la sfârșitul anului 1944 pentru a coordona mișcarea sportivă de inspirație comunistă⁷²¹) ca asupra unui episod al luptei de clasă, amplificat de modul în care vechea structură națională de coordonare și control înțelegea să elimine din viața sportivă personajele compromise sau indezirabile prin părerile și acțiunile politice personale⁷²². Activitatea O.S.P. a fost rapid subordonată cerințelor ideologice și nevoii de propagandă internă a noului regim politic, dar lozinca preferată, „toate sporturile pentru popor”, nu diferea radical de cele propuse în deceniile anterioare.⁷²³

Organizatorii vieții sportive: de la entuziaști la căutătorii de notorietate. Considerate grupuri cu caracterul închis, generatoare ale unui comportament partizan până la fanatism, cluburile sportive erau considerate de către unii pedagogi ca fiind dăunătoare pentru tineret⁷²⁴. Adepții sportului le-au văzut ca o șansă pentru descendenții familiilor sărace, cu o copilărie marcată de lipsa mâncării suficiente, căldurii, curățeniei, și mai ales a unei educații măcar suficiente. Acesta a fost atitudinea conducătorilor Uzinei Electrice din Cluj, întreprindere care avea în subordine un important club sportiv destinat angajaților. În 1934, la nici un an de la înființare, un

⁷²⁰ Ad. Lery, „Saboteurii...”, *Teatru și sport*, 26 noiembrie 1944, p. 2; Idem, „De ce întârzie acțiunea de purificare în sport?”, *Teatru și sport*, 10 decembrie 1944, p. 2; Idem, „Își dă seama U.F.S.R.-ul ce patronează?”, *Teatru și sport*, 18 ianuarie 1945, p. 2.

⁷²¹ „Circulară nr. 1. Instrucțiuni pentru organizarea sportului în fabrici, întreprinderi și instituții”, *Teatru și sport*, p. 2.

⁷²² Ghibu, Todan, 1970, p. 66.

⁷²³ Nicolae Postolache, „Trei decenii de când Organizația Sportului Popular a pus bazele noii mișcări sportive”, *E.F.S.*, mai 1976, p. 61, 65.

⁷²⁴ Bârsănescu, 1932, p. 76-77; Petre-Lazăr, 1942, p. 5.

depozit situat într-un cartier sărac al orașului a fost transformat în sală de sport, iar copiii din zonă atrași pentru a forma o echipă de gimnastică. Rostul acesteia era de a le canaliza spre un scop nobil avântul folosit la aruncatul cu pietre în geamuri și felinare.⁷²⁵ Măsură era pașnică, mult mai inteligentă decât a pune paznicii să fugărească, probabil fără șanse, micuții.

Definiția clubului sportiv a suferit o transformare radicală într-un timp relativ scurt. Pentru cei câțiva ani de dinainte de 1918, cel puțin în cazul Bucureștiului, clubul trebuie studiat ca emanație a unui grup de entuziaști, câteodată prea puțini pentru a forma o echipă conform regulamentelor. Orice conflict putea duce la brusca apariție a unei noi formații, efemeră sau de durată.⁷²⁶ Conducătorii erau și competitori, iar aici se vede diferența specifică față de situația de după război. În perioada interbelică, membrii clubului nu mai sunt sportivi legitimați, ci un grup coordonator, format pe diverse criterii, care administra activitatea sportivă și participa într-un fel sau altul la împărțirea beneficiilor, acumulând și un capital de prestigiu deosebit.

Cluburile sportive din România interbelică au lăsat urme puține în arhive. Din nu foarte numeroasele surse avute la dispoziție am încercat să refac mecanismele de funcționare internă, oprindu-mă în principal la cazurile Colțea București, ca exemplu tipic pentru idealurile târziu romantice ale perioadei de dinainte de războiul mondial, Venus București, cea mai cunoscută și probabil cea mai iubită echipă din Capitală (cel

⁷²⁵ Morariu, 1968, p. 49-51. Despre istoricul societății și baza materială: „Societatea sportivă U.E.C.”, *Gazeta ilustrată*, Cluj, septembrie-octombrie 1936, p. 175-177. Pentru istoricul asociației după 1945, D. Almășan, „Societatea Sportivă U.E.C. – Cluj”, *E.F.S.*, martie 1974, p. 62-68.

⁷²⁶ Mario Gebauer, „Din începuturile Football-ului”, *Ecoul sportiv*, 15 ianuarie 1922, p. 3; cf. *Clubul Sportiv „Colțea” 1913-1923*, [1923], p. 3.

puțin în rândurile intelectualilor, artiștilor și ziariștilor, deci cea mai vizibilă în presă), și Astra Sportivă Brașov, de la care s-a păstrat un substanțial fond de arhivă ce permite înțelegerea resorturilor invizibile ale sportului, pe care cercetarea bazată exclusiv pe presă, memorie colectivă și amintiri consemnate în scris nu le poate decât intui.

Un tip aparte a fost reprezentat de cluburile sportive ale minorităților din România. După modelul mișcării gimnastice germane și slave, asociațiile create pentru a propaga educația fizică și sportul în rândul populației evreiești aderaseră la „doctrina iudaismului musculos” și se afiliaseră mișcării Macabi⁷²⁷. Creatorul doctrinei a fost Max Nordau (1849-1923), care a enunțat-o public în 1898, la al doilea Congres Sionist de la Basel. Primele societăți au luat ființă zece ani mai târziu la Ierusalim, răspândindu-se în întreaga comunitate iudaică. Accentul a fost pus inițial pe gimnastică și pe sporturi ce puteau fi practicate în spații urbane restrânse, cu un minim de echipament și aparate. La 1 octombrie 1897 Aurora București era prima societate gimnastică și culturală a populației evreiești, iar părăsirea unei societăți gimnastice germane din Brăila de către W. B. Leibowitz în 1904 contase ca moment fondator al Societății Israelite de Gimnastică; în 1936 existau în România 73 de secțiuni ale Macabi, organizate temeinic după 1918-1919.⁷²⁸ La începutul perioadei interbelice, principalele centre ale mișcării sportive și de educație fizică iudaică erau București, Cernăuți și Galați.⁷²⁹ Spre deosebire de alte asociații sportive, pentru care organizarea unor evenimente mondene și culturale nu însemna decât o

⁷²⁷ *Encyclopaedia Judaica*, vol. XV, s. v.

⁷²⁸ A.C.S.I.E.R., Fond II (1920-1939), dosar 287, f. 17; A.C.S.I.E.R., Fond II (1920-1939), dosar 235, f. 32-33.

⁷²⁹ „Regulament de funcționare al Cupei *Landes* (22 octombrie 1924)”, A.C.S.I.E.R., Fond II (1920-1939), dosar 235, f. 1.

metodă de a aduna fonduri, cluburile evreiești cuprindeau secții speciale de muzică orchestrală și de cor, organizau seri de dans, baluri și chermize și, de asemenea, colonii de vară pentru copii și tineri.⁷³⁰

Colțea a fost la început doar o echipă de fotbal, înființată oficial în iunie 1913⁷³¹ de elevi ai Liceului „Sf. Sava”, vecini în zona străzii omonime⁷³². În cei câțiva ani de pace, a evoluat către o structură polisportivă. La începutul anului 1919, 52 de societari s-au reunit în prima ședință de după întoarcerea din exilul din Moldova. S-a constatat că dintre cei 33 de colțiști care luptaseră în război, 2 căzuseră pe câmpul de luptă, 3 fuseseră răniți, 6 decorați. Concluzia ședinței a fost în trasă în spiritul dezideratelor clasice ale mișcării sportive și gimnastice din secolul al XIX-lea, în conformitate cu care fusese creat clubul: „toți au avut constituția suficient de robustă ca să poată rezista bolilor și grelelor privațiuni ale campaniei”⁷³³.

Cu același prilej, secretar a fost ales unul dintre cei doi fundași centrali ai echipei de fotbal, basul Nicolae Secăreanu (1901-1992), artist de renume al Operei Române. Colegul său din linia defensivă se numea Alexandru Papană, viitorul aviator, campion de bob și prim deținător al „Premiului Național pentru Sport”, instituit în 1933⁷³⁴.

În anii 1920, Colțea a decăzut rapid, lucru pus pe seama hotărârii imuabile de a rămâne o organizație ce aplica strict regulile amatorismului sportiv⁷³⁵. Cu performanțe modeste,

⁷³⁰ 25 ani *Macabi Cernăuți*, 1935, p. 35-36; A.C.S.I.E.R, Fond II (1920-1939), dosar 270, f. 1, 12.

⁷³¹ Ionescu, Tudoran, 1984, p. 116, s. v.

⁷³² Dumitrescu, 1975, p. 76.

⁷³³ *Vezi Rampa*, 18 ianuarie 1919, p. 4.

⁷³⁴ Rădulescu, 1971, p. 21-22; *Anuarul sporturilor pe 1939-1940*, p. 50.

⁷³⁵ V. Firoiu, „Două decenii”, *Curentul*, 29 iulie 1933, p. 6.

depășite clar de filiala din Brașov, înființată în 1920⁷³⁶, Colțea a intrat într-un con de umbră nu înainte de a anticipa și în domeniul naționalismului sportiv. Atât înainte, cât și după 1918, admiterea unui nou membru era condiționată de dovedirea naționalității românești⁷³⁷. Clubul se număra printre primele care au militat pentru împlinirea ideii romantice de a crea un peisaj sportiv cu totul românesc. Colțea a fost și primul club din Vechiul Regat care a dat un jucător echipei naționale de fotbal, fapt atent subliniat de adepții românizării reprezentativelor sportive⁷³⁸. Regula apartenenței naționale nu s-a aplicat însă strict la filiala brașoveană, unde majoritatea sportivilor era formată din minoritari, unii dintre aceștia chiar elevi ai școlii de subofițeri⁷³⁹.

O diferență esențială între Colțea și cluburi ca Venus și Astra Sportivă era componența grupului de conducători: dacă în primul caz aceștia erau aleși dintre sportivii activi, cu trecerea timpului aceștia fie s-au retras în poziții de conducere, fie acestea din urmă au început să fie ocupate de persoane provenind mai degrabă din rândurile spectatorilor. În 1933, un ziarist din Constanța l-a întrebat fără menajamente pe președintele unui club local dacă a făcut vreodată vreun sport.⁷⁴⁰ Răspunsul a fost afirmativ, dar curiozitatea reporterului era justificată și deloc singulară.⁷⁴¹ Dezvoltarea

⁷³⁶Cf. Ionescu, Tudoran, 1984, p. 116.

⁷³⁷ *Clubul Sportiv „Colțea” 1913-1923*, p. 5; I. Pavel, „Clubul Athletic Colțea”, *Ecolul sportiv*, 25 decembrie 1921, p. 1-2.

⁷³⁸ Este vorba despre Mircea Stroescu, devenit chirurg; V. Firoiu, „Povestea unui ...escu”, *Curentul*, 10 ianuarie 1934, p. 6.

⁷³⁹ Ion Marincu, „Grupări militare”, *Curentul*, 21 ianuarie 1929, p. 4.

⁷⁴⁰ „De vorbă cu d-l inginer Vaida, președintele C. S. Tricolor”, *Sport*, Constanța, 27 martie 1933, p. 4.

⁷⁴¹ Convorbirile noastre. Cu D. Inginer Codreanu, președintele Clubului C.F.R., *Rampa*, 11 mai 1932, p. 2. Răspunsul era afirmativ: Codreanu activase în tinerețe în cadrul mișcării Sokol la Kiev.

sportului a creat treptat o clasă aparte, tot mai numeroasă și imposibil de ignorat: sponsorii și protectorii, oameni de afaceri sau politicieni motivați de pasiuni vechi și de dorința de a se impune atenției publicului. În unele cazuri se observă prezentarea mândră a trecutului sportiv: în 1931, președintele secției de fotbal a Astei Sportive se autocaracteriza, în antiteză cu un conducător rival, ca un „om care am făcut sport o viață întreagă, nu însă sport de afaceri”⁷⁴².

Grupul de conducători ai Astei Sportive era format din intelectuali, membri ai Despărțământului Județean Brașov al Astei. Inițial, misiunea lor era de a forma o societate după modelul Șoimilor Carpaților, dar la nivel local s-a considerat că nu așa puteau fi concurate cu succes societățile sportive locale. Astra Sportivă Brașov a activat ca un club sportiv propriu-zis, iar existența și accesibilitatea unei arhive substanțiale permit corelarea datelor astfel obținute cu cele furnizate de presa epocii pentru Venus, unul dintre cluburile bucureștene majore.

Venus era cel mai puternic club din București nu doar datorită prestațiilor sale sportive ci și mulțumită protecției garantate de persoana președintelui ales în 1936, generalul Gabriel Marinescu, prefectul Poliției Capitalei. Astfel, chiar în lipsa arhivei, popularitatea de care se bucura Venus a făcut ca activitatea să îi poată fi ușor de urmărit prin numeroasele informații apărute în presa vremii sau prin acelea pătrunse în folclorul sportiv, mai greu însă de verificat din punct de vedere istoric. Spre deosebire de majoritatea celorlalte cluburi, Venus a reușit să aibă un sediu într-o clădire proprie, inaugurată însă abia în 1938. Exemplu al atitudinii servile față de temutul Gavrilă Marinescu, evenimentul a avut loc de ziua de naștere a acestuia. În clădirea situată pe strada Nicolae Filipescu 14

⁷⁴² D.J.A.N. Brașov, Fond Asociația Sportivă „Astra”, 1930-1938, dosar 4/1931, f. 4 v.

funcționau săli rezervate fotbaliștilor și hocheiștilor, o bibliotecă, birouri și un bufet pentru echipele de juniori.⁷⁴³ O tradiție a clubului era organizarea unei sfeștaniei la fiecare început de sezon sportiv⁷⁴⁴.

Numele lui Gabriel Marinescu, numit în 1939 la conducerea F.R.F.A.⁷⁴⁵, este mult mai cunoscut astăzi decât cele ale predecesorilor săi la șefia fotbalului românesc. Faima sa negativă a fost sporită de entuziasta istorie a Rapidului scrisă de Ioan Chirilă, unde autorul consemnează în stilul său unic faimoasa poveste a arestării a patru jucători ceferiști și a rejucării meciului contând pentru semifinalele Cupei României.⁷⁴⁶ Dat fiind numele și rangul personajului implicat, nu toate detaliile au ajuns în presă în 1938. Din cronica meciului se deduc circumstanțele jocului, dar mai ales se înțelege amploarea abuzului de putere până la care era dispus să meargă Marinescu pentru clubul său de fotbal: „au fost atât de înfrigurate preliminariile acestei lupte, s-a creat o atmosferă atât de „încărcată” [...] niciodată nu am văzut un public mai „fremătând” ca ieri, niciodată nu am văzut patimi mai dezlănțuite între spectatori, niciodată jucătorii ambelor echipe nu au depus atâta străduință [...] nu credem că se va găsi cineva care să conteste că a asistat la cea mai grandioasă partidă din ultimii ani”⁷⁴⁷.

⁷⁴³ „Venus și-a amenajat un sediu ultraelegant”, *Timpul*, 29 octombrie 1938, p. 12.

⁷⁴⁴ „Sfeștania de la Venus”, *Curentul*, 7 august 1940, p. 4.

⁷⁴⁵ „D. Gen. Gabriel Marinescu a fost numit președinte la Federația de Foot-Ball”, *Timpul*, 5 februarie 1939, p. 12.

⁷⁴⁶ Chirilă, 2000, p. 112-126; cf. „Protestul d-lui. g-ral. Gabriel Marinescu împotriva rezultatului matchului Venus – F. C. Rapid”, *Curentul*, 19 mai 1938, p. 6; „Matchul Venus – Rapid se rejoacă duminică la Giulești”, *Curentul*, 21 mai 1938, p. 10; „D. General G. Marinescu a fost instalat ieri la președinția F.C. Rapid”, *Timpul*, 4 noiembrie 1938, p. 14.

⁷⁴⁷ Al. Raicu, „În formă bună F. C. Rapid a dispus a doua oară de Venus cu 4-2”, *Curentul*, 24 mai 1938, p. 6.

Inițial, Gabriel Marinescu a fost, ca și predecesorul său la conducerea clubului Venus București, avocatul Alexandru Eladescu (1893-1941)⁷⁴⁸, un outsider al fenomenului sportiv. Marinescu a fost ales spre surprinderea generală președinte al clubului Venus în ianuarie 1936, deși nu avea nici o legătură trainică cu mișcarea sportivă, cu excepția gestului de a dona o cupă ce recompensa câștigătoarea unui turneu de rugby⁷⁴⁹. Conducătorii și-au argumentat decizia prin nevoia de a întări poziția și politica sportivă a clubului prin cooptarea într-o funcție activă și nu onorifică a unei personalități influente în viața publică.⁷⁵⁰ În scurt timp după intrarea oficială în viața administrativă a sportului românesc, prefectul poliției Capitalei a devenit vice-președinte al F.R.F.A., aflată într-o poziție delicată după o lungă serie de scandaluri legate de deturnări de fonduri, ce atrăseseră anchete paralele ale U.F.S.R. și organelor judiciare.⁷⁵¹ Decizia federației de a se adresa unui funcționar superior al statului trimite cu gândul la mult vehiculatele legături sus-puse ale lui Marinescu, transformat prin mecanisme bănuite, dar din păcate încă invizibile pentru cercetare, în omul forte, protector de facto al fotbalului românesc. Treptat, Marinescu a acumulat întreaga putere în cadrul F.R.F.A. În 1939, pe fondul unor vechi dezacorduri cu V.V. Tilea, generalul Marinescu a devenit președinte. Mai întâi, el a reușit să concentreze în jurul său mai multe cluburi din Divizia Națională, impunându-se la fiecare ca președinte activ

⁷⁴⁸ [M. Sv.], „Situația de la Venus. S-au limpezit apele”, *Rampa*, 16 octombrie 1933, p. 2.

⁷⁴⁹ I. Ion, „Cea de a doua ediție a cupei Col. Gabriel Marinescu”, *Curentul*, 18 octombrie 1935, p. 10; cf. „D. General Gabriel Marinescu va prezida ședința Federației de Rugby Amator”, *Curentul*, 8 mai 1938, p. 8.

⁷⁵⁰ „D. Colonel G. Marinescu a fost ales președintele Venusului”, *Curentul*, 14 ianuarie 1936, p. 2.

⁷⁵¹ „D. Colonel Gabriel Marinescu solicitat să primească vice-președinția F.R.F.A.-ului”, *Curentul*, 16 martie 1936, p. 10.

sau onorific, scopul său fiind convocarea unei adunări generale a federației, pentru a pune în discuție rolul vicepreședinților (funcție pe care o deținea în acel moment) și rolul aproape decorativ al lui Tilea, care nu controla de fapt activitatea internă a F.R.F.A.⁷⁵² Plecarea lui V.V. Tilea ca ambasador la Londra a tranșat lupta pentru putere, dusă de Marinescu uneori deschis, prin scrisori destinate adversarului său dar publicate în presă⁷⁵³, chiar dacă oficial încerca să păstreze aparența bunei colaborări⁷⁵⁴. În septembrie 1940, pe fundalul abdicării regelui Carol al II-lea și al apariției statului național-legionar, Marinescu a demisionat⁷⁵⁵.

Schimbarea conducerii a însemnat și o schimbare a modului concret de a exercita funcția de președinte al F.R.F.A. Stilul autoritar, milităresc, și susținerea lui Gabriel Marinescu de către rege s-a tradus în decizii tranșante, anunțate public

⁷⁵² „D. General Gabriel Marinescu proclamat președinte de onoare al asociației *Macabi*”, *Timpul*, 15 octombrie 1938, p. 10; „D. General Gabriel Marinescu a acceptat și președinția grupării *F.C. Rapid*”, *Timpul*, 25 octombrie 1938, p. 8; „D. General Gabriel Marinescu a fost numit președinte al grupării *F.C. Rapid*”, *Curentul*, 26 octombrie 1938, p. 10; „D. General Gabriel Marinescu președinte și la *Unirea Tricolor*”, *Timpul*, 26 octombrie 1938, p. 12; „*Ripensia* și *Gloria* au președinte pe dl. general Gabriel Marinescu. Și grupările *Victoria*, *Universitatea* și *Chinezul* vor face cereri similare”, *Curentul*, 28 octombrie 1938, p. 6; „D. General Gabriel Marinescu primește telegrame și scrisori din partea cluburilor divizionare”, *Timpul*, 30 octombrie 1938, p. 14; „Scrisorile primite de d-l. general Gabriel Marinescu din partea grupărilor *Ripensia* și *Chinezul*”, *Curentul*, 31 octombrie 1938, p. 6.

⁷⁵³ „Scrisoarea d-lui general Gabriel Marinescu trimisă d-lui V.V. Tillea”, *Curentul*, 27 octombrie 1938, p. 6; „Scrisoarea d-lui. gl. Marinescu către d. George Plagino cu ocazia sărbătoririi d-lui. V.V. Tillea”, *Curentul*, 24 ianuarie 1939, p. 6.

⁷⁵⁴ „Se limpezesc apele. D. General Gabriel Marinescu a rugat pe dl. V.V. Tillea să primească a fi mai departe președintele F.R.F.A.”, *Curentul*, 13 noiembrie 1938, p. 8.

⁷⁵⁵ „Noul președinte al F.R.F.A. d. col. Lupașcu”, *Curentul*, 14 septembrie 1940, p. 2.

prin scrisori publicate în presă. Atitudinea cluburilor a rămas servilă.⁷⁵⁶ Ziarele aduceau în permanență, și nu doar în paginile de sport, elogii activității șefului poliției și al F.R.F.A.⁷⁵⁷, în jurul căruia se țesea un cult al personalității, asociat și comparabil cu cel al lui Carol al II-lea. În 1938, cu ocazia zilei sale de naștere, Marinescu a fost sărbătorit salutat de corul „Asociației Culturale și Sportive Venus”, omagiat în discursuri, a primit defilarea sportivilor; prilejul a fost folosit pentru organizarea de donații în bani pentru bibliotecă. În 1939 a fost proclamat președinte de onoare pe viață la Venus, iar darea de seamă publicată de *Curentul* după serbările de 25 de ani de existență a clubului insista asupra persoanei protectorului și mai puțin pe semnificația evenimentului în sine⁷⁵⁸.

Tabloul conducerii alese în februarie 1936 surprinde transformarea Venus dintr-o echipă de cartier într-un club polisportiv cu ambiții de dominare a scenei locale și naționale, motiv pentru care forma de schimbare a fost schimbată în „Asociație Sportivă și Culturală”.⁷⁵⁹ Acapararea funcțiilor de

⁷⁵⁶ Cf. „Grupările divizionare și-au expus dezideratele și d. General Gabriel Marinescu a promis realizarea lor”, *Curentul*, 8 februarie 1939, p. 10.

⁷⁵⁷ N. Dumbravu, „Turneul pascal și d. președinte al F.R.F.A”, *Curentul*, 15 aprilie 1939, p. 10; „Prefaceri mari în footballul românesc”, *Curentul*, 14 septembrie 1939, p. 4; Al. Ionescu, „Ministrul sportiv”, *Curentul*, 13 octombrie 1939, p. 4.

⁷⁵⁸ „Actuali și foști miniștri precum și președinții tuturor forurilor superioare sportive ale țării vor participa Duminică la sărbătorirea d-lui. general G. Marinescu”, *Curentul*, 17 noiembrie 1938, p. 6; N. Dumbravu, „O sărbătorire”, *Curentul*, 19 noiembrie 1938, p. 6; „D. General G. Marinescu a fost sărbătorit ieri de gruparea Venus”, *Timpul*, 22 noiembrie 1938, p. 8; „D. general G. Marinescu a fost ales președinte de onoare pe viață al Venusului”, *Curentul*, 11 octombrie 1939, p. 4; Al. I[onescu], „Venus a sărbătorit Luni dimineată un pătrar de veac de existență și ziua de naștere a președintelui său de onoare, d. ministru G. Marinescu”, *Curentul*, 23 noiembrie 1939, p. 4.

⁷⁵⁹ Președinte activ: Gabriel Marinescu; prim-vicepreședinte, avocat Alexandru Eladescu; membrii comitetului: Gh. Păduraru, președinte de

conducere la Venus de oameni pasionați de spectacolul oferit, nu în mod necesar și practicanți ai sportului, era evident vizibilă deja înainte de venirea lui Eladescu și Marinescu. Printre finanțatori și personalități ale momentului, fondatorul echipei, legendarul Mitty Niculescu⁷⁶⁰, funcționar la C.F.R. pare să își fi găsit tot mai greu locul, care îi era acordat din oficiu și nu ca răsplată pentru donații sau protecție.

O situație identică se observă la Ripensia Timișoara⁷⁶¹ și la Astra Sportivă Brașov. Curând după înființare, alegerea unui președinte al clubului brașovean nu s-a dovedit a fi fost o formalitate ușoară. Interesantă este una dintre pozițiile exprimate în ședința Comitetului organizată cu acel prilej: conducătorul nu trebuia să fie priceput ca sportiv, ci să asigure prin autoritate și prestigiu o bună reprezentare⁷⁶², evident, și un anumit grad de protecție în relația cu autoritățile centrale

tribunal; Alfred Paximade, chestor de poliție; avocat N. Apăteanu; colonel Emil Pălângeanu, aghiotant al Marelui Voievod Mihai; Barbu Scondăcescu, președinte de tribunal; Ion Evian, profesor universitar; Mihail Eliescu, consilier, Consiliul Legislativ; Const. Lazaroneanu, președinte de tribunal; Romulus Popescu, director, Uzinele Comunale București; Șt. Stănescu, procuror; Gh. Marin, avocat; Richard Bolton, casier, Societatea Româno-Americană; maior C. Dumitrescu, O.N.E.F.; Puiu Nicolăescu, șef de personal, Monitorul Oficial; avocat Ilie Ivănescu; Constantin Leoveanu, șef de serviciu, Primăria de Verde; Rădulescu, Uzinele Comunale București; inginer Cernățeanu; cenzori: avocat Dumitrescu-Argeș; dr. N. Țugulea; M. Ionescu, inspector financiar; Mihail Enăceanu, Casa Autonomă a Monopolurilor; „Clubul Venus și-a schimbat numele în *Asociația sportivă și culturală Venus*”, *Curentul*, 5 februarie 1936, p. 10.

⁷⁶⁰ Mitty Niculescu (1898-1945) a înființat Venus în 1915 cu jucători din cartierele Buzești și Splai, de unde și popularitatea echipei în zonele respective. Niculescu nu a mai jucat din 1923, devenind arbitru. *Enciclopedia EDFSI*, p. 460.

⁷⁶¹ „*Ripensia se reorganizează pe baze noi*”, *România*, 27 august 1939, p. 2.

⁷⁶² „Proces verbal. Comitetul Clubului *Astra Sportivă*, 18 mai 1931”, D.J.A.N. Brașov, Fond Asociația Sportivă „Astra”, 1930-1938, dosar 3/1930-1934, f. 2 v.

sau locale și sportive. Oameni politici și înalți funcționari ai aparatului birocratic al statului au fost propulsați la conducerea cluburilor și federațiilor sportive⁷⁶³, chiar fără a se implica efectiv în administrarea afacerilor curente.

Desigur, Venus nu ar fi atras dacă rezultatele sportive nu ar fi fost remarcabile. Printre susținătorii cei mai înfocați erau amintiți actrița Leny Caler, Constantin Stoicescu, rector al Universității din București, Alfred Paximade, criminalist reputat, politicianul D. R. Ioanițescu, Camil Petrescu sau Mihail Sebastian. De la suporteri cu o stare materială bună, Venus obținea un sprijin financiar (direcționat spre plățile regulate sau primele și cadourile oferite jucătorilor, profesioniști sau amatori, cu diferite privilegii⁷⁶⁴) care suplinea veniturile obținute din administrarea terenului propriu sau din organizarea în timpul sezonului a unor baluri sau festivaluri cu caracter artistic. Asemenea evenimente cu tentă mondenă erau o modalitate obișnuită a cluburilor de a strânge fondurile necesare pentru sezonul sportiv⁷⁶⁵.

O parte din banii câștigați erau direcționați către F.R.F.A. sub forma diverselor taxe la care erau impuse cluburile membre. Cifre probabil oficiale, furnizate de presă, vorbesc numai pentru anul 1935 de suma de 460.000 de lei virată de Venus către F.R.F.A.⁷⁶⁶. Despre implicarea deosebită a unora dintre suporteri, ziaristul Jack Berariu scria: „oameni... ciudați

⁷⁶³ Ion Dimitrescu, „Sport și politică”, *Curentul*, 30 ianuarie 1935, p. 1; V. Economu, „Un sportiv convins. D. Ministru Valer Pop, președinte de onoare al clubului Juventus”, *Sportul capitalei*, 5 aprilie 1937, p. 1; „D. Ministru Valer Pop a fost ales președinte de onoare al Juventusului”, *Curentul*, 20 noiembrie 1937, p. 10; „Armand Călinescu era președinte de onoare al Ripensiei”, *Timpu*, 24 septembrie 1939, p. 12.

⁷⁶⁴ „Regim profesional”, *Timpu*, 3 noiembrie 1938, p. 12.

⁷⁶⁵ „Festivalul Clubului Venus”, *Curentul*, 21 decembrie 1932, p. 6.

⁷⁶⁶ „Activitatea clubului Venus pe 1935 în lumina cifrelor”, *Curentul*, 9 ianuarie 1936, p. 10.

pentru vremurile de azi. Oameni care cheltuiesc parale de dragul unui club al lor, care să le ofere bucuriile și fiorii unor victorii sportive”⁷⁶⁷.

Din studiul documentelor păstrate în Fondul Astra Sportivă reies mai clar modurile de acumulare și cheltuire a banilor grupării sportive. În acest caz exista un finanțator cert, Astra Culturală, la viramentele acesteia adăugându-se, conform statutului, taxele de înscriere și cotizatiile, sumele rezultate ca profit din organizarea și participarea la concursuri, eventuale donații.⁷⁶⁸ Fiecare secție a asociației propunea la începutul anului un buget, dar i se aproba de regulă mai puțin, anumite cheltuieli fiind diminuate, la recomandarea comitetului, de regulă cele pentru echipament nou și pentru participări la competiții în afara localității.⁷⁶⁹ Secția de fotbal, cea mai activă, primea cei mai mulți bani. Chitanțele păstrate și rapoartele de încheiere de an fiscal arată cheltuielile făcute de o echipă modestă, activă pe plan local și regional: echipament și întreținerea acestuia, taxe federale (înscrieri, abonamente la publicațiile federației, carnete de joc și foi de legitimare, decontarea cheltuielilor intermediarilor, retribuirea arbitrilor și a echipelor adverse pentru asigurarea meciurilor revanșă), timbre (cum ar fi cel al aviației), transport, hrană și eventual cazare pentru jucători la partidele în deplasare, cheltuieli logistice (corespondență, reclamă prin afișe și articole de ziar,

⁷⁶⁷ J. Berariu, „Clubul *Venus* în intimitate”, *Rampa*, 9 iunie 1935, p. 3; cf. „Un Mecena anonim a donat Unirii-Tricolor 100.000 lei”, *Curentul*, 31 august 1937, p. 4; „Una dintre cele mai vechi asociații sportive românești. *Prahova*”, *Curentul*, 18 februarie 1939, p. 10.

⁷⁶⁸ „Statutele Societății *Astra Sportivă*”, D.J.A.N. Brașov, Fond Astra Sportivă, dosar 1/1930, f. 8.

⁷⁶⁹ D.J.A.N. Brașov, Fond Astra Sportivă, dosar 13/1933, f. 5-6.

de asemenea, plata organelor de poliție pentru asigurarea ordinii) sau cheltuieli nenumite.⁷⁷⁰

La Brăila, Societatea Israelită de Gimnastică și Macabi – Asociația pentru Educația Fizică și Morală a Tineretului Evreu strângea fonduri din cotizații, donații, obținea profituri din organizarea meciurilor de fotbal, dar sursa cea mai sigură de venit era reprezentată de matinee dansante, animate de orchestra proprie. Vânzarea „cărămizilor” (donații simbolice, care dădeau dreptul la folosirea instalațiilor sportive⁷⁷¹), a cărților poștale și dobânzile bancare erau alte surse de venit. Cheltuielile societății erau reprezentate de salariile angajaților, consumabile, combustibili, întreținerea sălii de gimnastică și a echipamentelor, taxe sportive federale, asistența medicală, organizarea sărbătorilor religioase, și, specific rețelei Macabi, deplasarea la congresele asociațiilor. O rubrică specială fusese rezervată plăților făcute presei pentru anunțuri și propagandă.⁷⁷²

Creșterea forței clubului Venus, la început prin procedee și rezultate strict sportive, s-a concretizat în deschiderea unor filiale în provincie, după modelul Colțea, la Câmpina, Călărași, Constanța, Corabia, Turnu Măgurele, cu rolul

⁷⁷⁰ D.J.A.N. Brașov, Fond Astra Sportivă, dosar 3/1930-1934, f. 130-150 (chitanțe și deconturi pentru un meci la Târgu Secuiesc); dosar 11/1932-1938, f. 13 (cheltuieli pentru o deplasare la București pentru a se ridica suspendarea din Cupa României); dosar 8/1932, f. 18 (borderou cu cheltuielile secției de fotbal).

⁷⁷¹ Ideea fusese împrumutată de la O.N.E.F., care recurgea la aceeași metodă pentru a finanța construcția propriului stadion; „Memoriu privitor la organizarea Oficiului Național de Educație Fizică (O.N.E.F.) înaintat Domnului Ministru de Finanțe, la cerere”, *B.E.F.*, iunie – august 1925, p. 90.

⁷⁷² *Prima Societate Israelită de Gimnastică și Macabi – Asociația pentru Educația Fizică și Morală a Tineretului Evreu*, „Bilanțul general dela 1 Decembrie 1931 până la 25 Septembrie 1934”, A.C.S.I.E.R., Fond II (1920-1939), dosar 235, f. 2v-3.

de a recruta fotbaliști în centre absente din întrecerile naționale relevante.⁷⁷³ Macabi Cernăuți, la începutul anilor 1920 cea mai puternică societate din rețeaua românească Macabi, își făcea un titlu de glorie din sprijinul acordat fondării mai multor organizații similare în Bucovina⁷⁷⁴. Dominând Bucureștiul, Venus a început să pună probleme echipelor ardelenesti, identitatea asumată oficial de club fiind în cele din urmă dată chiar de aceste succese⁷⁷⁵, care o recomandau ca reprezentantă a întregii capitale. Oficial, orientarea declarată a clubului era în favoarea românizării echipei naționale⁷⁷⁶, iar originea etnică era un criteriu în alegerea jucătorilor, dar Venus nu se limita la a căuta jucători numai în București sau în Regat. Multe dintre vedetele echipei fuseseră formate la cluburile din Transilvania, Bucovina sau Basarabia. Indiferent de locul de baștină, jucătorii de la Venus erau foarte populari, adesea cunoscuți publicului numai după porecle (Petea, Fredi, Motoroi), fapt de care a încercat să profite o fabrică de ciocolată care a folosit fotografiile unora dintre vedete pentru o campanie publicitară, urmată însă de clarificări pe cale juridică⁷⁷⁷.

Sportivii: de la boieri la idoli mulțimilor. După primul război mondial și Unire, sportul s-a transformat, în societatea românească, dintr-o ocupație a unui grup redus,

⁷⁷³ „Filialele Venusului în Capitală”, *Curentul*, 9 aprilie 1936, p. 10; Ionescu, Tudoran, 1984, p. 240.

⁷⁷⁴ Era vorba despre grupări din Suceava, Câmpulung Moldovenesc, Storojineț, Sadagura, Noua-Sulița, Briceni, Hotin, Vijnița; *25 ani Macabi Cernăuți*, 1935, p. 14.

⁷⁷⁵ Al. Eladescu, „Venus și Cupa Europei Centrale”, *Timpu*, 19 iunie 1939, p. 18.

⁷⁷⁶ Vezi declarațiile făcute de Alexandru Eladescu lui V. Firoiu, „Naționalizarea teamului reprezentativ”, *Curentul*, 16 martie 1934, p. 6.

⁷⁷⁷ „Conflict între Venus și... o fabrică de ciocolată”, *Timpu*, 3 martie 1939, p. 12.

aristocratic, într-o cale de a urca în ierarhia socială. Subtitlul ales trimite la un clișeu al scriiturii sportive – omul de rând devenit model prin propriile forțe un model social dezirabil. Transformarea a fost una de substanță și, de asemenea, așa cum reiese din evoluția instituțiilor sportive naționale, foarte rapidă. În mai puțin de un deceniu, tinerii aristocrați care încercau la începutul secolului al XX-lea să aclimatizeze ramuri și întreceri sportive, au căzut în desuetudine, în comparație cu tinerii proveniți din mediile mijlocii și inferioară a lumii urbane.

Perioada 1934-1938 a fost considerată una de relativă prosperitate economică⁷⁷⁸. Numărul sportivilor și al cluburilor a crescut în acest interval. Multe cluburi însă existau doar formal, activau rar și de cele mai multe ori, din lipsa mijloacelor financiare pe plan local⁷⁷⁹. Dar în deceniul 1930-1940 doar 0,75% din populația României Mari (18.052.896 locuitori în 1930, 19.933.802 în 1939) practica în mod organizat una sau mai multe discipline sportive. Surprinzător este faptul că deși etnicitatea era o problemă viu discutată, nici una dintre statistici nu făcea diferențieri între români și minoritari, după cum nu exista o statistică pe grupe de vârste sau în funcție de sex nici atunci când rubrica „Straja Țării” a fost introdusă în *Anuarul Statistic al României*.

Cifrele erau totuși modeste: deja în 1924 existau în Cehoslovacia 2.093 de cluburi sportive cu 227.274 de înscriși, pe lângă Mișcarea *Sokol* (646.713 bărbați și femei în 3.323 de unități) și organizații de masă (socialiste, muncitorești,

⁷⁷⁸ Bărbulescu, Deletant, Hitchins, Papacostea, Teodor, 2003, p. 361.

⁷⁷⁹ „132 de grupări vor participa la ediția 1938-39 a Cupei României”, *Timpul*, 3 septembrie 1938, p. 12. În articol se observa scăderea echipelor participante în cea mai mare competiție de fotbal a țării de la 188 și 141, câte luaseră parte la edițiile precedente. În 1940 în România erau înregistrate oficial 456 de secții de fotbal.

catolice, comuniste), reunind aproximativ 329.000 de persoane în circa 3.110 de secții și asociații⁷⁸⁰.

În timpul Jocurilor Olimpice de la Paris, *Le Figaro* scria că rugbyul, disciplină în care Bucureștiul era considerat centrul principal de iradiere din Europa Orientală, a fost introdus în România de tineri care îl învățaseră în timpul studiilor făcute în Franța.⁷⁸¹ În 1930, la puțin timp după numirea ca ministru al României la Paris, Dinu Cesianu⁷⁸², fostul președinte al F.S.S.R., afirma într-un interviu pentru revista *L'Auto*: „esența concepției noastre sportive este latină și franceză”⁷⁸³. Afirmările din 1924 și 1930 nu trebuie înțelese ca gesturi gratuite de bunăvoință între vechi aliați. Mulți dintre fondatorii cluburilor polisportive din Vechiul Regat erau tineri de foarte bună condiție, care, la întoarcerea de la studii, continuau să practice acasă obiceiurile de cultură fizică învățate în Franța. Ion Cămărășescu, Grigore Caracostea și frații Iconomu (George, Mircea, Barbu și Ionel), fondatori ai Tennis-Clubului Român (T.C.R.) în 1910, învățaseră la Paris la liceul „Janson de Sailly” și jucaseră (cu succes, se spune) rugby pentru diverse echipe

⁷⁸⁰ E.T. Petrescu, „Aspecte medico-sociale din Cehoslovacia”, *B.E.F.*, p. 142-146. Cf. A. Krist, „Sportul în Cehoslovacia”, *Ecoul sportiv*, 26 martie 1922, p. 1.

⁷⁸¹ „Match-ul franco-român dela Jocurile Olimpice din Colombes”, *Universul*, 11 mai 1924, p. 2.

⁷⁸² Numirea lui Dinu Cesianu în postul extrem de important de ambasador la Paris a surprins opinia publică, Pamfil Șeicaru considerând că era (ca și promovarea lui Savel Rădulescu și Victor Cădere în corpul diplomatic) un efect al neînțelegerilor dintre Nicolae Titulescu, pe de o parte, Alexandru Vaida-Voevod și Grigore Gafencu pe de altă parte; Pamfil Șeicaru, „Jocul provizoratelor”, *Curentul*, 15 ianuarie 1933, p. 1. Anterior, *Curentul* preluase din *Epoca* un articol dur la adresa activității diplomatice a lui Cesianu, unde se spunea că singurul merit al fostului sportiv era vechea prietenie cu regele Carol al II-lea; Grigore Filipescu, „Legația de la Paris”, *Curentul*, 27 iulie 1932, p. 5.

⁷⁸³ „Sportul românesc în străinătate. M. S. Regele Carol propagă renașterea atletică a României”, *Vremea Sport*, 7 august 1930, p. 1.

franceze⁷⁸⁴. Acești „pionieri ai sportului românesc” s-au după 1918 în fruntea mișcării sportive din România unită, reprezentanți ai unei generații numită la sfârșitul anilor 1930, cu o expresie ce dorea să dea un efect cât mai dramatic unei epoci în care sportul era dedicat patriei și individului⁷⁸⁵, „generația de sacrificiu a sporturilor”⁷⁸⁶.

Asimilate indirect, prin influența franceză, tenisul, rugbiul, sporturile de iarnă⁷⁸⁷, atletismul, automobilismul și mai târziu aviația au rămas ocupații preferate în timpul liber de către tinerii descendenți ai elitei societății românești. Dar, imediat după primul război mondial, în arenele sportive au erupt, datorită fotbalului, reprezentanții claselor sociale modeste. Disciplinele menționate s-au transformat în refugii ale elitei.

Primele luni de existență ale cotidianului central *Curentul*, a cărui linie ideologică era trasată de articolele lui Pamfil Șeicaru și Nichifor Crainic, s-au caracterizat prin critica severă la care era supusă protipendada bucureșteană, zguduită de așa-numitul *scandal al stupefiantelor*. Printre cei acuzați de furtul și falsificarea unor rețete medicale pentru cocaină, se număra și George Danielopol, viitor component al echipei de hochei pe gheață a României.⁷⁸⁸ Afacerea cocainei a dat lui Șeicaru și Crainic ocazia de a ataca în termeni virulenți (*ciocoism degenerat, stratul de băligar*) o întregă clasă economică, politică și culturală și, mai mult, de a vesti ridicarea

⁷⁸⁴ Costescu, [1937], p. 16.

⁷⁸⁵ Camil Morțun, „Cu prilejul unei sărbătoriri”, *Curentul*, 16 decembrie 1932, p. 6, sesiza o „ruptură între fondatori și realitatea actuală, când educația sportivă [se afla] pe ultimul plan”.

⁷⁸⁶ „O răsplătă binemeritată”, *Buletinul săptămânii*, 13 martie 1938, p. 26.

⁷⁸⁷ Cf. Neagu Boerescu, „Începuturile și dezvoltarea sporturilor de iarnă la noi în țară”, *Universul*, 10 ianuarie 1935, p. 8.

⁷⁸⁸ „Scandalul stupefiantelor”, *Curentul*, 26 ianuarie 1928.

unor energii noi: „din vigoarea acestei rase tinere, de o exuberantă sănătate morală se selectează o nouă clasă conducătoare. Să-i lăsăm prostituției ciocoiești consolarea stupefiantelor pentru o agonie al cărui final îl dorim”⁷⁸⁹.

În plin scandal, pe prima pagină a *Curentului* apărea un articol semnat cu pseudonimul *Peleş*. În viziunea autorului anonim, adevărații pasionați ai sporturilor de iarnă erau cei care în cadrul campionatelor naționale de schi de la Brașov reprezentau „rasa românească” în confruntarea cu „rasa săsească”. Față de aceștia, vlăstarele familiilor boierești se întâlneau pe pistele amenajate cu zăpadă cărată de militari în termen pentru plăcerea unor oameni pentru care sportul era o posibilitate șic pentru a etala boburi scumpe, inaccesibile pasionaților adevărați. Intitulat *Toxicomania sportivă*, articolul se încheia cu un apel patetic: „nu profanați, cu cocaină și cu sânge stricat, potecile pe care le-a cântat odată Carmen Sylva și pe care cu gospodărească grijă Vodă Carol le săpase în stânca Pietrei Arse sau a bătrânei Furnici”⁷⁹⁰.

Deși departe de ceea ce am putea numi istoria „propriu-zisă” a sportului, *scandalul stupefiantelor* îndeamnă la o reflecție serioasă atunci când se ridică problema provenienței sociale, a motivațiilor și a efectelor sportului asupra unor indivizi izolați sau a unor grupuri sociale. Antiteza propusă de *Curentul* între întrecerile de sporturi de iarnă de la Sinaia (protipendada bucureșteană) și de la Brașov (minoritatea germană și organizațiile sportive românești care încercau să contrabalanseze influența acestora) a avut o evidentă justificare de ordin politic. Episodul sportiv a fost doar o paranteză în campania împotriva unei elite „vechi”, căreia i se opunea una cu totul „nouă”, care pretindea că sănătatea

⁷⁸⁹ Pamfil Șeicaru, „Prostituție ciocoiască”, *Curentul*, 21 ianuarie 1928.

⁷⁹⁰ Peleş, „Toxicomania sportivă”, *Curentul*, 11 februarie 1928.

sufletească și naționalismul îi dădeau dreptul de a revendica puterea politică. Atacul deschis lansat împotriva întrecerilor de bob, sanie și schi de la Sinaia de ziarul *Curentul* este un exemplu de instrumentalizare a sportului în sens politic, propagandistic, prin construirea unei antiteze care mergea până la a sugera o prăpastie între elită și oamenii de rând.

Tot în 1928, la un cinematograful din Miercurea Ciuc rula un film de actualități în care era prezentat meciul de hochei pe gheață dintre Canada (țara de origine a acestui sport) și Austria. Câțiva tineri prezenți în sală (printre ei, cunoscutul Vakar Lajos) au fost atât de cuceriți de cele văzute încât au decis să înființeze o echipă locală. Primul meci oficial s-a disputat după aproape trei ani și a fost, de fapt, un antrenament angajat de elitista formație a Tennis-Clubului Român din București în vederea unor alte întâlniri, internaționale. Toate meciurile au fost organizate în cadrul sezonului de iarnă de la Sinaia, ca atracție pentru turiști, Societatea Hotelurilor și Cazinoului instituind un trofeu special. Deși cronică partidei din ianuarie 1931 nu spunea nimic, mai târziu s-a afirmat că bucureștenii au dat, sportiv, o mână de ajutor la improvizarea echipamentului echipei adverse și de asemenea câteva explicații asupra interpretării regulamentului de joc⁷⁹¹.

București și Miercurea Ciuc, prin pierderea Cernăuțiului, au rămas în timp cele mai importante centre ale hocheiului. Diferența fundamentală era că în capitală hocheiul trecea drept un sport al „băieților bogați”, între care se pătrundea greu. Printre jucători se numărau Dan Brătianu, Constantin „Băzu” Cantacuzino, Șerban și Pierre Grant (care aduseseră din Elveția primele patine și mănuși speciale,

⁷⁹¹ „Matchul de hockey pe gheață de la Sinaia”, *Universul*, 7 ianuarie 1931, p. 8; cf. Flamaropol, 1981, p. 116-118.

copiate apoi la un atelier din București pentru toată echipa T.C.R.⁷⁹²), Alecu Botez-Donici, Alexandru Papană și Nicolae Polizu-Micșunești.

Cel mai mediatizat sportiv dintre aristocrați a fost Constantin Cantacuzino. Unul dintre foarte puținii polisportivi veritabili din epoca interbelică (pe lângă hochei a fost campion de tenis, automobilism și motociclism), „Bâzu” a fost unul dintre cei mai iubiți⁷⁹³ fără a fi fost fotbalist sau boxer. Elogiile presei la adresa sa au fost constante⁷⁹⁴, înlesnite de familiaritatea manifestată în relațiile cu orice admirator și de încercările de a stabili recorduri sportive în numele României. Cantacuzino a acordat totuși puține interviuri. Arhivele Naționale păstrează însă un fond important rămas de la el, în care se conservă numeroase acte interesante pentru istoria sportului românesc. Importante sunt materialele păstrate în legătură cu raidul aviatic în jurul lumii, proiectat îndelung, sprijinit de un comitet de organizare format din politicieni și financiari, dar eșuat din motive tehnice.⁷⁹⁵ Pilot de excepție, Bâzu Cantacuzino obișnuia să declare că înțelege zborul și sportul ca domenii distincte. Dacă primul era „sarcina vieții sale în serviciul națiunii”, cel de-al doilea era un mijloc de educare pentru un caracter dârz, demn, inflexibil.⁷⁹⁶ Că Bâzu

⁷⁹² Flamaropol, 1976, p. 29.

⁷⁹³ Cf. Filip-Lucian Iorga, „Spre neuitare. Copilăria și adolescența lui Mircea Stănescu”, în Murgescu, Rachieru (ed.), 2003, p. 109.

⁷⁹⁴ Ion Dimitrescu, „Cantacuzino”, *Curentul*, 12 iunie 1934, p. 2; „Bâzu Cantacuzino, cel mai în formă jucător al Venusului”, *Timpul*, 28 ianuarie 1940, p. 12; „Poulieff și Bâzu Cantacuzino revelațiile zilei de ieri ale campionatului de tenis”, *Timpul*, 30 iunie 1940, p. 10.

⁷⁹⁵ A.N.I.C., Fond Constantin M. (Bâzu) Cantacuzino, dosar 11, 13, 15, 48, *passim*.

⁷⁹⁶ Kuby Klein, „Bâzu erzählt: Nur noch für eine Stunde Benzin”, *Czernowitzer Allgemeine Zeitung*, 10 ianuarie 1937, extras păstrat la A.N.I.C., Fond Constantin M. (Bâzu) Cantacuzino, dosar 49, volum I, f. 67.

Cantacuzino nu concura pentru glorie sau pentru a se întreține din premiile câștigate, ca majoritatea sportivilor, proveniți din familii sărace, o dovedește un fragment dintr-un interviu acordat la vârsta de 29 de ani: „mă interesează sportul gol-goluț, un spectacol sportiv în cadrul căruia să evoluez pentru amuzamentul altora”⁷⁹⁷.

Cantacuzino și colegii săi din echipele de hochei Tennis-Club Român, Bragadiru ori Venus reprezentau, din punct de vedere numeric, un procent mic printre sportivi. Majoritatea covârșitoare a speculat pasiunea pentru sport ca posibilitate extraordinară de a urca în ierarhia socială. Diferența fundamentală dintre perioada de dinainte și de după 1918 a fost originea socială a sportivilor. Originea boierească sau burgheză deosebea la începutul anilor 1920 Bucureștiul, identificat până la confuzie cu Vechiul Regat, de Ardeal. Pionierii sportului regățean, conștienți de apartenența la clasa socială superioară, își asumau rolul de a conduce *vulgarisarea* sportului, în sensul patriotic al diseminării în celelalte pătri ale societății și al aducerii unei contribuții însemnate la „unirea sufletelor între minorități și români”⁷⁹⁸.

În ciuda unor considerații pesimiste⁷⁹⁹, sursele pentru reconstituirea biografiilor sportivilor, mai ales ale fotbaliștilor și boxerilor, deși nu întotdeauna generoase, nu sunt puține. Din studiul acestor izvoare poate fi creionat un tip-ideal: sportivul de succes, vedeta despre care publicul

⁷⁹⁷ Jack Berariu, „În vizită la Cantacuzino – Bâzu”, *Rampa*, 8 octombrie 1934, p. 1, 4.

⁷⁹⁸ Gr. Caracostea, „Tehnica și puterea fizică”, *Gazeta sporturilor*, 28 septembrie 1924, p. 1.

⁷⁹⁹ „În vreme ce despre o actriță mediocră sau despre un parlamentar dubios vorbesc zilnic ziarurile în articole para-ilustrate și extra-elogioase, despre acești oameni aproape nimeni nu vorbește”, scria N. Pârvu, „Atleți și vedete”, *Curentul*, 24 aprilie 1929, p. 1.

vrea sau trebuie să știe cât mai mult. Inevitabil, majoritatea sportivilor rămâne anonimă, interesul publicului fiind orientat și întreținut doar de campioni. Legendele țesute în jurul câte unui meci sau jucător au stimulat imaginația și mai apoi au declanșat nostalgia publicului, hrănită cu cărți de interviuri, evocări sau autobiografii ale fostelor „glorii ale stadioanelor”. La volumele menționate, care trebuie analizate cu prudență datorită posibilelor imixtiuni ale cenzurii și a „corectitudinii politice” din anii 1970-1980 sau eventualelor omisiuni ale autorilor se adaugă interviurile date în timpul activității sau articole apărute în publicații din perioada interbelică.

În 1937, pe când încă juca la echipa cartierului bucureștean Obor, Unirea-Tricolor, Petre Steinbach a publicat, pe baza experienței acumulate în vizitele de documentare întreprinse în Anglia și Austria, o carte despre fotbal. Dacă sportul românesc interbelic se confundă cu fotbalul, atunci singura privire din interior a unui jucător activ asupra fenomenului. Din acest punct de vedere consider cartea lui Steinbach mai importantă decât mult mai des citatul tratat despre fotbal al lui Virgil Economu, apărut cu doi ani înainte⁸⁰⁰, dată la care autorul în cauză se ocupa mai mult cu ziaristica decât cu meseria de antrenor⁸⁰¹. Cartea lui Steinbach a fost primită cu o reală surprindere. Ca om de fotbal și scriitor, Camil Petrescu aducea elogii autorului, dar nuanța prin constatarea că fotbalistul teoretician se ferea delicat de la a da nume și a propune soluții radicale pentru a remediarea problemelor sportului.⁸⁰² Octav Luchide, secretar

⁸⁰⁰ Economu, 1935.

⁸⁰¹ Cf. Ionescu, Tudoran, 1984, p. 303, s. v.

⁸⁰² N. Grămătic [Camil Petrescu], „Petre Steinbach”, *Timpu*, 31 mai 1937, p. 10.

general al F.R.F.A. începea prefața cu o exclamație care nu are nevoie de comentarii: „o carte despre football scrisă de un jucător român!”⁸⁰³

Născut în 1905 la Timișoara, într-o familie șvăbească, Steinbach a avut o carieră remarcabilă ca jucător și antrenor. Deportat între 1945-1947, ca mulți alți sportivi de origine etnică germană, el a revenit în România, de unde a emigrat în 1975 în Germania, unde a murit în 1996. Steinbach, deși aparte printre sportivi, a fost omis din istoria fotbalului românesc alcătuită de Mihai Ionescu și Mircea Tudoran. Motivele sunt simple: între 1945 și 1947 a fost deportat în Uniunea Sovietică datorită originii șvăbești, la începutul anilor 1960 a suferit o condamnare la doi ani de închisoare din „motive necunoscute”, după întoarcerea dintr-un turneu la Viena cu echipa națională de juniori, iar din 1975 s-a stabilit definitiv în Germania.⁸⁰⁴

În *Footballul nostru. Probleme și îndrumări pentru footballul românesc*, Petre Steinbach propunea, pe lângă numeroasele sfaturi tehnice asupra cărora nu consider necesar să mă opresc, un cod de comportament pentru jucătorul de fotbal ca sportiv și cetățean. Pe lângă antrenamentele fizice și tactice, era nevoie de o educație specifică (prin înțelegerea regulamentelor și practicarea sistematică a exercițiilor gimnastice și atletice) a pasiunii și talentului. Ținta era crearea unei culturi sportive sub

⁸⁰³ Steinbach, 1937, p. 5. Departe de valoarea lucrării din 1937 este culegerea de anecdote semnată de Steinbach, 1972.

⁸⁰⁴ *Enciclopedia EDFS I*, s. v. Petre Steinbach nu a fost singurul sportiv în această situație. Există un capitol întreg dedicat echipelor și competițiilor sportive organizate de și pentru deportați în lagărele de muncă din U.R.S.S. în Hannelore Baier (coord.), 2000, pp. 139-142.

îndrumările antrenorilor, însărcinați să pregătească „atleți-gentlemenii”⁸⁰⁵.

Definiția dată de Steinbach fotbalului, înscris în spectrul larg al sportului modern (metodă prin care societățile moderne eliberau energia acumulată prin existența cotidiană într-un mod competitiv, dar pașnic⁸⁰⁶) pleca de la relația dintre sportivi și spectatori: „fotbalul modern este oglinda omului de azi, care iubește simplitatea și pretinde spectacolului emoția intensă”⁸⁰⁷.

În ciuda relațiilor strânse pe care jocul de fotbal le genera între practicanți și privitori, o undă de regret se resimte din textul lui Steinbach. Fără să proclame supremația fotbaliștilor în societate, deși atribuia acestui sport calități precum crearea unor sentimente de încredere între generații sau buna propagandă în străinătate, în spirit pacifist⁸⁰⁸, autorul resimțea acut reticența față de capacitățile intelectuale ale jucătorilor⁸⁰⁹ în manifestările unui public despre a cărui structură nu a spus însă nici un cuvânt. Pentru spectatori, Steinbach oferea doar un sfat, destul de timid: atenția privitorului trebuia canalizată spre latura frumoasă și nu spre cea neplăcută a jocului. În plus, de pe poziția unui jucător matur, el critica obiceiurile unui public încă în formare, și anume faptul că jucătorii peste 26 de ani erau considerați prea bătrâni.⁸¹⁰

Steinbach lăsa să se înțeleagă că fotbalul putea deveni o carieră de succes, recunoscută fără reticență în societate, dacă ar fi fost construită pe talent în joc și disciplină în afara

⁸⁰⁵ Steinbach, 1937, p. 22-23, 42-46, 53.

⁸⁰⁶ *Ibidem*, p. 9.

⁸⁰⁷ *Ibidem*, p. 66.

⁸⁰⁸ *Ibidem*, p. 10.

⁸⁰⁹ *Ibidem*, p. 37.

⁸¹⁰ *Ibidem*, p. 36, 185.

terenului. Singur talentul nativ, perfecționat prin antrenamente, era insuficient pentru o carieră sportivă îndelungată. Era nevoie de viață cotidiană bazată pe instituția salvagardoare a căsătoriei, ce presupunea dispariția nopțile pierdute, a excesele alimentare, viciilor (alcoolul și tutunul) și extravaganțelor sexuale⁸¹¹.

Profesionismul, considera Steinbach, era un fapt firesc, semn al unui sport maturizat. În Austria, Cehoslovacia și Ungaria, amatorismul fusese oficializat deja la începutul anilor 1920 și atrăsese câțiva jucători, în special de la echipe din Ardeal⁸¹². În România însă, F.S.S.R. încercase de la bun început să interzică orice recompensă materială a victoriei sportive, inclusiv înstrăinarea obiectelor de artă primite ca trofee. Profesionalizarea sportului a fost considerată cauza directă a apariției categoriei *spectatorilor*⁸¹³. Ar fi fost așadar normal ca și în România fotbalistul să fie plătit pentru beneficiile aduse cluburilor și organizatorilor de competiții.⁸¹⁴ Steinbach descria un fotbal aflat într-o perioadă de transformare dintr-un amuzament duminical în industrie, în ceea ce poate fi denumit cu un termen împrumutat din lumea filmelor. Era o stare încă anormală, tipică unui fotbal prin a cărui dezvoltare se înțelegeau rețete financiare mai consistente și nu rațiuni sportive. Simptomatică era existența cluburilor ce creșteau juniorii ca profesioniști, dar fără a dispune de un stadion propriu.⁸¹⁵

Există în biografiile fotbaliștilor din perioada interbelică un element care marchează clar democratizarea

⁸¹¹ *Ibidem*, p. 176-184.

⁸¹² Cf. [Pèril Jaune], „Amatori și profesionali”, *Ecolul sportiv*, 9 februarie 1924, p. 1.

⁸¹³ Kirițescu, 1938, p. 19.

⁸¹⁴ Petre Steinbach, 1937, p. 39.

⁸¹⁵ *Ibidem*, p. 12.

sportului. Portretul colectiv al fotbaliștilor, alcătuit de St. Buiuck în 1933, pornea de la maidan, loc prin excelență masculin, element biografic comun tinerilor orășeni de origine socială modestă și explicație a tarele de comportament (dezinteresul pentru studii, nevoia unui loc de muncă asigurat de club pentru a masca profesionismul, vedetismul) care duceau la decadența ca sportiv și om⁸¹⁶. Trecerea dinspre maidan spre stadion, spre sportul de performanță amator sau profesionist, era punctul final al unui proces de selecție al celor mai buni dintre jucători, urmat de familiarizarea cu regulile oficiale, stadioanele amenajate după standarde oficiale, în multe cazuri cu un echipament propriu-zis (tricouri și ghete), teoretic cu norme diferite de comportament în societate și cu un alt stil de viață. Ionel Teodoreanu a explicat într-un text din 1936 rolul de anticameră a stadionului ce revenea locului de joacă al copiilor de orășeni: „cuvântul „sport” adus din Occident, maidanul nu-l cunoaște, fiindcă limbi străine n-a învățat; dar faptele cuprinse în acest cuvânt i-alcătuiesc viața de toate zilele”⁸¹⁷.

Decizia de a face din fotbal un mod de a-și câștiga existența în viață era consecința excesului pasional pentru joc. Printre spectatorii echipelor formate din băieți de vârste diferite ale căror cunoștințe despre fotbal se reduceau la minge și la isprăvile câte unui idol al cartierului, recrutat de o echipă mai importantă⁸¹⁸, își făceau din când în când apariția personaje hulite de către adepții amatorismului total -

⁸¹⁶ St. Buiuck, „Portrete”, *Sport*, Constanța, 17 martie 1933, p. 1. Autorul era și arbitru de fotbal; cf. „Constanța. Victoria-Marina 1-1”, *Curentul*, 21 aprilie 1932, p. 6.

⁸¹⁷ Teodoreanu, f. a., p. 103.

⁸¹⁸ Rădulescu, 1971, p. 17, amintiri despre Mitty Niculescu, căpitanul echipei Venus București.

*racoleurii*⁸¹⁹, oamenii care mijloceau contracte cu echipe adevărate, de unde putea porni creșterea pe scara valorică sportivă, în consecință și socială.

Majoritatea (auto)biografiilor de fotbaliști pe care le-am studiat au, de asemenea ca punct comun, elogierea rolului de instructori și de modele ce revenea băieților deja inițiați în sport. Cunoștințele acestora fuseseră dobândite la școală sau empiric, prin imitarea sportivilor mai cunoscuți. Fotbalul era astfel doar unul dintre jocurile transferate din curtea liceelor pe maidane: dacă Ștefan Dobay vorbea simplu despre *polisportivi*, amintind doar atletismul și faptul că se juca în apropierea Begăi, unde a și învățat împreună cu alți copii să înoate⁸²⁰, fostul său coechipier Lazăr Sfera adăuga maidanelor timișorene gimnastica la aparate și, oarecum subînțelese la vârsta copilăriei, luptele și boxul⁸²¹.

Pe lângă școală, rolul de diseminare a fotbalului revenea, în funcție de implicarea ofițerilor din garnizoanele locale, instituțiilor militare. Anghel Crețeanu mergea să joace la „Casa Ostășească” din Galați, unde orele de antrenament erau urmate de o tratație cu cacao și un film, prețioase pentru unul dintre cei șase copii ai unui modest muncitor la căile ferate⁸²². Tratația poate fi considerată o strategie de atragere a copiilor săraci spre sport, act reciproc avantajos echipelor și tinerilor aspiranți la glorie, dar informația ridică de fapt problema alimentației modeste a tinerilor din cartierele sărace ale orașelor. În 1938, clubul Venus din Capitală își inaugura cu pompă sediul propriu și anunța printre realizări posibilitatea

⁸¹⁹ Mihai Vințu, „Târgul de sclavi”, *Sportul Capitalei*, 2 mai 1937, p. 1; Flamaropol, 1981, p. 7.

⁸²⁰ Dobay, Dolea, 1979, p. 10.

⁸²¹ Ionescu, 1987, p. 179.

⁸²² Crețeanu, 1972, p. 7, 11.

de a oferi juniorilor o gustare caldă (ouă, pâine prăjită, cafea cu lapte) în fiecare zi.⁸²³

Anghel Crețeanu a urmat liceul comercial, deși putea fi ușor admis la Școala Normală sau la Seminarul Teologic, justificându-și alegerea tocmai prin posibilitatea de a juca fotbal, inexistentă în celelalte două instituții de învățământ. Mai târziu, această decizie i-a folosit în carieră, el primind la transferul de la Galați la București o slujbă la o bancă.⁸²⁴ Asemănător a procedat și Constantin Teașcă, el cerând părinților să îl transfere la o școală comercială pentru a scăpa de rigorile orelor de educație fizică conforme cu programa liceului teoretic.⁸²⁵ Așadar, liceul putea deschide calea și spre o carieră sportivă, deși un loc în echipa școlii era teoretic accesibil numai elevilor silitori, notele proaste aducând excluderea.⁸²⁶ Ca și în cazul jocurilor dezordonate de pe maidane, reprezentanți ai cluburilor urmăreau meciurile jucate între licee pentru a recruta jucători⁸²⁷.

Spectatorii au început să se întrebe ce fel de oameni erau sportivii în afara terenului. Răspunsurile au venit prin intermediul unor interviuri ca cele publicate de *Comedia* cu internaționalii Emerich Vogl sau Mihai Tănzer, amândoi transferați în București de la echipe din Timișoara natală și selecționați în acel moment (1927) în echipa armatei române. Spre surpriza reporterului Octavian Blatt, el însuși fost jucător de fotbal⁸²⁸, sportivul elegant ca un *dandy* Vogl vorbea românește, deși s-ar fi așteptat altceva de la un minoritar, nu se

⁸²³ „*Venus* și-a amenajat un sediu ultraeleganț”, *Timpul*, 29 octombrie 1938, p. 12.

⁸²⁴ Crețeanu, 1972, p. 13, 56.

⁸²⁵ Teașcă, 1976, p. 13.

⁸²⁶ Cf., pentru cazul Liceului Piarist din Timișoara, Dobay, Dolea, 1979, p. 16.

⁸²⁷ Mihalache, 1979, p. 21.

⁸²⁸ Cf. *Rampa*, 2 septembrie 1925, p. 3.

ferea de fumat, lucra ca desenator tehnic, citea numai *Biblia* și admira un singur jucător român, pe Deleanu. Numele lui Tănzer, a cărui privire era poetic comparată cu cea a privighetorii lui Brătescu-Voinești, se transformase în renume prin adoptarea în limbajul maidanelor ca poreclă pentru cel mai bun jucător. Și el fuma și bea bere, dar mergea duminică dimineața înainte de meci la biserică, nu bârfea și nu înjura (de mamă), citea doar ziare de sport, juca în echipa națională de la 18 ani și era îndrăgostit de sora unui coechipier, Zemler.⁸²⁹

Un alt cotidian de teatru, *Rampa*, a dedicat o serie de articole biografiei și vieții private a jucătorilor de la *Venus*. Fiecare a fost rugat să își spună povestea drumului spre fotbal, invariabil aceeași: copil neastâmpărat, dornic de joacă, provenit dintr-o familie trăind într-un cartier periferic al unui oraș (transilvănean, de regulă), considerând fotbalul o meserie ca oricare alta, exercitată în vederea unei bătrâneți liniștite.⁸³⁰

Sunt informații astăzi banalizate, dar indicând spre o perioadă de început a *star-system*-ului inspirat de cinematograful comercial. Succesul unui sportiv stimula imaginația spectatorilor, căreia presa îi răspundea prin interviuri și articole care încercau, timid în comparație cu zilele noastre, să treacă dincolo de vestiare și să pătrundă în viața

⁸²⁹ Octavian Blatt, „Marile vedete. De vorbă cu Vogl, centrul half al României”, *Comedia*, 10 septembrie 1927, p. 3; Idem, „Vedetele noastre. Tănzer Mihai – de 8 ori internațional”, *Comedia*, 29 septembrie 1927, p. 3.

⁸³⁰ Interviuri de Bucur Berceanu, „Cu Ștefan Dobay despre el și despre alții”, *Rampa*, 7 septembrie 1936, p. 1, 5; „Cu Iuliu Bodola despre el și despre alții”, *Rampa*, 14 septembrie 1936, p. 1, 5; „Cu Fredi Eissenbeisser-Fieraru despre el și despre alții”, *Rampa*, 21 septembrie 1936, p. 1, 5; „Cu Lazăr Sfera despre el și despre alții”, *Rampa*, 28 septembrie 1936, p. 1, 5.

obișnuită a noilor eroi, cu toată opoziția unora dintre gazetari.⁸³¹

Fotbalistul amator sau profesionist trebuie văzut ca o persoană care contribuie la bugetul comun al familiei. Obiceiul apărut în deceniul 1920-1930, și anume indicarea profesiei jucătorilor atunci când erau prezentați în ziare, ne permite astăzi să refacem traseul personal al multora dintre aceștia. Influența familiei și presiunea societății transpar din aceste texte, din care se înțeleg motivele reale ale păstrării aparențelor amatorismului. Oameni care au rămas toată viața în fotbal au mărturisit că la dorința părinților au urmat studii superioare sau au învățat o meserie. În fond, o accidentare poate și astăzi să întrerupă o carieră, cu atât mai mult în anii 1920-1940, când asigurările pentru fotbaliști nu erau obligatorii. Mijlocașul Dezideriu Jacobi, care a făcut parte din prima echipă națională în 1922, a murit din cauza unei infecții provocate de o accidentare într-un meci contra Austriei la Viena. Colegii săi au acuzat neglijența oficialilor formației naționale. Traian Zăinescu a renunțat la fotbal pentru că fratele său murise pe teren, la un meci de rugby, iar părinții îl forțaseră să aleagă o carieră sigură și pașnică de funcționar.⁸³² Acest refuz al părinților de a accepta profesionismul sportiv ca unică sursă de venit pentru fiii lor confirmă, pe de altă parte, importanța influenței familiei în alegerea drumului în viață în societatea tradițională.⁸³³

⁸³¹ „Bodola s-a căsătorit cu o sportivă din Oradea”, *Timpul*, 4 ianuarie 1940, p. 12; „Căsătoria lui Ionică Bogdan”, *România*, 15 februarie 1940, p. 8; cf. N. Dumbravu, „Goana după materie”, *Curentul*, 6 ianuarie 1940.

⁸³² „Vedetele noastre în viața de toate zilele. Traian Zăinescu așa cum pare și așa cum este”, *Sportul Capitalei*, 21 decembrie 1938, p. 4.

⁸³³ Chirilă, 1966, p. 149, 186 (despre Ionică Bogdan, pentru care George Călinescu a girat admiterea la Școala de Comerț); Mihalache, 1979, p. 179-180.

Condiția interesului mulțimilor era succesul sportiv, indiferent dacă era obținut în țară sau în străinătate. Orientarea politică a ziariștilor conta în alegerea eroilor reportajelor: astfel, *Rampa* dedica un lung foileton lui Adalbert (Albi) Ströck după consacrarea acestuia în echipa națională a Ungariei fără a-l acuza de renunțarea la cetățenia română în favoarea celei maghiare și de sabotarea echipei naționale a României la Jocurile Olimpice din 1924. Născut la Oradea dintr-o familie germano-maghiară (tatăl era prim-tălmăci la Curtea din Budapesta), Adalbert Ströck a început fotbalul împreună cu fratele său, Ștefan, după ce tatăl lor le-a încurajat involuntar pasiunea, dăruindu-le câte o minge adevărată.⁸³⁴ Nici din drumul fraților Ströck spre profesionismul sportiv nu a lipsit etapa maidanului.⁸³⁵ O informație importantă este cea referitoare la popularitatea fotbalului în anii desfășurării primului război mondial, când singura distracție a orădenilor și a locuitorilor satelor învecinate erau meciurile jucate de echipe locale cu formații ale trupelor staționate în zonă.⁸³⁶ Jocurile bune reușite de echipa formată din băieți prea tineri pentru a fi concentrați au atras invitații la Arad, Cluj sau Timișoara.⁸³⁷ Selecționarea în echipa României în 1921 a însemnat pentru Adalbert Ströck începutul unei perioade dezamăgitoare. În marele scandal al înfrângerii de la Jocurile Olimpice din 1924, principalul acuzat a fost fratele său, Ștefan, portarul echipei naționale. Pentru frații Ströck, ca și pentru toți ceilalți etnici maghiari sau germani din echipa națională, atmosfera în care jucau oscila între laude și invective. La declinul echipei de club pentru care juca Albi Ströck s-a adăugat situația grea a familiei:

⁸³⁴ „Cum am devenit stea. Cariera lui Ströck Albi, povestită de el însuși”, *Rampa-Sport*, 5 septembrie 1928, p. 3.

⁸³⁵ „Cum am devenit stea”, în *Rampa-Sport*, 7 septembrie 1928, p. 3.

⁸³⁶ „Cum am devenit stea”, în *Rampa-Sport*, 16 septembrie 1928, p. 3.

⁸³⁷ „Cum am devenit stea”, în *Rampa-Sport*, 17 septembrie 1928, p. 5.

moartea tatălui, boala mamei și salariile mici ale fraților i-au transformat pe cei doi fotbaliști în principalii susținători ai familiei. Plecarea pentru bani la o echipă din Budapesta nu i-a ridicat lui Adalbert Ströck problemele morale ale conflictului dintre amatorism și profesionism.⁸³⁸

Valeriu (Sony) Niculescu contribuia de la 10 ani la întreținerea familiei prin banii câștigați la corul de copii al Operei Române, apoi din fotbal și, în urma studiilor de violoncel la Conservator, din diverse orchestre de local, până la intrarea în Orchestra Radio.⁸³⁹ Adalbert Ströck sau Sony Niculescu nu erau singurii jucători de fotbal cărora le revenea susținerea financiară a familiei. Motivul întreținerii familiei a fost invocat și de susținătorii fotbalistului Ionică Bogdan în conflictul cu conducătorii clubului Rapid București, care refuzau să admită transferul jucătorului la un club din Franța: „poate fi silit un student neangajat de C.F.R. să ierneze în București fără salariu, povară în plus pentru o familie de zece persoane?”⁸⁴⁰

„Cazul” Ionică Bogdan, unic în perioada interbelică, a prilejuit unor redactori sportivi considerații care depășeau aspectul strict social al meseriei, mai degrabă neoficială, de fotbalist. Problema întreținerii familiei și a continuării studiilor personale din banii câștigați din sport a fost amplificată prin acuzarea clubului și a federației de lipsă de interes pentru tinerii români care doreau să se afirme și să își consolideze poziția, implicit veniturile, printr-o carieră internațională.⁸⁴¹

⁸³⁸ „Cum am devenit stea”, *Rampa-Sport*, 4 octombrie 1928, p. 3.

⁸³⁹ Alexandrescu, 1971, p. 25, 97-98.

⁸⁴⁰ Em. Silvan, „Să se dea libertate deplină lui Bogdan”, *Sportul Capitaiei*, 15 noiembrie 1937, p. 1.

⁸⁴¹ Al. Raicu, „Un caz de actualitate și învățămintele lui”, *Curentul*, 17 ianuarie 1938, p. 6.

În 1937, fotbaliștii Vasile Gain și Silviu Ploeșteanu au plecat de la *Universitatea Cluj* la mult mai bogata *Venus București* după un diferend legat de neplata salariilor. Cei doi au dat o adevărată lovitură de presă prin publicarea unei scrisori deschise, încercând astfel să scape de acuzația de trădare. Încheiată cu scandarea *Tempo U!*, adresată mai degrabă suporterilor decât conducătorilor echipei, scrisoarea lui Gain și Ploeșteanu justifica despărțirea de echipa de suflet prin rațiuni financiare: „dacă am fi băieți de bani gata și nu vlăstare de familii modeste, sărace dar cinstite, n-am fi nevoiți să ne facem studiile prin munca noastră fie ea depusă chiar pe tărâm sportiv”⁸⁴².

Am arătat deja că instituționalizarea mișcării sportive în România s-a produs sub semnul amatorismului programatic, împins până la extrem. La începutul anilor 1930, când *Ripensia Timișoara* a fost primul club care s-a constituit formal pe criterii profesionale, reacția lumii sportive a fost dură: presa a atacat virulent noul club, înscrierea în campionatul național i-a fost inițial interzisă iar cei mai buni jucători din țară nu puteau fi convocați la echipa națională. La scurtă vreme a apărut o breșă în sistem: așa-numitul „statut italian”, conform căruia jucătorii amatori puteau fi plătiți de club pentru jocurile disputate, fără a renunța la meseria „oficială”⁸⁴³.

⁸⁴² „De ce plecăm de la Universitatea. O senzațională scrisoare a jucătorilor Gain și Ploeșteanu”, *Sportul Capitalei*, 3 iunie 1937, p. 3; „V. Gain și S. Ploeșteanu își iau rămas bun de la suporterii, conducătorii și jucătorii clujeni”, *Timpul*, 3 iunie 1937, p. 8.

⁸⁴³ J. Florin, „Statutul jucătorului italian”, *Secolul*, 28 februarie 1932, p. 7.

IV

SPORT PENTRU SPECTATORI

În aprilie 1939, Ionel Teodoreanu scria în pagina sportivă a *României literare*: „spectacolul sportiv e convergența a doi factori – disputa și mulțimea împrejmuitoare”⁸⁴⁴. La sfârșitul deceniului al patrulea al secolului trecut, revistele de literatură și cultură luaseră obiceiul de a include o pagină specială de comentarii sportive. Înainte și imediat după primul război mondial, sportul fusese adăugat cel puțin formal temelor obișnuite ale presei culturale. Sportul s-a insinuat printre artele spectacolului și încetul cu încetul le-a pus în umbră. S-a spus că ceea ce îl făcea mai atractiv decât teatrul, de pildă, era emoția „în timp real”, posibilitatea de a transforma într-o fracțiune de secundă o certitudine în incertitudine. În acest cadru s-a construit, în timp, relația dintre sportivi și spectatori, adâncită de confruntările directe dintre indivizi, echipe sau națiuni. S-au născut legendele alimentate de curiozitatea unor mulțimi mai interesate de sport și sportivi decât de viața academică⁸⁴⁵ iar rolul presei în acest proces firesc de „inventare” a unor „tradiții” și locuri comune sportive a fost hotărâtor. Stadionul, spațiul propriu în care au apărut și s-au manifestat legăturile dintre practicanții activi și consumatorii

⁸⁴⁴ Ionel Teodoreanu, „Taina mulțimilor”, *România literară*, 9 aprilie 1939, p. 34.

⁸⁴⁵ J. Berariu, „Întâlnire prelungită cu d. Camil Petrescu”, *Rampa*, 4 noiembrie 1935, p. 1.

pasivi de sport, a fost dublat de un spațiu virtual: ziarele, mai târziu radioul și în cele din urmă televiziunea.

Faptul că elita sportivă interbelică este astăzi ușor de identificat și de studiat se datorează în primul rând interesului publicului de atunci. Drumul de la nevoia elementară de a primi informații mărunte despre evenimente și performanțe sportive la dorința de a cunoaște mai îndeaproape pe eroii „războaielor pe timp de pace”, de a-i vedea în fotografii sau a le citi biografiile în foileton a fost parcurs după 1918 în mai puțin de un deceniu. Apetitul publicului pentru informațiile din sport a crescut în proporție directă cu numărul spectatorilor și treptat a generat un „star-sistem” după regulile industriei cinematografice.

Dacă problema numărului sportivilor poate fi cel puțin parțial rezolvată, cea a numărului spectatorilor rămâne fără un răspuns clar. În lipsa unor date statistice relevante despre popularitatea reală a competițiilor sportive, măsurată în numărul de spectatori plătitori, și având în vedere că nici anuarele sportive oficiale ale U.F.S.R. nu furnizează date în acest sens, singurele informații rămân estimările, evident în cifre rotunde, oferite de ziare. În iulie 1938 după disputarea a 24 de meciuri de fotbal din Cupa Europei Centrale, cotidianul România vorbea, fără a cita vreo sursă, despre un total de 359.000 de spectatori pe stadioanele din Cehoslovacia, Italia, România, Ungaria și Iugoslavia. Cele patru partide pe teren propriu jucate de echipele ce reprezentau România (Ripensia Timișoara și Rapid București) se disputaseră numai în București și aduseseră 74.000 de spectatori în tribune. Statistica, pentru care nu se preciza nici o sursă, plasa practic doar capitala României pe locul trei în acest clasament după Cehoslovacia (4 echipe și 6 partide găzduite) și Italia (reprezentată de 4 echipe ce jucaseră de 7 ori pe teren

propriu), dar înaintea Ungariei (4 echipe, 5 meciuri) și Iugoslaviei (2 echipe, 2 jocuri).⁸⁴⁶ Un asemenea clasament poate duce cercetarea pe căi greșite, deoarece publicul din București asigura rețete financiare de succes⁸⁴⁷, era considerat foarte pretențios, deși nu cel mai cunoscător, dar prefera întâlnirile internaționale celor interne⁸⁴⁸.

Într-un discurs ținut la 1 decembrie 1937, la aniversarea a 25 de ani de la înființarea F.S.S.R., Carol al II-lea vorbea despre atragerea mulțimilor către petrecerea timpului liber prin sport ca despre o reușită datorată grupului de inițiatori și organizatori ai Federației. Astfel, Th. Davilla, Ion Cămărășescu, Dinu Cesianu, Mario Gebauer, între alții, alături de însuși principele moștenitor jucaseră înainte de primul război mondial atât rolul organizatorilor cât și pe cel al spectatorilor.⁸⁴⁹ Privită din această perspectivă, creșterea publicului de la 5-6 prieteni ai sportivilor la 40.000 de străini plătitori de bilet apare atât ca un proiect de lungă durată al nucleului F.S.S.R., cât și ca o inițiativă bucureșteană, ignorându-se rolul de motor al dezvoltării sportive jucat de cluburile și asociațiile sportive din Transilvania, Banat și Bucovina. Din contră, atracția din ce în ce mai ridicată exercitată de sport asupra maselor urbane era mai degrabă o urmare a influenței acestor provincii în contextul postbelic decât reușita unui grup restrâns de reprezentanți ai elitei din Vechiul Regat.

⁸⁴⁶ „Cupa Europei Centrale. Miraj permanent...”, *România*, 18 iulie 1938, p. 6.

⁸⁴⁷ [Claps], „Divizia Națională...”, *Vremea*, 12 martie 1933, p. 8.

⁸⁴⁸ [Ior], „Duminică la O.N.E.F. Polonia-România. Inaugurarea sezonului internațional”, *Vremea*, 2 octombrie 1932, p. 7.

⁸⁴⁹ „La aniversarea U.F.S.R.-ului. Cu glasul întretăiat de emoție M.S. Regele Carol II a spus *Noi am învins*”, *Sportul Capitalei*, 3 decembrie 1937, p. 2; C. Murgășeanu, „M.S. Regele care a înființat acum 25 de ani primul organism sportiv a prezidat ieri ședința festivă a U.F.S.R.”, *Timpu*, 3 decembrie 1938, p. 3.

Locul întâlnirii dintre sportivi și spectatori: stadionul. Spațiul întâlnirii directe dintre sportivi și spectatori a fost stadionul, definit ca un teren amenajat cu toate instalațiile necesare pentru practicarea disciplinelor de echipă și individuale și cu zone de odihnă și recreație destinate celor care urmăreau întrecerea.⁸⁵⁰ Cu exaltare poetică, terenul de fotbal acoperit cu zgură, lacul înghețat pe care se făcea patinaj, strandul și coastele de munte pe care se schia au fost asemuite unei palestre moderne⁸⁵¹, dar simpla încrâncenare a practicanților nu putea suplini existența unor construcții speciale, a căror absență ar fi golit de sens investițiile financiare și cunoașterea regulamentelor, factorii capitali ai progresului în sport⁸⁵². Accesul la apă curentă era o condiție minimă a unui teren pentru sport. Fără racordarea la rețelele orașenești de distribuție a apei curente⁸⁵³, cluburile sau instituțiile care încercau să transforme maidanele în zone de utilitate publică nu puteau transforma cu adevărat terenurile de sport în stadioane propriu-zise. În 1931, stadionul Venus a fost inaugurat fără să dispună de apă curentă din cauza tarifelor prea mari practicate de Uzinele Comunale București⁸⁵⁴.

Un caz interesant s-a petrecut la Constanța, unde rivalității dintre două cluburi, unul se pare favorizat de Primărie, i-a căzut victimă un teren de sport. Pretextul dezafectării a fost chiar alimentarea cu apă. În 1928 comandorul Vladimir Georgescu înființase pentru ofițerii din

⁸⁵⁰ Rădulescu, 1932, p. 48.

⁸⁵¹ Cosmin, f. a., p. 7-8.

⁸⁵² Marinescu, 1920, p. 3.

⁸⁵³ Grigore Caracostea, „O inaugurare”, *Ecoul Sportiv*, 19 mai 1923, p. 1.

⁸⁵⁴ „Inaugurarea arenei clubului Venus”, *Curentul*, 15 octombrie 1931, p. 6. Momentul a cuprins o sfeștanie, un meci de fotbal și o recepție.

marina militară Tennis-Club Marina, care prin eforturi proprii transformase un loc viran în terenuri pentru tenis, atletism, volei și ping-pong, deschise, la preț redus, și pentru liceeni și studenți. În 1933, acest parc sportiv a fost demolat pentru a fi transformat în teren de fotbal și atletism. Primăria a invocat insalubritatea zonei, care ar fi handicapat dezvoltarea sportului (fotbalului) local și amenințat sănătatea practicantilor, fiind la rândul ei acuzată că a contribuit la situația creată prin refuzul de a prelungi o conductă de apă. Când Tennis-Club Marina a amenajat un alt teren, la marginea orașului, și l-a racordat din resurse proprii la rețeaua de apă, oficialitățile locale au invocat, just, o intervenție ilegală asupra unui bun public.⁸⁵⁵ Evenimentele nu au rămas fără ecou în presa centrală, *Curentul* publicând în iulie 1933 un apel adresat de zece echipe de fotbal Primăriei Constanța pentru urgentarea reconstruirii celui de-al doilea teren demolat, utilitate minimă, în lipsa căreia sportul local era condamnat la regres.⁸⁵⁶ Un alt stadion a fost inaugurat în același an la Constanța, construit însă de comunitatea elenă pentru propriul club sportiv, Elpis.⁸⁵⁷

Argumentele reprezentanților autorităților locale expuse mai sus erau semnul lipsei de înțelegere birocratică și a unei mentalități antisportive specifică mai degrabă sfârșitului secolului al XIX-lea⁸⁵⁸, când la București velodromul de lemn construit din fonduri proprii de Luigi Cazzavillan în 1886

⁸⁵⁵ Întregul scandal a putut fi documentat pe baza articolelor din periodicalul *Sport*, Constanța, 1933: [Vladimir], „Tennis-Club Marina”, 6 martie, p. 2; [V.V.], „Constanța va avea teren sportiv, 6 martie, p. 4; [I.C.C.], „Terenul Sportiv”, 17 martie 1933, p. 2; [El. Raiv], „De vorbă cu dl. Bucur Bârzu”, 17 martie 1933, p. 4; [V.C.], „Tennis-Club Marina”, 27 martie, p. 2.

⁸⁵⁶ „Salvați sportul constănțean”, *Curentul*, 31 iulie 1933, p. 4.

⁸⁵⁷ „Inaugurarea unui nou stadion sportiv la Constanța”, *Curentul*, 10 august 1933, p. 4.

⁸⁵⁸ Coubertin, 1989, p. 5.

fusese vândut după doi ani ca lemn de foc⁸⁵⁹, în ciuda ofertei unui grup de tineri sportivi de a achita datoriile lăsate de decesul fondatorului și de a reda locației destinația inițială. Răspunsul Societății de Credit Urban a fost că ciclismul sporește numărul bolnavilor de tuberculoză.⁸⁶⁰ Deși ziarele vorbeau despre amenajarea unor terenuri sportive de către primăriile de sector, *Anuarul statistic al Municipiului București* pentru anii 1931-1936 nu face nici o referire la existența și numărul acestora sau la lucrări edilitare pentru amenajarea, construirea sau repararea unora deja existente. Totuși, la București a fost amenajată o zonă pentru sporturi de iarnă, pe dealurile din jurul cimitirelor Bellu. Acolo erau organizate, contra unor taxe reduse, cursuri de schi. Confortul era asigurat de o cabană ce servea ca punct de vânzare pentru ceai și țuică fiartă; lipseau însă un scripete pentru schiori și un punct de prim ajutor în cazul unor accidente grave.⁸⁶¹ Astfel înțeleasă, cultura fizică, devenea o posibilitate de a petrece timpul rămas liber prin distracție și nu ca sport aducător de performanțe și prestigiul personal, local sau național. La Sinaia ideea construirii unei pârtii de bob a fost bine primită de oficialitățile locale, care au inițiat o colectă la care au subscris în primul rând proprietarii de hoteluri și restaurante⁸⁶², direct interesați de diversificarea distracțiilor în sezonul de iarnă. Deși Moldova era una dintre cele mai defavorizate zone sportive, la Iași se amenajase sub patronajul primarului Oswald Racoviță, președintele Societății „Sport și Muzică” și un vechi animator al mișcării sportive, un ștrand unde în primul rând fusese

⁸⁵⁹ „Federația Română de Ciclism”, *Enciclopedia EDFSI*, p. 291.

⁸⁶⁰ O. Negel, „Oficialitatea și sportul”, *Ecoul Sportiv*, 2 octombrie 1921, p. 1; Costescu, [1937], p. 14.

⁸⁶¹ V. Firoiu, „St. Moritz-ul de la Bellu. Inaugurarea terenului de sporturi de iarnă din Valea Plângerii”, *Curentul*, 18 ianuarie 1933, p. 6.

⁸⁶² „Sporturile de iarnă”, în *Gazeta Sporturilor*, 28 noiembrie 1924, p. 2.

angajată o orchestră de jazz și apoi aduse mese pentru ping-pong.⁸⁶³

Un teren pentru sport era amenajat prin împrejmuirea și curățarea unui loc viran. Y.M.C.A., la începutul activității sale în România, organizase la 1 octombrie 1921 o *Cleaning Day* cu participarea a 500 de liceeni (conform organizației). Pe maidanul din Bulevardul Brătianu, destinat inițial construirii unui nou sediu al Primăriei Capitalei, Y.M.C.A. a reușit să ridice un complex de instalații sportive pus la dispoziția elevilor⁸⁶⁴. Inspirat probabil și de această realizare, Grigore Caracostea a propus în 1923 curățarea și împrejmuirea maidanelor pentru a deveni terenuri de sport ale școlilor de băieți și de fete aflate în vecinătate, faptă ce ar fi creat locuri de muncă pentru familii sărace, angajate pentru întreținere și pază.⁸⁶⁵ Ideea nu a fost pusă în practică, iar baza logistică a rămas o problemă constantă pentru sportul românesc și după perioada interbelică.

Construirea unui stadion presupunea o un efort financiar pentru ridicarea unor construcții speciale, destinate creșterii confortului sportivilor (vestiare, dușuri, săli de masaj, de antrenament și de odihnă) și spectatorilor (tribune, bufet), pe lângă terenul de joc propriu-zis. La prima vedere, zona în care era plasat și facilitățile de care dispunea un stadion probau forța financiară a membrilor, dar mai cu seamă identitatea asumată de clubul căruia îi aparținea. În 1923 Country-Clubul din București a inaugurat în prezența întregii familii regale sediul de pe malul lacului Herăstrău, dotat cu

⁸⁶³ „Ștrandul lașilor”, *Curentul*, 6 mai 1932, p. 6.

⁸⁶⁴ C.G. Bittner, „Teren sportiv pentru liceeni”, *Ecoul Sportiv*, 9 octombrie 1921, p. 3. Bittner era șeful Misiunii Y.M.C.A. Pe locul fostului parc s-a ridicat actualul Teatru Național.

⁸⁶⁵ Gr. Caracostea, „Edilitare. Parcuri de sport pe cartiere”, *Ecoul Sportiv*, 17 martie 1923, p. 1.

terenuri de golf, polo călare și tenis, bază pentru canotaj și, lucru nemaîntâlnit până atunci, cu un generator electric propriu.⁸⁶⁶ Anul următor, în cartierul Obor, ignorat de planurile urbanistice ale Primăriei⁸⁶⁷, susținătorii financiari ai clubului Unirea (ce va fuziona în 1926 cu Tricolor pentru a forma Unirea-Tricolor⁸⁶⁸) au reușit să construiască peste drum de Gara de Est un stadion modest, cu tribune de lemn și un bufet pentru spectatori. Deși echipa a fost mereu etichetată ca reprezentantă a Oborului, unii locuitori au reacționat negativ la amplasarea unui stadion în cartier și au încercat, fără succes, să obțină demolarea de către Primărie⁸⁶⁹, lucru imposibil dacă ne gândim la faptul că președintele Unirii-Tricolor era Alexandru G. Donescu, primar general al Bucureștiului între 15 aprilie 1934 și 5 ianuarie 1938⁸⁷⁰. Existența tribunelor nu garanta însă afluența publicului. Conducătorii asociației sportive evreiești Macabi București au fost primii care au nevoia de a face publicitate evenimentelor sportive, mai întâi prin afișe, știri scurte în presă, și nu în ultimul rând prin cointeresarea financiară, pe baza câștigurilor zilei, a echipelor oaspete.⁸⁷¹

Din cazurile descrise mai sus (Country-Club și Unirea-Tricolor sau Macabi) s-ar putea trage concluzia că distincția între organizațiile sportive ale elitei și cele „de masă”, implicit dintre disciplinele sportive specifice celor două categorii în discuție, se poate realiza pe baza bazei logistice proprii. Dar amenajările speciale pentru hochei pe gheață și

⁸⁶⁶ Gr[igore] C[aracostea], „Inaugurarea Country-Clubului”, *Ecoul Sportiv*, 9 iunie 1923, p. 1.

⁸⁶⁷ „Sportul și edilitatea”, *Gazeta Sporturilor*, 7 octombrie 1924, p. 1.

⁸⁶⁸ Ionescu, Tudoran, 1984, p. 232.

⁸⁶⁹ „Cetățenii din Parcul Ferdinand cer desființarea terenului Unirea Tricolor”, *Sportul Capitalei*, 24 aprilie 1937, p. 1.

⁸⁷⁰ *Anuarul statistic al Municipiului București 1931-1936*, p. XIV.

⁸⁷¹ Bucur Berceanu, „De vorbă cu d. Leonte Silbermann, conducătorul secției de foot-ball a clubului Macabi”, *Rampa*, 27 februarie 1933, p. 2.

rugby, discipline în care excelau tinerii de bună și foarte bună condiție, erau aproape inexistente.

Cu toate că la București s-a organizat în 1938 un Campionat European de rugby, singura investiție în amenajarea terenului F.S.S.R. de lângă Arcul de Triumf, trecut în proprietatea U.F.S.R. și administrat de F.R.R., a fost împrejmuirea cu un gard, fără construirea unor vestiare. Fotografii și articolele apărute în presă prezentau, indiferent de anotimp, mormane de haine de duminică lăsate la marginea câmpului de joc, în praf ori noroi. Se vorbea despre jucători murdari, uzi, furați, stare de fapt ce nu pare să fi sensibilizat autoritățile locale, paradoxal nici pe cele sportive (conduse de sportivi activi sau retrași) care realizau venituri importante din încasările săptămânale rezultate din închirierea terenurilor către cluburi și din taxele de intrare.⁸⁷² În cele din urmă, terenul F.S.S.R. de lângă Arcul de Triumf a fost luat de la F.R.R.⁸⁷³ și trecut în folosința Străzii Țării. Aceasta a amenajat o tabără permanentă de pregătire, folosită în 1940 pentru încartiruirea refugiaților din Basarabia.

Foarte popularele gale de box erau organizate în condiții precare la Circul Sidoli, în săli improvizate⁸⁷⁴ sau în aer liber la Arenele Romane⁸⁷⁵, în acest ultim caz în funcție de

⁸⁷² [L.S.], „Un furt!”, *Universul*, 10 iunie 1931, p. 6; „Rugby. O situație intolerabilă”, *Universul*, 4 octombrie 1932, p. 2; Rollyn, „Debandada dela rugby”, *Rampa*, 6 octombrie 1932, p. 2; V. Firoiu, „În secolul XX”, *Curentul*, 7 aprilie 1933, p. 6.

⁸⁷³ „Stadiul Român se antrenează pe un maidan”, *Timpul*, 31 august 1938, p. 12.

⁸⁷⁴ Cf. „Box. Duminică la *Gib* două matchuri pentru campionatul național”, *Curentul*, 8 decembrie 1934, p. 10.

⁸⁷⁵ „Contractul de locațiune” încheiat între Comitetul de Organizare al Raidului aviatic al lui Bâzu Cantacuzino în jurul lumii și Societatea „Cultul Eroilor” pentru organizarea unui concert de strângere de fonduri s-a semnat pe un formular-tip pentru închirierea Arenelor Romane, unde se prevedea rezervarea unor bilete pentru Societate în cazul organizării galelor de box.

starea vremii⁸⁷⁶, ca și cursele de motociclete sau meciurile de fotbal. Administrate de Societatea „Cultul Eroilor”, Arenele Romane găzduiau și galele organizate de aceasta în propriul beneficiu, cu aprobarea Federației Române de Box, uneori cu participare internațională.⁸⁷⁷ Că în general se miza pe faptul că entuziasmul publicului îl va face mai puțin atent la lipsa confortului rezultă și dintr-un articol apărut în 1932, în care un jurnalist anonim se plângea de proasta plasare a mesei presei în sălile galelor de box și de nerespectarea plasamentului de publicul de rând.⁸⁷⁸ O sală specială pentru box nu a fost construită în perioada interbelică. În 1940 presa atenționa încă asupra incapacității sălilor improvizate de a prelua toți doritorii veniți să asiste la meciuri.⁸⁷⁹

Satisfacerea nevoii de distracție a privitorilor a fost pusă de unii conducători, din interese comerciale, înaintea sănătății sportivilor. Ridicarea tribunelor a precedat în multe cazuri pe cea a vestiarelor și mai ales a dușurilor.⁸⁸⁰ Rațiunile de ordin financiar dominau organizarea întâlnirilor internaționale de fotbal în detrimentul bunei desfășurări a confruntării propriu-zise din teren: meciuri importante erau organizate pe terenuri acoperite cu zgură în locul celor gazonate, deoarece tribunele unor asemenea stadioane de dimensiuni mici puteau fi garantat umplute de spectatori⁸⁸¹. Atunci când organizatorii contau pe o creștere a afluenței

Vezi Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond C. M. Cantacuzino (Bâzu), dosar 11, f. 90 v.

⁸⁷⁶ [R.B.], „Buletinul săptămânal al Onoarei”, *Rampa*, 1 iulie 1932, p. 2.

⁸⁷⁷ Cf. *Curentul*, 9 noiembrie 1928, p. 2; *Curentul*, 12 noiembrie 1928, p. 2; *Curentul*, 13 noiembrie 1928, p. 2.

⁸⁷⁸ „Box. O cerere justă a presei”, *Țara Noastră*, 27 iunie 1932, p. 2.

⁸⁷⁹ „Reuniunea de box de la Royal”, *Timpul*, 13 februarie 1940, p. 8.

⁸⁸⁰ Al. Byka, „Confortul în practicarea Sportului”, *Secolul*, 6 martie 1932, p. 7.

⁸⁸¹ „Conferința Cupei Europei Centrale. Declarațiile d-lui Octav Luchide”, *Timpul*, 2 iunie 1937, p. 10.

publicului, capacitatea tribunelor era mărită prin construcții provizorii⁸⁸². În 1927, pentru vizita echipei Oxford City s-au adăugat la stadionul echipei Juventus București două tribune suplimentare pentru a putea onora rezervarea a două sute de bilete de către englezii care lucrau pe Valea Prahovei⁸⁸³, nouă ani mai târziu clubul Venus procedând asemănător cu ocazia turneului Slaviei Praga, organizat în zilele libere de Paști⁸⁸⁴.

Planuri pentru construcții modeste sau grandioase s-au făcut multe, însă la sfârșitul perioadei interbelice puține fuseseră duse la îndeplinire. Numai printr-o coincidență două construcții majore au fost edificate pe lângă instituții de învățământ superior: la București Stadionul O.N.E.F., botezat după Restaurarea „Principele Carol”, iar la Cluj Parcul Sportiv „Regele Carol II” al Universității.

Intelectuali și huligani în tribune. Autorii interbelici s-au concentrat mai ales asupra actorilor și spectacolului sportiv în sine, acordând mai puțină atenție publicului. „Asistența” manifestărilor sportive nu poate fi însă în nici un caz considerată o masă impersonală, fie ea exaltată sau amorfă. Se pot identifica cel puțin două categorii distincte de spectatori, intelectualii și huliganii, între care s-a aflat o mulțime cu adevărat anonimă de consumatori de sport, încântați sau dezamăgiți de spectacolul pentru care plățiseră un bilet sau la care intraseră pe gratis.

Pentru intelectuali, experiența stadionului a fost un prilej de a reflecta asupra culturii fizice și impactului pozitiv sau negativ al acesteia în societatea contemporană. Alături de

⁸⁸² „În vederea finalei, arena Sportul Studențesc a fost mărită”, *Curentul*, 7 iunie 1936, p. 10.

⁸⁸³ *Rampa*, 18 aprilie 1927, p. 5.

⁸⁸⁴ „O nouă tribună la Venus”, *Curentul*, 9 aprilie 1936, p. 10.

elogii s-au făcut auzite argumente critice din partea unor oameni de cultură pentru care sportul părea o victorie a corpului, a materiei efemere, împotriva spiritului. Dezbaterea asupra potențialului conflictul dintre *sport* și *cultură*, dintre mușchi și creier, a fost recurentă în perioada interbelică și va fi analizată în paginile următoare.

În a doua categorie de spectatori îi socotesc pe oamenii simpli, cei malițios numiți chibiți, lipsiți de orice rudimente de exercițiu al dezbaterii academice și scrisului polemic, poate chiar analfabeți. Portretele colective și cunoașterea reacțiilor masei spectatorilor le datorăm tot celor obișnuiți să codifice în scris experiențele cotidiene. Sursele au înregistrat mai degrabă comportamentele anormale, actele huliganice, pentru că bucuria participării pasive la întrecerea sportivă asimilată unui spectacol de teatru sau unor lupte de gladiatori antice era considerată ca normală, implicită, prin simplul actul al prezenței în tribune.

Deosebirea de atitudine dintre locuitorii mahalalelor sau ai cartierelor muncitorești și oamenii de cultură a stat în capacitatea acestora din urmă de a abstractiza evenimentul sportiv și de a discuta nu rezultatele din teren ci și impactul în viața socială. Dar „peluzistul”, suporterul fanatic, a fost produsul caracteristic al sporturilor „pentru spectatori” ce au înlocuit după război sporturile „pure”, apropiate sensului original (distracție, petrecere folositoare cu precădere în aer liber).

În 1926, Scarlat Froda, directorul *Rampeii*, constata că publicul teatrelor începea să refuze drama, care amintea de anii dureroși ai marelui război, și, avid de optimism, agreea tot mai mult comedia.⁸⁸⁵ Înlocuirea spectacolului teatral cu cel sportiv sau cinematografic a fost o temă de discuție frecvent întâlnită

⁸⁸⁵ Scarlat Froda, „Ne-am săturat de dramă”, *Rampa*, 13 martie 1926, p. 1.

în perioada interbelică. Orientarea oamenilor simpli, fără multă școală, către stadion sau cinematograful mai degrabă decât spre scenă era circumscrisă unui nou tip ideal de petrecere a timpului liber, în care accentul nu mai cădea pe cultivarea spiritului, ci pe relaxare, pe căutarea neîncetată a unor distracții noi. A asista la o întrecere sportivă era un act ce combina dezideratul vieții în aer liber cu necesitatea destinderii după săptămâna de studiu sau de muncă în industrie ori în aparatul birocratic, modalitate comodă ce, pentru a evita supunerea la eforturi fizice și intelectuale prea mari, a dus la explozia numărului spectatorilor și nu la cea a numărului sportivilor. Majoritatea publicului părea să prefere tribunele stadioanelor galeriei teatrului, spațiu din ce în ce mai propriu intelectualilor⁸⁸⁶. Sportul, mai ales în echipă, furniza un tip de spectacol încărcat de dramatism facil, tot mai cerut de către mase, tradus în formula „evadare, anestezie și imaginație”⁸⁸⁷.

Au fost sugerate soluții de compromis (alocarea orelor dimineaței pentru sport și ale celor de seară teatrului⁸⁸⁸), evident fără a fi fost aplicate vreodată. Spectacolul sportiv era guvernat de mecanisme distincte de cele ale celui teatral, care cerea spectatorilor săi mai mult formalism și o pregătire sau cel puțin o disponibilitate intelectuală pe care exercițiul fizic, chiar dacă formal le teoretiza, nu le necesita în practică. Presupusa incompatibilitate dintre cele două tipuri de petrecere a

⁸⁸⁶ Vezi considerațiile dramaturgului Franz Molnar (1878-1952) în interviul luat de Leonard Paukerov, „La Franz Molnar la Salzburg”, *Comedia*, 12 septembrie 1927, p. 3; cf. Jack Berariu, „Ce credeți despre sport și spectacolul sportiv? Anchetă printre actorii, muzicienii și scriitorii noștri”, *Rampa*, 23 noiembrie 1932, p. 1.

⁸⁸⁷ Ion Dimitrescu, „Publicul modern și teatrul contemporan”, 1931. *Almanahul Ziarului Curentul*, p. 119, 127.

⁸⁸⁸ A. Nol, „Sportul și teatrul”, *Rampa*, 7 septembrie 1931, p. 2.

timpului liber năștea speranțe false, ca cele ale lui B. Cehan, care vedea sportul adaptat gusturilor spectatorilor ca exhibiționism uzurpator al teatrului: „când omenirea nu va mai vrea să vadă sânge și nu va mai face sport pasiv se va întoarce la teatru – atunci sportul va fi cel adevărat”⁸⁸⁹.

Dacă se consideră ca indicator real al popularității unei discipline sportive nu numărul de cluburi și practicanți, ci frecvența cu care apăreau în presă informații despre aceasta, la o privire generală asupra paginilor de sport din cuprinsul diferitelor publicații interbelice se remarcă dominația sufocantă a fotbalului, de a cărui popularitate se apropiau doar boxul și, tradițional, cursele de cai. Așadar, a vorbi despre publicul spectacolului sportiv din România interbelică înseamnă a vorbi mai ales despre acei care mergeau să vadă meciuri de fotbal sau box ori să fie văzuți și să parieze la hipodrom. Actul prezenței în tribune s-a format în timp. Contemporanii au perceput creșterea numărului spectatorilor ca dispariție a ideii de „sport ca distracție compromițătoare”⁸⁹⁰.

Experiența tribunei dezvăluie o latură aparte a vieții cotidiene a oamenilor de cultură din România interbelică, chiar dacă prima lor impresie era aceea dată de o adunătură de bărbați și femei cu gesturi necontrolate și brutale, zgomotoși, impudici, naționaliști, necunoscători ai regulilor⁸⁹¹. Ioana Pârvulescu i-a identificat cu surprindere pe actrița Leni Caler și pe scriitorii Camil Petrescu, Liviu Rebreanu și Mihail Sebastian printre spectatorii unor meciuri de fotbal⁸⁹², dar prezența intelectualilor la întrecerile sportive nu ar trebui să surprindă. În fond, sportul românesc interbelic a fost la început un import

⁸⁸⁹ B. Cehan, „Spectacolele morței”, *Rampa*, 11 iulie 1932, p. 1.

⁸⁹⁰ Al. Nichita, „Sportul la Iași”, *Rampa*, 8 octombrie 1931, p. 2.

⁸⁹¹ Ionel Teodoreanu, „Taina mulțimilor”, *România literară*, 9 aprilie 1939, p. 34; Idem, „Scrisoare către vecini”, *Timpu*, 19 mai 1940, p. 12.

⁸⁹² Pârvulescu, 2003, p. 165-166.

cultural al elitei, răspândit apoi în toate păturile societății. Publicul, inițial restrâns și format mai degrabă din cunoscători decât din curioși, s-a diversificat, înglobând cu timpul și reprezentanți ai uneia dintre cele mai sărace pături din societatea bucureșteană, vânzătorii ambulante proveniți din zonele rurale foarte sărace ale Olteniei⁸⁹³. Stadionul s-a dovedit a fi fost, pentru intelectuali, un spațiu de sociabilitate al cărui specific era posibilitatea manifestării discrete sau explozive a nostalgiei proprii copilăriei, așadar un loc supus (parțial) unor alte reguli decât teatrul, cafeneaua sau universitatea, reconfortant stăpânit de „sănătatea vulgarității”⁸⁹⁴.

Sportul era la vârsta copilăriei și a adolescenței o metodă educațională acceptată oficial de școală, iar la vârsta adultă un mod de a menține sănătatea spiritului, vigoarea trupului și moralitatea nepătată prin evitarea conștientă a exceselor. Indivizii astfel formați par să fi fost considerați cetățeni ideali, dar cărora eticheta vârstei le pretindea înlocuirea hârjonelii copilărești cu sportul⁸⁹⁵. Comparația comportamentului spectatorului și sportivului (al acestui cu atât mai mult prin sistemul de recompense și pedepse care îi norma manifestările) cu cel al unui copil, comună în epocă după cum o arată și schimbul de replici dintre Nicolae Iorga și Mihail Sebastian din iunie 1933, avea o încărcătură dominant pozitivă prin înțelegerea aproape părintească pentru dezlănțuirea pasională pricinuită de jocul sportiv. „Copilul-mare” era o proiecție a spectatorului sau a sportivului ideal, entuziastul dezbrăcat de origine, educație sau poziție, un individ care își prelungea sau retrăia vârsta primilor ani

⁸⁹³ Dunăre, 1945, p. 25, 26. Lucrarea a fost realizată prin prelucrarea unui chestionar sociologic aplicat în vara anului 1941 printre vânzătorii ambulante din București.

⁸⁹⁴ Eliade, 1997, p. 234.

⁸⁹⁵ Rossin, 1923, p. 6.

printr-o evadare din existența cotidiană acceptată social: „în definitiv, ce sunt jucătorii de football decât niște școlari neascultători, cărora trebuie să le stimulezi vanitatea cu diplome, medalii, premii, pentru a scoate ceva din ei?”⁸⁹⁶. Ideea s-a menținut pe parcursul anilor 1930: „spectatorul de foot-ball este un mare copil. [...] Se entuziasmează ușor și se enervează și mai lesne”⁸⁹⁷.

Imaginea de sine a sportivilor se înscria aceleiași note a copilăriei prelungite. Rudolf Wetzer, fost căpitan al echipei naționale de fotbal, a înțeles mirajul pe care îl exercitau cei 22 din teren asupra celor câteva mii din tribune abia după experiența aproape imposibilă pentru un fotbalist român din anii 1920-1930 de a juca în fața a 80.000 de spectatori. Postura sportivului era aceea a unui „băiat mai mare”, hrănind visele camarazilor mai mici: „cred că fotbalul cucerește globul pentru că e copilăria însăși. A mea, a lui Barbu, a lui Vogl, a ta, a tuturor. Noi, fotbaliștii, suntem zei. Ei, spectatorii din tribună, care ne aplaudă și ne huiduie [*sic*], sunt cei care trăiesc prin noi iluzia că ar fi putut să fie zei”⁸⁹⁸.

Creșterea vertiginoasă a apetitului publicului pentru sport a stârnit nevoia de a înțelege și de a dezbate fenomenul. Unii contemporani s-au mărginit la argumente simple, emoționale, pentru a explica restrângerea preferințelor spectatorilor la box și fotbal: „incontestabil că ramificațiile exercițiilor fizice se manifestă și în alte domenii, încă nu îndeajuns pentru a necesita importanța celor două despre care am vorbit mai sus. Sunt chestii de afinitate, de simpatie, de

⁸⁹⁶ I[on] M[arincu], „Examenul de fine de an”, *Curentul*, 22 iunie 1931, p. 3.

⁸⁹⁷ Nicolae Ion Blaremburg, „Arta de a fi spectator”, *Sportul Capitalei*, 8 martie 1937, p. 1.

⁸⁹⁸ *Apud* Chirilă, 1986, p. 10; cf. Rădulescu, 1971, p. 17, 31.

legături misterioase, și uneori incompreensibile cari domnesc și arenei”⁸⁹⁹.

Alți autori au căutat să alcătuiască tipologii ale categoriilor de spectatori în funcție de propriile experiențe. Tonul la adresa suporterilor a frizat pamfletul: „spectacolul sportiv este mai mult un prilej de desfătare a ochilor pentru trândavi [pentru] spectatori incapabili să facă jumătate de kilometru pe jos”⁹⁰⁰.

Pasivismul spectatorilor a dus la înfiriparea unor reflecții de natură politică, separate complet de orice definiție a sportului. În viziunea anumitor medii intelectuale, pasivismul sportiv al unor indivizi care își trăiau timpul liber prin intermediari era interpretat ca un focar de degenerare fizică a popoarelor. Transformarea căutării unor senzații surogat într-unele obținute în chip nemijlocit era văzută ca posibilă doar prin decizii radicale, de tipul celor luate de dictaturile din Germania, Italia sau Uniunea Sovietică, unde sportul devenise obligatoriu și inspirase mișcări de tip Straja Țării: „fenomenul sportului așa cum se dezvoltă la popoarele democratice este o formă de deviație nefirească a unei energii și preocupări sociale. Este un joc inutil al mulțimilor care contemplă exhibițiuni și performanțe; este mai mult un vițiu al ochiului și al simțurilor decât un mijloc de antrenare și întărire a trupului. Este un fenomen de sterilitate mai mult decât de vitalitate”⁹⁰¹.

În 1937, ziaristul Jack Berariu a împărțit spectatorii în patru tipuri, criteriul său fiind raportarea manifestărilor cu gradul de cunoaștere a regulamentelor sportive. Deloc surprinzător, grupul cunoscătorilor regulilor jocului (atât cel din teren cât și cel din tribună) era cel mai redus, cel mai mare

⁸⁹⁹ „Sport. Filmul săptămânii”, *Vremea*, 14 noiembrie 1929, p. 4.

⁹⁰⁰ „Spectacolul sportiv”, *România*, 6 iulie 1938, p. 1.

⁹⁰¹ Dragoș Vrânceanu, „Sport și record”, *Curentul*, 30 decembrie 1934, p. 1.

fiind compus din necunoscătorii *sentimentali*, gata să apeleze la violența fizică și verbală. Între cele două extreme se găseau grupul spectatorilor familiarizați cu regulile, dar cu comportamente subiective, precum și grupul indivizilor ale căror atitudini erau strict emoționale.⁹⁰² Incapacitatea publicului de a pricepe rostul spectacolului a fost totuși exagerat considerată o piedică a dezvoltării sportului.⁹⁰³ Deși incidentele între jucători nu erau nici izolate, nici lipsite de gravitate⁹⁰⁴, de cauzarea violenței din teren au fost acuzați în primul rând spectatorii. Acestora li se reproșa tocmai excesul de pasiune ce transforma sportul din mijloc educativ pentru toți cei activ sau pasiv implicați în măcel, pe care arbitrii nu reușeau să-l împiedice din cauza joncțiunii între indisciplina jucătorilor și presiunea publicului⁹⁰⁵. Sportivii înșiși nu erau lipsiți de vină, reacțiile lipsite de temperament ale tribunelor fiind stimulate de atitudinea lipsită de fairplay a acestora. Legarea atitudinii spectatorilor de cea a sportivilor era o tendință manifestată timid în analizele contemporane. Voleiul, o disciplină ce exclude contactul direct între oponenti nu transmitea tribunelor încrâncenarea jucătorilor, care nu se putea transforma în joc dur și deci avea potențialul de a atrage mai mulți spectatori pasionați, dezamăgiți de lipsa de civilizație întâlnită în alte sporturi.⁹⁰⁶

⁹⁰² J. Berariu, „Mentalitatea publicului trebuie schimbată”, în *Sportul Capitalei*, 23 septembrie 1937, p. 4.

⁹⁰³ Ion Neagu, „Un an nou”, *Vremea-Sport*, 1 ianuarie 1932, p. 9.

⁹⁰⁴ „Drasticele sancțiuni ale C[omisei] C[ampionatului] N[ațional] contra dezordinilor de pe terenuri”, *Curentul*, 12 octombrie 1934, p. 6.

⁹⁰⁵ Peter Winter, „Ueber den Fußballsport in unserem deutschen Gemeinden”, *Sport-Kalender für das Gemeinjahr 1934*, p. 34-35.

⁹⁰⁶ C. Dicano, „Volley-Ball. Sp. Studentesc învinge Ap. Patriei și trece prima în clasament”, *Rampa*, 11 ianuarie 1933, p. 2.

Violența în fotbal nu era un fenomen unic în cotidianul sportiv, ci mai ușor de urmărit pentru cercetătorul de astăzi⁹⁰⁷, acest fapt datorându-se absenței unei strategii a autorităților polițienești și sportive de a opri manifestările exacerbate ale unei părți a publicului. Deși în epocă au fost căutate explicații, ele nu se limitau strict la lumea sportului, și deci nu puteau fi explicate simplist prin esența combativă și popularitatea jocului cu mingea rotundă: „fiindcă se joacă foot-ball. Aceasta-i justificarea”.⁹⁰⁸

Existența violenței verbale poate fi probată și de un caz anecdotic. Huiduielile nu lipseau, dar ele puteau genera probleme mai mari decât simplul disconfort auditiv sau indignare morală. În 1934, F.R.F.A. a fost obligată să ceară imperativ echipei *România* Cluj schimbarea numelui, orice scandare ostilă clubului fiind ușor de interpretat ca un dezagreabil și nu neapărat voluntar gest antistatal. În fața aceleiași alegeri au fost puse, din rațiuni diplomatice, *Polonia* Cernăuți și *Germania* Lugoj. S-a recomandat cu același prilej și schimbarea denumirii cluburilor ce purtau numele membrilor familiei regale române. În timp ce contestația *României* Cluj a îmbrăcat haina naționalistă, prin acuzarea Bucureștiului de fraternizare cu „minoritarii” care refuzau existența unei echipe cu nume „curat românesc”, *Polonia* Cernăuți a acceptat schimbarea denumirii.⁹⁰⁹

⁹⁰⁷ Cf. Gryt, „Despre accidente, asistență medicală și remedii”, *Rampa*, 29 octombrie 1931, p. 2; Bucur Berceanu, „Sportul nu poate fi un pretext pentru crime”, *Rampa*, 9 martie 1936, p. 2.

⁹⁰⁸ V. Dova, „Ah, disciplina sportivă!”, *Curentul*, 13 iulie 1935, p. 10.

⁹⁰⁹ „Gruparea *România* își va schimba numele”, *Curentul*, 27 octombrie 1934, p. 8; „*România* din Cluj nu și-a schimbat numele”, *Curentul*, 12 septembrie 1935, p. 10; „Ședința de luni a Biroului Federal”, *Curentul*, 3 octombrie 1935, p. 10.

Problemele generate de necunoașterea de către sportivi și public a regulamentelor diferitelor discipline sportive au generat controverse în teren și incidente violente în public. Abia în 1939 controversatul Gabriel Marinescu și-a propus la numirea în funcția de președinte al F.R.F.A. tipărirea în ediție de masă și distribuirea prin includerea în prețul biletelor de intrare a regulamentului jocului de fotbal-asociație⁹¹⁰, destinat să fie citit de oficiali, jucători și spectatori deopotrivă⁹¹¹. Acțiunea a avut loc în octombrie 1939, cu ocazia unui meci la București contra Ungariei, partidă de la care nu se așteptau incidente grave, ci mare interes din partea publicului.

Editarea celor 17 articole ce compun regulamentul oficial al jocului de fotbal nu a dus la dispariția actelor de indisciplină, deși se dorea revoluționarea înțelegerii actului de a asista la joc. Recurența violenței trimite la o obsesie a revanșei prin mijloace nesportive, la o absență totală a culturii dialogului și la carențe educaționale grave, nu obligatoriu doar în rândurile categoriilor sociale inferioare. Suntem obișnuiți să considerăm violența ca un fenomen specific neadaptării claselor sociale de la periferia urbană la starea de fapt a lumii de după al doilea război mondial, importat în România în anii 1990, dar indisciplina unor sportivi sau a unor grupuri de spectatori, amplificată de relatările de presă, a fost o stare de fapt constantă în România interbelică.

Violența nu trebuie văzută ca un fenomen dominant, ci ca unul ieșit din comun, consemnat ca atare în izvoare, pentru autorii cărora manifestările de simpatie și atitudinile de *fair-play* la adresa sportivilor sau a suporterilor adversarilor

⁹¹⁰ „Cum vede viitorul footballului românesc dl. general Gabriel Marinescu”, *România*, 2 august 1939, p. 11.

⁹¹¹ *Regulile jocului fixate de International Board*, 1939, p. 3; „Cuvânt înainte”, *Timpul*, 16 octombrie 1939, p. 20.

trebuiau să reprezinte normalul, atmosfera specifică stadionului. Atunci când violența din tribune își găsea corespondent în teren unele incidente se încheiau tragic și alimentau ostilitatea față de sport. Evenimente grave nu se petreceau doar la fotbal și de asemenea nu pot fi localizate într-o singură regiune sau un singur oraș. Măsuri de precauție trebuie luate astăzi în studiul relatărilor disponibile despre un moment sportiv oarecare. Punctele de vedere partizane își făceau loc în relatările reporterilor, astfel că „adevărul” este la mijloc chiar și atunci când același ziar găzduia mai multe articole despre un singur eveniment.⁹¹²

Astfel, Cernăuți nu poate fi considerat un „pol al violenței”, deși întâlnirile sportive desfășurate acolo sau cele ce implicau vizita echipelor bucovinene în alte centre erau urmate de materiale de presă ce insistau asupra lipsei de educație sportivă a indisciplinatului public din capitala Bucovinei. Ziarele bucureștene considerau acte ce nu reprezentau probabil decât reacții de moment ca manifestări ale unor sentimente și opțiuni politice regionaliste sau șovine⁹¹³. În contrapartidă, presa din Cernăuți vorbea despre condiții materiale voit improprii pentru sport și de incapacitatea arbitrilor de a tempera sportivii și spectatorii bucureșteni, justificând eșecurile prin frica unor jucători terorizați⁹¹⁴. Un corespondent local anonim încerca timid, dar cu același

⁹¹² Cf. „Box. Cum a văzut un brăilean matchul Fulea-Dinu Mihail”, *Curentul*, 24 decembrie 1934, p. 10.

⁹¹³ „Vandalismele de la Cernăuți”, *Rampa*, 16 mai 1932, p. 2; N. Dobrogeanu, „Universitatea din Cluj la Cernăuți”, *Curentul*, 11 septembrie 1932, p. 6; Virgil Popescu, „După campionatul de la Cernăuți”, *Curentul*, 23 februarie 1935, p. 10.

⁹¹⁴ „Insuccesul echipelor cernăuțene în București”, *Glasul Bucovinei*, nr. 5002, tăietură de ziar păstrată la A.N.I.C., Fond Constantin M. (Bâzu) Cantacuzino, dosar 49, volum I, f. 267.

argument al identității regionale, să găsească scuze spectatorilor acuzați că au ajutat echipa de hochei din Târgu Mureș să își ia o revanșă nesportivă după înfrângerea pe gheață în fața bucureștenilor de la *Telefon-Club*⁹¹⁵: „regionalismul este însă adânc conservat în spiritul cernăuțenilor, astfel că incidentele mărunte petrecute pe terenul de sport nu mai impresionează. Dar s-au depășit cadrele obișnuite!!!”⁹¹⁶.

Ideea de a educa sportivii și spectatorii a rămas o preocupare constantă în perioada interbelică. Apelul la calm, la urmărirea unei întreceri sportive în liniștea cerută la un spectacol artistic, de pildă, pare să fi fost deja un comportament anacronic. De provocarea dezordinilor se puteau face oricând vinovați sportivi, oficiali, spectatori. Iată cum sunau sfaturile pentru adoptarea unui comportament civilizată: „echipelor, care reprezintă culorile școalelor din Capitală, le recomand cu toată insistența, pentru reușita singurului sport național, ținuta demnă și cuviincioasă, punctualitate, jocul să fie caracterizat prin tact și cavalermism, ordine și solidaritate, omogenitate în echipă nu egoism individual, calități ce trebuie să urmărească orice sport și cu atât mai mult sportul oina [...] arbitrul conducător [...] trebuie [...] a nu da ocazie de nemulțumire din partea echipelor și a publicului spectator [...] publicul [...] este rugat a privi pașnic, a nu vocifera, a aplauda atunci când crede de cuviință și

⁹¹⁵ „Scandal la campionatul național de hockey”, *Timpul*, 25 ianuarie 1938, p. 6; „*Telefon Club* brutalizat la Cernăuți s-a înapoiat în capitală fără să fi jucat finala cu *Dragoș Vodă*”, *Sportul capitalei*, 26 ianuarie 1938, p. 3; Al. Raicu, „Incidentele de la Cernăuți, realități condamnabile”, *Curentul*, 27 ianuarie 1938, p. 10.

⁹¹⁶ „Scandalul de la hockey”, *Timpul*, 26 ianuarie 1938, p. 8.

niciodată a manifesta ostil și zgomotos, ci inteligent, chiar dacă are convingerea că arbitrul a făcut o greșeală în apreciere”⁹¹⁷.

A cere măsură era un gest firesc, dar însemna, de fapt, a cere societății întregi capacitatea de a reacționa echilibrat și cu bun simț în orice împrejurare. Lectura ziarelor interbelice conduce către imaginea unei societăți în care violența (fizică sau de limbaj) nu era un fapt divers. Acuzat de a fi cauza multor rele sociale, sportul nu a scăpat nici de eticheta de manifestare ce purta în sine instigarea la violență.⁹¹⁸ Considerat vinovat de a fi incitat trei liceeni să comită o crimă prin publicarea în foileton în *Vremea* a romanului *Ambigen*, plasat în lumea caselor de toleranță, Octav Șuluțiu a completat varianta în volum cu un polemic *Paragraf pentru o eventuală istorie a gândirii românești* în care învinuia falsa pudoare și ipocrizia generală față de dezastrul moral al școlii. Dezinteresul societății era de fapt cauza faptei celor trei. Acuzând deschis structura societății românești, Șuluțiu (în al cărui jurnal descoperim însemnări despre competițiile sportive la care asista⁹¹⁹) încerca să atragă atenția că nu a face, ci a refuza cu încăpățănare, din obtuzitate, orice aspect al sportului, duce la fapte imorale prin lipsirea educației masculine de „o admirabilă terapeutică a inconștientului, prilej de subliminare tendințelor de luptă, dominare, sadism, brutalitate”⁹²⁰.

O strategie coerentă pentru stoparea violenței nu a fost concepută la nici un nivel. Sancțiunile dictate de organele federale la adresa cluburilor, jucătorilor sau arbitrilor considerați vinovați de incitarea publicului erau cel mai adesea

⁹¹⁷ P. Tănăsescu, „Sportul național *Oina*”, *Universul*, 7 mai 1931, p. 8.

⁹¹⁸ Eugen Titeanu, „Ziua Sporturilor”, *Sportul capitalei*, 26 iunie 1937, p. 1, pentru critica acestei atitudini.

⁹¹⁹ Șuluțiu, 1975, p. 93, „7 VII [1929], duminică. La Pia la azil. După masă la O.N.E.F.: Szilagy (Jiul Lupeni) bate recordul român la 1500 m plat”.

⁹²⁰ Șuluțiu, 1935, p. 236, 232.

simbolice, singura atitudine ce putea fi înregistrată contra curentului dominant în interiorul forului tutelar fiind demisia câte unui membru, ale cărui nemulțumiri și puncte de vedere erau expuse, voit sau nu, prin intermediul presei⁹²¹. Preocuparea pentru confortul spectatorilor (concret, vânzarea sticlelor de limonadă⁹²²) le punea acestora la dispoziție adevărate arme ce puteau fi folosite contra jucătorilor. Prezența poliției sau a jandarmilor, pentru care cluburile trebuiau să plătească o taxă⁹²³, nu garanta ordinea, surescitarea publicului contaminând în unele cazuri și forțele însărcinate cu menținerea liniștii⁹²⁴. La violență pare să se fi răspuns oficial cu apeluri la calm și neoficial tot cu violență: „match-ul *Ripensia-Slavia* a atras un public mai numeros ca în zilele precedente [...] de astă dată, nu s-a mai aruncat cu sticle pe teren. Să fi impresionat capul bandajat al lui Planicka, sau bătaia administrată în ajun, ticălosului ce-l rănise pe portarul Slaviei?”⁹²⁵.

Există și surse pentru investigarea unui comportament pe care îl putem considera „normal”. Încercând să surprindă cât mai bine atmosfera meciurilor importante, ziarul *Timpu* relata constant că lipsa unui control strict al locurilor la peluzele populare le permitea spectatorilor să vină dimineața

⁹²¹ „Textul demisiei d-lui Al. Fulga este plin de învățăminte”, *Curentul*, 23 aprilie 1936, p. 6.

⁹²² Anastase Iftimie, „Cine face începutul?”, *Sportul capitalei*, 2 martie 1938, p. 3; Idem, „Limonada în Cupa Europei Centrale”, *Sportul capitalei*, 17 iulie 1938, p. 1; „România amenințată cu eliminarea din Cupa Europei Centrale”, *Timpu*, 15 iulie 1938, p. 12.

⁹²³ D.J.A.N. Brașov, Fond Asociația Sportivă „Astra” 1930-1938, dosar 8/1932, f. 18, „Borderou de cheltuieli pe 1932” ale secției de fotbal; cf. „Măsuri speciale de pază”, *Timpu*, 3 iulie 1938, p. 12.

⁹²⁴ „După scandalul de la Cluj”, *Curentul*, 5 martie 1936, p. 10.

⁹²⁵ [Ovidiu B.], „*Slavia* a fost învinsă din nou la București”, *Curentul*, 17 aprilie 1936, p. 10.

devreme, cu mâncare la pachet, bateria la gheață, unii cu câte un patefon. Pe lângă proviziile de acasă, aceștia mai consumau la bufetul amenajat la stadion ceai, limonadă, bere și semințe. Sunt descrieri pitorești ale unor adevărate zile de sărbătoare, în care circulația automobilelor putea sau nu să fie perturbată, iar poliția să ancheteze sau nu incidente neplăcute.⁹²⁶ Atmosfera născută de jocul sportiv nu putea fi umbrită nici de cazurile rarelor accidente generate de consumul nervos al spectatorilor.⁹²⁷ Uneori victoriile produceau manifestări de simpatie care duceau la spontane manifestații de stradă.⁹²⁸ Creșterea atenției organizatorilor de competiții pentru confortul spectatorilor arată evoluția treptată a fotbalului către un spectacol ale cărui reguli se bazează, nescris, pe interacțiunea dintre joc și public. Înseamnă, totodată, transformarea reală a fotbalului din sport propriu-zis (distracție cu scop igienic) în „sport pentru spectatori”. Este sensul citatului din Ionel Teodoreanu de la care am pornit în scrierea acestui capitol.

Prezența femeilor în public, deși consemnată sporadic („vin și femei la stadion”⁹²⁹), pare să fi fost semnul normalizării spectacolului sportiv, în sensul evoluției de la o distracție specific masculină către o petrecere de familie. Identificarea proporției spectatoarelor este însă cu mult mai dificilă decât

⁹²⁶ „Matchul Iugoslavia-România în date și cifre”, *Timpul*, 10 mai 1938, p. 1; [B.B.], „Germania a învins România cu un scor exagerat: 4-1”, *Timpul*, 27 noiembrie 1938, p. 8; „Echipa României a intrat cu dreptul în noul sezon internațional”, *Timpul*, 9 mai 1939, p. 6; „Italia a învins România cu 1-0 (1-0)”, *Timpul*, 13 iunie 1939, p. 8.

⁹²⁷ „Basket-ball-ul face victime printre spectatori”, *Curentul*, 10 ianuarie 1939, p. 6; „Din cauza emoției și a căldurii un spectator a suferit o congestie”, *Timpul*, 20 iunie 1939, p. 5.

⁹²⁸ J[ack] B[erariu], „O mare victorie românească!”, *Rampa*, 1 iulie 1931, p. 2; „Cea mai frumoasă zi a fotbalului românesc: F. C. Rapid și Ripensia învingători în C.E.C.”, *Timpul*, 5 iulie 1938, p. 6, 8.

⁹²⁹ A. Nol, „Nimic nu mai cade!”, *Vremea-Sport*, 22 noiembrie 1931, p. 1.

cea a atitudinii adoptate. Leni Caler nu era singura actriță care frecventa stadioanele. Elvira Godeanu se declara sportivă și spectatoare din nevoia de a fi în pas cu cerințele de frumusețe fizică impuse actorilor de marile case de producție, totodată în ton cu moda conversației cu subiect sportiv a saloanelor mondene.⁹³⁰

Alături de interviurile cu vedetele momentului și mențiunile fugare în articolele din periodice, listele de subscripții publice pentru achiziționarea de material sportiv sau pentru sărbătorirea unor evenimente deosebite dezvăluie câte un nume feminin, niciodată motivațiile emoționale sau calculate ale gestului de a dona. Se observă, din contră, o anumită tendință spre anonim, poate din modestie, poate din teama de nu a încălca eticheta: „trebuie să recunoaștem că nu ne-a fost deloc ușor până când am putut afla numele d-sale, deoarece d-na Margareta Pittis, cerea să fie trecută: *O venusistă*”.⁹³¹

În ciuda subdezvoltării sportului feminin, doamnele și domnișoarele nu evitau să apară acolo unde se făcea sport. La hipodrom li se rezervase o duminică anume. De *Ziua Modei*, când cursele alternau cu prezentări ale celor mai renumite creații ale caselor bucureștene și străine⁹³², proporția femeilor în asistență părea majoritară⁹³³. Oricum, cursele de cai își păstrasera caracterul monden inițial, atât de normal încât era scos din ce în ce mai rar în evidență de relatările de la Băneasa sau Floreasca, unde atmosfera se menținea propice prezenței

⁹³⁰ „Ce credeți despre sport și spectacolul sportiv? Anchetă printre actorii, muzicienii și scriitorii noștri”, *Rampa*, 20 noiembrie 1932, p. 1; Ioan Masoff, „Elvira Godeanu în intimitate”, *Rampa*, 25 august 1932, p. 1, 3.

⁹³¹ „3890 de lei pentru plachetele jucătorilor echipei României”, *Curentul*, 11 noiembrie 1935, p. 10.

⁹³² „Ziua Eleganței”, *Timpul*, 26 mai 1940, p. 12.

⁹³³ „Saturnus a câștigat premiul modei”, *Timpul*, 1937, p. 6.

femeilor din orice strat social: „domnișoare de-a dreptul frumoase, cu rochii subțiri și zâmbet de vară, militari cu talia sus, cu galoane puține și speranțe mari, diplomați, obișnuiți ai curselor cari vorbesc despre o iapă ca despre un ministru, îi cunosc rudeniile, trecutul, greutatea și preferințele, doamne cu ochelari, plictisite, și norod incolor, de toată mâna – adunat pe alei, prin tribune și pe peluză a aplaudat vitezele isprăvi ale călăreților cari s-au luptat călări pe niște cai isteți și puternici ca niște balauri să câștige premiul și gloria lui⁹³⁴”.

Cum se manifestau spectatoarele este greu de aflat. Nu am găsit izvoare clare în acest sens, dar nici vreo referire la acte de violență generate de femei. Totuși, într-o cronică de meci, un ziarist timișorean descria manifestările entuziaste ale unei spectatoare, admiratoare a lui Silviu Bindea: „o fetiță durdulie agita palmele mici și țipa drăguț la toate drăciile acestui simpatic jucător⁹³⁵”.

Puține figuri de suporteri din perioada interbelică au intrat în legendă. Ioan Chirilă a fixat, probabil arbitrar, data nașterii pasiunii pentru Rapid a trompetistului Tudorică la 15 mai 1938, ziua unui faimos meci cu Venus⁹³⁶. Celebritatea lui „Titi Barosanu” (șeful emblematic al galeriei Unirii-Tricolor, „reprezentanta” cartierului Obor, ocazional arbitru la meciuri între echipe improvizate⁹³⁷) și Nicu Teodoru „Chibrit” (omologul său de la Venus, echipa al cărei fief erau cartierele Splai și Buzești), buni prieteni înainte și după meciuri⁹³⁸, nu se poate compara din păcate cu cea a idolilor lor. Resorturile

⁹³⁴ Badea Marinescu, „Concursul hipic, prilej încântător de sport și eleganță”, *Timpu*, 16 iunie 1938, p. 1.

⁹³⁵ „*Ripensia-România* [Cluj] 5-1”, *Sportul național*, 18 martie 1935, p. 1.

⁹³⁶ Chirilă, 2000, p. 112.

⁹³⁷ „A doua ediție Ziariștii sportivi-Cărăbuș”, *Rampa*, 22 iulie 1932, p. 2; Victor Costin Popescu, „De ce țin la Unirea...”, *Curentul*, 17 iulie 1939, p. 6.

⁹³⁸ Alexandrescu, 1971, p. 76-78.

pasiunii pentru fotbal și ale ascensiunii spre pozițiile de lideri ale unor grupuri unite de dragostea frenetică pentru o anumită echipă rămân încă un mister. Știm însă manifestările lui „Chibrit”: încurajări scandate tare și ironii la adresa jucătorilor.⁹³⁹

În afara stadionului: intelectualii dezbăt sportul.

Relația dintre sport și cultură a fost o temă de discuție recurentă pentru intelectualii din România dintre cele două războaie mondiale. Atitudinea elitei culturale a oscilat între respingere și acceptare nuanțată sau totală. Argumentele aduse în discuție trădează reflecții remarcabile asupra relației dintre trup și cuget. În chip ciudat, imaginea intelectualilor antisportivi a prevalat: în introducerea unei cărți de interviuri cu 24 de membri ai Academiei Române, Vasile Firoiu mărturisea „o revelație – mentalitatea acestora în favoarea sportului”⁹⁴⁰.

Presupusul război dintre sport și cultură poate fi la începutul secolului al XXI-lea o „provocare monotonă”⁹⁴¹, dar în contextul exploziei sportului după primul război mondial și al provocării ierarhiilor simpatizilor publicului larg, al apariției unor noi eroi și vedete, dezbaterea în termenii „bun” – „rău” era inevitabilă. Intelectualii deranjați de dezvoltarea sportului au apărut cu ardoare ideea pericolului reprezentat de acesta pentru cultură, pentru națiuni și pentru fiecare individ în parte. De partea cealaltă, s-a încercat să se demonstreze că disputa

⁹³⁹ „Interviu la Mercur”, *Sportul Capitalei*, 4 decembrie 1938, p. 1; Al. Ionescu, „Dela Chibrit citire”, *Curentul*, 14 iulie 1939, p. 6; „Nicu Theodoru mulțumește sportivilor”, *Curentul*, 13 septembrie 1940, p. 2.

⁹⁴⁰ Firoiu, 1970, p. 5.

⁹⁴¹ „Radu Cosașu, Ștefan Augustin Doinaș, Nicolae Manolescu: Și noi am jucat fotbal, convorbire realizată de Cristian Teodorescu”, *Secolul XX. Fotbal*, 4-7/1998 (397-400), p. 339.

sport/trup – *cultură/spirit*, deși bogată în idei și fără efect asupra maselor, era o falsă problemă: progresul exercițiului fizic nu însemna simpla căutare a îmbunătățirii performanțelor în dauna formării morale și intelectuale, ci generalizarea unor deprinderi pozitive însușite prin sport în viața de zi cu zi⁹⁴².

Una dintre primele și cele mai echilibrate viziuni lansate în discuția asupra relației dintre *sport* și *cultură* provine dintr-un articol apărut într-o revistă apărută sub direcția lui Gh. I. Dumitru la Chișinău. Discutând urcarea din ce în ce mai rapidă a sportivilor pe scara socială, datorată succesului comercial al întrecerilor, un alt autor anonim atrăgea atenția asupra menținerii nivelului intelectual scăzut al profesioniștilor pentru a parafraza obsedant citata *mens sana in corpore sano* a lui Juvenal: *primo mens sana, secundo corpore sano*.⁹⁴³ În 1927, prima încercare a *Rampei* de a lansa o anchetă printre sportivi pentru a demonta imaginea lor de înapoiști cultural a fost un eșec⁹⁴⁴, îndreptat după 7 ani, când fotbaliști, boxeri, proprietari de cai de curse și jochei și-au făcut cunoscute preferințele pentru teatru, cinematograful sau operetă⁹⁴⁵.

Anchetele pentru a determina popularitatea *sportului* printre intelectuali au avut, evident, succes. În numărul din 1 ianuarie 1932 al ziarului *Vremea-Sport* au fost publicate răspunsurile date de Eugen Lovinescu, Victor Ion Popa, George Mihail Zamfirescu, Pompiliu Constantinescu și Ionel Jianu la un

⁹⁴² Victor Hillard, „Atletism și intelectualism”, *Gazeta sporturilor*, 28 noiembrie 1924, p. 1.

⁹⁴³ „Dempsey, Mussolini și Paul Claudel”, *Sport. Revistă sportivă și literară*, 23 septembrie 1923, p. 4-5.

⁹⁴⁴ „Ce ceteți? Ce teatru preferați? Ce scriitori preferați?”, *Rampa*, 24 februarie 1927, p. 3.

⁹⁴⁵ „Sportivi vă duceți la teatru? Ce gen de spectacole și ce film preferați?”, *Rampa*, 25 decembrie 1934, p. 21.

chestionar compus din șapte întrebări destinate celor de formație umanistă. Cu excepția unei singure întrebări, referitoare la însemnătatea patriotică a educației fizice, toate celelalte vizau obținerea unui răspuns asupra legăturii sau rupturii dintre sport și intelectualitate, pe baza propriei experiențe de sportivi, spectatori și creatori de cultură a intervievaților. Interesantă era premisa de la care porneau inițiatorii anchetei: demersul ar fi fost de prisos în Franța, dar în România sportul era îndeobște etichetat de pătura cultă ca „încă un divertisment pentru idioți”. Singur Eugen Lovinescu s-a declarat dușman (personal) al sportului, pe care îl digera cu greu în jurnalele cinematografice și îl vedea ca neobligatoriu pentru oamenii de cultură, totuși util în educație. Un alt critic și istoric literar, Pompiliu Constantinescu, își nuanța opinia negativă: dezinteresat, nepracticant și fără să fi asistat la vreo competiție, el aprecia rolul educativ și tratarea literară a lui Henry de Montherlant, dar nu se arăta dispus să îl urmeze pe scriitorul francez. Constantinescu se temea de „supremația odioasă a mușchiului contra creierului când devine specialitate exclusivă”. Regizorul și scriitorul Victor Ion Popa, spectator de box, scrimă și tenis (la care admira „frumusețea bărbătească în mișcare, agilitatea, precizia”) considera că sportul, produs al timpurilor noi, îmbogățește viața și poate inspira creația artistică. G. M. Zamfirescu, fotbalist în liceu, aprecia că o oră zilnică de sport era necesară oricărui intelectual. Cel mai complet răspuns pozitiv a aparținut criticului de artă Ionel Jianu, tenisman, călăreț și canotor „adevărat (pe râuri repezi)”, autor al unui roman ce începea cu o partidă de tenis. Jianu era de părere că finalitatea sportului era sănătatea psihicului, nu a fizicului, el definind lupta continuă pentru record ca „manifestare dinamică a unui exces de viață, evadare în beția

vitezei și a absolutului⁹⁴⁶". Deși formulat în termeni răutăcioși, un ecou al anchetei din *Vremea* se putea citi în *Rampa*. Un cronicar sportiv (neidentificat după pseudonim) aprecia răspunsul lui Lovinescu ca pe cel mai reprezentativ și îl privea ca o mostră de gândire rigidă, în disonanță cu mersul societății.⁹⁴⁷

Constantin Kirițescu a inclus în ambele variante ale *Palestricii*, considerații asupra ostilității față de educația fizică (ediția princeps, 1943) și, semn al noilor vremuri, față de educație fizică și sport (ediția revăzută, 1964, în care acuza „obscurantismul și interesele regimului burghezo-moșieresc”⁹⁴⁸). Fără a da nume și referiri bibliografice concrete, Kirițescu a enumerat ca motive ale neacceptării culturii fizice de către intelectuali, categorie sedentară căreia exercițiul corporal îi era necesar pentru a contrabalansa folosire în exces a capacității de gândire⁹⁴⁹, orgoliul, „lenevia de cugetare”, confuzia dintre actul educațional și sport („exhibiții spectaculare” în ediția din anii 1960), dar și o presupusă rezistență pasivă față de inițiative superioare, inopozabile (aluzie la Carol al II-lea, al cărui nume nu era menționat), ce ar fi dat impresia unei voințe de a produce o răsturnare a valorilor în cultură⁹⁵⁰.

Kirițescu, adversar al ideii de sport, pe care îl considera un fenomen cultural pozitiv numai în absența ideii de confruntare pentru record⁹⁵¹ și un summum al educației fizice, și-a expus ideile și în cadrul unei conferințe asupra apartenenței sportului la fenomenul cultural ținută în

⁹⁴⁶ „Între intelectualitate și sport”, *Vremea Sport*, 1 ianuarie 1932, p. 9.

⁹⁴⁷ [Grit], „Ce crede d-l Lovinescu despre sport”, *Rampa*, 14 ianuarie 1932, p. 2.

⁹⁴⁸ Kirițescu, 1964, p. 534.

⁹⁴⁹ Kirițescu, 1933, p. 170.

⁹⁵⁰ Kirițescu, 1943, p. 446. Idem, 1964, p. 542-543.

⁹⁵¹ Kirițescu, 1933, p. 151.

primăvara anului 1932 la Ateneul Român, publicată anul următor în volum. Nicolae Albescu a fost de față și a scris o dare de seamă pentru pagina de educație fizică și turism a săptămânalului *Secolul*. Albescu împărtășea părerile lui Kirițescu: sportul avea contingente cu spiritul, deși în lumea modernă se dezvoltaseră curente „bolnăvicioase – exhibiționismul” (sportul ca spectacol plătit) și profesionismul (sportul ca meserie obișnuită), care nu puteau compromite „adevărata concepție” (sportul ca exercițiu individual și național). Conform lui Albescu, auditoriul a fost format din elevi și profesori.⁹⁵²

Cea mai interesantă opinie antisportivă a fost cea a criticului literar și esteticianului Tudor Vianu. Pentru Vianu, sportul nu era decât un „paliativ al libertății”, cult excesiv al pumnului și piciorului. Frustrarea intelectualului răzbate din trimiterea directă la transformarea sportului în mod de viață admis și propagat de stat, biserică, școală și știință, deși aceasta risca, întocmai ca teatrul și religia, să cadă în derizoriu. Sportul nu crea, ci subjugă oameni, credea Vianu. De valoare educativă nici nu putea fi vorba, pentru că lacunele formării spirituale ar fi fost mult prea mari, deci educația trebuia îndreptată spre umplerea acestora și nu orientată spre un model alogen periculos. Stilul ales de autor a fost înșelător, conducând alți cercetători la concluzii greșite.⁹⁵³ Tudor Vianu nu a elogiat sportul, deși prima parte a textului său constata în termeni aleși, inspirați poate de stilul argumentelor favorabile care circulau în epocă. El constata difuzarea generală în toate zonele societății, de la oamenii de rând la conducători de stat, sancționarea de către educatori, oameni ai Bisericii și savanți și

⁹⁵² N. Albescu, „Sport și cultură. Conferință ținută la Ateneul Român de d-l. C. Kirițescu”, *Secolul*, 3 aprilie 1932, p. 7.

⁹⁵³ Turcu, 2004, p. 6, nu citează decât elogiile aparente aduse de Vianu sportului.

ponderea în preferințele publicului, în defavoarea culturii, științei sau religiei. Prin funcția de compensare pe care o avea jocul sportiv (nu de întregire a omului ca în Grecia antică), individul trăia cu senzația eliberării de balastul muncii, tipic societăților industrializate și a dobândirii acelor valori mult elogiate, camaraderia, onoarea, obiectivitatea, cumpătarea și curățenia. Vianu schimba brusc registrul pentru a concluziona surprinzător: „cine se convertește la religia sportului devine un fanatic. Astfel, sportul care nu poate da un om întreg, dorește întregul om”⁹⁵⁴.

Textul a fost formulat în termeni duri și nu i se pot nega o anumită justețe și o notă de valabilitate actuală. Dovadă a refuzului inițial de a lua contact cu o lume inferioară, dar mai vizibilă și mai apreciată de mase, în 1956, într-o altă orânduire, Vianu s-a declarat plăcut surprins de întâlnirea, întâmplătoare, cu echipa reprezentativă a României pentru Jocurile Olimpice de la Melbourne și a reamintit, foarte discret, vechea sa opoziție față de sport.⁹⁵⁵

Textul lui Tudor Vianu a fost comentat de Nichifor Crainic într-un articol de primă pagină chiar în *Universul*, ziarul care făcuse din sprijinirea timpurie a mișcării sportive un titlu de glorie⁹⁵⁶. Argumentele lui Crainic nu erau originale: sportul era de sorginte americană, împrumutat dintr-o societate industrializată într-una care nu avea nevoie de recreare fizică deoarece nu pierduse contactul cu natura. Tinerii nu aveau ce învăța în școală, pe teren sau în drumeții și excursii. Sistemul universitar american, atât de elogiat, nu însemna decât o „caricatură de școală” cu prea mult sport. Autorul își încheia

⁹⁵⁴ Vianu, „Valoarea sportului”, *Gândirea*, 1931, p. 232.

⁹⁵⁵ Vianu, 1970, p. 85.

⁹⁵⁶ Cf. Neagu Boerescu, „Campania noastră de sprijinire a sportului românesc”, *Universul*, 21 ianuarie 1931, p. 6.

diatriba contestând nu doar acel deja stabilit rol în educație, ci și, oarecum just, pe acela de catalizator al păcii, întrucât întrecerile între națiuni nu produceau armonie, ci dezordine.⁹⁵⁷ Altundeva, Crainic arunca asupra sportului acuzația de pornografie, apologie a instinctelor primare și aberație pseudoștiințifică ce exalta nudismul, naturismul și obsesia sexuală, exagerat difuzate prin ziare, reviste, cărți, cinematograf și radio, un climat lipsit de morală de la care tineretul, mai ales cel universitar militant, se putea sustrage numai prin religie.⁹⁵⁸

Tot *Universul* a publicat replica semnată (poate cu pseudonimul?) A. Seceleanu. Atenționând asupra greșitei socotiri a sportului ca american și nu englezesc, semn al necunoașterii profunde a problematicii abordate de către Crainic, autorul încerca să folosească argumentul deja banalizat al nevoii de cultură fizică în educația integrală și termina prin a spune că articolul lui Crainic ar fi fost mai bun dacă s-ar fi limitat la condamnarea excesului comercial, vinovat de punerea în umbră a tuturor țărilor nobile.⁹⁵⁹

În 1933, Nicolae Iorga și Mihail Sebastian polemizau pe marginea victoriei României în *Balcaniada* de fotbal de la București. 25 de ani mai târziu, textul pozitiv al lui Sebastian a fost republicat în cotidianul *Sportul*, dar fără a fi comentat, în timp ce pesimismul lui Iorga a fost categorisit ca reacție a unui nemulțumit într-un cor entuziast.⁹⁶⁰ În timp ce pentru Nicolae

⁹⁵⁷ Nichifor Crainic, „Cultul barbariei: sportul”, *Universul*, 15 iunie 1931, p. 1-2.

⁹⁵⁸ Nichifor Crainic, f. a., p. 9-10.

⁹⁵⁹ A. Seceleanu, „Sportul, factor important în educația armonică. Răspuns d-lui N. Crainic”, *Universul*, 27 iunie 1931, p. 8.

⁹⁶⁰ „Nicolae Iorga, Mihail Sebastian și... Balcaniada de fotbal din 1933”, în *Sportul*, nr. 242 (5676), 15 iulie 1968, p. 2. Un ecou discret al polemicii din 1933 Rădulescu, 1971, p. 100.

Iorga, epoca sportului era o revanșă logică, dar trecătoare, asupra concepției medievale a suprimării instinctelor fizice și a dezvoltării trupului⁹⁶¹, o „imensă copilărie a unei lumi ușuratece”⁹⁶², Mihail Sebastian insista asupra învățămintelor lumii stadioanelor, unde domnea „ultima copilărie și mai ales ceea ce părea să lipsească lumii politice și academice: spirit de justiție sumară și infailibilă [...] virilitate simplă, fără ascunzișuri, trucuri”⁹⁶³.

Nicolae Iorga, pentru care viteza transformărilor societății a fost un prilej de critică izvorâtă din formația sa intelectuală, tipică secolului al XIX-lea, se situa de asemenea pe o poziție dură față de sport. Într-o lecție ținută la Vălenii de Munte, savantul relua vechea dezbateră asupra ritmului rapid sau lent al modernizării societății românești și o aplica la situația de după 1918. Deosebirea dintre cele două epoci, constata Iorga, era existența unei crize morale acute („e bolnav sufletul umanității”), dar energia vitală a celor marcați de anii de greutate fără precedent trebuia „încet și sigur” canalizată către direcții noi. „Divinizarea cărnii” se înscria în ceea ce Nicolae Iorga numea „aparențe de Europă nouă, lume contaminată de „noul păgânism”, al cărui zeu suprem era corpul „care este așa de sacru, fiind așa de frumos, lui trebuie să-i dai orice: pentru el faci și sacrificiul sufletului [...]”. Nicolae Iorga găsea în gimnastică (stilul suedez, care codifica mișcările umane naturale) singura cale posibilă de a se mai atinge idealul armoniei antice corp-spirit, înlocuită în Evul Mediu cu idealul incomplet al spiritului dominant. Totodată, el respingea lupta pentru record și performanțe ca deviere de la sensul de bază al termenului sport, devenit un chin inutil și vătămător trupului.

⁹⁶¹ Nicolae Iorga, „Cultură și sport”, *Neamul Românesc*, 12 iunie 1933, p. 1.

⁹⁶² Nicolae Iorga, „După «victorie»”, *Neamul Românesc*, 15 iunie 1933, p. 1.

⁹⁶³ Mihail Sebastian, „Între stadion și bibliotecă”, *Cuvântul*, 16 iunie 1933, p. 1.

Cauzele nocivității trebuiau căutate în ordonarea vieții publice și private de către stat în secolul al XIX-lea și apoi în pierderea controlului asupra cetățenilor ca efect al războiului dintre 1914-1918, rezultând revenirea la sălbăticie și barbarie ca metodă de a reinstaura supravegherea. Prezența sportivilor în viața publică era o aberație a epocii, prin notorietatea datorată capacității supra-dezvoltate de a face exerciții fizice și nu capacității spirituale sau vreunor fapte bune sau rele: „oamenii sportivi, atleții, sunt singurii inși, cari, fără să fi fost la guvern, fără să fi ținut vreun discurs și fără să fi omorât pe cineva, pot totuși să figureze în jurnale, și să devină astfel celebri, imprimându-se atenției opiniei publice”⁹⁶⁴.

Nu o dată, Iorga a dedicat editorialul său de pe prima pagină a *Neamului Românesc* rivalității dintre sport și cultură. De fapt, cu cât mai mult se vorbea în societate despre sport, competiții și sportivi, cu atât mai des par să fi văzut lumina tiparului aceste opinii ale sale. Treptat, acestea s-au nuanțat: respingerea spectacolului – uneori grotesc prin asocierea cu evenimente violente, condiționa noțiunea de sport, în mod real și total subordonat intelectului, sănătății și statului național. Spectacolului și violenței li se opuneau, ca exemple pozitive, Mișcarea Sokol și victoriile ofițerilor români în concursuri hipice internaționale. Am vorbit despre o anume frustrare a intelectualilor, învinși în cursa pentru popularitate de sportivi. Nu era cazul lui Nicolae Iorga. Autoritatea sa morală, științifică și culturală domina în viața publică. Din textele sale despre sport și cultură⁹⁶⁵ reiese dezamăgirea provocată de lipsa unor

⁹⁶⁴Iorga, , f. a., p. 9, 55, 126, 134-143.

⁹⁶⁵Nicolae Iorga, „O celebritate națională: Moți Spakow”, *Neamul Românesc*, 31 iulie 1938, p. 1; „Nu ne supărăm”, *Neamul Românesc*, 11 august 1938, p. 1; „Omul își reia locul”, *Neamul Românesc*, 25 mai 1938, p. 1; Americanii și cultura”, *Neamul Românesc*, 26 mai 1938, p. 1; „Ziua sporturilor”, *Neamul*

inițiative coerente ale oamenilor preocupați de spirit pentru a contracara avântul trupesc ce cuprinsese tineretul și, încetul cu încetul, întreaga societate: „cetești, auzi, vezi și te întrebi: pentru ce? Căci într-o vreme ca aceasta nu e iertat să se cheltuiască fără un adevărat folos nimic din tesaurul care este energia umană⁹⁶⁶”.

De concluzia lui Iorga se folosea Nicolae Negreanu pentru a sugera o intervenție mai energică a statului, care trebuia să fie beneficiarul real al culturii fizice pentru educația și sănătatea maselor.⁹⁶⁷ Tot în paginile Neamului Românesc a fost propusă interzicerea accesului elevilor pe stadioane, ca soluție a mult invocatei crize a lecturii. Era numai o reacție emoțională, care purta în ea germenii eșecului: că elevii vor își căuta refugiul în citit era o propunere fără șanse de izbândă, înșiși autorii observând că prețurile mari ale biletelor de intrare pe stadioane nu îi îndrumau pe elevi spre cărțile mai ieftine.⁹⁶⁸ Atunci când s-au și luat asemenea măsuri administrative, forurile sportive au reacționat imediat, insistând pentru abrogarea acestora cu argumentul naționalist al unui sport românesc scos de sub dominația minoritarilor.⁹⁶⁹

Românesc, 11 iunie 1939, p. 1; „Călăreți români”, *Sportul capitalei*, 23 iulie 1937, p. 1.

⁹⁶⁶ Nicolae Iorga, „În zodia sportului”, *Timput*, 4 octombrie 1937, p. 1.

⁹⁶⁷ Scarlat Preajbă [Nicolae Negreanu], „Cumpăna dintre practica sportivă și cultura spiritului”, în *Neamul Românesc*, an XXXII, nr. 226, 16 octombrie 1937, p. 1. (Straje, s. v., pentru identificarea autorului).

⁹⁶⁸ N. Mihăescu, „Sport și carte”, *Neamul Românesc*, 7 august 1938, p. 1; Silviu Cernea, „Cartea și sportul”, *Neamul Românesc*, 27 august 1939, p. 1.

⁹⁶⁹ „Toți elevii nu mai au voie să joace în echipele de fotbal”, *Timput*, 13 martie 1938, p. 12; „Elevii nu au voie nici să asiste la matchurile de football”, *Timput*, 14 martie 1938, p. 20; „Elevii oprîți să mai practice foot-ballul”, *Curentul*, 14 martie 1938, p. 6; „Pe cine să credem? U.F.S.R. dezmente circulara Ministerului Educației Naționale”, *Timput*, 19 martie 1938, p. 12.

Inedită a fost dezbaterea publică organizată în vara anului 1933 asupra naturii boxului. După câteva demonstrații pugilistice, Arhimandritul Scriban, adesea blamat ca unul dintre cei mai notorii acuzatori ai sportului⁹⁷⁰, a adus obiecții îmbrăcate în haină creștină – vărsarea de sânge și suferința trupului erau contrare învățăturilor religioase. Profesorul de educație fizică I. Bucovineanu și doctorul I. Neumann au continuat afirmând că boxul barbar și violent era numai un indiciu al mentalității născute în tranșeele primului război mondial. Apărarea, ale cărei argumente nu au fost la fel de interesante pentru a fi consemnate în darea de seamă, a revenit avocatului Robert Weinberg-Verea și ministrului D. R. Ioanițescu, un obișnuit al galelor de box.⁹⁷¹ Spectacolul pugilistic a declanșat, prin violența imanentă, pasiuni mai puternice decât cel fotbalistic. Medicul și profesorul universitar C. Bacaloglu îl desconsidera și disprețuia, condamnând astfel, de fapt, reșezarea societății postbelice pe alte valori: „adevărată barbarie, la care participă cu o inconștiență culpabilă mii de spectatori care vibrează la o lovitură bine aplicată, ca Spaniolii în fața luptelor cu taurii”⁹⁷².

O sinteză a opiniilor potrivnice sportului a realizat St. Constantin Sterian, într-un text din 1932. Citând contribuțiile lui Constantin Kirițescu, Tudor Vianu și Nichifor Crainic, autorul cerea, nu pentru prima oară după propriile-i afirmații, revenirea la *gimnastică* în sensul educativ patriotic specific

⁹⁷⁰ Jack Berariu, „Don Quijote”, *Rampa*, 7 septembrie 1931, p. 2. Berariu se baza în comparația dintre Arhimandritul Scriban și „cavalerul tristei figuri” pe un text nenumit al lui Nicolae Iorga, arătând că dacă până și marele istoric recunoștea calitățile sportului, atunci orice contestare este de prisos. Cu altă ocazie, același ziarist critica proasta organizare a unor competiții, încheiată cu decesul unui participant afirmând că totuși nu *arhimandritul Scriban semnează*; Jack Berariu, „Sportul care ucide!”, *Rampa*, 22 octombrie 1931, p. 2.

⁹⁷¹ „Boxul este sport sau brutalitate?”, *Curentul*, 31 iulie 1933, p. 6.

⁹⁷² C. Bacaloglu, 1931, p. 78.

secolului al XIX-lea. Articolul era o încercare de a atrage atenția asupra educației fizice greșite prin comercializarea sentimentului pentru „delirul senzațional al publicului sportiv”⁹⁷³.

Pentru intelectuali români din *generația tânără*, termenul sportiv echivala cu ceea ce astăzi am numi *look*⁹⁷⁴. A fi frumos, sănătos și elegant și a integra aceste valori în comportamentul de zi cu zi însemna a prelua ceea ce teoreticienii doreau să se înțeleagă că reprezintă cultura fizică. Cazul lui Petru Comarnescu (1905-1970), care poate fi documentat pe baza jurnalului său intim și al altor scrieri, este ilustrativ. Există la Comarnescu un model al zilei ideale, similar celui propus de pedagogi: exerciții matinale fără exces și un duș (elementele de bază ale igienei corporale și ai unei sexualități sănătoase), apoi scris sau citit: „1 ianuarie 1932. Am început o zi model. Sculat dimineață. Gândit puțin. Scris pg. 2 și 3 din acest jurnal. [...] Făcut gimnastică și duș rece de tot. [...] Sărbătoare. Gimnastică, baie, duș rece. O oră cetit din Proust”⁹⁷⁵.

Ca și la Mihail Sebastian, atributul sportiv ilustra la Petru Comarnescu eleganța corpului și comportamentul onorabil, desemna forța fizică și cinstea deopotrivă, dar și acceptarea situațiilor grele cu un sentiment de fairplay, ca de exemplu atitudinea demnă a unui minoritar bruscat de un jandarm român⁹⁷⁶. În jurnalul său, destul de inconsecvent ținut, Comarnescu scria constant despre îngrijirea propriului corp,

⁹⁷³ St. Const. Sterian, „Educația fizică greșită”, *Secolul. Publicațiune săptămânală politică și de cultură generală*, 31 octombrie 1932, p. 2.

⁹⁷⁴ Cf. Ion Dimitrescu, „Sport”, *Curentul*, 11 iulie 1928, p. 1, o critică savant construită la decizia cabinetului Vintilă Brătianu de a nu sprijini financiar participarea României la Jocurile Olimpice de la Amsterdam din 1928.

⁹⁷⁵ Comarnescu, 1994, p. 15, 28.

⁹⁷⁶ Ibidem, p. 84.

obicei deprins probabil în America, unde autorul își completase studiile. Portretele omului american descrise de *un tânăr de azi* includ studentul și „sportsmanul”, personaje aproape identice. Fete și băieți deprindeau prin participarea directă și indirectă în evenimente sportive încredere, simț al responsabilității față de comunitate, veselie și virtute.

În ciuda entuziasmului contagios al colegilor americani, părerile lui Comarnescu despre sport erau aparent destul de contradictorii. Recenzia la *Olimpicele* lui Henri de Montherlant (scriitor de a cărui conferință despre sport, audiată împreună cu Ionel Jianu, se declara încântat⁹⁷⁷) trebuie coroborată cu jurnalul intim, unde mărturisea un oarecare dezinteres pentru practicarea exclusivă a *sportului* în dauna gimnasticii intelectuale, pentru a se declara apoi extaziat de cunoștința cu un tânăr englez, *sportsman în aparență*, întâlnire ce îl provoca la analiza propriilor puteri fizice și talente sportive, limitate de o boală de ficat: „înot prost și nesigur [...] vâslesc fără suficiență ritmică, deși am rezistență gimnastică, fără grație [...] boxul [...] un an după terminarea liceului [...] prea brutal și îmi zgâlțâia creierii, dăunându-mi”⁹⁷⁸. Comarnescu își descria propriul corp luând ca etalon arta antică și mai ales accepțiunea acesteia în modernitate: „față de greci corpul meu e brutal, solid, totuși are părți sensuale și momente frumoase”⁹⁷⁹.

În ianuarie 1932, Petru Comarnescu a asistat la conferința lui despre *sport*, remarcând doar expunerea directă, nu și amploarea ideilor.⁹⁸⁰ Textul lui Cantacuzino, intitulat *Filozofia sportului*, apreciativ la adresa realizărilor Germaniei și Italiei, a fost tipărit abia în numărul special de Crăciun al anului 1933 în *Vremea*. Ion Cantacuzino considera că o filosofie a

⁹⁷⁷ Comarnescu, 1985, p. 466-467; Idem, 1994, p. 174.

⁹⁷⁸ Comarnescu, 1994, p. 65, 105.

⁹⁷⁹ Ibidem, p. 15.

⁹⁸⁰ Ibidem, p. 22.

sportului era posibilă deoarece acesta era integrat unei *Weltanschauung* contemporană. Argumentele inițiale erau de ordin cifric, completate cu unele considerații de critică literară: Cantacuzino pretindea că locul sportului în literatură era imediat după dragoste și problemele politico-sociale, așadar mai însemnat decât cel al personalității, esteticii sau metafizicii. Conferențiarul reitiera tema comună în epocă a întoarcerii la Antichitate și nu la Evul Mediu. O concluzie relativ interesantă se desprinde din încercarea lui Cantacuzino de a teoretiza sportul și de a-l discuta ca fapt social și nu ca aspect al vieții fizice: întâietatea stadionului asupra teatrului și cărții era explicată psihologic prin „nevoia de senzații tari”, prin mult discutata integrare a morții în viziunea despre viață a copiilor lumii de după marele război.⁹⁸¹

Sunt cuvinte pe ale căror înțelesuri se pot construi lumi. Dacă Mircea Eliade și-a amintit corect și grupul *Criterion* s-a format după un meci de volei între prieteni⁹⁸², faptul în sine poate fi extrapolat și informația manipulată către un construct artificial asupra importanței sportului pentru viața cotidiană în societatea românească interbelică. Nu poate fi vorba despre așa ceva, dar nici despre un mărunț aspect anecdotic. De unde pasiunea pentru joc? De ce volei? Este cu adevărat o surpriză că un grup elitist de genul *Criterion* s-a născut dintr-un joc într-o societate de prieteni, obișnuiți să petreacă sfârșitul de săptămână sau vacanța în munți împreună⁹⁸³? Răspunsul stă în coroborarea biografiilor și scrierilor câtorva dintre jucători, deși nu toți au lăsat texte din care să se poată deduce originea și amploarea obiceiurilor sportive. Amintirile lui Mircea Eliade furnizează un posibil răspuns. Eliade se descria ca un copil care

⁹⁸¹ Ion I. Cantacuzino, „Filozofia sportului”, *Vremea*, Crăciun 1933, p. 27-28.

⁹⁸² Eliade, 1997, p. 230.

⁹⁸³ Ibidem, p. 233, 302. Cf. Comarnescu, 1994, p. 50.

citea prea mult pentru înțelegerea părinților săi, speriați că și-ar putea strica ochii, mulțumiți să îl știe la oină sau la derdeluș (o degerătură de la prea mult săniuș l-a îndepărtat pe Eliade de sporturile de iarnă) cu alți băieți, chiar dacă nu era cel mai cuminte dintre ei.⁹⁸⁴ Deși în *Romanul adolescentului miop*, *Cercetășia* are imaginea unei instituții bună doar pentru a intermedia bilete reduse pe C.F.R., mult prea falsă în declarațiile ei de intenții frumoase⁹⁸⁵, memoriile aceluiași Eliade descriu o cu totul altă instituție, în cadrele căreia s-a integrat exact la momentul potrivit pentru a-și schimba comportamentul tipic unui băiat crescut pe maidan. *Cercetășia* i-a „organizat” ultimele vacanțe de liceu departe de familia instalată la Techirghiol și i-a insuflat ideea aventuroasă a navigării pe Marea Neagră cu vasul „Hai-hui”, construit împreună cu câțiva colegi⁹⁸⁶, moment intrat în antologiile de literatură sportivă⁹⁸⁷. Ca cercetaș, Eliade (ca și Mircea Vulcănescu și Nichifor Crainic în timpul refugiului în Moldova din 1916⁹⁸⁸) a urmat cu siguranță programul alcătuit de Gheorghe D. Mugur, după care taberele organizate în vacanțele școlare aveau ca scop primordial sănătatea și solidaritatea socială pregătită prin discuții, exerciții comune și jocuri de către toți componenții grupului de camarazi.⁹⁸⁹ În altă ordine de idei, echipa liceului la care a învățat viitorul istoric al religiilor, „Spiru Haret”, a jucat în 1922 finala primei competiții rezervate noilor sporturi aduse din America, baschetul și voleiul⁹⁹⁰, iar Mircea Vulcănescu era unul dintre cei mai

⁹⁸⁴ Ibidem, p. 39-41.

⁹⁸⁵ Eliade, 2003, p. 58.

⁹⁸⁶ Eliade, 1997, p. 77-78, 91-96.

⁹⁸⁷ Bonifaciu (ed.), 1990, p. 42-46.

⁹⁸⁸ Vulcănescu, 2004, p. 19. Cf. Crainic, 1919, p. 99-101.

⁹⁸⁹ Gh. D. Mugur, în *Programul de lucru al cercetașilor*, 1919, p. 11-17.

⁹⁹⁰ Ghibu, Todan, 1970, p. 182.

importanți responsabili ai secției române Y.M.C.A., promotoare a celor două discipline.

În fondul „Camil Petrescu” de la Arhivele Naționale din București se păstrează o scrisoare adresată scriitorului de Alexandru Eladescu, președintele *Venus București*, ca unui *vechi prieten al grupării*, sprijinitor al *elementelor românești sportive și preocupat de bunul renume sportiv al României în străinătate*.⁹⁹¹ Obişnuit al arenelor și publicațiilor de specialitate, Camil Petrescu nu ezita să încerce și apropieri „culturale” de sportivi, punându-le la dispoziție locuri la reprezentațiile Teatrului Național, la a cărui direcție s-a aflat pentru o vreme.⁹⁹² În însemnările sale zilnice, scriitorul mărturisea: „mă pasionează boxul. Am plătit bani cu care aş fi cumpărat o carte interesantă, ca să văd boxul”⁹⁹³.

Sportul ca temă literară. Ecou, mai slab sau mai puternic, al ritmului vieții cotidiene a perioadei 1920-1940, analiza tratării sportului ca temă a literaturii beletristice contribuie la cunoașterea reacțiilor mediilor culte la transformările de structură ale societății românești. Ionel Teodoreanu a creat sintagma „literatură sportivă”, temă a unui volum apărut în *Biblioteca pentru toți* în 1936⁹⁹⁴. Anunțată

⁹⁹¹ A.N.I.C., Fond Camil Petrescu (1927-1956), dosar 45/1955, f. 1. Vezi și scrisoarea de la Marina Știrbey, în care aceasta se arăta plăcut surprinsă de a găsi în C. Petrescu *un admirator al sportului*; A.N.I.C., Fond Camil Petrescu, dosar 41, f. d.; cartea poștală primită de la Eva Löb, datată 9 octombrie 1955, cu textul *sper că vă veți distra bine la meciul de fott-ball*; A.N.I.C., Fond Camil Petrescu, dosar 45/1955, f. 2.

⁹⁹² „Echipa națională invitată de d. Camil Petrescu”, *Timpu*, 20 octombrie 1939, p. 12; „Seleționabilii din provincie au avut o bogată activitate atletică și... teatrală”, *Curentul*, 21 octombrie 1939, p. 4.

⁹⁹³ Petrescu, 1975, p. 54.

⁹⁹⁴ Teodoreanu, f. a. Textele reunite sunt portrete dedicate boxerului Moți Spakow, patinatoarei și actriței Sonja Henje, campionului de oină C. Vărtosu,

Într-un interviu acordat lui Ioan Masoff pentru *Rampa* în 1932, cartea intenționa să dezvăluie cititorilor „semnificația suflătoare și profund omenească a sporturilor”⁹⁹⁵. Ionel Teodoreanu nu credea însă în puterea sportului de a furniza singur material suficient pentru un roman⁹⁹⁶, cu toate că unii admiratori ai săi îl considerau singurul scriitor capabil să îl transpună cu adevărat în literatură de calitate⁹⁹⁷.

Paragraful de mai jos nu are pretenția de a fi o cercetare exhaustivă a tematicii sportive în literatura română și universală și nici o colecție de expresii frumoase sau relatări dramatice. Am căutat să identific atitudini și mai ales imagini ale sportului și sportivului, așa cum apar din câteva texte ale unor scriitori, fie ei „majori” sau „minori”. Antologatorii de literatură sportivă au stabilit o serie de „monștri sacri”⁹⁹⁸ ai genului, dar unii autori români nu figurează în cele câteva volume de excerpte deja apărute. Este și cazul lui Tudor Teodorescu-Braniște, ale cărui scurte referiri la sport aveau rolul de a creiona personajul unui tânăr, venit dintr-o lume modernă, egalitaristă, urbană, într-una cu o ordine rurală, patriarhală, boierească.⁹⁹⁹

Textele puse în discuție sunt relevante nu prin valoarea artistică, evident inegală, ci prin posibilitatea de a dezvălui, cel puțin parțial, atitudinea scriitorilor față de corp, de timpul liber și nu în ultimul rând față de reacțiile opiniei publice la explozia culturii fizice. Barbu Nemțeanu (Benjamin Deutsch,

maiorului Chirculescu (echitație), o evocare nostalgică maidanului și un comentariu asupra jocului cu yo-yo.

⁹⁹⁵ Ioan Masoff, „I. Teodoreanu în intimitate”, *Rampa*, 13 iunie 1932, p. 3.

⁹⁹⁶ F.O. Fosian [Ioan Masoff], „În vizită la Iași la Ionel Teodoreanu”, *Rampa*, 28 octombrie 1935, p. 4.

⁹⁹⁷ „Directivile noastre”, *Liceul*, martie-aprilie 1937, p. 6.

⁹⁹⁸ Victor Bănciulescu, „Cuvânt înainte”, în Bonifaciu (ed.), 1990, p. 7.

⁹⁹⁹ Teodorescu-Braniște, 1998, p. 90, 163, 166.

1887-1919), de exemplu, publicase cu câteva luni înainte de a muri un sonet inspirat de goana automobilului.¹⁰⁰⁰ Intitulat chiar *Sport*, acesta are, ca și *În automobil*¹⁰⁰¹, meritul de a puncta pasiunea poetului, ziaristului și traducătorului a cărei dispariție prematură fusese comemorată printr-un turneu de fotbal¹⁰⁰².

Cercurilor culte românești nu le-au fost indiferente încercările literare cu tematică sportivă ale unor autori străini. Publicarea romanului cu acțiune plasată în lumea boxului *Battling Malone*, scris în 1911 de Louis Hémon (1880-1913), considerat precursor al „romanului sportiv” de către Henry de Montherlant, a fost anunțată de *Rampa*.¹⁰⁰³ Ediția din 1938 a *Olimpicelor* lui Henry de Montherlant (1895-1972), publicate în 1924, anul Olimpiadei de la Paris, a fost recenzată pentru *Revista Fundațiilor Regale* de Petru Comarnescu, care considera că arta scriitorului consta în a transforma în frumusețe poetică, pe baza experienței nemijlocite, barbaria antrenamentului fizic pentru record și simplă sănătate corporală. Deși elogia produsul literar, Petru Comarnescu se îndoia la rândul său de capacitatea *sportului* de a transforma, fără o viață spirituală bogată, ființa umană: „în lumea noastră, lipsită de simț estetic,

¹⁰⁰⁰ B. Nemțeanu, „Sport”, *Zorile*, Craiova, 15 aprilie 1919, p. 9. Aceeași revistă îi sintetiza în necrologul publicat drama interioară: *scriitorii români îl recunosc fără certificat de naționalitate, burghezia evree îl plânge și revendică*; „Nemțeanu”, *Zorile*, 15 iulie 1919, p. 3-4. *Sport* lipsește din antologia de M. Dragomirescu, *Nemțeanu*, București: Editura Literară a Casei Școalelor, 1926.

¹⁰⁰¹ Nemțeanu, 1973, p. 62.

¹⁰⁰² Cupa, câștigată în 1922 de *Venus* București, a fost expusă după zece ani alături alte trofee ale clubului în vitrina librăriei bucureștene Alcalay; „Vitrina Venusului”, *Curentul*, 22 noiembrie 1932, p. 2.

¹⁰⁰³ „Romanul sportiv. Un roman inedit al lui Louis Hémon”, *Rampa*, 21 februarie 1926, p. 1.

tot ce poate da sportul este o anumită corectitudine socială, însănațoșire fizică și o anumită grație animală”¹⁰⁰⁴.

Apărută în 1933, *Cartea nunții*, de George Călinescu¹⁰⁰⁵, este o prezență obligatorie a antologiilor genului literaturii sportive, unde romanul este folosit ca sursă pentru a explica popularitatea boxului¹⁰⁰⁶. Antologatorii nu au încercat să analizeze relația dintre personajele romanului și sportul și nici simpla punere a galei de box în contextul cărții. Menționând capitolul intitulat „O partidă de natație”, Virgil Ludu s-a declarat surprins de precizia strict tehnică cu care criticul literar George Călinescu, „om de studiu profund și asceză creatoare”, a descris mișcările personajelor sale, semn sigur al pasiunii pentru mare și înot a autorului.¹⁰⁰⁷ În lectura propusă de Mihail Ilovici la scurtă vreme după apariție, Călinescu nu reușise decât un roman descriptiv, banalizat inclusiv prin descrierea reacțiilor personajelor care asistă la gala de box, posibilă trimitere către prezența tot mai normală a sportului în viața de zi cu zi. Într-o cronică sumară pentru *Brașovul literar și artistic*, Aurel Marin nu aducea aceleași obiecții descriptivismului, ci considera că reușita importantă a criticului scriitor era prezentarea generației trecute și nu a

¹⁰⁰⁴ Comarnescu, 1985, p. 464-467. Text publicat inițial în *Revista Fundațiilor Regale*, iulie 1938. Cu un an înainte se publica în traducere în foileton *Toreros* al aceluiași autor francez, iar reclama se făcea cu articolul „Un mare romancier francez practicant activ al football-ului”, *Timpul*, 14 august 1937, p. 8.

¹⁰⁰⁵ *Cartea nunții* a fost inclusă în 1934, după o serie de infracțiuni comise de elevi provenind din familii bune, înscriși la licee de renume, pe lista cărților interzise în bibliotecile școlare de Ministerul Instrucțiunii Publice; Cezar Petrescu, „Cărți puse la index”, *Curentul*, 16 iunie 1934, p. 1-2.

¹⁰⁰⁶ Bonifaciu (ed.), 1990, p. 28-38; Derevencu (ed.), 1973, p. 6; volumul reunește texte despre box de George Călinescu, Ernest Hemingway, Ring Lardner, Jack London și Iuri Naghibin.

¹⁰⁰⁷ Ludu, 1974, p. 76-78.

celelalte prezente, complet ratată.¹⁰⁰⁸ Deși scrisese cronici de box, preluate apoi în *Cartea nunții*, și considera că sportul „poate fi substanță de roman”¹⁰⁰⁹, Călinescu nu a inclus nici un cuvânt despre scenele sportive în propria *Istorie a literaturii române*, preferând să afirme că nu a vrut să scrie o carte autobiografică și să dea credit concluziei unui alt critic, Pompiliu Constantinescu, dezinteresat de sport, pentru care *Cartea nunții* era romanul unui conflict deschis între generații, între bătrâne lipsite de orizont și tinerii care percepeau altfel contemporaneitatea¹⁰¹⁰. Există o întreagă construcție care pune în antiteză oameni amorțiți în idei și evenimente ale sfârșitului de secol al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea cu tineri pentru care chiar și ceremonia căsătoriei poate fi *sportivă*, adică simplă și plină de viață, fără formalismul presupus de epoca părinților, bunicilor sau mătușilor¹⁰¹¹.

Pentru Jim Marinescu și pentru vechile colege Medy, Dora, Lola (ultimele două studente la *Educația fizică*), dușul, gimnastica, dansul, ieșirile în natură pentru înot și hârjoneală sănătoasă, camaraderească, fără conotații sexuale, făceau parte de la sine din stilul de viață.¹⁰¹² Personajul atipic era liceanul Bobby, cititor al *Gazetei sporturilor* și al suplimentului sportiv al *Vremii*, al cărui scop în viață era profesionismul ce atrăgea de la sine popularitatea și căsătoria cu o vedetă de cinema, deocamdată elev mediocru, pentru care școala era o

¹⁰⁰⁸ Ilovici, 1934, p. 64 (pentru o critică dură la adresa lui Ilovici, vezi Cezar Petrescu, „Un mic șnapan literar”, *Curentul*, 2 septembrie 1934, p. 1); Marin, 1933, p. 150.

¹⁰⁰⁹ Bănciulescu, Corneșan, 1976, p. 103.

¹⁰¹⁰ Călinescu, 1941, p. 840.

¹⁰¹¹ Călinescu, 2003, p. 124.

¹⁰¹² *Ibidem*, p. 41, 47, 50.

chinuitoare perioadă de întrerupere de la activitățile sportive.¹⁰¹³

Capitolul despre gala de box, o digresiune în structura propriu-zisă a romanului, era mai mult decât o odă adusă „nobilei arte”. Călinescu se dovedește a fi fost un cronicar excelent al manifestărilor sportivilor și publicului bucureștean interbelic. El a surprins tracul combatanților, violența luptei și surescitarea spectatorilor (indivizi dubioși de la periferii, liceeni, câțiva domni bine îmbrăcați însoțiți de doamne) care transferau asupra boxerului împlinirea propriile vise și fantasmă. Publicul era o masă ce evoca lui Călinescu „plebea romană rău mirositoare din circuri, urmărind cu aviditate luptele de gladiatori”¹⁰¹⁴. Nu există însă o sentință definitivă în favoarea sportului sau a boxului în *Cartea nunții*. Atitudinile personajelor oscilează între febrilitatea lui Bobby și dezamăgirea surorii sale, Vera, mai încântată de posibilitatea de a cunoaște viața de noapte a unui mare oraș, interzisă unei fete de familie onorabilă, decât de spectacolul sportiv la care asistase: „Bobby ieși din circ, istovit ca după o ședință de extaz religios. [...] Pe Vera spectacolul în sine o lăsă indiferentă și chiar îi era odios”¹⁰¹⁵.

Deși romanul-sportiv prin excelență este identificat în literatura română nu cu *Cartea nunții*, ci cu *Accidentul* lui Mihail Sebastian, din punct de vedere cronologic întâietatea i-a aparținut Aidei Vrioni (1880-1954), ziaristă și scriitoare astăzi aproape uitată. Absolventă de artă dramatică și canto la Conservatorul din București, prima femeie care a lucrat cu program fix, salariu lunar și birou în redacția de la *Adevărul* și *Dimineața*, membră a sindicatului ziariștilor și conducătoare a

¹⁰¹³ Ibidem, p. 55.

¹⁰¹⁴ Ibidem, p. 156.

¹⁰¹⁵ Ibidem, p. 163.

*Revistei Scriitoarelor și Scriitorilor Români*¹⁰¹⁶, Aida Vrioni a scris un ignorat „roman de moravuri bucureștene”, *Fata-Sport*, publicat inițial în *Rampa*. Plasat, după tiparul foiletoanelor, în lumea bună din București și în prelungirile sale la modă, iarna Sinaia și vara coasta Mării Negre, romanul își baza intriga pe antiteza dintre două tipuri feminine: mondena (Lorica) și *fata sport* (Gaby). Principala diferențiere între cele două prietene era de ordin fizic, spiritualitatea lor fiind săracă, a primei deoarece era un produs tipic al lumii moral coruptă a tinerilor de familie bună, a celei de-a doua deoarece sportul transforma sufletul într-un *organ infim din lipsă de întrebuințare*¹⁰¹⁷. Corpul femeii mondene degaja senzualitate¹⁰¹⁸, pe când viața sportivă (tenis, dans, canotaj, săniuțe, schi și patinaj) urătea¹⁰¹⁹. Descrierea fizică a celor două personaje se înscrie într-o concepție considerată retrogradă chiar în epoca interbelică, și anume cea a sportului rezervat bărbaților¹⁰²⁰.

Vădit, Aida Vrioni făcea parte din acea tabără de mijloc, care nu nega binefacerile culturii fizice, dar considera excesul drept cauza unei vieți interioare sărace. Sufletul *fetei sport* era obosit din cauza muncii excesive a corpului, al cărei efect pozitiv era însă dezvoltarea corectitudinii¹⁰²¹ și respingerea viciului, cheia fericirii sufletești pentru femeia mondenă, deși putea aduce dezonoarea și chiar moartea. Și totuși personajul preferat al Aidei Vrioni a fost *fata-sport*, pentru care terenul de

¹⁰¹⁶ A.N.I.C., Fond Aida Vrioni (1890-1953), dosar 1, f. 1-3.

¹⁰¹⁷ Aida Vrioni, „Fata-sport”, *Rampa*, 15 iunie 1925, p. 3. În total au fost publicate 52 de episoade, din 15 iunie până în 13 august 1925. Romanul a fost publicat în volum la Editura Rampa în același an. Manuscrisul este păstrat în Fondul Aida Vrioni de la Arhivele Naționale din București.

¹⁰¹⁸ Aida Vrioni, „Fata-sport”, *Rampa*, 6 iulie 1925, p. 3.

¹⁰¹⁹ Aida Vrioni, „Fata-sport”, *Rampa*, 15 iunie 1925, p. 3.

¹⁰²⁰ Șuluțiu, 1975, p. 110.

¹⁰²¹ Aida Vrioni, „Fata-sport”, *Rampa*, 26 iulie 1925, p. 3.

tenis sau pârtia de schi erau singurele evadări posibile din mediile lipsită de respect față de virtute și vinovate prin depravare de nesportivei Lorica. Foiletonul se încheie cu un episod ce marchează coexistența moralei tradiționale cu forme moderne: căsătoria eroinei (cu un alt bărbat decât cel sortit de familie) a însemnat totuși renunțarea la viața sportivă¹⁰²².

Doi ani după Aida Vrioni, Gheorghe Ciprian, actor al Teatrului Național din București, își vedea pusă în scenă propria creație, *Omul cu mârțoaga*¹⁰²³. Este greu de spus dacă succesul extraordinar al piesei s-a datorat plasării acțiunii în lumea mereu plină de miracole (probabile) a turfului sau umanității personajelor – Chirică, arhivar modest, fericit de fericirea altora, al cărui refugiu erau cursele de cai, Varlaam, student întârziat, poet complexat de propriul nas, și Fira, fată în casă care crede cu naivitate copilărească în șansele mârțoagei Faraon al V-lea. Citită, piesa este de o valoare literară scăzută; bine jucată, justifică extraordinara longevitate – 50 de reprezentații la Teatrul Național din București până în aprilie 1928¹⁰²⁴. Ciprian însuși a confirmat zvonurile care circulau pe seama genezei primei sale piese importante. În 1927, *Comedia* semnala necesitatea unei discuții asupra izvoarelor operei de artă, dezvăluind cu acel prilej existența unei iepe, Jalousie, proprietate a unui angajat de la Teatrul Național, plasată a doua într-o cursă aranjată.¹⁰²⁵ Imaginația lui Ciprian, pasionat parior la Hipodrom, fusese hrănită de povestea sufleurului Petrică Vasiliu și de prietenia cu un muzician idealist, „dl. Coni”,

¹⁰²² Aida Vrioni, „Fata-sport”, *Rampa*, 13 august 1925, p. 2.

¹⁰²³ Ciprian, 1965.

¹⁰²⁴ „Omul cu mârțoaga. 50 de reprezentații”, *Vremea*, 5 aprilie 1928, p. 3.

¹⁰²⁵ [Cam], „Omul cu mârțoaga a existat în realitate? Interesante destăinuiri din piesa d-lui G. Ciprian”, în *Comedia*, 15 octombrie 1927, p. 1.

arhivar la Ministerul de Finanțe.¹⁰²⁶ Din punct de vedere al analizei impactului sportului în societatea interbelică, piesa este interesantă exact prin sursele sale, așa cum le-a relatat autorul însuși, și prin introducerea ca personaj secundar colectiv a publicului de la cursele de cai.

Romanul *Accidentul* al lui Mihail Sebastian apare într-un peisaj sărac în încercări similare și lipsite de o valoare literară deosebită. Sportul făcea însă parte din setul de referințe culturale, din atitudinea lui Sebastian față de actul creației¹⁰²⁷, asociată unei stări de spirit pozitivă și unei poze corporale elegante, atribuită mai târziu chiar trupelor germane care defilau (la începutul războiului) prin București. Un schimb de replici dintre personajele principale ale *Accidentului* este definitoriu pentru concepția autorului, în spiritul epocii, asupra cheltuirii timpului liber cu distracții atipice, noi, așa cum era schiul: „cred că viața noastră e plină de obiceiuri proaste, de manii și de idei fixe. Schiul ne scoate din ele. Pe urmă, totul este să nu ne lăsăm învinși din nou”¹⁰²⁸.

Atenția criticilor a fost atrasă de schi și de peisajele montane în care era plasată acțiunea. Dimitrie Panaitescu – Perpessicius, l-a proclamat pe Sebastian primul scriitor român care transpunea schiul în „superioară literatură”, împărtășind atât cunoscătorilor cât și profanilor „intensele emoții ale unui nou gen de poezie a naturii”, asemănătoare mesajului cărților Bucurei Dumbravă sau ale lui Emanoil Bucuța.¹⁰²⁹ Perpessicius și-a axat comentariul pe relația dintre personajele masculine și feminine, mai importantă de altfel și pentru scriitor, pentru

¹⁰²⁶ Tudor Mușatescu, Romulus Dianu, „Cu G. Ciprian despre el și despre alții”, *Rampa*, 9 ianuarie 1828, p. 1-2.

¹⁰²⁷ Sebastian, 1972, p. 665, 671, 680.

¹⁰²⁸ Sebastian, 2001, p. 266.

¹⁰²⁹ Perpessicius, „Mențiuni critice. M. Sebastian, *Accidentul*”, *România*, 20 aprilie 1940, p. 4.

care zăpada și schiul serveau doar ca decor al unei drame emoționale, ca pretext artistic, așa cum deducem dintr-o însemnare din cunoscutul său jurnal. Dezamăgirea scriitorului față de lectura criticului reiese dintr-o însemnare din 13 aprilie 1940: „cronica lui Cioculescu în „Jurnalul” insistă mai ales asupra schiului. Nici un cuvânt despre Ann, nici un cuvânt despre Nora, nici unul despre Paul. Episodul Grodeck este „o dramă puțin colorată ibsenian” (?). Restul articolului făcut din elogii vagi, formule mai vechi, bune de întrebuințat oricând: luciditate, grație, limpezime etc. E cam dezolant, zău”¹⁰³⁰.

Cazul *Accidentului* este, pentru istorici și poate și pentru criticii literari, unul foarte fericit, prin existența unui jurnal ce documentează actul creației. *Jurnalul de schi* ținut de Mihail Sebastian între decembrie 1937 și februarie 1938¹⁰³¹ debordează de optimism. Este o altă stare interioară decât cea arătată de jurnalul propriu-zis, în care se recunosc efectele confruntării zilnice cu lumea bucureșteană agitată și contaminată de ideile extremei drepte.

Schiul, indiferent dacă a era practicat din convingerea sau din dorința snoabă de a fi la modă, a fost tâlcuit ca o modalitate de a depăși teama ancestrală a oamenilor de munți și de iarnă.¹⁰³² Sentimentul dat de schiatul în *bandă* era exprimat ideal într-o provocare lansată cititorilor *Vremii* de Felix Aderca: *ți-ai simțit vreodată sufletul fără nici o grimasă?*¹⁰³³

¹⁰³⁰ Sebastian, 2002, p. 270. Despre relația critic (Cioculescu) – scriitor (Sebastian), „Cu d. Mihail Sebastian despre *Orașul cu salcâmi*” [1935], în Sebastian, 1972, p. 529-530.

¹⁰³¹ Sebastian, 2002, p. 139-143.

¹⁰³² Cezar Petrescu, „Chemarea înaltelor, albe, zăpezi”, *România*, 5 decembrie 1938, p. 1.

¹⁰³³ Felix Aderca, „Ski”, în *Vremea*, 27 ianuarie 1935, p. 7.

Adresarea la persoană a doua singular era destul de neobișnuită pentru epoca interbelică. În Munții Carpați, încă insuficient cunoscuți, vilegiaturiștii erau mai atrași de distracțiile de genul celor oferite de cazinoul din Sinaia, locul preferat de elita mondenă înclinată spre imitații snobe, pentru care armata construia pârtii speciale. În zona Brașovului se întâlneau, influențați de vechile organizații sportive săsești, tinerii pentru care joaca în zăpadă nu era o modă, ci un prilej de a ieși din rutina cotidiană, de a câștiga sănătate și voieșie.¹⁰³⁴ Pe pârtiile de schi și în cabanele de pe vârfurile munților domina camaraderia între *skiori și skieuse*¹⁰³⁵, tineri care călătoreau cu vagoane de clasa a III-a¹⁰³⁶ și înnoptau în dormitoare comune, la fel ca personajele lui Sebastian (bucureștenii Nora și Paul). Între schiori atmosfera tinerească de familiaritate se instala cu mai multă repeziciune¹⁰³⁷, deși normele de comportare în societate trebuiau menținute cel puțin formal: *nu servești prima oară un musafir în costum de schi*¹⁰³⁸.

I. D. Stănescu, autor absent din *Dicționarul scriitorilor români*, a avut pretenția de a fi scris literatură sportivă inspirată de realitatea înconjurătoare: „ceea ce voi scrie sub acest titlu, este o constatare din viața noastră, adică a tineretului din vremurile de azi. [...] gestul de triumf sau de apărare, executat instinctiv de un tânăr într-o acțiune sportivă, valorează mai mult în materie de dragoste, decât toate vorbele – de atâtea ori goale – ale unui don Juan...”¹⁰³⁹.

¹⁰³⁴ [Spătarul Dumbravă], „Sinaia... sporturi de iarnă”, *Rampa*, 25 decembrie 1928, p. 19.

¹⁰³⁵ Șerbu, f. a., p. 63.

¹⁰³⁶ „Trenuri pentru skiori”, *Țimpul*, 15 ianuarie 1939, p. 12.

¹⁰³⁷ Rădulescu, f. a., p. 78.

¹⁰³⁸ Șerbu, f. a., p. 75.

¹⁰³⁹ Stănescu, f. a., p. 1.

Stănescu a folosit textul de mai sus ca introducere pentru o broșură de 17 pagini, intitulată, cu intenții pesemne programatice, *Sportul și iubirea*. Erau trei povestiri schițate în stilul foarte accesibil și naiv al unor comedii de tip Hollywood, ce invariabil se terminau cu căsătoria dintre ea, sportivă pasionată și mai ales admiratoare înfocată a unui el, liderul echipei, campion ce își datora triumful încurajărilor unei susținătoare misterioase. Acțiunea celor trei povestiri era plasată pe arenele sportive și în lumea mondenă. *Succesul unui footballist*, *Boxul peșitor* și *Peripețiile unui skior* sunt fără tăgadă inspirate de situații la care visau admiratorii celor mai iubite discipline în rândul publicului larg, fotbalul și boxul, și ale sportului ce a înregistrat un succes însemnat la tineretul orașelor, schiul. În prima povestire, victoria unei echipe este obținută după ce la pauză „o tânără vijelioasă, misterioasă sportsmană” pătrunde în vestiar și îi mobilizează pe jucători, mai ales pe căpitanul echipei în dificultate. Urmează povestea de dragoste dintre o actriță celebră, dar singură, și un boxer care, de asemenea, îi datorează o victorie importantă. După căsătorie, el renunța la box pentru cinema. Situația descrisă este aproape identică cu visele personajului Bobby din *Cartea nunții*. O a treia povestire are ca personaj principal pe tânărul diplomat Mircea Ionescu, aflat în misiune (obținută cu ajutorul tatălui său) la Praga. Într-o vacanță de Crăciun se întâlnește la schi cu un grup de tineri cehoslovaci, unde are o legătură scurtă și fără viitor. La sfârșitul vacanței, în timpul coborârii pe schiuri spre gară, Mircea salvează o tânără accidentată; împreună, rătăcesc drumul și sunt luați prizonieri de o patrulă de grăniceri germani. Idila se desăvârșește în arestul pe care tânărul diplomat refuză să îl părăsească fără protejata sa, cu care se va căsători în final. Dincolo de părțile siropoase ale încercărilor literare ale lui I. D. Stănescu, un fragment din prefață atrage atenția asupra unui aspect constant reiterat de autorii de literatură sportivă: „sportul se face din dragoste, așa spun toți sportivii. N-ar fi păcat ca acești oameni

cari au atâta dragoste pentru sport, să nu se bucure și de altfel de dragoste?... Ei se bucură totuși, și foarte mulți au fericirea ca tocmai sportul să le procure plăcerea de a cunoaște pe aceea cu care să-și împartă restul vieții”¹⁰⁴⁰.

De la naivele versuri inspirate de velocipede lui Constantin Cantili sau Cincinat Pavelescu¹⁰⁴¹ și până la romanele lui Mihail Sebastian, cultura fizică și-a făcut cu greu loc în scrierile literare românești. La toți autorii analizați mai sus (Aida Vrioni, George Călinescu, Gheorghe Ciprian, Mihail Sebastian, I.D. Stănescu, Ieronim Șerbu, Ionel Teodoreanu) sportul, descris prin coduri culturale și sociale, era asociat păturilor orășenești (medie și superioară, în special) și, în consonanță cu discursul specific epocii, vârstei tinereții idealiste. Pe câțiva dintre acești scriitori i-am putut individualiza în masa spectatorilor. De la Sebastian beneficiem a rămas jurnalul de creație literară. Sunt deci cunoscute sursele nemijlocite de inspirație și se pot compara cu concepțiile asupra sportului dominante în societate. Și în literatură sportul era un atribut al tinerilor lumii postbelice, la George Călinescu într-o măsură mai mare decât la ceilalți autori discutați, prin construcția specifică unui conflict cotidian, nu intelectual și politic, între generații. O notă aparte se găsește la Aida Vrioni, care a încercat să propună, prin preferința arătată tinerelor sportive, o alternativă la corupția morală de care generațiile mai vechi nu păreau, sau nu vroiau să fie, conștiente. Personajele principale ale textelor literare studiate în acest excurs erau femei și bărbați care nu făcuseră din sport o modalitate de a-și câștiga existența, ci una de petrecere a

¹⁰⁴⁰ Ibidem, p. 2.

¹⁰⁴¹ Constantin Cantili, „Velocipedul”, *Revista modernă*, 20 iulie 1897, p. 1-2; Cincinat Pavelescu, „Sonet”, *Revista modernă*, 1 septembrie 1897, p. 14. Despre Cantili, C. Cristobald, „Poet parnasian și biciclist internațional”, *România literară*, 14 mai 1939, p. 22-23.

timpului liber în grupuri de prieteni. Imaginea lor este deci una dominată de idealism, înclinând probabil spre idealismul avocaților amatorismului, pentru care sportul era destinat individului, prin el națiunii, și nu spectacolului profesionist.

Analiza spectacolului: presa sportivă. Stadionul, locul firesc al contactului direct dintre sportivi și spectatori, a fost dublat de un spațiu virtual: presa. Întâlnirea nemijlocită era fie anticipată și continuată, fie înlocuită prin lectura ziarelor, devenite un indicator real al apariției și dezvoltării gustului publicului larg pentru consumul pasiv de sport. Contribuția presei, prin preluarea, prelucrarea și retransmiterea părerilor publicului larg asupra unor evenimente sau fenomene¹⁰⁴² a fost neîndoielnică în constituirea opiniei publice sportive, atât prin concluziile analizelor propuse cât și prin capacitatea de difuzare în rândul maselor, pe care avea sarcina de a le informa, instrui și, nu în ultimul rând, distra¹⁰⁴³. Absența unor izvoare de arhivă relevante a făcut ca presa să devină una dintre sursele principala în studierea sportului interbelic. Alături de ziarele și revistele de sport, în cotidienele de informație și opinie au fost introduse cu timpul rubrici de specialitate, a căror mărime varia de la câteva rânduri până o pagină întreagă, chiar mai multe dacă aveau loc evenimente deosebite. Prin specificul lor, ziarele cotidiene acordau în general mai puțin spațiu comentariilor, dar anunțau disputarea, făceau pronosticuri și apoi descriau desfășurarea competițiilor sportive. La începutul anilor 1920 existau rubrici dedicate „asistenței”, liste lungi de nume ale notabilităților și celebrităților pentru care

¹⁰⁴² Filotti, 1931, p. 440, 443.

¹⁰⁴³ Samoilă, [1931?], p. 38.

frecventarea unui eveniment sportiv era, mai degrabă, un prilej monden.

Obiecția principală ce se poate aduce unei analize concentrate pe datele și comentariile furnizate de presa scrisă este relevanța acesteia în peisajul cultural românesc. În condițiile analfabetismului recunoscut și asumat, este dificil de stabilit cât de citite și ce răspândire geografică aveau diferitele publicații. Calcule parțiale estimează la 4.500.000 de exemplare în 1934, din care aproximativ 718.000 în București, tirajul presei cotidiene. Cu toate că statisticile disponibile, încă incomplete, arată o creștere numerică continuă după 1918, dublată și de una calitativă, dificultățile economice, legate în acest caz concret și de crizele hârtiei, necesitatea de a menține prețuri reduse pentru a nu pierde contactul cu piața, persistența cenzurii și centralizarea ziarelor și revistelor importante în capitală au plasat România interbelică într-o poziție relativ bună față de țările vecine, defavorabilă însă la o comparație cu restul continentului.¹⁰⁴⁴ *L'Auto*, cel mai mare cotidian francez de sport apărea în 1939 în 165.000 de exemplare, după o perioadă de vârf (1933-1935) în care tirajul a fost de circa 300.000 de exemplare.¹⁰⁴⁵

Este neclar dacă imixtiunea cenzurii, instituție câteodată discret adusă atenției opiniei publice¹⁰⁴⁶, în activitatea curentă a ziariștilor (sportivi) era o piedică sau, din contră, un stimulent pentru propaganda în jurul sportului, prin căutarea cât mai multor informații, analize sau fotografii

¹⁰⁴⁴ Dascălu, 1981, p. 1257-1259, 1267-1270; Dascălu, 1980, p. 403-404, pentru problema cenzurii; Radu, 1996, p. 217, pentru dificultățile economice ale presei.

¹⁰⁴⁵ Caillat, 1989, p. 24.

¹⁰⁴⁶ „Nu se mai face cenzura cărților”, *Curentul*, 3 aprilie 1934, p. 1; Ion Dimitrescu, „Modă și gastronomie?!...”, *Curentul*, 8 octombrie 1934, p. 2, cu referire la cenzura știrilor politice.

menite să umple spațiul tipografic. Spre sfârșitul perioadei interbelice, *România* sau *Timpul* au acordat din ce în ce mai multă importanță evenimentelor sportive. Transformat în *organ al Frontului Renașterii Naționale*, *România* a prezentat pe larg orice activitate a regelui Carol al II-lea care implica prezența sportivilor (Ziua Restaurației, Ziua Sporturilor) și a înființat o pagină săptămânală pentru *Straja Țării*.

Datorită faptului că erau silite de ritmul de apariție să analizeze și nu să descrie evenimente, revistele săptămânale sau lunare constituie uneori izvoare mai valoroase pentru cercetarea impactului *sportului* asupra societății interbelice. Alăturarea cuvântului *sport* în titlul și mai ales în cuprinsul publicațiilor dedicate teatrului, muzicii și cinematografului este un reper al adaptării presei dedicate artelor spectacolului la transformările prin care trecea lumea europeană și americană după primul război mondial. Cazul *Rampeii* (poate singurul cotidian de teatru din Europa cu o apariție neîntreruptă de aproape două decenii) a stârnit la începutul anilor 1920 indignarea altor organe de presă, mai puțin atente la amploarea fenomenului sportiv în lumea postbelică. În 1922, un articol destul de malițios, apărut anonim în *Revista vremii politice, literare și economice*, căina pur și simplu *Rampa* pentru obligația impusă de piața ziarelor de a scrie despre cursele de cai pentru a face vânzare, dezvoltând ideea alarmistă, transformată în clișeu, că o „țară de cultură” este aceea unde se organizează curse de cai.¹⁰⁴⁷ Opt ani mai târziu, la inaugurarea unei pagini de turism, *Rampa* revendica unul dintre primele locuri în rândurile ziarelor care s-au orientat spre informarea zilnică a publicului cu privire la evenimentele sportive.¹⁰⁴⁸ Deși

¹⁰⁴⁷ „Sezonul curselor”, *Revista vremii politice, literare și economice*, 21 mai 1922, p. 5.

¹⁰⁴⁸ *Rampa*, 7 iulie 1930, p. 4.

marșa pe ideea-clîșeu a sportului dominând sufocant cultura, articolul citat din *Revista vremii* surprindea involuntar faptul că din rațiuni ce țineau de vandabilitate și publicitate, unele periodice și-au adăugat atribute sportive în titulatură, din pretenția de a nu fi ignorat nici un aspect al vieții sociale, deși apariția unor articole din domeniu era ocazională¹⁰⁴⁹. La sfârșitul anilor 1930, rubrica era obligatorie în orice ziar, cele nou apărute încercând să atragă ziariști deja specializați, pentru a dezvolta rapid un sistem de corespondențe, comentarii și informații.¹⁰⁵⁰

Creșterea cantitativă a informațiilor, efect al unei vieți sportive mai puternice decât înainte de 1916, a fost apreciată diferit. Reacțiile oamenilor din presă dezvăluie viziuni personale sau politica propriei publicații față de noul fenomen. În prima jumătate a anilor 1920, Grigore Caracostea considera că în cotidienele importante se scria prea puțin despre sport și că iar ziarele erau prea puțin interesate de promovarea sau organizarea unor întreceri cu scopul de a încuraja cluburile și practicanții individuali¹⁰⁵¹, după modelul săptămânalului de specialitate *Ecoul sportiv*¹⁰⁵² (inițiator al unor meciuri de rugby sau întâlniri atletice).

La polul opus trebuie înregistrată părerea exprimată probabil de Cezar Petrescu¹⁰⁵³, în rubrica „Cronici. Idei, oameni

¹⁰⁴⁹ Vezi *Revista generală ilustrată. Politică, literară, artistică, științifică, agricolă, comercială, industrială, financiară, mondenă, sportivă*, tipărită la București între 1925 și 1932..

¹⁰⁵⁰ Cf. Ștefan Sfetcu, „La mulți ani, sportivi!”, *Timpul*, 1 ianuarie 1940, p. 28.

¹⁰⁵¹ Grigore Caracostea, „Presa Sportivă”, *Ecoul sportiv*, 16 februarie 1924, p. 1.

¹⁰⁵² Grigore Caracostea, „Anul al treilea”, *Ecoul sportiv*, 6 ianuarie 1924, p. 1.

¹⁰⁵³ Pinteș, 1998, p. 283. Cezar Petrescu a fost din 1938 până în septembrie 1940 directorul ziarului *România*, ziar de evidență orientare carlistă, transformat în organ oficial al Frontului Renașterii Naționale, cotidian cu una dintre cele mai documentate rubrici sportive și cu o pagină săptămânală alocată activităților organizației *Straja Țării*.

& fapte” a revistei clujene *Gândirea*. Pornind de la înmulțirea rubricilor sportive din presă, el considera pasiunea pentru sport, record și viteză ca viciu și simptom al degenerării, al involuției biologice a omenirii, al înlocuirii exercițiului contemplativ spiritual cu cel corporal; urmarea era înlocuirea respectului pentru oamenii de cultură și de știință cu cel pentru boxeri pentru care înfrângerea însemna transformarea gloriei în ignorare totală.¹⁰⁵⁴ Petrescu și-a pornit diatriba de la cazul concret al meciului de box dintre Jack Dempsey și Georges Carpentier, prima partidă din istorie pentru care s-au încasat mai mult de un milion de dolari din biletele de intrare datorită reclamei făcute. Agitația stârnită la Paris de lupta disputată peste Atlantic a fost resimțită în societatea românească prin intermediul presei, fapt ce a contribuit la sporirea popularității boxului¹⁰⁵⁵. Totuși, *Gândirea* a salutat prin D. Paladi înființarea „Asociației patriotice pentru răspândirea turismului și crearea de parcuri naționale *Hanul drumeților*”, subliniind posibilitatea de a folosi ieșirea în natură nu ca prilej de petrecere cu băutură și lăutari ci ca instrument pentru eradicarea tuberculozei, sifilisului, podagrei și mai ales ignoranței.¹⁰⁵⁶

Numărul publicațiilor destinate exclusiv sportului a fost destul de ridicat, dar multe au apărut pe piață pentru foarte puțin timp, uneori doar câteva numere¹⁰⁵⁷. Dată fiind popularitatea scăzută a competițiilor de sporturi de iarnă și mai ales accentul pus pe fotbal, unele ziare își suspendau deliberat apariția, din motive economice, până când starea

¹⁰⁵⁴ C[ezar] P[etrescu], „Degenerare sportivă”, *Gândirea*, 5 decembrie 1922, p. 87; C[ezar] P[etrescu], „Carpentier or Dempsey?”, *Gândirea*, 15 iulie 1921, p. 117-118.

¹⁰⁵⁵ [Ajax], „Boxul. Sportul la modă”, *Rampa*, 17 septembrie 1921, p. 7.

¹⁰⁵⁶ D. Paladi, „Hanul Drumeților”, *Gândirea*, 15 noiembrie 1921, p. 257-258.

¹⁰⁵⁷ Cf. Predescu, 1999, p. 139-141, 302, 362, 724-727, 799.

vremii permitea reluarea sezonului sportiv (fotbal sau curse de cai) în condiții onorabile¹⁰⁵⁸.

Hulită de unii contemporani, acuzată de concurență de corupție¹⁰⁵⁹, *Gazeta Sporturilor*, apărută la București în 1924 și continuată sub diverse denumiri până astăzi, a fost practic singura publicație cotidiană ce a acoperit întreaga perioadă interbelică. Din punct de vedere al calității scriiturii, cred însă că cea mai bună publicație de specialitate a fost *Ecoul sportiv*, săptămânal editat la București, mai citit însă în noile provincii și, pentru un timp, cu o pagină specială cu articole și comunicări oficiale traduse în limbile germană și maghiară¹⁰⁶⁰. Într-un articol programatic, Grigore Caracostea îi descria astfel pe colegii săi de redacție: „în mare parte membri ai Clubului „Tricolor”, oameni cu o carieră sportivă destul de îndelungată, astfel că încercarea are toate șansele de reușită”¹⁰⁶¹.

Emil Samoilă așeza în manualul său de ziaristică apărut la începutul anilor 1930 cronică sportivă, tot mai prezentă după război, alături de cronicile fantezistă, politică, umoristică, externă, economică, științifică, medicală și agricolă. Toate categoriile enumerate mai sus erau ilustrate în scop didactic prin unul sau două articole văzute ca ilustrative pentru specie, cu excepția cronicii de sport, căreia autorul îi rezervase câteva

¹⁰⁵⁸ „Auf Wiedersehen im Februar!”, *Sport-Anzeiger. Die Deutsche Turn- und Sportzeitung Rumäniens*, Timișoara, 17 decembrie 1934, p. 4. În 1935 ziarul a reapărut din 11 martie.

¹⁰⁵⁹ „Cultul minciunei”, *Rampa*, 20 octombrie 1930, p. 4; Constant Gr. Victor, „Hienele”, *Sport-Express*, București, 16 octombrie 1932, p. 1; I[on] M[arincu], „O precizare care poate fi utilă”, *Curentul*, 28 iulie 1932, p. 6.

¹⁰⁶⁰ Grigore Caracostea, „1923. Pentru cititorii *Ecoului Sportiv*”, *Ecoul sportiv*, 7 ianuarie 1924, p. 1.

¹⁰⁶¹ Idem, „Ce trebuie să fie *Ecoul sportiv*”, *Ecoul sportiv*, 18 septembrie 1921, p. 1. Printre semnatarii articolelor publicate între 1921-1924 se numărau Virgil I. Bădulescu, Mario Gebauer, O. Negel, Dinu Cesianu, Rudy Schmettau, George Costescu, Ion Iconomu.

rânduri și pe care o definea drept o prezentare într-un limbaj specific a unei probleme ridicate de un moment *oarecare*.¹⁰⁶² Problema repetării unor clișee de gândire și calcuri lingvistice a fost sesizată și din interiorul breslei, dar redactorul sportiv al *Curentului* găsea colegilor săi scuza de a fi fost forțați, de nevoia presei moderne de a se adapta unei lumi în continuă viteză și de calitatea joasă a competițiilor (fotbalistice) pe care le anticipau sau descriau, să folosească așa-numite articole șablon.¹⁰⁶³ Problema limbajului specific sportului a fost de asemenea atinsă în discuțiile epocii. S-au formulat propuneri de traducere și adaptare, în măsura posibilului, a terminologiei străine în limba română¹⁰⁶⁴, și dar mai ales s-a observat (și de către cititori) că „paginile de sport au un stil, o construcție de fraze și o grămădire de barbarisme care fac ca nesportivii să nu priceapă aproape nimic, oricâtă bunăvoință ar pune”¹⁰⁶⁵.

În foarte multe cazuri însă articolele și informațiile din paginile de sport nu erau semnate, după moda și uzanțele presei epocii interbelice. În lucrarea deja citată, Emil Samoilă a inclus o listă de ziariști pe care îi considera buni autori de cronici sportive: I. Albescu, Neagu Boerescu, Ioan (Jack) Berariu, Dinu Cesianu, O. Cendrea, Mihail Dragomirescu, Gh. Giurgiu, Nicolae Papagheorghe, Alphons și Arthur Vogel. Unii dintre aceștia erau la data apariției cărții încă sportivi activi (precum frații Vogel) sau ocupau poziții oficiale în cadrul unor cluburi sau federații (Dinu Cesianu, Neagu Boerescu). În 1927, după o lungă serie de articole acuzatoare la adresa cluburilor de fotbal din Timișoara și de atacuri la adresa F.S.S.R,

¹⁰⁶² Samoilă, [1931?], p. 130.

¹⁰⁶³ I[on] M[arincu], „În loc de... Matchurile de astăzi”, *Curentul*, 12 octombrie 1931, p. 6.

¹⁰⁶⁴ Ștefan Sfetcu, „Limba românească în sport”, *Timpul*, 3 august 1937, p. 6.

¹⁰⁶⁵ Pompiliu Paplica, „Ce aş vrea să citesc în ziar... Părerea unui cititor”, *Timpul*, 25 iunie 1937, p. 1.

cotidianul central dedicat artelor spectacolului, *Comedia*, a publicat lista colaboratorilor săi permanenți¹⁰⁶⁶, pe care se găseau numele lui Sașa Severeanu, Petre Bolintineanu¹⁰⁶⁷, Iorgu Arsenie¹⁰⁶⁸, A. Dumbrăveanu¹⁰⁶⁹, St. Alessandriu, G. I. Tanoviceanu, Sandu Dorobanțu, Petru Crihan¹⁰⁷⁰. Omis fusese un student din Banat, atlet, deținător al recordului național la săritura în lungime¹⁰⁷¹ și mai apoi fotbalist la Sportul Studențesc București¹⁰⁷², căruia îi fuseseră publicate două corespondențe despre presupuse nereguli financiare ale Comitetului Regional Timișoara: Brutus Coste¹⁰⁷³.

Dintre biografiile ziariștilor sportivi au putut fi mai lesne studiate cele ale lui George Costescu și Neagu Boerescu. Amândoi s-au numărat printre sportivii a căror carieră în presa de specialitate a început înainte de primul război mondial.

¹⁰⁶⁶ Alte nume: Stan Ion, M. Moldovan, Anagnoste. Vezi *Comedia*, 26 octombrie 1927, p. 3.

¹⁰⁶⁷ Membru al *Unirii-Tricolor* și al corpului de arbitri bucureșteni; Petre N. Bolintineanu, „Falimentul moral al F.S.S.R.”, *Comedia*, 19 septembrie 1927, p. 4.

¹⁰⁶⁸ Fost președinte al Comisiei Sporturilor de Iarnă din cadrul F.S.S.R., organizator de concursuri de sporturi de iarnă la Râmnicu Vâlcea. Vezi în *Comedia*, 18 septembrie 1927, p. 3, articolul „O.N.E.F. și F.S.S.R.”, unde acuza F.S.S.R. de *necinste materială și mai ales morală*.

¹⁰⁶⁹ Pe A. Dumbrăveanu sau Pinguin (1902-1963), identificat cu A. Berman de Straje, 1973, p. 68, îl regăsim printre semnatarii de la *Rampa*. A fost autorul articolului program al rubricii sportive a *Comediei*, considerând F.S.S.R. o organizație *fondata de boiernași în căutarea unor funcții onorifice*, devenită după război un obstacol pentru evoluția sportului în România; „Drum nou”, *Comedia*, 1 septembrie 1927, p. 3.

¹⁰⁷⁰ Arbitru de fotbal din Basarabia, semna probabil și cu pseudonimul „Rex-Ball”.

¹⁰⁷¹ Vezi darea de seamă a meciului de atletism în care „Bucureștiul învinge Brașovul cu 59 puncte la 56”, *Curentul*, 17 septembrie 1930, p. 4.

¹⁰⁷² Rădulescu, 1971, p. 32.

¹⁰⁷³ Brutus Coste, „Ce se petrece la Comitetul Regional Timișoara”, *Comedia*, 7 septembrie 1927, p. 3; „Tot neregulile de la Timișoara”, *Comedia*, 9 septembrie 1927, p. 3.

În paralel cu profesia de avocat, pe care a exercitat-o între 1914 și 1949¹⁰⁷⁴, George Costescu (1881-1971) a desfășurat și o bogată activitate de publicist sportiv, ale cărei puncte de reper au fost conducerea *Revistei automobile*¹⁰⁷⁵ (apărută din 1906 până în 1929 cu întreruperi și considerată „buletin oficial” al A.C.R.R. și F.S.S.R.¹⁰⁷⁶), a suplimentului *Rampa Sport* (apărut în 1925) și alcătuirea unei istorii evenimentiale a sportului românesc cu prilejul sărbătoririi a 25 de ani de existență a U.F.S.R. în 1937¹⁰⁷⁷. Costescu s-a numărat printre fondatorii clubului *Olimpia*, considerat primul club românesc de fotbal din Vechiul Regat (1904)¹⁰⁷⁸, ai F.S.S.R. (1912) și *Comitetului Olimpic Român* (1914)¹⁰⁷⁹. La începutul anilor 1930, George Costescu a fost proclamat prin aclamații membru de onoare al *Asociației Ziariștilor de Sport din România*¹⁰⁸⁰, organizație profesională constituită formal în 1932, inactivă însă¹⁰⁸¹, totuși una dintre puținele corporații profesionale naționale ale jurnaliștilor¹⁰⁸².

¹⁰⁷⁴ A.N.I.C., Fond George Costescu (1865-1969), dosar 1, f. 3.

¹⁰⁷⁵ Vezi memoriul adresat președintelui Uniunii Scriitorilor de către Maria-Viorica Costescu pentru obținerea unei pensii de bătrânețe după moartea soțului; A.N.I.C., Fond George Costescu (1865-1969), dosar 1, f. 4, 5.

¹⁰⁷⁶ A.N.I.C., Fond George Costescu (1865-1969), dosar 2, f. 8 v.

¹⁰⁷⁷ Costescu, [1937]; cf. A.N.I.C., Fond George Costescu (1865-1969), dosar 2, f. 81 (scrisoarea adresată U.F.S.R. la 7 septembrie 1937 prin care accepta însărcinarea).

¹⁰⁷⁸ Costescu, [1937], p. 17.

¹⁰⁷⁹ A.N.I.C., Fond George Costescu (1865-1969), dosar 2, f. 3v.

¹⁰⁸⁰ Scrisoare nedatată a lui Nicolae Papagheorghe păstrată la A.N.I.C., Fond George Costescu (1865-1969), dosar 2, f. 69. Ceilalți membri ai Juriului de Onoare, aleși tot prin aclamații, erau Grigore Caracostea și inginerul I. Costandache; „S-a constituit Asociația Ziariștilor Sportivi”, *Rampa*, 3 august 1932, p. 2.

¹⁰⁰¹ *Enciclopedia EDF* III, p. 453.

¹⁰⁸² Dascălu, 1980, p. 412.

Neagu Boerescu a fost unul dintre polisportivii formați în perioada premergătoare primului război mondial. Campion la scrimă (sportul său preferat) și reprezentant al României la Jocurile Interaliatate organizate în 1919 la Paris, Boerescu s-a numărat printre fondatorii F.S.S.R. și U.F.S.R., a fost în conducerea exclusivistului *Tennis-Club Român*, și de asemenea co-fondator al *Clubului Nautic* și al *Boxing Club* în 1919. Apogeul carierei a fost numirea ca director general al U.F.S.R. în martie 1938, principala funcție executivă a instituției. Ca gazetar, Neagu Boerescu a fost președinte al *Asociației Ziaristilor Sportivi din România*¹⁰⁸³ și al *Union Balkanique des Journalistes Sportifs*¹⁰⁸⁴. Meritul său principal a fost înființarea paginii de sport a cotidianului *Universul* în 1923, calitate în care a organizat numeroase competiții menite să stimuleze răspândirea atletismului, fotbalului, ciclocrosului sau a sporturilor de iarnă¹⁰⁸⁵. Încercările *Universului* de a contribui la popularizarea sportului începuseră înainte de izbucnirea primulei conflagrații mondiale prin donarea unor trofee pentru concursurile de sporturi de iarnă organizate la Sinaia. Opiniile lui Boerescu, animatorul *programului ziarului „Universul” de sprijinire a sportului românesc*¹⁰⁸⁶, se înscriau în ideologia militantă specifică generației sale, cea a primilor sportivi din

¹⁰⁸³ „Asociația gazetarilor sportivi a fost constituită”, *Rampa*, 22 iulie 1932, p. 2; „Constituirea asociației gazetarilor sportivi”, *Curentul*, 3 august 1932, p. 6.

¹⁰⁸⁴ I[on] M[arincu], „U.B.J.S.”, *Curentul*, 24 octombrie 1931, p. 4.

¹⁰⁸⁵ „O răsplată binemeritată”, *Buletinul săptămânii*, 13 martie 1938, p. 26. Articolul nu era semnat, dar Neagu Boerescu figura printre colaboratorii permanenți ai publicației; vezi *Buletinul săptămânii*, 21 februarie 1937, p. 12. Despre numirea lui Boerescu în funcția de director general al U.F.S.R. o notă scurtă în articolul „Decizii U.F.S.R. Perspective senzaționale. Jucătorii minoritari nu mai pot juca în echipele de football”, *Sportul Capitalei*, 5 martie 1938, p. 1.

¹⁰⁸⁶ Neagu Boerescu, „A XIV reuniune de sporturi de iarnă la Sinaia”, *Universul*, 16 ianuarie 1931, p. 6.

Vechiul Regat: „zecile de mii de tineri cari formează nouile generații au fost astfel câștigați cauzei sporturilor și astăzi ei sunt cei dintâi cari deschid nerăbdători ziarul nostru pentru a afla în fiecare zi notițele sportive din țară și din străinătate”¹⁰⁸⁷.

Majoritatea ziariștilor era formată așadar din sportivi activi, conducători de cluburi, arbitri, privirea lor fiind îndreptată din interior asupra fenomenului. Un exemplu relevant pentru această afirmație a fost componența redacției *Buletinului săptămânii*, unde Gică Poulieff, tenisman cunoscut, și Dan Simionescu-Rîmniceanu, președinte al Federației Române de Handbal și participant la concursuri internaționale de sporturi nautice¹⁰⁸⁸, erau colegi¹⁰⁸⁹. În alte cazuri, articolele anunțate de diferite ziare ca trimise de corespondenți speciali sau locali la diferite evenimente sportive erau scrise de fapt de sportivi, oficiali sau arbitri implicați în respectivele competiții¹⁰⁹⁰, lucru care cu siguranță aducea avantaje materiale ambelor părți, dar și garanția unui comentariu tehnic avizat și realizat „la cald”, supus subiectivității însă. Decizia Federației Române de Atletism de a nu mai permite sportivilor săi colaborarea la publicațiile sportive a fost justificată oficial prin reglementările adoptate de *International Athletic Federation* și contestată din motivele enunțate mai sus de presă.¹⁰⁹¹

Relația dintre ziariști și organizatorii competițiilor sportive căpăta amploare prin reclama neoficială, de regulă

¹⁰⁸⁷ Idem, „Campania noastră de sprijinire a sportului românesc”, *Universul*, 21 ianuarie 1931, p. 6.

¹⁰⁸⁸ *Anuarul sporturilor pe 1939-1940*, p. 210; [Săvuiescu, Theodorescu], 1940, p. 61.

¹⁰⁸⁹ *Buletinul săptămânii*, 21 februarie 1937, p. 12.

¹⁰⁹⁰ Cf. Eugen Stoian, „Turneul Stadiului Român în Franța”, *Curentul*, 14 mai 1933, p. 6; „Universitatea a făcut o bună propagandă românească peste hotare. Ce ne scrie din turneul internaționalul Vasile Gain”, *Curentul*, p. 10.

¹⁰⁹¹ V. Firoiu, „Incompatibilități stranii”, *Curentul*, 3 decembrie 1932, p. 6.

plătită, mascată în articole cu informații de ultim moment, date despre combatanți sau încurajări. Lipsa publicității sau inducerea publicului în eroare prin informații eronate putea avea și efecte adverse, atrăgând nemulțumirea asistenței, urmată de trecerea ziaristilor de partea publicului¹⁰⁹². Anunțarea unei competiții cu participare internațională¹⁰⁹³, indiferent de numărul real și valoarea concurenților, dar și de corectitudinea disputei¹⁰⁹⁴, avea rolul de a atrage mai mulți spectatori, de a aduce mai mult profit organizatorilor prin miza pe sentimentele patriotice ale asistenței, căreia i se promitea reprezentarea demnă a culorilor naționale. Atât organizatorii cât și ziaristii erau perfect conștienți că succesul comercial era garantat pentru orice competiție, oficială sau amicală, care se adresa sentimentalismului național al publicului, deși se vorbea încă despre încălcarea flagrantă a scopului primar al sportului – „instrument de educație fizică, un ferment de exaltare națională, nu spectacol”¹⁰⁹⁵.

Conform practicilor vremii, organizatorii cereau partenerilor externi să trimită, în cazul unui acord ferm asupra disputării întrecerii, oficiale sau amicale, fotografii și date despre palmares și jucători, pentru a se face din timp demersurile necesare la ziare.¹⁰⁹⁶ Ziarul cotidian, specializat

¹⁰⁹² Jack Berariu, „Presa și galele de box”, *Rampa*, 4 iulie 1930, p. 3; Jack Berariu, „De ce nu mai vine publicul la box. 5) Reclama.”, *Rampa*, 4 august 1931, p. 2.

¹⁰⁹³ Cf. „Motociclism. Matchul Ungaria-Germania-România”, *Vremea-Sport*, 19 iunie 1932.

¹⁰⁹⁴ „Motociclism. În plin caraghioslâc”, *Rampa*, 21 mai 1933, p. 2; „Scandalul luptelor greco-romane. Să intervină Ministerul de Interne”, *Rampa*, 23 iulie 1934, p. 2.

¹⁰⁹⁵ P. Manolescu, „Atitudinea publicului, un serios avertisment pentru organizatori”, *Curentul*, 21 mai 1936, p. 10.

¹⁰⁹⁶ Vezi scrisoarea *Hockey Club* Bragadiru către *Troppauer Eislauf Verein* din 19 octombrie 1936 pentru organizarea unui meci la București; A.N.I.C., Fond

sau nu în sport, era cea mai sigură cale de a înștiința oficial asupra evenimentelor și deciziilor adoptate de cluburi, federații sau persoane izolate, inclusiv în situații de extremă urgență.¹⁰⁹⁷

Obiecțiile redactorilor la reacțiile defavorabile ale unora dintre cititori și cititoare la creșterea spațiului tipografic alocat știrilor și comentariilor sportive s-au sprijinit pe forța evenimentelor sportive de a atrage zeci de mii de spectatori. Răspunzând unui cititor care semna „G.I., magistrat”, redacția *Buletinului săptămânii* se arăta dispusă să aloce mai mult de o pagină vieții științifice, dacă s-ar fi putut baza pe un număr sensibil egal de cititori potențiali ca și pentru cele 4-5 pagini sportive. Într-un alt număr, o cititoare fidelă, care cumpără regulat revista cerea să se publice mai multe informații culturale decât politice sau sportive, mai ales acestea din urmă puteau fi găsite ușor de tineri în cotidienele populare¹⁰⁹⁸.

Dovada cea mai clară a popularității sportului este apariția articolelor de primă pagină în ziarele cotidiene, chiar și în acelea fără o rubrică sportivă permanentă sau de amploare. După campania dusă de *Curentul* contra sportivilor cocainomani, ziarul a publicat constant articole de analiză și

C. M. Cantacuzino (Bâzu), dosar 5, f. 66. Cf. „Jucătorii și palmaresul W.A.C.-ului”, în *Curentul*, 5 iulie 1934, p. 6.

¹⁰⁹⁷ „Oficiale. Comisiunea Centrală de Fotbal Asociație. Proces verbal luat în ședința din 10 septembrie 1924”, *Gazeta Sporturilor*, 16 septembrie 1924, p. 3 (Liviu Iuga era autorizat să publice procesele verbale în presă, două exemplare din ziar urmând a reveni comisiei); Neagu Boerescu, „Apel către sportivii de iarnă”, *Universul*, 16 ianuarie 1931, p. 6 (cereri către diferite persoane pentru a contribui la organizarea întrecerilor naționale programate în săptămâna următoare apariției articolului); V. Penescu, „Bobsleigh-ul pornește pe drumul viei activități pe ziua de 17 ianuarie”, *Curentul*, 13 ianuarie 1940, p. 8 (orice informație e valabilă prin ziare dacă are titulatura secretariatului general al FRBT).

¹⁰⁹⁸ „Scrisori”, *Buletinul săptămânii*, 18 aprilie 1937, p. 2 și 16 mai 1937, p. 2.

uneori chiar informație sportivă pe prima pagină. Dar exemplul unui alt ziar bucureștean, *Cuvântul*, este elocvent în ceea ce privește transformarea atitudinii unui ziar față de amploarea crescândă a evenimentelor sportive. În 1925, după aproape șase luni de la apariție, a fost în mod excepțional publicată o primă știre sportivă despre deschiderea hipodromului¹⁰⁹⁹, loc de distracție foarte popular în capitală. În 1927, chiar dacă ziarul nu avea încă o rubrică permanentă, Nae Ionescu elogia în editorialul său activitatea colonelului Virgil Bădulescu în fruntea O.N.E.F. și compara, evident, situația din România, unde nevoia de bani pentru un stadion modern nu concorda cu promițătoarele principii științifice moderne ale legislației sanitare, cu cea din Italia fascistă, unde intențiile legislative fuseseră deja transpuse în practică¹¹⁰⁰.

Radiofonia și jurnalul de actualități filmate au apărut ca modalități alternative de a transmite publicului informații și comentarii sportive, spărgând monopolul informațional al presei scrise. Prin imaginile cuprinse în jurnalele cinematografice evenimentele sportive și eroii lor căpătau, pe lângă scopul pur informativ, și o dimensiune de propagandă a sportului în rândul publicului larg¹¹⁰¹, mijloc mai eficient decât lectura unor articole detaliate, chiar și a celor (relativ) bine ilustrate fotografic. Probabil inspirați proiecțiile peliculei *Olympia*, realizată de Leni Riefenstahl în 1936 la Berlin¹¹⁰²,

¹⁰⁹⁹ „Viața sportivă. Hippism”, *Cuvântul*, 30 martie 1925, p. 2.

¹¹⁰⁰ Nae Ionescu, „Pentru O.N.E.F.”, *Cuvântul*, 7 ianuarie 1927, p. 1.

¹¹⁰¹ Cf. [Nylica], „Sportul și cinematograful”, *B.E.F.*, noiembrie-decembrie 1928, p. 176; Ion I. Cantacuzino, „Filozofia sportului”, *Vremea*, Crăciun 1933, p. 27; Radu Vasilescu, „Sportul vedeta timpurilor și a filmului”, *România*, 15 februarie 1939, p. 6; „U.F.S.R. a început acțiunea de propagandă cinematografică”, *România*, 18 iulie 1940, p. 8.

¹¹⁰² Mircea V. Georgescu, M. Marțian, „Leni Riefenstahl, actrița-regisor de cinematograf, a sosit în Capitală”, *Curentul*, 17 februarie 1939, p. 7; cf. „Un film epocal: *Olimpiada 1936*”, *România*, 13 februarie 1939, p. 19. Despre Leni

organizatorii români au permis filmarea celor mai importante partide internaționale jucate în capitală, ulterior prezentate publicului larg în cinematografe, pentru a suplini sau completa răspândirea slabă a aparatelor de radiorecepție¹¹⁰³.

La începuturile radioului românesc programele erau preponderent muzicale¹¹⁰⁴. Rolul social al noii instituții, spre deosebire de presă aparent accesibilă și păturilor rurale analfabete¹¹⁰⁵, era de a folosi distracția pentru a crește interesul publicului urban (publicul-țintă al Radio București¹¹⁰⁶) pentru informațiile și emisiunile culturale sau științifice¹¹⁰⁷. La microfonul Societății Române de Radiodifuziune primele știri din sport au fost citite la 1 noiembrie 1928, prima zi de emisie a noului post. Presa scrisă a salutat apariția tot mai frecventă a sportului la radio, iar unii reporteri sportivi au recomandat, conform propriei politici editoriale și datorită conflictelor cu confrăți din breaslă, evitarea unor foiletoane despre viața romanțată a sportivilor sau bagatelizarea prin transformarea într-o rubrică de umor cu tentă sportivă¹¹⁰⁸. Cronica sportivă radiofonică a devenit săptămânală începând din 3 mai 1932, fiind realizată la început de Nicolae Albescu¹¹⁰⁹ iar prima transmisiune directă a unui

Riefenstahl, vezi Walter Borgers, „Leni Riefenstahl 1902-2003”, *Journal of Olympic History*, Volume 11, September 2003, Nr. 3, p. 54.

¹¹⁰³ „Matchul de astăzi va fi filmat de Oficiul Național de Turism”, *Curentul*, 25 mai 1939, p. 12. Este vorba despre partida România-Anglia.

¹¹⁰⁴ Denize, 1998, p. 98.

¹¹⁰⁵ Dragomir Hurmuzescu, „Cuvânt la inaugurarea Postului București”, în V. Crăciun, 1977, p. 52.

¹¹⁰⁶ H. Blazian, „Organizarea generală a programului vorbit la Radio București”, în V. Crăciun, *op. cit.*, p. 57.

¹¹⁰⁷ Dimitrie Gusti, „Misiunea radiofoniei românești”, în V. Crăciun, *op. cit.*, p. 64.

¹¹⁰⁸ M[ihail] D[ragomirescu], „Radio - Sport”, *Curentul*, 9 ianuarie 1929, p. 4.

¹¹⁰⁹ Licențiat al I.N.E.F., ziarist, redactor sportiv la *Secolul*. Cf. *Bibliografie radiofonică românească*, I, 1998, p. 57.

eveniment sportiv a avut loc la 11 iunie 1933, cu ocazia meciului de fotbal dintre România și Iugoslavia. În mai 1935 a fost introdusă la Radio București o emisiune matinală de aproximativ oră, în cadrul căreia difuzarea imnului de stat era urmată de un sfert de oră de gimnastică, apoi de maxima zilei, cuvântul vesel, știri, spicuri din ziarele apărute și, special pentru gospodine, sugestii pentru meniul zilei.¹¹¹⁰

Rubrica de gimnastică medicală a fost realizată împreună cu specialiștii O.N.E.F. În programele săptămânale editate de Societatea Română de Radiodifuziune au fost publicate fotografiile ce prezentau studenți ale I.N.E.F. realizând exercițiile propuse¹¹¹¹, iar unele dintre fotografiile erau însoțite de scurte sfaturi privind aerisirea camerei, spălarea corpului după încheierea exercițiilor, sugestii privind un meniu alimentar echilibrat. Acest fapt demonstrează absența unor minime cunoștințe comune, ce ar fi trebuit deprinse în școală, motiv pentru care comanda dată prin radio trebuia executată după modelul din fotografiile propuse. Tot O.N.E.F. asigura materialele folosite în jurnalul radiofonic sportiv, precum și buletinele meteorologice transmise în timpul iernii pentru schiori¹¹¹².

Imaginea era folosită ca auxiliar și la transmisiunile directe de la partidele de fotbal, ce erau prefațate de publicarea în revista programelor radiofonice și în ziarele cotidiene a unui desen ce reprezenta terenul împărțit în 8 pătrate egale și eventual alte puncte de reper (tribuna, porțile stadionului). Crainicul se folosea de același caroiaj pentru a informa

¹¹¹⁰ Denize, 1998, p. 52, 110, 112.

¹¹¹¹ „Gimnastica matinală la Radio. Cu programul compus și executat de către O.N.E.F. Programul nr. 5”, *Radio. Radiofonie, televiziune, știința pentru toți*, 17 mai 1936, p. 30-31.

¹¹¹² *Expoziția demonstrativă a educației fizice*, p. 54.

ascultătorii asupra pătratului în care se juca mingea.¹¹¹³ Radiodifuzarea în direct lăsa publicului impresia participării nemijlocite la înfruntarea sportivă, pe care citirea unui ziar, a doua sau a treia zi de la producerea evenimentului, nu o putea egala. În sprijinul radiodifuzării venea chiar presa scrisă, la rândul ei interesată (mai cu seamă la transmisii din străinătate) de informații imediate și sigure.¹¹¹⁴ În 1937 *Timpul* se făcea ecoul cererilor publicului ca partida Venus București – Ujpest Budapesta din Cupa Europei Centrale să fie transmisă în direct¹¹¹⁵, fapt pentru care era necesară aprobarea Federației. În ciuda cererilor publice și a interesului crescând, acordul F.R.F.A. era uneori greu de obținut din cauza dezacordurilor apărute la desemnarea *speaker*-ului: reporterii Radio București, ca Radu Vasilescu¹¹¹⁶, erau câteodată prea critici în comentarii și imposibil de cenzurat în direct de forul oficial¹¹¹⁷. Pe lângă știri, interviuri¹¹¹⁸, cronici și transmisiuni directe, la

¹¹¹³ „Radio-reporterii sportivi. Schema terenului O.N.E.F.”, *Radio*, 17 mai 1936, p. 9.

¹¹¹⁴ „Match-urile României de la Balcaniadă vor fi radiodifuzate”, *Curentul*, an VII, nr. 2470, 17 decembrie 1934, p. 10; Theodor Dragomir, „Am învins... dar cum?...”, *Curentul*, 2 ianuarie 1935, p. 14. De radiodifuzarea Balcaniadei de la Atena din 1935 se leagă un moment anecdotic rămas în memoria microbiștilor: apelurile prin Radio pentru trimiterea din țară a unui alt portar, brusc în lotul României apărând probleme datorită accidentărilor și ieșirilor din formă.

¹¹¹⁵ „Sportivii români cer transmiterea la radio a matchului Venus-Ujpest”, *Timpul*, 26 mai 1937, p. 8.

¹¹¹⁶ Radu Vasilescu (1906-1966), ofițer, ginerele lui Liviu Rebreanu, a lucrat la Radiodifuziunea Română din 1936 până în 1946 și s-a remarcat comentarii de calitate și prin articole publicate în presa scrisă. Vezi *Enciclopedia EDFI II*, p. 141, s. v.

¹¹¹⁷ „F.R.F.A. a aprobat principial transmisia la Radio a matchului Belgia-România”, *Timpul*, 3 iunie 1937, p. 8; „Difuzarea matchului Suedia-România în pericol”, *Sportul capitalei*, 26 iunie 1937, p. 1.

¹¹¹⁸ „Toma Aurel despre el și despre alții. Interview-ul luat marți seară la radio campionului român”, *Curentul*, 1 octombrie 1937, p. 6.

Radio București au fost puse în undă conferințe despre sport, educație fizică și turism, inclusiv în cadrul emisiunii Universitatea Radio, inaugurată în 1930.¹¹¹⁹ Date din 1937 arată că de la București porniseră în eter 2.190 de minute de informație sportivă. Venirea iernii și închiderea sezonului sportiv duseseră la suspendarea rubricii difuzate duminica de la ora 20 până la 1 martie 1938¹¹²⁰. Receptarea emisiunilor sportive de către ascultătorii radioului este dificil de surprins. O notă dintr-un articol semnat de Camil Petrescu, cu pseudonimul N. Grămătic, descrie vag tensiunea cu care suporterii urmăreau transmisia: la un meci în deplasare, momentele de liniște pe stadion îl făceau pe suporterul român să se bucure de un gol al echipei sale, iar cele de vacarm, să se întristeze¹¹²¹.

Rolul presei din România în răspândirea sportului a fost decisiv, în ciuda criticilor aduse stilului articolelor sau evenimentelor cu tentă publicitară organizate de diverse ziare. Pătrunderea sportului printre subiectele abordate inclusiv de publicațiile cu profil strict cultural, a urmat același drum cu acceptarea și răspândirea sportului în societatea românească. Dacă la începutul anilor 1920 informațiile erau foarte rare, la sfârșitul deceniului următor pagina de sport era obligatorie pentru orice ziar care se dorea complet și competitiv.

¹¹¹⁹ *Bibliografie radiofonică românească, 1928-1935, 1998, passim.*

¹¹²⁰ „Maurul și-a făcut datoria! Realizări impresionante ale radiofoniei sportive”, *Sportul Capitalei*, 25 decembrie 1937, p. 1.

¹¹²¹ N. Grămătic [C. Petrescu], „Note despre matchul de la Lodz”, *Timpul*, 8 iulie 1937, p. 8.

V

TERITORIU *VERSUS* SUFLET: SPORT ȘI ROMÂNIZARE

„Terenul să le fie simbolul unei miniaturi de patrie...”¹¹²². Acest capitol reprezintă un studiu de caz dedicat unui aspect neplăcut, până acum necercetat, al relației dintre sport și societatea românească interbelică. Mă voi referi în paginile ce urmează la discuțiile asupra reprezentării naționale prin sport, și anume la ideea radicală de a elimina din echipele reprezentative naționale etnicii neromâni.

Primele ediții ale Jocurilor Olimpice moderne au generat controverse asupra alcătuirii delegațiilor naționale. Motivul a fost ambiguitatea formulei „all games, all nations”: pentru Pierre de Coubertin, națiunea și statul nu erau concepte sinonime. „Geografia athletică olimpică”, concept datorat inițiatorului olimpiadelor moderne, a permis participarea Ungariei, Boemiei și Finlandei sub un drapel propriu în 1912, la Stockholm, în ciuda protestelor Austriei și Rusiei¹¹²³.

Prin jocurile olimpice moderne, orgoliile naționale și-au făcut oficial intrarea în arenele sportive. Ideea de a reuni cele mai bune echipe naționale de fotbal într-un campionat separat de turneul obișnuit de la Jocurile Olimpice, experiment de succes pornit în 1930, a marcat definitiv (și fără retorica pacifistă olimpică) transferarea orgoliilor naționale, implicit și naționaliste, pe stadioane și mai ales în tribune. Modalitate

¹¹²² Ion Dimitrescu, „Spre Graal”, *Curentul*, 5 iunie 1933, p. 1.

¹¹²³ Coubertin, 2000, p. 589-590; Idem, 1989, p. 76-77.

nouă de reprezentare a imaginii de sine a unui stat, în jurul fotbalului s-a conturat, uneori conștient, un sistem de reprezentare ce a preluat atribute rezervate propagandei politice. În diferite formulări, ținând de concepțiile exprimate sau permise în anumite perioade, victoria sau înfrângerea pe teren au căpătat fie valențele unei revanșe, fie pe acelea ale unei tragedii naționale. Nu doar în fotbal s-au transferat identitatea, orgoliile, revanșele, frustrările naționale: turneele de hochei pe gheață din timpul războiului rece sunt considerate un barometru al relațiilor est-vest și al raporturilor interne din blocul socialist¹¹²⁴.

Fără drapelul național și imnul de stat, o întâlnire sportivă între echipe naționale își pierde cu totul caracterul oficial. În 1932, simbolurile naționale au devenit parte a ceremonialului Campionatelor Balcanice de Fotbal. Ceremonia de închidere a ediției desfășurată în acel an la Belgrad a copiat-o pe cea a Cupei Mondiale organizată în 1930 la Montevideo. Astfel, drapelul bulgar a fost ridicat în timpul intonării imnului câștigătorilor turneului până în vârful catargului; steagul iugoslav a fost ridicat la trei sferturi, tot în timp ce se cânta imnul, tricolorul la jumătatea catargului, acompaniat de imnul regal; Grecia, clasată pe ultimul loc, nu a beneficiat de nici un onor, fapt etichetat ca „regretabil și ireparabil”¹¹²⁵.

Vizita la Mormântul Eroului Necunoscut a fost o tradiție indiscutabil legată de primul război mondial și presupunea

¹¹²⁴ Markku Jokispilä, „Cold War on Ice: International Ice Hockey Tournaments as an Area of Ideological Confrontation Between East and West”, p. 93-111; Jörg Ganzenmüller, „Bruderzwist im Kalten Krieg. Sowjetisch-tschechoslowakische Länderspiele im Umfeld des *Prager Frühlings*”, p. 113-130, în Malz, Rohdewald, *Wiederkehr* (coord.), 2007.

¹¹²⁵ „Solemnitatea proclamării campionilor”, *Curentul*, 6 iulie 1932, p. 6; „Solemnitatea deschiderii Balcaniadei”, *Curentul*, 15 mai 1936, p. 10.

omagiul întregii delegații oaspete sau gazdă prin depunerea unei coroane de flori. Era un gest obișnuit al delegațiilor sportive ce vizitau Bucureștiul, precum și al echipelor românești prezente în alte capitale europene.¹¹²⁶

Întâlnirea sportivă a devenit un mijloc eficace de testare a reacțiilor prietenești sau ostile pe plan extern¹¹²⁷. După Anschluss, prima apariție majoră și oficială a Germaniei în opinia publică românească a fost participarea la Concursul hipic internațional organizat la București în iunie 1938. Guvernul de la Berlin, prin ambasada de la București, a tratat vizita cu maximă atenție, pentru a obține o publicitate cât mai favorabilă.¹¹²⁸ Tot Germania național-socialistă încerca să transmită, prin angrenarea în competiții sportive în vreme de război, mesaje propagandistice directe, fără subtilități. Prezent în noiembrie 1939 la București cu prilejul meciului de fotbal dintre echipele capitalelor română și germană, Hans von Tschammer und Osten recunoștea încărcătura politică a evenimentului sportiv¹¹²⁹ și adăuga: „deși e război [...] cine își

¹¹²⁶ „Echipa României la Mormântul Eroului Necunoscut”, *Curentul*, 5 iunie 1933, p. 6; „Vâslașii polonezi au sosit în Capitală”, *Curentul*, 20 august 1935, p. 1, fotografie de la vizita din Parcul Carol; „Cicliștii care pleacă în Turul României au depus o coroană de flori la mormântul Eroului Necunoscut”, *Curentul*, 27 august 1935, p. 1; „Sârbii la Eroul Necunoscut”, *Curentul*, 11 mai 1936, p. 10; „În ajunul matchului cu Cuba jucătorii români sunt nervoși”, *Timpul*, 6 iunie 1938, p. 10; „Ce a făcut echipa română ieri”, *România*, 8 mai 1939, p. 10.

¹¹²⁷ Cf. A. Dumbrăveanu, „Bariera spre Ungaria”, *Rampa*, 10 septembrie 1931, p. 2; Val. Făgărășanu, „Propagandă!”, *Timpul*, 28 noiembrie 1940, p. 16: „la Genova contra Italiei, Ungaria va juca cu cel puțin doi jucători din Transilvania nou anexată; e timpul să reflectăm și noi...”.

¹¹²⁸ Pusch, Stelzer, 2001, p. 37-39.

¹¹²⁹ Antoniu T. Chilts, „De vorbă cu d. von Tschammer und Osten, fuhrerul sportului german”, *Curentul*, 21 noiembrie 1939, p. 5.

face griji împotriva alimentației <din Germania> să privească acești jucători puternici și bine alimentați”¹¹³⁰.

Cele mai gustate întreceri sportive de către publicul românesc din perioada interbelică erau cele cu participare internațională. Fie că era vorba de o cursă între doi-trei motocicliști, de un meci de fotbal sau de un raid aviatic, reprezentarea națiunii prin sport trezea orgolii, zgândărea resentimente și aducea încasări importante organizatorilor. Națiunea, o comunitate virtuală redusă la unul, patru sau unsprezece combatanți și câteva sute sau câteva mii de susținători frenetici¹¹³¹, era cea care pășea în arenă, anulând individualitatea sportivului. Echipa reprezentativă devenea o mini-armată iar națiunea își simțea apărată acea mândrie de care este indisolubil legată. Observând aceste comportamente colective, sociologul Petre Andrei nota: „din vieța sa proprie, fiecare poate observa cât de ofensat este când națiunea sa suferă o înfrângere sau o jignire. Până și în jocurile sportive, când iau parte la concursuri echipe naționale deosebite, fiecare simte mândria de a fi ieșit învingătoare echipa compatrioților săi și suferă scăderile ei”¹¹³².

Cazul României nu a fost cu nimic diferit. Confruntările internaționale sunt încă așteptate cu înfrigurare. Notele specifice au venit din structura societății, confruntată după 1918 cu două fenomene puțin familiare Vechiului Regat. În primul rând, brusca apariție a unor minorități etnice numeroase, bine organizate și având nostalgia perioadei de dominație politică asupra populației acum majoritare. În al doilea rând, existența unor puternice curente regionaliste, ce

¹¹³⁰ „D. von Tschammer und Osten a făcut importante declarații asupra relațiilor sportive româno-germane”, *România*, 20 noiembrie 1939, p. 12.

¹¹³¹ Hobsbawm, 1997, p. 140.

¹¹³² Petre Andrei, „Solidaritatea socială și solidaritatea națională prin Străjerie”, în *Straja Țării* [1940?], p. 35.

au dus la conflicte deschise între reprezentanții Regatului și cei ai provinciilor nou alipite. Viața sportivă a oglindit aceste două trăsături, confruntările între regiuni sau minorități și majoritate depășind sfera sportului pur și împrumutând adesea argumente sentimentale, de ordin politic sau național.

Titlul acestui capitol nu este întâmplător. El reflectă concluzia cercetătorului, desprinsă din studiul dilemelor și soluțiilor conducătorilor sportivi la problemele generate de divergențele fie între bucureșteni și ardeleni, fie între români și maghiari. La începutul anilor 1930, când eliminarea sportivilor de altă etnie decât cea română din echipele naționale era tot mai des invocată, unul dintre argumente era presupusa absență a legăturii spirituale dintre minoritari (în special a maghiarilor) și România, a cărei echipă se reducea, în viziunea extremă a unor teoreticieni care legau sportul de politica ce ar fi trebuit dusă de stat, la o selecționată lipsită de vocația reprezentării națiunii române, în termenii epocii, o formație „teritorială, nu sufletească”¹¹³³.

Subiectul tratat în acest capitol este unul delicat, puțin abordat de istoriografia românească. Politica de românizare, de naționalizare a vieții economice, culturale, sociale, a fost după 1918 o constantă a acțiunilor guvernământului central. Cercetarea de față țintește să contribuie la discuția cerută de românizare ca realitate neplăcută a României interbelice, subiect abordat cu mai multă ușurință de istorici din afara spațiului academic românesc.¹¹³⁴

Precauția care trebuie luată în studiul actual al românizării este că în perioada interbelică această viziune politică asupra rolului națiunii majoritare în cadrul statului a

¹¹³³ Virgil Economu, „De ce am pierdut Cupa Balcanică”, *Curentul*, 9 iulie 1932, p. 6.

¹¹³⁴ Livezeanu, 1998; Hausleitner, 2001; Müller, 2005.

dominat scena dezbatelor publice. Românzarea a avut în epocă înțelesuri multiple. Era vorba, pe de o parte, de o acțiune înscrisă înfăptuirilor generalizate în Europa¹¹³⁵, revanșă cu argumente în spirit etnic¹¹³⁶ asupra minorităților etnice „noi” (în principal maghiară și germană) sau „vechi” (evreiască). Pe de altă parte, desemna dificila încercare de a înfăptui, mai devreme sau mai târziu, ceea ce George Plagino numea „unificarea sufletului românesc”¹¹³⁷.

Studiul de caz asupra românzării fotbalului s-a impus de la sine, din pricina ponderii acestei discipline, dar și a energiei consumate în dezbaterile publice pornite la începutul anilor 1920 asupra reprezentării externe a națiunii prin sport. Ceea ce surprinde este recurența, și în multe cazuri vehemența, argumentelor nesportive cu care s-a purtat dezbaterile, comparabilă, prin durată și încrâncenare, cu cea asupra relației dintre sport și cultură. Măsurile oficiale adoptate reflectă incoerența întregii societăți, relația de neîncredere reciprocă dintre majoritate și minoritățile etnice. Întreaga problemă poate fi sintetizată într-o serie de întrebări ce măcinau opinia publică interbelică, confruntată cu noua componentă etnică a României. Pot minoritarii, chiar cetățeni români, să reprezinte cu adevărat România? Dacă da, în ce condiții? Dacă nu, cine ar trebui să fie investit cu această calitate – orice concurent câștigător al unui proces de selecție a elementelor de valoare sau acela care putea dovedi fără tăgadă originea etnică românească?

Proiectul transformării echipei de fotbal a României într-un corp organizat după criteriile etnice și nu valorice a

¹¹³⁵ „Programul național al Românzării”, *Românzarea*, 15 aprilie 1935, p. 1.

¹¹³⁶ [Carpatin], „Echivocurile naționale. Naționalitatea politică și cea etnică”, *Patria*, 7 ianuarie 1924, p. 5.

¹¹³⁷ *Anuarul sporturilor pe 1939-1940*, p. 104; A. Dumbrăveanu [A. Berman], „Spor la lucru!”, *Rampa*, 28 martie 1927, p. 7.

contaminat și sporturile minore (tenis de masă, schi, hochei de gheață, rugby)¹¹³⁸. De o presă foarte favorabilă s-a bucurat de la jumătatea anilor 1930, mai precis începând de la Jocurile Olimpice din 1936, echipa națională de echitație. Formată din ofițeri, deci din etnici români, aceasta a obținut câteva rezultate internaționale remarcabile, care au alimentat o stare de spirit deja veche¹¹³⁹, dar tot mai accentuată de noile tendințe ale politicii externe și interne a statului. Entuziasmul momentului a dus la deschiderea unor liste de subscripție pentru achiziționarea și creșterea unor cai de rasă¹¹⁴⁰, moment ce poate fi ușor comparat cu acțiunea similară inițiată de *Curentul* în 1932-1933 pentru a înlocui bobul de lemn, cu care Alexandru Papană și Dumitru Hubert (ofițeri în cadrul forțelor aeriene române) deveniseră campioni mondiali, cu unul de fier, așa cum aveau echipele cu posibilități de a investi (pentru viteză și siguranță) în material sportiv¹¹⁴¹. În ambele cazuri, doar victoriile internaționale au atras atenția opiniei publice.¹¹⁴² Brusc au fost descoperite valențele educative ale echitației, în comparație cu fotbalul și boxul, propunându-se

¹¹³⁸ Cf. Ștefan Sfetcu, „Ofensiva sportului românesc”, *Timpul*, 29 martie 1939, p. 12.

¹¹³⁹ Ion Dimitrescu, „Ulani, husari, dragoni și Roșiori”, *Curentul*, 9 iulie 1936, p. 1, 2.

¹¹⁴⁰ Cf. „Pentru călăreții noștri”, *România*, 16 iunie 1938, p. 16.

¹¹⁴¹ Ion Dimitrescu, „Stingerea...”, *Curentul*, 29 aprilie 1933, p. 6 (suma finală colectată a fost de 115.779 de lei); Idem, „Echipajul Papană-Hubert pornește la recolta trofeelor. Socotelile subscripțiunii publice a ziarului *Curentul*”, *Curentul*, 12 ianuarie 1934, p. 6; Idem, „57.560”, *Curentul*, 30 martie 1933, p. 6. Despre moartea căpitanului Hubert, „Groaznicul accident de avion de la Brașov”, *Curentul*, 29 august 1934, p. 10.

¹¹⁴² Bucur Berceanu, „Bobsleigh-ul și hockey-ul au reabilitat sportul românesc”, *Rampa*, 5 martie 1933, p. 2.

alcătuirea unor programe naționale coerente și centralizate pe baza unor mai vechi experimente locale¹¹⁴³.

Ca și în cazul fotbalului, minoritatea maghiară era de obicei cea care zgândărea sensibilitățile opiniei publice românești¹¹⁴⁴. Deși echipa națională de handbal era formată în majoritate din etnici germani, nu se punea problema trădării¹¹⁴⁵. Spre deosebire de fotbal, românizarea sporturilor minore era mult mai rar adusă în discuție. Existau aceleași paradoxuri: succesul unei competiții nu atenua părerile celor care reiterau constant ideea selecționării pe criterii etnice. Cazul tenisului de masă a fost cel mai ciudat – în ciuda succeselor erau aduse mereu în discuție incidente vechi, provocate de jucători în străinătate, considerate ca lezând România¹¹⁴⁶. În cazul hocheiului pe gheață, practicat de tineri descendenți ai elitei bucureștene, naționalitatea nefiind deci o temă de discuție, erau reliefate ca aspecte negative folosirea limbii franceze de către jucători și rezultatele internaționale modeste, efect al proastei organizări a deplasărilor peste hotare¹¹⁴⁷. La rugby s-a ajuns la o altă atitudine extremă,

¹¹⁴³ A. Marinescu, „Sportul călăriei ca mijloc de educație morală și fizică a tineretului”, *Neamul Românesc*, 26 februarie 1938, p. 2.

¹¹⁴⁴ Cf. „F. R. de A[tletism] a angajat un antrenor ungar”, *Curentul*, 13 ianuarie 1938, p. 6.

¹¹⁴⁵ Cf. „Rezultatele semifinalelor olimpiadei școlare germane din România”, *Curentul*, 15 aprilie 1938, p. 6.

¹¹⁴⁶ Al. Raicu, „Puneri la punct necesare, în lumina prezentului”, *Curentul*, 16 ianuarie 1938, p. 6; Idem, „Avem și noi niște campioni!...”, *Curentul*, 7 aprilie 1938, p. 10; cf. „Campionatele internaționale de tenis de masă s-au bucurat de un frumos succes sportiv” și „Unde sunt ai noștri?”, *Curentul*, 10 ianuarie 1940, p. 8.

¹¹⁴⁷ M. Silviu, „Cum s-a făcut deplasarea echipei României la Campionatele de la Praga”, *Rampa*, 7 martie 1933, p. 3; Al. Raicu, „Semne de întrebare pentru campionatele de la Praga”, *Curentul*, 10 februarie 1938, p. 6.

întâlnită și în cazul fotbalului – înfrângerea nu deranja, câtă vreme toți jucătorii erau etnici români¹¹⁴⁸.

Latura cea mai ciudată a campaniilor pentru românizarea sportului era judecarea rezultatelor bune cu o dublă măsură. Victoriile bucurau și totodată prilejuiau reafirmarea obsesivă a nevoii de a crește campioni al căror nume, cel puțin, să sune „curat românește”¹¹⁴⁹.

Reacțiile la reprezentarea României Mari prin minoritari, venite din interiorul și din afara vieții sportive, au adus adesea în prim-plan argumente exprimate de personalități marcante ale lumii culturale interbelice. Deși opiniile lui Nicolae Iorga erau așteptate și primite ascultate cu respect, ele aveau doar caracterul unor reacții adverse la prezența din ce în ce mai agresivă a sportului în viața publică, păreri izolate ce nu pot fi înscrise în campanii de tipul celei a lui Camil Petrescu. În iunie 1936 Iorga scria: „în furia care cuprinde pe spectatori ar fi un motiv național. Național, – cu cine? Echipa României, încinsă cu tricolor, salutată cu aclamații și îndemnată cu urlete, cuprinde un amestec de Germani, de Maghiari și de Evrei. Nu e păcat să li se dea atâta din sufletul spectatorilor? Și nu e o mare prostie să spui că au învins sau a fost învinsă România pentru norocul sau lipsa de noroc a acestor oameni cu cari n-avem a face întru nimic, cum întru nimic nu au a face ei înșii cu noi?”¹¹⁵⁰.

¹¹⁴⁸ „O strălucită afirmare a rugby-ului românesc la Olimpiadă”, *Curentul*, 18 mai 1936, p. 10; cf. Nicolae Garais, „O diagramă concludentă și o provocare neghioabă”, *Curentul*, 23 noiembrie 1935, p. 10: *înfrângere, de ar fi, i-am împărți mâhnirea între noi. Și n-am mai căuta, în zeci de chițibușuri, pe unii dintre autorii ei. Victoria, iară, ne-ar aparține numai nouă și n-am mai avea mâhnirea să constatăm, după aprecierile unor confrăți, că cei mai buni din 22 sau din 11, au fost Bodola, Covaci, etc.*

¹¹⁴⁹ Cf. Ștefan Sfetcu, „Tineretul român și sportul”, *Timpu*, 13 octombrie 1937, p. 8.

¹¹⁵⁰ Nicolae Iorga, „Nu-i recunoaștem...”, *Neamul românesc*, 28 iunie 1936, p. 1.

Jocurile Olimpice din 1924, Camil Petrescu și formula „8+3”. Într-un interviu acordat în 1947 revistei *Stadion*, Camil Petrescu a explicat de ce își semna cronicile fotbalistice cu pseudonimul „N. Grămătic”, deși autorul real era prea bine cunoscut opiniei publice: „când am început să fac cronică sportivă la *Timpul* și *Gazeta* eram scriitor destul de cunoscut și nu vroiam să fiu bănuțit că urmăresc să trag beneficii de notorietate de pe urma activității mele sportive¹¹⁵¹”.

Camil Petrescu diseca aspectele tehnice ale fotbalului cu o voluptate considerată unică pentru un scriitor din epoca interbelică. El a editat din venituri proprii revista *Fotbal*, apărută în doar câteva numere în 1937. Demersul său a fost apreciat de exegeți ca o apariție pitorească în ansamblul activității sale publicistice, manieră de a-și satisface nevoia de polemică¹¹⁵².

Există o latură aparte a articolelor semnate cu pseudonimul „N. Grămătic”, trecută cu vederea după cel de-al doilea război mondial: Camil Petrescu revendica întâietatea în corul vocilor celor care cereau eliminarea jucătorilor de altă origine etnică decât cea română, mai cu seamă a fotbaliștilor maghiari, din reprezentativa României. În numărul din 22 mai 1937 al ziarului *Timpul*, apărea articolul intitulat *Ca să se știe...*, prin care scriitorul revendica întâietatea propunerii de românizare a fotbalului, ideea fiindu-i dată de înfrângerea

¹¹⁵¹ „De vorbă cu sportivul Camil Petrescu. Fostul gazetar sportiv *N. Grămătic* ne vorbește despre sport și intelectualitate”, *Stadion*, 22 octombrie 1947, p. 13. Cf. Jack Berariu, „Clubul *Venus* în intimitate”, *Rampa*, 9 iunie 1935, p. 1, 3; Jack Berariu, „Întâlnire prelungită cu d. Camil Petrescu”, *Rampa*, 4 noiembrie 1935, p. 3; Gheorghe Țari, „Psihoză?...”, *Curentul*, 23 martie 1935, p. 10.

¹¹⁵² Petrescu, 1982, p. 300; *Secolul 20*, nr. 10/1966, p. 10-11.

catastrofală suferită în 1932 la București în fața Poloniei.¹¹⁵³ Contemporanii i-au recunoscut acest drept, fie cu rezerve¹¹⁵⁴, fie cu elogii.

În pledoaria sa, Camil Petrescu pornea de la ceremonialul olimpic pentru a justifica atributele naționale ale sportului, numai în teorie lipsit de sensuri etnice¹¹⁵⁵, iar pe plan intern de la ostilitatea existentă între regiunile vestice și sudice ale României Mari. Conștient de pericolul înfrângerilor unei echipe formate din jucători mai slabi, dar români, fapt ce ar fi schimbat sensul discuției, scriitorul sublinia nevoia de a se crea un colectiv care ar fi suplinit și apoi ar fi completat tehnica sportivă cu dăruirea sufletească, lucruri imposibil de reușit de un „minoritar”, definit ca „cel ce reprezintă tendința extranațională”¹¹⁵⁶. Într-un articol exaltat, Petrescu a împins până la absurd campania pe care o ducea. El cerea unui debutant de 17 ani să își ignore colegii minoritari, care formau aproape jumătate din echipă, și să joace individualist, pentru a satisface dorința publicului¹¹⁵⁷, deși acesta era mai preocupat de spectacol și de victorie decât de rezonanța numelui fotbaliștilor. Dar trebuie considerat Camil Petrescu singurul responsabil moral al

¹¹⁵³ N. Gr.[Camil Petrescu], „Ca să se știe...”, *Timpul*, 22 mai 1937, p. 8; Idem, „Matchul cu Polonia, la Lodz”, *Timpul*, 5 iulie 1937, p. 10.

¹¹⁵⁴ P. Soru, „Sugestii pentru *Balcaniadă*”, *Vremea*, 7 mai 1933, p. 9.

¹¹⁵⁵ A. Dumbrăveanu, „Bariera spre Ungaria”, *Rampa*, 10 septembrie 1931, p. 2.

¹¹⁵⁶ Gramatic [C. Petrescu], „Problema echipei naționale”, *Rampa*, 24 septembrie 1932, p. 2.

¹¹⁵⁷ N. Grămătic [Camil Petrescu], „Cel dintâiu Popescu în echipa națională, după 20 de ani de la războiu...”, *Timpul*, 10 iunie 1937, p. 6. Este vorba despre debutul jucătorului *Sportului Studențesc* București Gheorghe Popescu (I) în iunie 1937. Atacant, el trebuia, în viziunea *camilpetresciană*, să nu țină cont de ceilalți patru colegi de linie și de cei trei mijlocași. Dacă l-ar fi ascultat pe Grămătic, Popescu ar fi trebuit să aștepte/accepte pase numai de la portar și de la unul dintre cei doi fundași.

teoriei și practicii românizării echipei naționale de fotbal, a sportului în general, sau era doar o voce, nu neapărat cea mai vehementă, între multe altele? Erau aceste voci strict limitate la sport, sau reprezentau la rândul lor ecouri ale unei ample dezbateri și politici oficiale din România interbelică?

O altă campanie de lungă durată pentru românizare a fost dusă de *Curentul*¹¹⁵⁸, în primul rând prin pana lui Ion Dimitrescu, un veteran al primului război mondial, avocat și fost deputat, într-o vreme președinte al clubului Juventus București¹¹⁵⁹, figură respectată de contemporani¹¹⁶⁰. Majoritatea articolelor lui Dimitrescu au avut ca temă sportul, mai ales fotbalul. Membru al redacției de la *Curentul* încă de la înființare¹¹⁶¹, el nu a ignorat în activitatea publicistică teme ca educația, teatrul sau economia, dar nici nu a ezitat să folosească un limbaj violent în susținerea ideilor sale¹¹⁶². Un text din octombrie 1937, referitor la bilanțul guvernului Gheorghe Tătărescu în domeniul „protecției muncii naționale”, dezvăluie definițiile „românului” și „minoritarului” în accepțiunea lui Dimitrescu: „știți ce înțelegem prin români noi ceștialalți – dumneavoastră și eu

¹¹⁵⁸ Cf. „Înălțătoarea sărbătoare a sportului românesc”, *Curentul*, 24 noiembrie 1935, p. 10; N. Dumbravu, „31 Martie 1940: un început”, *Curentul*, 4 aprilie 1940, p. 4.

¹¹⁵⁹ Jack Berariu, „Echipa românească a Juventusului”, *Rampa*, 18 iulie 1931, p. 2.

¹¹⁶⁰ Jack Berariu, „Un virtuoz al ziaristiceii...”, *Rampa*, 22 august 1930, p. 3.

¹¹⁶¹ Ion Dimitrescu, „Animatorul, echipa, trofee”, *Curentul*, 10 ianuarie 1938, p. 11, text dedicat lui Pamfil Șeicaru la aniversarea a 10 ani de la apariție; cf. Lorin Popescu, „Din primele începuturi și până azi. Cum a evoluat *Curentul* în cei 11 ani de apariție”, *Curentul*, 11 ianuarie 1939, p. 4.

¹¹⁶² *Scuipăm pe rezultat, oricare ar fi el. [...] Iugoslavii joacă cu nomazii năimiți de o bandă iresponsabilă. Dar în nici un caz cu echipa României, – căreia i-au fost furate emblemele, stindardul și imnul.* I. Dimitrescu, „Impostură și ultraj nu echipă a României!...”, *Curentul*, 11 mai 1936, p. 10.

- Români cu tată român, cu mamă româncă, cu bunici români, în sfârșit, cu *măcar două generații* de ascendență etnică autentică și intactă; [...] minoritari, străini fără pașaport"¹¹⁶³.

Românizarea încerca să suprapună, peste interesul major al publicului pentru competițiile internaționale¹¹⁶⁴ un program naționalist, bazat pe o interpretare extremă a valorilor culturii fizice. Echipa națională pacifica scena sportivă internă iar vizita concurentului străin echivala într-un plan simbolic cu ideea ancestrală de apărare a teritoriului. Este perioada în care s-a format ideea de sport ca „războiul timpurilor de pace”¹¹⁶⁵ sau „imaginea fidelă a puterii unei țări care vine în contact cu alta și care se clasează ca întâietate după rangul și autoritatea ei mondială”¹¹⁶⁶, nu în ultimul rând și în spiritul epocii drept „cea mai bună ocazie pentru a prezenta în fața străinilor exemplare umane selecționate, adevărate mostre de export ale rasei” românești¹¹⁶⁷. Nu era o opinie acceptată total: „nici un campion nu caracterizează calitățile unei rase, mai puțin încă a oricărui amestec de rase care caracterizează orice stat modern”, se putea citi în primul număr al *Gazetei Sporturilor*¹¹⁶⁸. „Concursul internațional înfrățește”, își caracteriza experiența tenismanul arădean Gheorghe Luppă, fost

¹¹⁶³ Ion Dimitrescu, „Baricadații”, *Curentul*, 2 octombrie 1937, p. 1.

¹¹⁶⁴ Ștefan Sfetcu, „Manifestările publicului în sport”, *Timpul*, 27 iulie 1937, p. 8.

¹¹⁶⁵ Ovidiu Comșia, „Biotipologie și sport”, în Hațieganu (ed.), 1938, p. 77.

¹¹⁶⁶ Ștefan Sfetcu, „Puterea sportului”, *Timpul*, 8 iunie 1939, p. 12.

¹¹⁶⁷ Theodor Dragomir, „După sorcoveala balcanică...”, *Curentul*, 5 ianuarie 1935, p. 6.

¹¹⁶⁸ I. Amar, „Sporturile în funcția socială”, *Gazeta Sporturilor*, 14 septembrie 1924, p. 1.

participant la Jocurile Olimpice¹¹⁶⁹. Pe măsură ce trecea timpul, asemenea păreri erau tot mai rar auzite în corul celor care legau indisolubil națiunea de cultura fizică.

După Jocurile Interliale sau *Jocurile Pershing* (după numele comandantului Forței Expediționare Americane în Europa¹¹⁷⁰) desfășurate între 22 iunie și 6 iulie 1919 Olimpiada organizată de asemenea la Paris în 1924 au însemnat prima apariție internațională majoră a României întregite, nu numai din punct de vedere sportiv. Participarea a fost simbolică, în lipsa banilor și a sprijinului autorităților statului, cu toate că principele moștenitor Carol s-a adresat în acest scop guvernului, insistând asupra laturii propagandistice a participării României, chiar și fără a se obține vreo medalie¹¹⁷¹. Carol a patronat comitetul de selecție al echipei de fotbal¹¹⁷², iar prezența sa la Paris pare să fi lăsat o bună impresie lui Pierre de Coubertin¹¹⁷³. Cei 51 de bărbați care au purtat conform hotărârii organizatorilor culorile naționale românești¹¹⁷⁴, au concurat la rugby¹¹⁷⁵, tir¹¹⁷⁶, tenis, și fotbal¹¹⁷⁷.

¹¹⁶⁹ Lupu, Dabiciu, f. a., p. 7; cf. „Brazilia și sportul”, *Curentul*, 12 ianuarie 1939, p. 8.

¹¹⁷⁰ Terret, 1999, p. 69-80.

¹¹⁷¹ „Apelul A.S.R. Principelui Carol, Moștenitorul Tronului, adresat guvernului, pentru strângerea fondurilor necesare participării României la Jocurile Olimpice, ce au loc în acest an la Paris”, *B.E.F.*, nr. 1, aprilie 1924, p. 1-2; cf. Iorgu Arsenie, „A VIII-a Olimpiadă 1924. Sporturile de iarnă. Chamonix-Mont-Blanc. Memoriu”, *B.E.F.*, nr. 2-3, februarie-martie 1925, p. 26-27; de remarcat întârzierea cu care s-a publicat, deși jocurile de iarnă le precedaseră pe cele de vară cu câteva luni; problemele esențiale erau aceleași: rostul propagandistic al participării, lipsa fondurilor, a sprijinului guvernamental, neimplicarea presei și pasivitatea organelor conducătoare sportive.

¹¹⁷² „Foot-ball”, *Universul*, 5 mai 1924, p. 6; cf. Pinguin [A. Berman], „Statul și educația fizică”, *Rampa*, 23 mai 1926, p. 3.

¹¹⁷³ De Coubertin, 2000, p. 502.

¹¹⁷⁴ „Olimpiada dela Paris 1924”, *Universul*, 19 aprilie 1924, p. 6.

La fotbal, problema cea mai importantă nu a fost scorul cu care România a pierdut singurul ei meci. 0-6 cu Olanda era normal pentru o echipă care câștigase o singură dată în cele zece partide pe care le disputase între 1922 și 1925. Dar faptul că echipa României a fost considerată o a doua echipă a Ungariei, formată din jucători originari din teritoriile nou alipite României, altfel spus – din ținuturile „răpite” Ungariei¹¹⁷⁸, a inflammat pe termen lung o opinie publică altfel aproape indiferentă la sport și a devenit marota justificărilor folosite de adepții românizării¹¹⁷⁹. Exemplară în acest sens a fost campania condusă de Ion Dimitrescu în *Curentul*, unde miza principală era eliminarea maghiarilor, mai puțin sau deloc a celorlalte minorități conlocuitoare, deschise „înfrățirii” cu populația majoritară. Motivele permanent invocate erau confuzia jignitoare făcută în străinătate și atitudinea minorității maghiare, în ansamblul ei, față de statul român întregit¹¹⁸⁰.

Așa cum pot fi reconstituite pe baza mărturiilor diverșilor actori implicați, evenimentele din primăvara 1924 conturează imaginea unui turneu prost pregătit de oficialii români, variantă mult mai credibilă decât cea a unui sabotaj

¹¹⁷⁵ Medalia de bronz a fost obținută pentru că la Jocuri participau doar trei reprezentative, ambele învingătoare în fața României, a cărei prezență la cererea gazdelor a permis de fapt ținerea unui „turneu olimpic”.

¹¹⁷⁶ „Impresii asupra concursului internațional din Reims”, *Universul*, 28 iunie 1924, p. 4.

¹¹⁷⁷ Vrabie (coord.), Bucur-Ionescu, Dogaru, Popper, 1975, p. 125, 129.

¹¹⁷⁸ S. Severeanu, „Turneurile Chinezului”, *Comedia*, 17 octombrie 1927, p. 5.

¹¹⁷⁹ Aurel Iordăchescu, „Wie viele Ungarn haben Sie jetzt in Ihre Mannschaft? Aceasta întrebă publicul străin despre reprezentativa de foot-ball a României”, *Curentul*, 18 octombrie 1934, p. 8.

¹¹⁸⁰ Ion Dimitrescu, „Elita țării. sau pleava Ardealului? XII. Mai pot fi tolerați mercenarii maghiari în echipa națională?”, *Curentul*, 21 octombrie 1932, p. 6; „Nouă, victoria!”, *Curentul*, 7 iunie 1933, p. 6; „Paradisul la Federație”, *Curentul*, 2 iulie 1934, p. 8.

pus la cale de jucătorii maghiari și germani. Căpitanul echipei, Aurel Guga, a declarat într-un interviu acordat în 1935 ziarului timișorean *Sportul național*, cotidian a cărui adeziune la ideea românizării era programatică, că înfrângerea s-a datorat boicotării echipei de către colegii săi minoritari, nemulțumiți de titularizarea unui etnic român, Nicolae Bonciocat. Soluția propusă de Guga era una dintre cele mai radicale, respectiv excluderea definitivă a oricărui minoritar din echipele reprezentative sau din cele de club.¹¹⁸¹ Adalbert Ströck, al cărui frate, Ștefan, portarul echipei, a fost unul dintre cei mai învinuiți jucători, a acuzat iresponsabilitatea conducătorilor, vinovați, prin nepunerea la punct a pregătirii fizice, de accidentarea ce a cauzat moartea lui Dezideriu Jacobi. a negat vehement resentimentele șovine ale minoritarilor.¹¹⁸² Faptul că experiența din 1924 este și astăzi considerată un model absolut de conducere defectuoasă a echipei naționale¹¹⁸³ face ca versiunea lui Adalbert Ströck, întărită de relatarea oferită la puțin timp după evenimente pentru *Ecoul Sportiv* de un coechipier etnic român, Tasse Protopopescu, să pară mai credibilă decât cea a lui Aurel Guga.

După ani de relativă acalmie, câteva rezultate negative au contat decisiv în 1931-1932 în declanșarea „oficială” a procesului românizării, atât pe planul declarațiilor cât și în cel al deciziilor concrete. Pe măsură ce rezultatele obținute de

¹¹⁸¹ „De vorbă cu un fost as al football-ului românesc, *Sportul Național*, Timișoara, 8 iulie 1935, p. 3.

¹¹⁸² „Cum am devenit stea. Cariera lui Ströck Albi, povestită de el însuși”, *Rampa*, 23 septembrie 1928, p. 3.

¹¹⁸³ Mario Gebauer, „Olanda-România 6-0. Înfrângere rușinoasă la prima întâlnire”, *Ecoul Sportiv*, 31 mai 1924, p. 1; [Pénil Jaune], „Jocurile Olimpice de Football-Asociație”, *Ecoul Sportiv*, 15 iunie 1924, p. 1; „Părerile D-lui. Tasse Protopopescu, internațional de football”, *Ecoul Sportiv*, 15 iunie 1924, p. 2; I. Chirilă, „Un veac de fotbal românesc”, în *Secolul 20*, nr. 397-400 (1998), p. 159.

națională erau mai bune, înfrângerile la scor erau din ce în ce mai greu acceptate. Două meciuri pierdute cu Ungaria (la Budapesta, în Cupa Europei Centrale pentru amatori, trofeu câștigat în cele din urmă de România) și Polonia (la București, un rezultat cu adevărat surprinzător¹¹⁸⁴), în condițiile în care echipa română părea capabilă de rezultate bune, au condus o parte a opiniei publice la concluzia că sabotajul minoritar, adică maghiar, continua, mai ales atunci când adversarii erau „conaționali” iar meciurile nu se disputau în fața publicului bucureștean, considerat deosebit de atent la chestiunile ce țineau de orgoliul național, fapt ce ar fi blocat orice încercare de „trădare”.¹¹⁸⁵ În 1931, printre aceia care, cu un ton deocamdată rezervat, au apreciat că e timpul să se renunțe treptat la minoritari, s-a numărat și Camil Petrescu.¹¹⁸⁶

Spre deosebire de 1924, în 1931 și 1932 scorurile au contat mult, unul dintre principalii acuzați fiind, din nou, portarul echipei, de această dată Czinczer Istvan. Împotriva sa s-a dus o întregă campanie în *Curentul*. Czinczer a fost acuzat că a jignit România¹¹⁸⁷, iscând un incident violent cu spectatorii bucureșteni¹¹⁸⁸. Dacă la început vinovați de situație au fost considerați oficialii români ai F.R.F.A., treptat dezideratul înlocuirii conducerii forului fotbalistic superior a fost dublat de

¹¹⁸⁴ Cf. „România-Polonia. Al cincilea match cu Polonia”, *Universul*, 3 octombrie 1932, p. 8.

¹¹⁸⁵ Jack Berariu, „Catastrofa de la Budapesta”, *Rampa*, 7 octombrie 1931, p. 2; Idem, „Waterloo-ul footballului românesc”, *Rampa*, 8 octombrie 1931, p. 2; R. Berceanu, „Unde trebuie să se dispute matchul România-Ungaria amatori”, *Rampa*, 19 mai 1932, p. 2.

¹¹⁸⁶ [Johnny], „D. Camil Petrescu despre înfrângerea de la Budapesta”, *Rampa*, 10 octombrie 1931, p. 2; „O precizare”, *Rampa*, 13 octombrie 1931, p. 2.

¹¹⁸⁷ Ion Dimitrescu, „Sub domnia regelui restaurator... Huiduiți-ii!!!... Culorile naționale românești pângărite de un nemernic care s-a lăudat că «se șterge cu România la c...r»!”, *Curentul*, 4 octombrie 1932, p. 2.

¹¹⁸⁸ Idem, „Scandalul Czinczer”, *Curentul*, 10 octombrie 1932, p. 6.

acela mult mai ușor de pus în practică al interzicerii prezenței maghiarilor în formația națională română. Etichetați ca mercenari, maghiarii erau învinuiți că nu respectau țara decât dacă performanțele lor erau răsplătite financiar¹¹⁸⁹, refuzând oricum să vorbească limba română¹¹⁹⁰, să învețe imnul regal¹¹⁹¹ și mai ales să conceapă prezența lor masivă în orice selecționată sportivă decât ca dată de superioritatea „rasială”¹¹⁹². Articolele ziarului *Curentul* au devenit din ce în ce mai violente, mai ales după ce s-a ajuns la concluzia (generată de citirea numelor jucătorilor) că Iugoslavia, Polonia și mai ales eterna și ireductibila adversară Bulgaria nu trimit pe teren nici un fel de minoritari și, după înfrângeri inerente, reușeau rezultate pozitive în serie.¹¹⁹³ Pentru Czinczer, aflat aproape de sfârșitul carierei sportive, scandalul a însemnat probabil un șoc emoțional. Într-o scrisoare adresată lui Ion Dimitrescu, Czinczer și-a susținut nevinovăția, obținând „iertarea” contestatarului său¹¹⁹⁴. Dincolo de scandalul de presă și de tragediile personale, interesant este că în epocă s-a observat căutarea unui țap ispășitor pentru un proiect vast¹¹⁹⁵, cu o miză mult peste cea sportivă.

¹¹⁸⁹ [I. M.], „Către naționalizarea echipei naționale. Între entuziasm și argumente sunătoare”, *Curentul*, 7 iulie 1932, p. 8.

¹¹⁹⁰ „Naționala Luchide a sosit ieri la Linz”, *Curentul*, 18 octombrie 1932, p. 2.

¹¹⁹¹ P. Manolescu, „Imnul regal – ceva necunoscut pentru «românii» din echipa națională”, *Curentul*, p. 2.

¹¹⁹² Ion Dimitrescu, „Scandalul Czinczer. Pentru ce ne-am săturat de vedetele minoritare”, *Curentul*, 12 octombrie 1932, p. 6.

¹¹⁹³ Virgil Economu, „Echipa noastră «națională»”, *Curentul*, 17 iulie 1932, p. 6; Ion Dimitrescu, „La startul debutanților”, *Curentul*, 22 octombrie 1932, p. 6. Cf. [Grit], „Victoriile Bulgarilor”, *Rampa*, 4 iulie 1932, p. 2.

¹¹⁹⁴ Ion Dimitrescu, „Un om la «aman» imploră îndurare”, *Curentul*, 5 decembrie 1932, p. 6.

¹¹⁹⁵ R. Berceanu, „Cazul Czinczer”, *Rampa*, 25 octombrie 1932, p. 2.

Problema românizării echipei naționale de fotbal a fost ridicată după o serie de eșecuri sportive consecutive. Pierderea Balcaniadei în fața Bulgariei și înfrângerile la scor cu Polonia, dar mai cu seamă cea în fața Ungariei, au deschis răni și au trezit resentimente vechi, fără legătură implicită cu sportul. A pierde cu Bulgaria însemna a retrăi umiliința de la Turtucaia, paradoxal, datorată incompetenței comandanților militari români.¹¹⁹⁶

Majoritatea jucătorilor echipei naționale provenea de la cluburile din Transilvania și Banat. Atunci când echipele bucureștene au început să trimită jucători, aceștia erau în mare parte transferați din fostele teritorii habsburgice. Rădăcinile românizării se găsesc deci și în conflictele inter-regionale. A apărut astfel un proces paralel, la fel de larg dezbătut, de lung și de discontinuu ca cel al naționalizării reprezentativelor: transformarea cluburilor și asociațiilor sportive în centre de iradiere românești. S-a pus tot mai acut problema aparițiilor sportive de orice fel în arena internațională, astfel încât turneele echipelor din fostele teritorii habsburgice, deși multe terminate cu rezultate excelente, care recomandau fotbalul din România ca valoros, au fost desconsiderate în țară din motive naționaliste. Cazul Clubului Athletic Oradea (CAO), catalogat de presa românească drept cel mai iredentist din Ardeal și adesea numit NAC (după vechea denumire în limba maghiară) este reprezentativ. În timpul unui turneu în Franța, faptul că jucătorii preferau să folosească limba maghiară stârnea iritare la București, în timp ce rezultatele bune erau salutate cu satisfacție. În capcana sentimentelor împărțite a căzut *Rampa*, care în februarie 1932 a publicat pe aceeași pagină două articole, anonime din păcate, despre același meci, titlurile

¹¹⁹⁶ „Turtucaia sportului românesc”, *Sportul național*, Timișoara, 25 iunie 1935, p. 1.

surprinzând exact sentimentele contradictorii ale autorilor. *Un scandal care nu se mai termină!* reacționa la confuziile născute de limba maghiară, iar *O senzațională victorie românească în Franța* remarca jocul și golaverajul.¹¹⁹⁷

În viziunea unei părți a opiniei publice, echipa de fotbal *Venus* întruchipa aspirațiile Bucureștiului și prin extensie ale întregului Vechi Regat în lupta deschisă pentru dominație politică dusă cu teritoriile alipite în 1918, de asemenea aspirațiile acelor care doreau românizarea totală a sportului. Fostul portar Mircea David povestea într-un volum de memorii despre victoria zdrobitoare obținută de *Venus* la Oradea în fața Clubului Athletic, dar evenimentul s-a petrecut în 1932, la puțin timp după ce ziarul *Curentul* pornise o vehementă campanie pentru eliminarea jucătorilor minoritari din echipa reprezentativă de fotbal, a avut la vremea sa o cu totul altă semnificație decât cea a unei victorii umiltoare împotriva unui adversar tradițional mai bun. Prin subscripție publică¹¹⁹⁸ s-au adunat banii necesari baterii unor medalii înmânate apoi jucătorilor, care puteau citi următorul text: „În amintirea memorabilei și glorioasei victorii dela 23 Octombrie 1932 când româneasca și avântata echipă a Clubului *Venus*, campion național, a umilit trufia sportului iredentist maghiar zdrobind invincibila și îngâmfata formațiune *N.A.C.* [vechea denumire maghiară a Clubului Athletic] din Oradea cu pilduitorul și cruntul scor 6-0. În uralele miilor de spectatori români cari prin aceste amintitoare slove de bronz au ținut să-și mărturisească recunoștința și admirațiunea”¹¹⁹⁹.

¹¹⁹⁷ *Rampa*, 3 februarie 1932, p. 2.

¹¹⁹⁸ „Pentru sărbătorirea învingătorilor de la *Venus*”, *Curentul*, 31 octombrie 1932, p. 4.

¹¹⁹⁹ „Placheta *Venus*”, *Curentul*, 20 ianuarie 1933, p. 6; Ion Dimitrescu, „Trofee meritate”, *Curentul*, 1 noiembrie 1932, p. 6.

Transformarea discuțiilor cu conținut și motivații ideologice în politici sportive a avut loc lent, fără a transforma substanțial fotbalul românesc. Luarea unei decizii oficiale pentru românizare a fost prefațată de un manifest lansat în preajma Adunării Generale a F.R.F.A. din iulie 1934, prin care mai mulți oficiali și reprezentanți ai cluburilor au cerut reforme interne în federație, verificarea gestiunii financiare, eliminarea secretarului-general Octav Luchide, renunțarea la funcțiile salarizate, în conformitate cu Legea Educației Fizice, reducerea taxelor plătite de cluburile de orice categorie, delimitarea clară dintre profesionalism și amatorism, și nu în ultimul rând transformarea reprezentativei în „privilegiu unic al jucătorilor de naționalitate română”.¹²⁰⁰ Manifestul din 1934 arată că românizarea a fost una dintre armele folosite în lupta pentru putere în cadrul F.R.F.A. Printre oficiali creștea numărul acelor care considerau că minoritarii pot fi cetățeni loiali noii lor patrii, dar cum competițiile internaționale erau un apanaj al „rasei”, termen confuz, prin care se înțelegea mai degrabă etnicitatea românească, acestea ar fi trebuit deschise doar românilor. Un oficial obscur, avocatul Chiriceanu, adăuga justificărilor naționaliste un considerent după părerea sa de ordin sportiv: în cazul meciurilor cu Ungaria nu ar fi fost „elegant” să joace o formație românească doar în aparență.¹²⁰¹

O decizie formală a F.R.F.A. asupra românizării echipei României a fost luată abia în martie 1935. Relatările presei au insistat pe faptul că discuțiile au fost aprinse, cele mai vehemente proteste venind chiar din partea comisiei de

¹²⁰⁰ „Manifestul-program al blocului opoziționist”, *Curentul*, 30 iunie 1934, p. 8. Semnatari erau maiorul Alexandru „Țane” Săvulescu, Liviu Iuga, Paul Nedelcovici, căpitanul Medeanu, Cezar Miron, Constantin Chioralia, Constantin Chiriceanu, cu excepția lui Iuga toți bucureșteni.

¹²⁰¹ „Problema echipei naționale. D. P. Chiriceanu răspunde anchetei noastre”, *Rampa*, 28 octombrie 1935, p. 2.

selecție a echipei naționale.¹²⁰² Era oficializată așa-numita „formulă 8+3”: pe teren urmau să intre 8 jucători de etnie română și 3 minoritari. Dacă presa românească a primit vestea cu sentimente amestecate, oscilând între dezinteres și entuziasm, presa de limbă germană a comentat introducerea *Numerus Valachicus* cu malițiozitate, punctând rezultatele sportive superioare ale echipelor multietnice din Banat și Transilvania față de cele așteptat slabe ale cluburilor „pur românești” din București.¹²⁰³ Presa minoritară continua să susțină formațiile locale, încercând să evite căderile în polemică.¹²⁰⁴

Semnale premergătoare deciziei oficiale din martie 1935 au venit din alcătuirea echipei trimise la Balcaniada de la Atena (decembrie 1934-ianuarie 1935). România, campioană pe teren propriu în 1933 în legendara Balcaniadă a lui 13-0, a terminat pe locul al treilea în fața aceluiași adversare: Iugoslavia, Bulgaria, Grecia. În iunie 1935, la Balcaniada organizată la Sofia, echipa folosită a fost oficial structurată după obsesiva „formulă 8+3”. România a terminat pe ultima poziție, cu un jucător maghiar de la C.A.O./N.A.C., Juhasz Augustin, declarat cel mai bun român din competiție și cu un

¹²⁰² „Comitetul Federal s-a întâlnit aseară”, *Gazeta sporturilor*, 1 aprilie 1935, p. 1,3; „Consiliul Federal de sâmbătă seară”, *Curentul*, 2 aprilie 1935, p. 2; „Succesul campaniei noastre. Opt români în echipa națională!”, *Curentul*, 3 aprilie 1935, p. 6.

¹²⁰³ „Balkaniade”, *Sport-Anzeiger. Die Deutsche Turn- und Sportzeitung Rumäniens*, Timișoara, 17 decembrie 1934, p. 1; „Mit dem Beginn...”, *Sport-Anzeiger*, 11 martie 1935, p. 1; „Einzug des Numerus Valachicus beim Fußball”, *Sport-Anzeiger*, 8 aprilie 1935, p. 4.

¹²⁰⁴ „Großer Erfolg unserer Fußballsportes”, *Sport-Anzeiger* 10 decembrie 1934, p. 1; cf. „Știri sportive”, *Drumul drept*, Cernăuți, 16 august 1936, p. 7, organ al Comunității Evreiești, unde se exprima bucuria pentru includerea formației Dragoș Vodă în Divizia B, promovarea ei fiind văzută ca un impuls pentru sportul local în întregime.

golaveraj dezastruos, care a inspirat titlul ironic al concluziilor lui A. Nol, deloc lăudabile la adresa președintelui F.R.F.A, V. V. Tilea, pe care îl considera singurul răspunzător pentru dezastru.¹²⁰⁵

Deși pornite și justificate prin rezultatele din teren, discuțiile și mai ales măsurile concrete pentru românizare echipei naționale au depins în mare măsură de concepțiile și planurile personalităților aflate în fruntea F.R.F.A. Primul președinte al federației a fost între 1930 și 1933 deputatul Partidului Național-Țărănesc, Aurel Leucuția. Atitudinea sa a fost una conciliantă, sub conducerea lui selecționarea jucătorilor minoritari nefiind pusă în discuție. Mai cunoscut pentru activitatea politică și diplomatică, Viorel Virgil Tilea¹²⁰⁶ a fost succesorul lui Aurel Leucuția la președinția F.R.F.A., el deținând această funcție din 1933 până în 1939. Candidatura lui Tilea a apărut aproape de nicăieri, la data alegerii el fiind subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri. Acest fapt a determinat retragerea lui Aurel Leucuția, care a afirmat că nu dorește să își pună partizanii din Ardeal și Banat în situația de a-și împărți voturile, în condițiile în care celălalt

¹²⁰⁵ A. Nol, „Între 8-3 și 8-2”, *Vremea*, 30 iunie 1935, p. 11.

¹²⁰⁶ Descendent al luptătorului ardelean Ioan Rațiu, V. V. Tilea (1896-1973) a făcut studii economice la Bratislava, Viena, Cluj și Londra, îndeplinind la sfârșitul primului război mondial misiuni în Elveția, la Paris și Londra; ales deputat în 1928, a fost subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri între 1930-1933, fiind numit în ianuarie 1939 ministru al României la Londra, alegere justificată și de vechea sa anglofilie – era fondator al „Asociației Anglo-Române”. După război a creat „Mișcarea Românilor Liberi”. „Personalitatea d-lui. V.V. Tilea noul ministru al României la Londra”, *Timpul*, 16 ianuarie 1939, p. 3; asupra *incidentului Tilea* din martie 1939, Haynes, 2003, p. 82 *sqr.* Ca sportiv, numele lui V.V. Tilea a apărut rar, fiind amintit printre jucătorii de golf ai exclusivistului Country-Club București, frecventat de diplomați și de mondenii capitalei; Ștefan Sfetcu, „Un sport care câștigă mult teren în România: golful”, *Timpul*, 13 noiembrie 1937, p. 8.

candidat era maiorul bucureștean Alexandru „Țane” Săvulescu, cunoscut în lumea sportivilor nu doar după nume¹²⁰⁷. Câteva proteste față de posibile imixțiuni politice în activitatea forului fotbalistic s-au făcut auzite, dar nu au împiedicat alegerea lui Tilea. De la preluarea funcției el a anunțat liniile directe ale politicii sale viitoare, mai radicală în comparație cu cea a predecesorului său: „mi-am propus ca opera începută de dvs. să fie întărită cu sprijinul nostru, al tuturor, pentru ca prin sportul la a cărui conducere am fost chemat să contribuim la propășirea rasei vitale și puternice – cea românească¹²⁰⁸”.

Totuși, Tilea a evitat la început măsurile ferme, constrâns fiind de incidentul creat de pierderea la masa verde a meciului de calificare la Campionatul Mondial din 1934¹²⁰⁹, terminat pe teren la egalitate cu Elveția. Soluția de compromis a fost punerea în practică a așa-numitei „românizări evolutive”, prin înființarea unei echipe naționale „B”, deschisă numai etnicilor români și cu un program separat de cel al primei reprezentativei.¹²¹⁰ Nici Gabriel Marinescu nu a dus o politică lipsită de echivoc după ce l-a înlocuit pe Tilea în fruntea F.R.F.A. Deseori, Marinescu a manevrat în favoarea sa atitudinea servilă

¹²⁰⁷ Ștefan Sfetescu, „A murit Țane Săvulescu”, *Timpul*, 9 iulie 1940, p. 6; „La moartea lui Țane Săvulescu”, *Curentul*, 11 iulie 1940, p. 2.

¹²⁰⁸ V. Firoiu, „Pronosticuri confirmate. D. ministru V.V. Tillea, ales cu unanimitate președinte F.R.F.A.”, *Curentul*, 9 august 1933, p. 6; Idem, „Festivitatea de la F.R.F.A. D. ministru Tillea a preluat aseară conducerea foot-ballului românesc”, *Curentul*, 21 august 1933, p. 6.

¹²⁰⁹ Idem, „Caracterul echipei noastre”, *Curentul*, 29 aprilie 1934, p. 8. Firoiu relatează o discuție cu Tilea, care invocă interesul național ca motiv al renunțării la veleitățile naționalizatoare.

¹²¹⁰ „D. V. Tilea a făcut un larg expozeu al hotărârilor Comitetului Federal”, *România*, 4 august 1938, p. 6; „România va alinia o echipă pur românească împotriva Iugoslaviei B”, *România*, 8 august 1938, p. 4.

a presei, reușind să justifice prin nevoia unor rezultate bune renunțările de moment la aplicarea „formulei 8+3”.¹²¹¹

Imposibil de aflat cu certitudine este reacția masei spectatorilor, a oamenilor obișnuiți, pentru care fotbalul reprezenta o evadare din cotidian, o posibilitate de a petrece câteva ore pe seama unui spectacol de la care așteptau în primul rând satisfacția rezultatului și abia în al doilea rând pe cea a jocului. Autori, pentru care proiectul românizării selecționatei de fotbal se afla la temelia unor campanii duse cu argumente naționaliste sau regionaliste prin articole uneori patetice, alteleori cu nuanțe de pamflet, invocau lipsa sprijinului moral al galeriilor, interesate de rezultat mai mult decât de aspectele naționale, ca una dintre cauzele eșecului românizării totale a fotbalului.¹²¹² În mai 1936, înainte de meciul anual cu Iugoslavia, *Curentul* cerea cititorilor să aleagă „11” național dintre o variantă cu trei români și opt minoritari și una cu opt români și trei minoritari. Răspunsurile primite (224 în primele patru zile) erau majoritar pentru „formula 8+3”, dar nu fără semnificație este că pentru „formula 3+8” s-au pronunțat cititori ai ziarului din Arad, Oradea, Cluj, Timișoara, Alexandria, Ploiești, Iași sau Dicioșanmartin.¹²¹³ Din păcate, o singură cititoare și-a văzut tipărită în ziar scrisoarea prin care își justifica opțiunea: „oricare ar fi, echipa românească va fi preferată de orice bun român. O victorie minoritară nu ne-ar bucura după cum nu ne-a bucurat victoriile C.A.O.-ului și

¹²¹¹ „D. General G. Marinescu și matchul Iugoslavia-România”, *Timpul*, 7 aprilie 1940, p. 12; „La Roma, România va fi reprezentată de o echipă mixtă”, *Curentul*, 8 aprilie 1940, p. 8.

¹²¹² Ion Dimitrescu, „O performanță strălucită cu concluziuni de inculpare”, *Curentul*, 31 mai 1934, p. 8. Articolul este scris în urma eliminării din Cupa Mondială, Italia 1934 și a însemnat deschiderea unei noi campanii de presă pentru românizare.

¹²¹³ „Plebiscitul ziarului nostru”, *Curentul*, 7 mai 1936, p. 10.

Ripensiei asupra Slaviei. [...] Vom fi scutiți a mai auzi vorbindu-se limba ungară, care înlocuiește pe terenul de sport limba românească. Deci: ECHIPA ROMÂNEASCĂ. *Liliana Mateescu, București*¹²¹⁴”.

Complet de neînțeles era lipsa totală de înțelegere a sentimentelor umane, nu naționale, ale sportivilor. Argumentul uman a fost folosit împotriva celui naționalist. *Buletinul săptămânii* (o publicație în a cărei redacție se întâlneau personalități sportive de prim rang) pleda pentru alcătuirea echipei naționale de fotbal după criteriul valorii sportive și nu după cel foarte relativ al sângelui românesc¹²¹⁵, întrebându-se, retoric, „ce se poate cere unui om categorisit *român II*”, în condițiile în care nu se putea vorbi de succese ale politicii majorității față de minorități, ci doar de eșecuri cu repercusiuni grave¹²¹⁶.

Cu câteva zile înaintea începerii *Balcaniadei* bucureștene din 1933, președintele F.R.F.A., Aurel Leucuția, a reacționat la presiunile pentru românizare adresând prin intermediul presei o scrisoare deschisă în care arăta că „naționalizarea” trebuia tratată ca un proces de strictă selecție sportivă a valorilor și insista asupra laturii umane, ignorată de cei care cereau eliminarea cetățenilor români de altă naționalitate ca trădători *a priori*. Leucuția scria: „spre bucuria noastră lucrurile se rezolvă pe calea lor firească. Elementul românesc este astăzi într-o mare ascensiune, și nu va trece

¹²¹⁴ „Plebiscitul ziarului nostru”, *Curentul*, 2 mai 1936, p. 10; cf. I.D. Răducanu, „Sportul «românesc»”, *Rampa*, 9 iulie 1931, p. 2, cititor care se declara deranjat de preponderența numelor maghiare din echipa națională de fotbal a României.

¹²¹⁵ „În preajma jocului cu Cehoslovacia”, *Buletinul săptămânii*, 11 aprilie 1937, p. 39-40.

¹²¹⁶ „Jucători străini în echipele noastre de fotbal”, *Buletinul săptămânii*, 10 aprilie 1938, p. 26.

multă vreme ca să ne vedem visul integral împlinit. [...] Ca munca să nu ne fie zadarnică, în fața unei atât de grele încercări, cum este Balcaniada, este necesar să creăm și o atmosferă sufletească, prielnică succeselor sportive. Jucătorii sunt și ei ca toți ceilalți oameni, cu stări sufletești diferite, în dispozițiuni bune sau rele, unii optimiști, alții neîncredători, – ei trebuie deci ajutați, stimulați și îmbărbătați. Pentru aceasta, facem apel la presă și prin ea, la opinia publică românească”¹²¹⁷.

Considerat unul dintre fondatorii mișcării sportive din România, colonelul Theodor Davila, membru important al F.R.F.A., component al comitetului de selecție¹²¹⁸, a fost deseori atacat pentru atitudinea sa ostilă românizării, motivată de concepția personală asupra relației dintre sport, etnie și cetățenie. Theodor Davila a susținut soluția de compromis politic și sportiv a naționalizării în etape, fără a renunța la punctul de vedere după care fidelitatea unui cetățean nu este pusă în discuție cu criteriile etnice.¹²¹⁹

Teoria unei conspirații pentru sabotarea echipei naționale a României a primit replici timide în epocă. Înfrângerile, acasă sau în deplasare, erau cel mai adesea puse pe seama dezinteresului jucătorilor pentru apărarea culorilor României Mari. La cercetări atente ale tuturor opiniilor exprimate se poate observa cum oameni care și-au petrecut o bucată de timp în compania jucătorilor acuzau nu lipsa lor de sentimente, ci pe cea a antrenamentelor

¹²¹⁷ Dr. Aurel Leucuția, „Un apel în vederea Balcaniadei”, *Rampa*, 3 iunie 1933, p. 2; I[on] D[imitrescu], „A sportban nacionalismus!!... Și d. Leucuția s-a convertit la românizarea echipei!...”, *Curentul*, 2 iunie 1933, p. 6.

¹²¹⁸ „Au fost schimbați selecționeurii”, *Timpul*, 14 octombrie 1937, p. 8.

¹²¹⁹ Nicolae Garais, „Regenerarea footballului românesc”, *Curentul*, 29 iulie 1935, p. 6; „D. Col. Davilla expune *Timpului-Sport* punctul de vedere al F.R.F.A. față de noul proiect al U.F.S.R.”, *Timpul*, 3 februarie 1939, p. 12.

(înlocuite cu felurite ceremonii oficiale, excursii, mese festive) și a oricărei încercări de a ridica moralul echipei în momente dificile. Cauzele eșecurilor pe teren erau deci de căutat în incompetența antrenorilor, în incapacitatea însoțitorilor oficiali de a-și impune autoritatea în fața jucătorilor și de a negocia condiții favorabile pentru interesele românești. Comentatorul Gheorghe Țari, de la Radio București, a însoțit echipa României la turneele balcanice de la Atena și Sofia din 1934-1935. Lui Țari i se datorează o lungă serie de articole în care, deși se declara adept al idealului *românizării* întregului fotbal, pentru a se evita producerea unor evenimente similare celor din 1924¹²²⁰ și ataca în termeni duri pe unii dintre jucătorii maghiari¹²²¹, sublinia tarele de pregătire fizică, tehnică și psihologică, dar și tensionarea atmosferei în lot prin provocarea și întreținerea conflictelor inter-regionale sau inter-etnice.¹²²² Surprinzător, articolele au fost publicate de *Curentul*, concluziile sale contrazicând linia naționalistă obișnuită a ziarului, dar completând acuzele de incompetență și corupție ale aceleiași publicații la adresa oficialilor F.R.F.A.¹²²³

¹²²⁰ Gheorghe Țari, „Problema românizării”, *Curentul*, 2 martie 1935, p. 10.

¹²²¹ Gheorghe Țari, „Aspectul real al cazului Szanislo”, *Curentul*, martie 1935, p. 10. Autorul scria despre internaționalul Szanislo, revenit după câteva sezoane în Ungaria ca despre un „onorabil cetățean maghiar născut în Ardeal, unde a învățat din cea mai fragedă copilărie, să joace football și să urască țara care îl hrănea”.

¹²²² Gheorghe Țari, „Douăzeci de minute!”, *Curentul*, 10 ianuarie 1935, p. 10; Idem, „Echipă fără moral...”, *Curentul*, 15 ianuarie 1935, p. 2, precum și ciclul Idem, „Dezastrul de la Sofia. Comercializare”, *Curentul*, 1 iulie 1935, p. 10; „Vila cu odăi puține”, *Curentul*, 2 iulie 1935, p. 2; „Echipa care se predă...”, *Curentul*, 4 iulie 1935, p. 10; „La masa verde...”, *Curentul*, 6 iulie 1935, p. 10.

¹²²³ I. Dimitrescu, „A participat România la Campionatul Mondial?...”, *Curentul*, 2 iunie 1934, p. 6.

În tensiunea permanentă creată de campaniile furibunde de românizare sportivă este de înțeles tactica adoptată de unii jucători, obligați să își apere chemarea la națională prin demonstrarea publică a originii etnice românești, nu întotdeauna certă datorită numelui de familie purtat¹²²⁴. Pătrunderea în zona selectă a internaționalilor, din punct de vedere sportiv o confirmare absolută a valorii individuale, a fost dublată de invocarea etnicității române, trecută în situații extreme înaintea oricăror alte calități și pentru care se scotocea la nevoie viața personală a jucătorului. Conform obiceiului, presa făcea înaintea meciurilor sugestii în privința componenței și tacticii echipelor de fotbal. Dintr-un asemenea articol banal am extras textul de mai jos, care arată încă o dată acuitatea cu care se pune problema coloraturii etnice a reprezentării sportive internaționale și de asemenea situațiile absurde la care se putea ajunge. De remarcat este ordinea calităților jucătorului pus în discuție, Nicolae Covaci: „este pe jumătate român. Scriitorul acestor rânduri a avut ocazia să vorbească personal cu tatăl orădeanului, care este funcționar C.F.R., verificând astfel afirmațiunea că mama lui Covaci este româncă autentică. Lucrul este riguros exact, întrucât internaționalul vorbește foarte bine românește! Dar experiența lui Covaci, de peste 20 de ori internațional la 23 de ani, cine o mai poate contesta?”¹²²⁵.

¹²²⁴ *Un vechiu footballist – jucător al „Colței” Brașov – azi plutonierul-major Bondor, ne trimite o lungă scrisoare în care ne dovedește naționalitatea română a lui Lengher de la F.C. Rapid, care i-a fost subordonat; Curentul, 13 ianuarie 1937, p. 3. Cf. „Lengher este român”, Sportul capitalei, 1 aprilie 1937, p. 1. Iosif Lengheriu, născut la Albac, invoca maghiarizarea forțată a numelui familiei sale înainte de 1918. Același argument și în situația descrisă în articolul: „Andreicovici Ion este numele adevărat al juventistului Endreffy”, Timpul, 11 martie 1938, p. 12.*

¹²²⁵ Aurel Iordăchescu, „Seleționarea echipei naționale”, *Curentul*, 13 octombrie 1934, p. 6. Nicolae Covaci (1911-1977), primul fotbalist român

Relatările din presa interbelică despre relațiile dintre jucătorii echipei naționale, precum și amintirile acestora, publicate după 1960-1970, lasă să se întrevadă legături de prietenie adesea cimentate în copilăria petrecută pe maidanele cartierelor muncitorești ale orașelor din Transilvania și Banat¹²²⁶, reflex al unei societăți multietnice.

participant la trei campionate mondiale, juca în 1934 la *Clubul Athletic Oradea* (C.A.O.); vezi Ionescu, Tudoran, 1984, p. 283-284, s. v. Câteva luni mai târziu Covaci/Kovacs era etichetat ca maghiar și șovin; „Răspunderi și acuzațiuni”, *Curentul*, 26 iunie 1935, p. 10.

¹²²⁶ C. Demetriade, „La Banky, cu echipa României în preajma primului match”, *Gazeta Sporturilor*, 17 iunie 1935, p. 1; cf. Alexiu, 1992, p. 59; Mihalache, 1979, p. 79.

VI

CULTURA FIZICĂ, O OGLINDĂ A SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI INTERBELICE?

Inspirată de sociologie și antropologie, istoria socială și culturală a sportului și a educației fizice este o istorie a acceptării sau respingerii exercițiului corpului uman într-o anumită societate și într-un anumit moment. Premisa de la care am pornit a fost că educația fizică și sportul reprezintă produse ale societății, impregnate de caracteristicile specifice ale acesteia. Astfel privit, actul culturii fizice, perpetuu supus judecăților subiective, este mai relevant prin ecoul pe care îl stârnește decât prin simpla sa desfășurare. Arheologia socială a lipsit, în mare măsură, din cercetările anterioare de istorie a culturii fizice. Fără a avea de la acești autori pretenția de a fi făcut istorie socială sau culturală înainte de apariția acestor direcții, lucrarea de față se dorește a fi o cercetare cât mai completă a impactului culturii fizice în societatea românească interbelică.

Explozia fenomenului sportiv la începutul anilor 1920, pusă îndeobște pe seama bucuriei de a trăi – efect al traumelor provocate marile războaie, și a deprinderilor aduse din tranșee de foștii combatanți, a fost însă îndelung și în tăcere pregătită de impunerea culturii fizice ca una dintre manierele de petrecere a timpului liber sancționate pozitiv de către stat și societate. Considerate fațete ale aceluiași fenomen, cultura fizică, cele două concepte amintite mai sus s-au aflat, inițial, în antiteză. Conform teoriilor vehiculate în epocă, educația fizică și sportul urmăreau formarea spirituală a individului, în cadrul

căreia grija pentru corp, pentru sănătate și pentru imagine publică reprezentau pretexte, mijloace de acțiune și, nu în ultimul rând, scopuri în sine ale exercițiului fizic.

Societatea interbelică românească trebuie privită ca liantul dintre cele două concepte. Înțelegerea, aplicarea și instrumentalizarea educației fizice și sportului oglindesc trăsături și procese particulare lumii în care au fost asimilate și după regulile căreia erau puse în practică. Din acest motiv, de sfera corpului uman nu sunt străine fațetele pozitive și negative ale unor aspecte precum: stratificarea lumii urbane; locul, structura și rolul tineretului; punctele tari și slabe ale sistemului de învățământ; politizarea corpului prin subordonarea sa intereselor statului; relațiile sincopate dintre majoritate și minoritățile etnice; tendințele centralizatoare, naționaliste și regionaliste; dezbaterea de idei asupra relației dintre trup și spirit; actorii, spectatorii și criticii spectacolului sportiv; dezvoltarea presei cotidiene; nu în ultimul rând, rolul relațiilor de gen.

Am căutat răspunsuri la întrebări legate de definirea și receptarea conceptelor de educație fizică și sport, locul și rolul educației fizice în sistemul de învățământ, geografia sportivă a României interbelice și evoluția instituțiilor ce coordonau activitatea la nivel național, motivațiile individuale în practicarea sportului. Pe măsura cercetării, am constatat că nu pot studia educația fizică și sportul independent de problema tineretului, despre care s-a discutat frenetic între cele două conflagrații mondiale, pe întreg continentul european. De asemenea, studiul educației fizice ca parte a istoriei învățământului românesc a ridicat întrebări legate de structura corpului didactic, reacțiile elevilor și elevelor, diferențierile de gen în predarea materiei și, caracteristică a unei societăți slab urbanizate, discuțiile, proiectele și realizările ce au vizat mediul rural. Schițarea unei hărți sportive a României interbelice și analiza organizațiilor naționale (F.S.S.R. și U.F.S.R.) a furnizat

explicații pentru cercetarea regionalismului sportiv, reflexie a conflictului politic dintre Vechiul Regat și Ardeal. De la cercetarea gradului de răspândire a diverselor discipline sportive în societate a pornit încercarea de a înțelege mecanismele interne ale funcționării unui club sportiv, demers nou în istoriografia românească. Am încercat de asemenea să aflăm cine și mai ales de ce făcea sport în România interbelică și am creionat o biografie colectivă a sportivilor și sportivelor, ținând cont de apartenența la o clasă socială sau alta. Deși profesionismul a fost puternic contestat, meseria de sportiv a existat, chiar neoficial. În strânsă legătură cu categoria celor care practicau sportul, cercetarea a scos la iveală grupul extrem de divers al spectatorilor, categorie distinctă, absentă din preocupările anterioare. Sursa principală pentru investigarea acestor relații reciproce a fost presa cotidiană, căreia i-am dedicat un spațiu important în capitolul despre sportivi și spectatori. Ultimul aspect al istoriei sportului românesc interbelic abordat în lucrarea de față a fost și cel mai neplăcut: românizarea vieții sportive, proiect incoerent și în cele din urmă eșuat, dar nu fără a fi mult dezbătut în epocă.

Perioada interbelică a fost gândită de contemporani în termenii: sport, corp, exercițiu, educație fizică, record. Fără a propune absolutizarea acestui mod de gândire, cercetarea dezbaterilor stârnite de dezvoltarea culturii fizice, fără precedent în lumea românească, îndreptățește această afirmație. Noutatea fenomenului a generat luări de poziție vehement argumentate: despre educație fizică și sport nu se poate spune că au fost tratate cu indiferență. Transformarea foarte rapidă, aproape agresivă, a exercițiului fizic dintr-un act privat într-unul deliberat executat în spațiul public a obligat segmentul activ cultural al societății să își pună problema raporturilor dintre sport și cultură. Din dorința de a clarifica raporturile între trup și spirit, între corp și minte, s-au scris despre educație fizică și sport texte

aprobatoare sau acuzatoare, laudative sau injurioase, vădind entuziasm sau îngrijorare. Acestea servesc astăzi ca izvoare de căpătâi pentru istoria socială și culturală a culturii fizice în societatea românească interbelică. Căutarea asemănarilor și deosebiriilor dintre educație fizică și sport a pornit așadar de la manifestările acestora în spațiul public. Cu cât mai prezente în viața de zi cu zi, cu atât mai mult au incitat la reflecție educația fizică și sportul. Acest fapt s-a tradus în luări de poziție tot mai solide din punct de vedere teoretic, documentate științific și făcând apel la autoritatea morală a adepților sau inamicilor fenomenului, după caz.

Diferența cantitativă și calitativă între situația de dinainte de primul război mondial și cea de la începutul anilor 1940 este extraordinară, în ciuda unor probleme care au rămas fără rezolvare. Între 1921, anul așa-numitei unificări sportive, și 1940, anul ultimelor competiții interne și internaționale majore, peisajul sportiv românesc a fost într-o continuă evoluție. Acest proces de creștere a fost continuu, modest însă în comparație cu alte state europene. Evoluția mișcării sportive nu se restrânge la rezultate cuantificate în viteze, lungimi, greutate. Este vorba în primul rând despre o difuzare constantă în toate straturile societății, proces cu rădăcini în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. La începutul secolului al XX-lea, „tineri reveniți de la studii” și lucrători germani și englezi din industria românească, au impulsionat dezvoltarea vieții sportive din Vechiul Regat. Primii și-au asumat programatic, conștienți de poziția socială deținută, rolul de a răspândi sportul în restul straturilor societății. Fondul pe care se suprapuneau aceste inițiative era constituit de societăți gimnastice și de activitatea unor maeștri angajați la licee sau în armată. Înființarea F.S.S.R. în 1912 a adus ordine într-un peisaj sportiv sărac, dar entuziast și, mai ales, popularizat de cei care obținuseră, grație propriilor legături sociale, patronajul familiei regale. Mai puțin decât primul

război mondial, în comparație cu restul Europei, Unirea din 1918 a fost, pentru societatea românească, momentul de cotitură. Cluburile din Vechiul Regat, în special cele din București, au găsit în organizațiile similare din Transilvania, Banat și Bucovina modele de organizare și, prin confruntări directe în cadrul noilor întreceri naționale, imbolduri pentru atingerea unor performanțe tehnice superioare. Pe de altă parte, s-a ridicat problema coordonării centrale a tuturor activităților sportive, pe care Bucureștiul le revendica în numele statutului de capitală a statului român iar Ardealul bazându-se pe prestațiile sportive.

Conflictului dintre regățeni și ardeleni, netranșat în viața politică internă, a găsit în sport un teren propice. Rivalitatea dintre cele două regiuni istorice, Capitala și Ardealul, a imprimat o notă aparte, esențială, sportului interbelic. Percepută ca un episod al confruntării între obiectivele naționalismului românesc și cel al minorităților etnice, întrecerea sportivă a îmbrăcat haine improprii prin tentativa hibridă de a aplica criteriile politice în reprezentarea internațională și, ulterior, în cristalizarea sa pe plan național și local. Încercările de a declanșa definitiv românizarea sportului au eșuat datorită inconsecvenței responsabililor sportivi, care au găsit căi de a contracara tendințele naționaliste extremiste tocmai prin sublinierea rolului programatic de liant social și național al culturii fizice. În ansamblu, peisajul sportiv interbelic poate fi comparat cu o cursă de fond în care contează numai doi alergători: Ardealul și Bucureștiul. Întârzierea restului teritoriului a fost recuperată doar în contextul politicii centralizate adusă de instaurarea regimului comunist, care avea să facă din sport un punct propagandistic (intern și extern) important.

Cultura fizică se impune atenției ca un element de modernizare a societății românești, aflată încă într-un proces de transformare, de definitivare a introducerii

modelului reprezentat de Occident. Proporția directă dintre dezvoltarea vieții sportive și gradul de industrializare, urbanizare și deschiderea către influențele externe a fost evidentă și în cazul României interbelice. Chiar fără a conta în campionatele naționale, orașe industriale mici apar în partea superioară a clasamentelor după numărul de asociații sportive, după cum, în funcție de interesul local, de existența unor obiective industriale sau a unor comunități etnice bine organizate, descoperim asociații sportive de mică amploare în mediul rural. Prin discurs și program, cultura fizică a fost pusă, de la începutul secolului al XX-lea, în slujba statului, considerat beneficiarul real al bunei pregătiri corporale a cetățenilor săi. Liderii mișcării sportive din Vechiul Regat erau conștienți de faptul că difuzarea culturii fizice trebuia făcută de sus în jos, spre deosebire de fostele teritorii habsburgice. De aici derivă o altă caracteristică a mișcării românești pentru cultura fizică: **etatismul programatic**, tradus în perioada interbelică nu atât prin cererile constante pentru sprijin financiar, cât în cererile de intervenție în organizarea mișcării sportive și în rolul educațional extraordinar acordat, în teorie, educației fizice, pusă în slujba națiunii.

Asemănarea principală între educație fizică și sport a fost, în percepția publică a perioadei interbelice, legătura presupus înnăscută cu tineretul. Analiza discursurilor referitoare la cultura fizică, indiferent de poziția pe care se situau față de aceasta, arată că trupul supus exercițiilor era noul semn distinctiv al tânărului sau tinerei, al generației ajunsă la maturitate după primul război mondial. „A fi tânăr” însemna în primul rând a dispune de avantajul stăpânirii propriului corp, prin aceasta de a aparține unei categorii definite în primul rând de vârstă, experiență, loc și rol în societate, politică și cultură, nicidecum prin clasă sau educație. Categorie definită vag, tineretul poate fi împărțit în sub-categorii mai ușor sau mai dificil de studiat și de urmărit în

evoluția lor. Dar nici latura „fizică” a vârstei tinereții nu poate fi absolutizată. Educația fizică și sportul trebuie înțelese ca puncte de pornire, ca pretexte pentru investigații de istorie socială și culturală a copilăriei, adolescenței și relațiilor între generații, nu mai puțin asupra sistemului școlar sau stratificării societății.

Cultura fizică modernă a avut de la bun început o dimensiune educațională însemnată. În perioada interbelică, controlul statului asupra educației primite de tineri, din copilărie până la intrarea în viața adultă, a devenit o preocupare majoră. Mai clar în cazul regimurilor totalitare sau autoritare, mai puțin pronunțat în la cele democratice, subordonarea tinerilor față de propriile sisteme de valori, interese și moduri de acțiune s-a făcut prin experimente politico-pedagogice cu trăsături asemănătoare. În Europa ieșită dintr-un război fără precedent, așteptând fatalist un altul, ideea de educare a corpului a fost instrumentalizată în scopul disciplinării, înregimentării și utilizării tineretului ca resursă a statului. Prin educarea trupului, se recunoștea în mod deschis în epocă, începea formarea spiritului. România nu a reprezentat o excepție: dovadă stau propunerile de a fi imitate modele străine și apoi fondarea organizației Straja Țării, căreia i-au fost subordonate toate organizații private (cercetașii și cercetașele, Arcașii Bucovinei, Șoimii Carpaților) care au folosit educația fizică ca mijloc de atragere și punere în practică a programelor proprii. Activitatea Șoimilor Carpaților a fost subordonată ideologic doctrinei eugenice elaborate de Astra Transilvană.

Dar tocmai hotărârea statului de a lua asupra sa grija pentru corp și sănătate a contribuit la percepția pozitivă a educației fizice, mai puțin controversată, mai apreciată în mediile culturale tradiționaliste în comparație cu sportul. Teoretic, prin educație fizică populația era pregătită pentru a servi interesele patriei. Acțiunea statului a fost dublată,

suplinită sau corijată de organizații private care au inclus educația fizică de masă printre obiectivele și metodele de lucru proprii. Argumentele principale au fost aceleași de ambele părți: îngrijirea trupului contribuie la dezvoltarea spirituală, crește puterea de muncă și asigură națiunii posteritatea sănătoasă.

Încercarea aproape permanentă de a convinge colegii, directorii, părinții și chiar pe unii elevi a determinat o serie de profesori/maestri de educație fizică să pună pe hârtie viziunile și modurile de lucru la oră. Materialul astfel adunat denotă parțial impactul real al culturii fizice mijlocite de școală. Din sursele existente (anchete școlare, relatări ale profesorilor, știri din presă) rezultă că materia a fost una apreciată de către elevi și eleve. Totuși, este dificil de urmărit impactul ei real în viața de zi cu zi a elevilor și elevelor, tocmai prin faptul că transferând individului, la terminarea școlii, sarcina grijii pentru sănătate, aceasta a devenit parte a aceluși set de comportamente intime, dificil de identificat și analizat altfel decât prin apelul la însemnările (arbitrare) din memorii și jurnale.

Universitățile și școlile superioare românești au reprezentat medii în care educația fizică și sportul și-au găsit cu greu locul. Apariția unor știri privind concursuri între acestea trebuie tratată critic: listele de concurenți sunt în mare parte similare cu cele ale sportivilor amatori sau profesioniști întâlniți în mod obișnuit. Abia în deceniul 1930-1940, sub imboldul instituțiilor similare europene și americane, au fost concepute și aplicate planuri pentru includerea în orar și amenajarea unor baze sportive pentru studenți și studente. Realizările Universității din Cluj au depășit oricare alte încercări de a reforma, din acest punct de vedere, lumea academică.

Diferențele adânci dintre sat și oraș și, în plan teoretic, dintre concepțiile idilice sau critice asupra structurii societății

și economiei românești, s-au regăsit în atitudini diferite față de cultura fizică. În ciuda vocilor care respingeau ideea de exercițiu ca import inutil într-o lume bazată pe munca fizică în agricultură, studii medicale și sociologice au subliniat necesitatea stringentă a unui sistem de educație fizică adaptat nevoilor țăranilor. Reiterarea constantă a subordonării față de sfera sănătății individuale și sociale, și, implicit, utilizarea exercițiilor și jocurilor ca modalitate de a atrage populația în diverse proiecte educative, au fost metodele principale folosite. Comportamentelor tradiționale greu de schimbat prin intermediul sistemului școlar au fost contracarate prin fondarea unor instituții și organizații care se adresau direct lumii satului. La nivel național, Serviciul Social, prin echipele studențești, Șoimii Carpaților și Arcașii Bucovinei la nivel regional, au fost instrumentele încercării de a transforma zona cea mai conservatoare a societății românești fără a altera însă acele fețe ale sale considerate ca formând „specificul național”.

Domeniul culturii fizice a fost marcat de concepțiile asupra rolurilor sociale diferite ale femeii și bărbatului într-o societate în care formele tradiționale dominau asupra celor moderne. Conștient asumat uneori, rolul femeii de mamă și gospodină nu se transforma radical prin educație fizică, ci era pus, din nou programatic, în serviciul națiunii. Exercițiul fizic trebuia adaptat la rolul de mamă, de organizatoare a vieții de familie, așa cum cel pentru bărbați era gândit, teoretic, pentru un cetățean ostaș și responsabil al bunăstării familiei. În viața sportivă, prezența femeilor în tribune și în arene a fost văzută însă ca un semn de „civilizație”, de progres după modelul occidental. Spre deosebire de bărbați, puține femei s-au încumetat să facă din sport o carieră, deși succesul le asigura un respect deosebit în societate. Majoritatea a preferat rolul tradițional al profesoarei, de educație fizică în acest caz, după cum reiese din statisticile studenților și absolvenților I.S.E.F.

Sportul a reprezentat o cale de ascensiune socială. Dezvoltarea fenomenului sportiv a dus la apariția unei categorii noi: consumatorii de cultură fizică, spectatorii. Lectura atentă a izvoarelor a dus la separarea acesteia din urmă în sub-categorii diferențiate prin atitudinea față de spectacolul sportiv. Dintre aceste grupuri, cel al intelectualilor a fost, evident, cel mai ușor de studiat, prin obișnuința consemnării propriilor experiențe și opinii. În antiteză cu grupul restrâns al oamenilor de cultură, dar mai ales cu majoritatea anonimă a spectatorilor, huliganii, vizibili prin acțiuni reprobabile, au devenit exponenții proastei înțelegeri a noțiunii de sport.

Chiar inclusă, în perioada interbelică, printre temele abordate de literatura românească, cultura fizică a generat reacții adverse în mediile intelectuale. Argumentele împotriva sportului au pornit tot de la idealurile antice mereu invocate de apărătorii acestuia dar au acuzat comercializarea exercițiului fizic și au invocat pericolul întâzierii formării spirituale a individului și societății. Evident, o asemenea dispută, alimentată de evenimente zilnice, nu a putut fi tranșată de nici una dintre părți. Sportului intrat în sfera comercialului îi era din nou opusă educația fizică, iar sportivul devenit profesionist era contestat ca model social dezirabil. Atenția crescută pentru trup a fost astfel interpretată ca o amenințare pentru spirit, în opoziție cu ideea potrivit căreia cultura spirituală era întregită de cea fizică. Includerea sportului și educației fizice printre obiectivele politicii de stat după 1938 a temperat dezbaterea, însă doar continuarea acestei politici în deceniile regimului comunist a curmat criticile, uneori îndreptățite, la adresa culturii fizice.

Cu un oarecare decalaj, dezvoltarea culturii fizice a mai dat naștere, alături de sportiv, unui alt personaj colectiv: spectatorul. Intelectual rafinat sau om de rând, pașnic sau violent, autor al unor mărturii scrise sau tăcut, spectatorul nu

poate fi separat de dezvoltarea sportului, fiind el însuși un subiect de studiu în sine. Spațiul direct de întâlnire, stadionul, a fost dublat de presă, devenită un mediu virtual de comunicare și interacțiune între cele două categorii de consumatori de sport. Agresiv, chiar inutil, în viziunea unor contemporani, insuficient pentru alții, interesul ziarelor pentru competiții, campioni și organizatori a însoțit procesul de creștere, difuzare și acceptare (sau respingere) a sportului în societatea românească. Mijlocită și de presa cotidiană, relația dintre practicanți și spectatori a influențat decisiv mișcarea sportivă interbelică și în consecință nu poate fi exclusă din preocupările de istorie socială și culturală a acesteia. Presa sportivă interbelică trebuie așadar citită ca o analiză și totodată ca o întregire a spectacolului generat de încleștările din teren și din afara lui. Să nu uităm că presa a fost mediul care a permis dezvoltarea acelei extraordinare dispute de idei dintre intelectualii epocii asupra a ceea ce era bun și rău în cultura fizică.

Între cele două războaie mondiale, sportul a fost transformat definitiv dintr-o posibilitate de petrecere a timpului liber într-o meserie ca oricare alta. Sportul ca activitate lucrativă, retribuită, a fost văzut de adepții amatorismului total ca o mutație periculoasă, iar de cei pentru care o carieră sportivă însemnase o transformare esențială a statutului social ca o cale de a asigura viitorul întregii mișcări sportive. Din nou, impactul teritoriilor alipite după 1918 a fost hotărâtor. Mult hulit, profesionismul a fost posibil datorită dorinței comune a practicanților și organizatorilor de a transforma rezultatul obținut pe teren dintr-o sursă ce permitea doar acumularea de prestigiu sportiv, eventual de status social, într-una de venit financiar certificat legal. Dincolo adâncirea obscurității în administrarea vieții sportive, profesionismul a fost, pentru tinerii din mediile sărace ale orașelor, șansa de a deveni oameni de succes și modele sociale.

Viața sportivă a reflectat structura socială a României interbelice. S-a vorbit în lucrările de istorie a sportului românesc

despre discipline deschise maselor și discipline specifice elitei. Conform documentelor existente, nu poate fi contestată această împărțire, ci doar nuanțată, curățată de ideea ireductibilei lupte de clasă. Alegerea unei discipline sportive reflectă de fapt un anumit mod de gândire și, deloc de ignorat, indică posibilitățile financiare ale respectivului sportiv. Diferența fundamentală a constat în însăși înțelegerea ideii de cultura fizică. Tinerii de familie bună continuau să vadă în exercițiu o distracție, în sensul original al termenului sport, din ce în ce mai rar întâlnit pe măsura generalizării fenomenului. Exclusivismul cluburilor și costul ridicat al echipamentelor a transformat tenisul, automobilismul, aviația sportivă, hocheiul pe gheață sau rugbyul în „sporturi ale elitei”.

Spre deosebire de aceia pentru care sportul nu reprezenta un mod de a urca în ierarhia socială, copiii și tinerii din familiile cu venituri medii și mici au transformat pasiunea pentru joc în cariere de succes, recunoscute ca atare de societate. Fotbalul a fost nu doar sportul cel mai popular, ci și cel mai accesibil pentru categoria amintită. Din nou rolul fostelor teritorii habsburgice a fost covârșitor, ceea ce a făcut ca accentele naționaliste și regionaliste să fie mai pregnante în fotbal, prin contaminare în celelalte discipline. Fotbalul s-a dezvoltat mai mult decât toate celelalte discipline la un loc. Pe lângă consecințele vizibile – popularitate în rândul publicului, forță de atracție pentru noi practicanți, atenția constantă a presei, dominația fotbalului a influențat decisiv organizarea instituțională a vieții sportive.

Locul culturii fizice în lumea de astăzi demonstrează că aceia care au considerat-o doar un produs hibrid al marelui război, sortit unei existențe efemere, s-au înșelat. În societatea românească de la începutul secolului al XXI-lea, educația fizică și sportul sunt, ca și în perioada de început, la fel de urâte și de iubite.

BIBLIOGRAFIE

I. Izvoare inedite

Arhivele Naționale Istorice Centrale, București.

Fond Asociația Creștină a Femeilor Române, 1922.

Fond C. C. al P. C. R. Cancelaria. Fond nr. 173. Institutul Muncitoresc de Sport și Educație din România, 1927-1937.

Fond Ministerul Instrucțiunii Publice. Direcția Învățământului Secundar.

Fond Cantacuzino Constantin M. (Bâzu), .

Fond Costescu George, 1865-1969.

Fond Hațieganu Emil, 1893-1958.

Fond Iconomu Mircea, 1918-1929.

Fond Petrescu Camil, 1927-1956.

Fond Vrioni Aida, 1890-1953.

Serviciul Județean a Arhivelor Naționale Brașov.

Fond Asociația Sportivă „Astra”, 1930-1938.

Arhiva Centrului pentru Studiul Istoriei Evreilor din România, București.

Fond II (1920-1939).

II. Izvoare editate. Literatură secundară.

25 de ani Macabi Cernăuți, 1910-1935. 5-8 Septembrie 1935, Cernăuți: Tipografia „Eminescu”, 1935.

Actes du Colloque International „Historicité de l'enfance et de la jeunesse” Athènes, 1-5 octobre 1984, Athènes, 1986.

Anuarul statistic al Municipiului București. Anii XXXVII-XLII, 1931-1936, București: Rotativa S.A.R., [1938].

ASTRA Brașov 1933-1934, Brașov: Editura „Astra”, [1934].

- Beckmanns Sport Lexikon A-Z*, Leipzig, Viena: Otto Beckmann, 1933.
- Bibliografie radiofonică românească, 1928-1935. Volumul I*, București: Societatea Română de Radiodifuziune. Direcția Patrimoniu, 1998.
- Calendarul de buzunar special*, Cluj, 1939.
- Călători străini despre țările române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, volum III (1831-1840), București, Editura Academiei Române, 2006.
- Clubul Sportiv „Colțea” 1913-1923*, București, 1923.
- Contribuția evreilor din România la cultură și civilizație*, [București], f. a.
- Decret-lege pentru organizarea și funcționarea „Straja Țării” din 8 octombrie 1937*, București: Editura Librăriei „Universala” Alcalay & Co., f. a.
- Der Kronstädter Skiverein in den Jahren 1905-1930. Im Auftrage der K.S.V. herausgegeben von Fritz Gött*, Brașov, 1930.
- Despărțământul Reghin al Astei. Documente 1874-1940. Culegere de documente întocmită de Liviu Boar. Studiu introductiv Marian Șara*, Reghin: Biblioteca Municipală „Petru Maior”; Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Mureș, 2001.
- Discursuri culturale ale M.S. Regelui Carol II 1930-1936 (martie)*, București: Universala Alcalay & Co., f. a.
- Enciclopedia educației fizice și a sportului din România*, volumele I - IV, coordonator Nicu Alexe, București: Aramis, 2002.
- Enciclopedia României*, București, 1938-1943.
- Encyclopaedia Universalis*, Paris, 1985.
- Expoziția demonstrativă a educației fizice. 8 Iunie - 8 Iulie 1934. Catalogul oficial*, [București], [1934?].
- Ghidul Expoziției Internaționale „Muncă și voie bună”. Pavilionul Biroului Central Internațional „Muncă și voie bună” din*

Berlin în Parcul Regele Carol al II-lea, 20 iunie - 20 iulie 1939.

Institutul de Științe Sociale al României. 25 de ani de publicații 1919-1944, București, 1944.

Instrucțiuni privind aplicarea prin „Astra” a Legii Serviciului Social în Ținuturile Someș, Mureș și Timiș, Sibiu: Tiparul Institutului de Arte Grafice „Dacia Traiană”, 1939.

Istoria învățământului din România. Compendiu, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1971.

Istoricul activității Automobil - Clubului Regal Român dela 5 septembrie 1904, data înființării sale, până astăzi, București: Tipografia Ion C. Văcărescu, 1940.

Încrezători tot înainte. Dare de seamă despre un an de muncă 1933-1934. Buletinul Despărțământului Județean Sibiu al Asociațiunii „Astra”, Sibiu: Tipografia Cavaleriei, 1934.

Îndrumări universitare, Cluj: Editura Oficiului Universitar al Universității, 1936.

Îndrumător al muncii culturale la sate 1936, București: Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, 1936.

Îndrumător al muncii culturale la sate 1937, București: Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, 1937.

Jubiläums Jahrbuch des Siebenbürgischen Karpathenvereins 1880-1930, XLIII. Jahrgang, Sibiu, 1930.

Minerva. Enciclopedie română, Cluj, 1930.

Monografia Liceului „Gh. Lazăr” din București 1860-1935. Cu prilejul împlinirii a 75 de ani de la înființarea lui, București: Institutul de Arte Grafice „Lucaefărul”, 1935.

O școală de împuternicire. Cercetășii. Organizarea și starea actuală a cercetășiei în România, București: Stabiliment de Arte Grafice „Energiea”, 1916.

Oina. Tehnica și tactica jocului, București: Cultură Fizică și Sport, 1950.

Olympische Spiele in Berlin, Berlin: Pädagogischer Dienst der Staatlichen Museen Preußischer Kulturbesitz, 1991.

- Omagiu lui Constantin Kirițescu*, București: Cartea Românească, 1937.
- Patruzeci de ani ai Liceului Internat „C. Negruzzi” din Iași 1895-1935*, Iași: Institutul de Arte Grafice „Brawo”, 1937.
- Politica culturii. 30 de prelegeri publice și comunicări organizate de Institutul Social Român*, București, 1931.
- Programul de lucru al cercetașilor*, București: Tipografia Jockey-Club, 1919.
- Statutele Clubului Sportiv Român „Dragoș - Vodă” din Cernăuți*, Cernăuți: Tiparul Glasul Bucovinei, 1937.
- Statutele Societății de Lectură, Sporturi și Excursiuni a Elevilor Liceului Traian*, Turnu Severin: Tipografia și Leg. de Cărți Luiza I. Niculescu, 1919.
- Statutul și Legea Fundației Culturale „Principele Carol” și Regulamentul Căminelor Culturale publicate în Monitorul Oficial no. 164 din 23 octombrie 1923*, București, f. a.
- Straja Țării. Cinci ani de activitate 1935-1940*, București: Vremea, [1940].
- Studii de organizare universitară. (Conferințele Cercului de Studii din 1936-1937)*, Cluj: Tipografia Cartea Românească, 1938.
- Terminologia educației fizice și sportului (în șase limbi – română, franceză, spaniolă, germană, engleză, rusă)*, București: Stadion, 1973.
- Dicționarul limbii române*, București: Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, 1913.
- Istoria românilor. Volumul VIII. România întregită (1918-1940)*, București: Editura Enciclopedică, 2003.
- Agârbiceanu, 1936 = Agârbiceanu, Ion, *Asociațiunea transilvană pentru literatura și cultura poporului român „ASTRA”. Ce a fost? Ce este? Ce vrea să fie?*, Sibiu: Tiparul Institutului de Arte Grafice „Dacia Traiană”.

- Alecu, 1927 = Alecu, Dan, *O școală în aer liber*, Constanța: Institutul de Arte Grafice al ziarului „Dobrogea Jună”.
- Alexandrescu, 1971 = Alexandrescu, Toma, *Cele două pasiuni ale lui Sony Niculescu*, București: Stadion.
- Alexiu, 1992 = Alexiu, Cristofor „Cristi”, *Ripensia. Nostalgii fotbalistice*, Timișoara: Helicon.
- Aluaș, Drăgan, 1971 = Aluaș, Ion; Drăgan, Ion, *Sociologia franceză contemporană. Teorie. Metodologie. Tehnici. Ramuri*, București: Editura Politică.
- Andrei, 1997 = Andrei, Petre, *Sociologie generală*, Iași: Polirom, Fundația Academică „Petre Andrei”.
- Antonescu, Gârleșteanu, 1964 = Antonescu, Călin; Gârleșteanu, Dan, *Laurii handbalului românesc*, București: Editura U.C.F.S..
- Apostol, 1939 = Apostol, Ion, *Mărturisirile unui echipier*, București: Fundația Culturală Regală Principele Carol.
- Ariès, Duby (coord.), 1997 = Ariès, Philippe; Duby, Georges (coord.), *Istoria vieții private. IX. De la primul război mondial până în zilele noastre*, București: Meridiane.
- Armstrong, 2000 = Armstrong, Gary, *Football Hooligans. Knowing the Score*, Oxford, New York: Berg.
- Automobil-Club Regal Român, 1929 = Automobil-Club Regal Român, *Lista membrilor 1930*, București: Tipografia Ion Văcărescu.
- Axenciuc, 1992 = Axenciuc, Victor, *Evoluția economică a României. Cercetări statistico-istorice 1859-1947, I. Industria*, București: Editura Academiei.
- Bacaloglu, 1931 = Bacaloglu, C., „Educațiunea fizică și educațiunea intelectuală”, în *Cele Trei Crișuri*, an XII, nr. 7-8, p. 78-79.
- Baden-Powel, f.a. = Baden-Powel, [Robert], *Cercetașii. Un program de educație cu 165 de figuri în text*. București: Editura Librăriei Socec.

- Baeumler, 1943 = Baeumler, Alfred, *Bildung und Gemeinschaft*, Berlin: Junker und Dünnhaupt.
- Baier, 2000 = Baier, Hannelore (ed.), *Tief in Russland bei Stalino. Erinnerungen und Dokumente zur Deportation in die Sowjetunion 1945*, București: ADZ Verlag.
- Banu, 1930 = Banu, George, *Manual de igienă pentru clasa VII-a secundară, băieți și fete*, București: Socec.
- Banu, 1935 = Banu, George, *Sănătatea poporului român*, București: Fundația pentru Literatură și Artă Regele Carol II.
- Bargheer, 2006 = Bargheer, Stefan, „The Fools of the Leisure Class. Honor, Ridicule, and the Emergence of Animal Protection Legislation in England, 1740-1840”, în *Archives Européennes de Sociologie*, tom XLVII, nr. 1, p. 3-35.
- Bădulescu, Marinescu, 1914 = Bădulescu, Virgil; Marinescu, Justin, *Instrucțiunile asupra gimnasticii suedeze și sporturilor*, București: Institutul de Editură și Arte Grafice „Flacăra”.
- Bălan, 1926 = Bălan, Teodor, *Arcășiile din Bucovina*, Cernăuți: „Glasul Bucovinei”.
- Bănciulescu, 1977 = Bănciulescu Victor, *Am dat mâna cu ei*, București: Sport-Turism.
- Bănciulescu, 1981 = Bănciulescu, Victor, *Box. Mică enciclopedie*, București: Sport - Turism.
- Bănciulescu, 1983 = Bănciulescu, Victor, *Sport și cultură*, Timișoara: Facla.
- Bănciulescu, 1968 = Bănciulescu, Victor, *Sport și legendă*, București: Editura C.N.E.F.S..
- Bănciulescu, Corneșanu, 1976 = Bănciulescu, Victor; Corneșanu, Tiberiu, *Sportul în aforisme*, București: Sport-Turism.
- Bănică, 2007 = Bănică, Mirel, *Biserica ortodoxă română: stat și societate în anii '30*, Iași: Polirom.

- Bărbulescu, Deletant, Hitchins, Papacostea, Teodor, 2003 = Bărbulescu, Mihai; Deletant, Dennis; Hitchins, Keith; Papacostea, Șerban; Teodor, Pompiliu, *Istoria României*, București: Corint.
- Bârsănescu, 1932 = Bârsănescu, Ștefan, *Pedagogie*, Craiova: Scrisul Românesc.
- Becher, 1990 = Becher, Ursula, *Geschichte des modernen Lebensstils. Essen-Wohnen-Freizeit-Reisen*, München: C.H. Beck.
- Bezdechi, 1930 = Bezdechi, Ștefan, *Sportul la eleni*, Cluj: Cartea Românească.
- Bilciurescu, 2003 = Bilciurescu, Victor, *București și bucureșteni de ieri și de azi*, București: Paideia.
- Blecking (ed.), 1991 = Blecking, Diethelm (ed.), *Die slawische Sokolbewegung. Beiträge zur Geschichte von Sport und Nationalismus in Osteuropa*, Dortmund.
- Bodea, 2004 = Bodea, Gheorghe I., *Agora „U”-85 1919-2004. I (1919-1946) File din istoria sportului românesc din Transilvania*, Cluj: Napoca Star.
- Boerescu, Neagu, „Foloasele sportului și începuturile lui la noi în țară”, în *Cele Trei Crișuri*, Oradea, an XII, nr. 7-8, iulie-august 1931, p. 94.
- Boerescu, Neagu, „M.S. Regele și sportul românesc”, în *Cele Trei Crișuri. Număr special „Un an de la Restaurare”*, Oradea, an XII, nr. 5-6, mai iunie 1931, p. 69.
- Boia, 2000 = Boia, Lucian, *Istorie și mit în conștiința românească*, București: Humanitas.
- Bonifaciu, 1990 = Bonifaciu, Sebastian, *Sportul în literatură. Antologie*, București: Sport-Turism.
- Booth, 2000 = Booth, Douglas, “From Allusion to Causal Explanation: The Comparative Method in Sports History”, în *International Sports Studies*, No. 2.
- Bredenkamp, 1993 = Bredenkamp, Horst, *Florentiner Fussball. Die Renaissance der Spiele: Calcio als Fest der Medici*,

Frankfurt, New York: Campus; Paris: Fondation Maison des Sciences de l'Homme.

- Bucovineanu, 1921 = Bucovineanu, Ioan, *Manual de educațiune fizică Suedeză însoțit de principii de mecanică, anatomie, fiziologie, igienă și pedagogie*, București: Tipografia „România nouă” Th. Voinea.
- Bucur, 2005 = Bucur, Maria, *Eugenie și modernizare în România interbelică*, Iași: Polirom.
- Burke, 1995 = Burke, Peter, “The Invention of Leisure in Early Modern Europe”, în Cavaciocchi, Simonetta (ed.), *Il tempo libero. Economia e società (Loisirs, Leisure, Tiempo Libre, Freizeit) secc. XIII-XVIII. Atti della „Ventiseiesima Settimana di Studi”*, Le Monier, p. 7-27.
- Cahn, 1994 = Cahn, Susan K., “Sports Talk: Oral Histories and Its Uses, Problems, and Possibilities for Sport History”, în *The Journal of American History*, Volume 81, Issue 2, p. 594-609.
- Caillat, 1989 = Caillat, Michel, *L'Idéologie du sport en France depuis 1880 (Race, guerre et religion)*, Montreuil: Éditions de la Passion.
- Calavrezo, 1944 = Calavrezo, Constantin, „Constantin Kirițescu: *Palaestrica. Istoria educației fizice din toate timpurile și la toate popoarele. Origini, evoluție, concepții, metode, împliniri*, București, 1943”, p. 477, în *Revista Fundațiilor Regale*, an XI, nr. 1, ianuarie 1944, p. 199-212.
- Calavrezo, 1942 = Calavrezo, Constantin, „Sensul jocurilor mici”, în *Analele educației fizice*, Nr. 3-4, p. 63-68.
- Calavrezo, 1940 = Calavrezo, Constantin, *Aspecte din educația fizică engleză*, București: Imprimeria Națională.
- Candrea, Adamescu, 1931 = Candrea, I.-Aurel; Adamescu, Gheorghe, *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească*, București: Cartea Românească.
- Carol II, 2003 = Carol II, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice. I (1904-1939)*, București: Curtea Veche.

- Carter, 1992 = Carter, John Marshall, *Medieval Games. Sports and Recreations in Feudal Society*, New York, Westport, Londra: Greenwood Press.
- Călinescu, 2003 = Călinescu, George, *Cartea nunții*, București: Herra.
- Călinescu, 1941 = Călinescu, George, *Istoria literaturii române dela origini până în prezent*, București: Fundația Regală pentru Literatură și Artă.
- Cârstea (ed.), 1980 = Cârstea, Gheorghe, *Sociologia sportului. Culegere de texte*, I., București.
- Cârstea, 1990 = Cârstea, Gheorghe, *Sociologia sportului. Curs*, București: Institutul de Educație Fizică și Sport.
- Chakraborty, f.a. = Chakraborty, Jatindra, *Educație fizică hindusă. Practicată de vechii hinduși pentru sănătate, longevitate și viață intelectuală*, Aninoasa-Gorj: Ram.
- Chețianu, 1939 = Chețianu, Onoriu, *100 de ani dela nașterea lui Gheorghe Moceanu primul educator fizic român*, Cluj: Tipografia „Cartea Românească”.
- Chirilă, 1966 = Chirilă, Ioan, *Finala se joacă astăzi*, București: Editura U.C.F.S.
- Chirilă, 2000 = Chirilă, Ioan, *Glasul roșilor de tren*, București: Editura Economică.
- Chirilă, 1969 = Chirilă, Ioan, *Șepcile roșii (1919-1969)*, București.
- Chirilă, 1986 = Chirilă, Ioan, *Zile și nopți pe stadion*, București: Sport-Turism.
- Ciobanu, 1992 = Ciobanu, Mircea, *Convorbiri cu Mihai I al României*, București: Humanitas.
- Ciprian, 1965 = Ciprian, Gheorghe, *Scrieri. II. Teatru*, București: Editura pentru Literatură.
- Codignola, 1938 = Codignola, Ernesto, *Il Rinnovamento spirituale dei giovani*, Milano: A. Mondadori.
- Comana, 1940 = Comana, Gh., „Biserica și Străjeria”, în *Biserica Ortodoxă Română*, mai-iunie, p. 468-472.

- Comarnescu, 1985 = Comarnescu, Petru, „*Olimpicele lui Montherlant sau poezia sportului*”, în *Kalokagathon*, București: Eminescu.
- Comarnescu, [1934] = Comarnescu, Petru, *America văzută de un tânăr de azi*, București: Adeverul S.A..
- Comarnescu, 1933 = Comarnescu, Petru, *Homo americanus*, București: Vremea.
- Comarnescu, 1994 = Comarnescu, Petru, *Jurnal 1931-1937*, Iași: Institutul European.
- Condoiu, Țintă, Gheorghiu, Lungu, 1939 = Condoiu, Virgil; Țintă, Eug., Gheorghiu, I.; Lungu, N., *Îndrumări metodice. Vol. IV. Caligrafie. Desen. Educația fizică. Muzică*, București.
- Cosmin, f.a. = Cosmin, Radu, *Sportul în România. Conferință ținută cu ocazia al VII-lea Congres Rotaryan*, Câmpina: Tipografia Mihail S. Gheorghiu.
- Costescu, [1937] = Costescu, George, *Douăzeci și cinci de ani de viață sportivă în România*, [București].
- Coubertin, 1989 = Coubertin, Pierre de, *Olympic Memoirs*, Lausanne: Comité International Olympique.
- Costescu, 2000 = Coubertin, Pierre de, *Olympism. Selected Writings*, editing director Norbert Müller, Lausanne: International Olympic Committee.
- Crainic, 1919 = Crainic, Nichifor, *Icoanele vremii*, București: Editor H. Steinberg librar.
- Crainic, f.a. = Crainic, Nichifor, *Puncte cardinale în haos*, București: Cugetarea Georgescu Delafras.
- Crăciun, 1977 = Crăciun, Victor, *Manuscrise și voci. Scriitori români la radio*, București: Eminescu.
- Crețeanu, 1972 = Crețeanu, Anghel, *20 de ani în urmărirea balonului rotund*, București: Stadion.
- Cristofor, 1916 = Cristofor, Aurelia, *Istoria gimnasticeii*, Iași: Institutul de Arte Grafice N. V. Ștefăniu.

- Dabiciu, 1934 = Dabiciu, I., „Cum a început sportul românesc în Arad? Un scurt istoric”, în *Gazeta antirevizionistă*, an I, nr. 8, p. 15.
- Dahlmann, Hillbrenner, Lenz (coord.), 2006 = Dahlmann, Dittmar; Hillbrenner, Anke; Lenz, Britta (coord.), *Überall ist der Ball rund. Zur Geschichte und Gegenwart des Fussballs in Ost- und Südosteuropa*, Essen: Klartext Verlag.
- Danciu, Neța, 1994 = Danciu, Flavia; Neța, Gheorghe, „Historique de l'organisation sportive *Les Faucons des Carpates*”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Educatio Artis Gymnasticae*, an XXXIX, nr. 1, p. 101-108.
- Dascălu, 1981 = Dascălu, Nicolae, „Evoluția statistică a presei în România interbelică”, în *Revista de istorie*, tom 34, nr. 7, p. 1251 – 1271.
- Dascălu, 1980 = Dascălu, Nicolae, „La régime de la presse de Roumanie pendant la période de l'entre-deux-guerres”, în *Revue Roumaine d'Histoire*, tome XIX, No. 2-3, p. 389 - 413.
- Denize, 1998 = Denizem Eugen, *Istoria Societății Române de Radiodifuziune. Volumul I, 1928-1944. Partea întâi, 1928-1938. De la începuturi până la dictatura regală*, București: Societatea Română de Radiodifuziune. Direcția Patrimoniu.
- Derevencu, 1973 = Derevencu, Gheorghe (ed.), *De 5 ori în ring*, București: Albatros.
- Diaconovich, 1900-1904 = Diaconovich, Constantin, *Enciclopedia română. Din însărcinarea Asociației pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român*, Sibiu: Wilhelm Krafft.
- Dinges, 2002 = Dinges, Martin, „Neue Kulturgeschichte“ în Eibach, Joachim; Lottes, Günther (coord.), *Kompass der Geschichtswissenschaft: ein Handbuch*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, p. 179-192.

- Doboș, 1940 = Doboș, Filaret V., *Arcașii. Gânduri și Fapte din Țara de Sus 1905-1940*, Cernăuți: Tipografia Cernăuțeanu Teodot.
- Donescu, 1938 = Donescu, Vladimir Al., „*Vremea*” în zece ani, București: Vremea.
- Dumazedier, 1974 = Dumazedier, Joffre, *Sociology of Leisure*, Amsterdam, Oxford, New York: Elsevier.
- Dumitrescu, 1969 = Dumitrescu, Gheorghe T., *Educația fizică în evoluția gândirii pedagogice*, București: Editura C.N.E.F.S.
- Dunăre, 1945 = Dunăre, Nicolae Marin, *Condițiile de viață ale fiilor de țărani vânzători ambulănți în Capitală*, București: Editura Institutului Central de Statistică.
- Dunning, Rojek (coord.), 1993 = Dunning, Eric; Rojek, Chris, (coord.) *Sport and Leisure in the Civilizing Process. Critique and Counter-Critique*, Houndmills, Basigtoke, Londra : Macmillan.
- Economu, 1935 = Economu, Virgil, *Football. Studiu documentar și critic*, București.
- Eisenberg, 2002 = Eisenberg, Christiane, „Die Entdeckung des Sports durch die moderne Geschichtswissenschaft”, în *Historical Social Reserach*, Vol. 27, No. 2/3, p. 4-21.
- Eisenberg, 1996 = Eisenberg, Christiane, „*English Sports*” und *deutsche Bürger: Eine Gesellschaftsgeschichte 1800-1939*, Paderborn, München, Viena, Zürich: Schöningh.
- Eliade, 1997 = Eliade, Mircea, *Memorii 1907-1960*, București: Humanitas.
- Eliade, 2003 = Eliade, Mircea, *Romanul adolescentului miop*, București: Cartex 2000.
- Elian de la Gruea, 1893 = Elian de la Gruea, M., *Jocurile și gimnastica. Studiu critic*, București: Tipografia G. A. Lăzărescu.
- Elias, 2002 = Elias, Norbert, *Procesul civilizării. Cercetări sociogenetice și psihogenetice*, Iași: Polirom, 2002.

- Fass, 2004 = Fass, Paula S., "Cultural History/Social History: Some Reflections on a Continuing Dialogue", în *Journal of Social History*, Volume 37, Number 1, p. 39-46.
- Federația Română de Football Asociație, *Regulile jocului fixate de International Board*, București: Tipografia Poliției Capitalei, 1939.
- Federația Societăților de Sport din România, *Statute*, București: Tipografia „Jockey-Club” Ion C. Văcărescu, f. a.
- Filotti, 1931 = Filotti, Eugen, Presa și problemele ei culturale”, în *Politica culturii. 30 de prelegeri publice și comunicări organizate de Institutul Social Român*, București.
- Firoiu, 1970 = Firoiu, Vasile, *Sportivi sub cupola Academiei*, București, Editura C.N.E.F.S.
- Flamaropol, 1981 = Flamaropol, Mihai, *Amintiri din fotbal și hochei*, București: Sport-Turism.
- Flamaropol, 1986 = Flamaropol, Mihai, *Fotbal – cadran românesc*, București: Sport-Turism.
- Fodor, 1947 = Fodor, Ladislaus, *Christiana cultura corporis cum speciali respectu ad modernum sport*, Claudiopoli: Typis Typographie S. Bonaventurae.
- Frevert, Haupt (coord.), 2002 = Frevert, Ute; Haupt, Heinz-Gerhard (coord.), *Omul secolului XX*, Iași: Polirom.
- Frohberg, 1936 = Frohberg, Wolfgang O., *Langenscheidt's Sprachführer für den Sportsmann. Deutsch-Englisch*, Berlin: Langenscheidtsche Verlagsbuchhandlung.
- Gabrea, 1938 = Gabrea, Iosif I., *Școala și străjeria în pregătirea tineretului*, București: „Bucovina” I.E. Torouțiu.
- Gârleșteanu, Mărășescu, 1968 = Gârleșteanu, Dan; Mărășescu, Niculae, *Decenii de aur 1947-1967*, București: Editura C.N.E.F.S.
- Geertz, 2005 = Geertz, Clifford, "Deep play: notes on the Balinese cockfight", în *Daedalus*, Vol. 134, Nr. 4, Fall 2005, p. 56-86.

- Georgescu, 1971 = Georgescu, Florian, *Educația fizică și sportul – fenomen social*, București: Stadion.
- Georgescu, 1979 = Georgescu, Florian, *Îndrumar pentru cercetarea sociologică în cultura fizică*, București: Sport-Turism.
- Gherman, 1936 = Gherman, Dante, „Studentimea și Sportul”, în *Studentul Român*, București, nr. 7, 30 martie.
- Ghibu, Todan, 1970 = Ghibu, Emil; Todan, Ioan, *Sportul românesc de-a lungul anilor. O istorie a sportului din România*, București: Stadion.
- Gillmeister, 1990 = Gillmeister, Heiner *Kulturgeschichte des Tennis*, München: Wilhelm Fink
- Ghiulea, 1929 = Ghiulea, N., „Chestiunea muncitorească în Ardeal și Banat”, în *Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul 1918-1928*, I, București: Cultura Națională.
- Gusti, 1993 = Gusti, Dimitrie, *Opere VII. Autoanalize, comentarii din epocă, documente și mărturii*, ediție de Ovidiu Bădina și Octavian Neamțu, București: Editura Academiei Române.
- Gusti, 1939 = Gusti, Dimitrie, *Principiile și scopurile Serviciului Social*, București: Fundația Culturală Regală „Principele Carol”.
- Guttman, 1994 = Guttman, Allen, *Games and Empires. Modern Sports and Cultural Imperialism*, New York: Columbia University Press.
- Guttman, 1979 = Guttman, Allen, *Vom Ritual zum Rekord: das Wesen des modernen Sports*, Schorndorf: Hofmann.
- Hadas, 2000 = Hadas, Miklós, „Football and Social Identity: the Case of Hungary in the Twentieth Century”, în *The Sports Historian. Journal of the British Society of Sports History*, Number 2, November 2000, p. 43-66.

- Haret, 1903 = Haret, Spiru C., *Raport adresat M.S. Regelui asupra activității Ministerului Instrucțiunii Publice și al Cultelor*, București: Carol Göbl.
- Hatos, 2002 = Hatos, Adrian, *Sport și societate. Introducere în sociologia sportului*, Oradea: Editura Universității din Oradea.
- Hațieganu, (coord.), 1938 = Hațieganu, Iuliu, (coord.), *Conferințe de medicină aplicată la educația fizică și sport*, Cluj: Tipografia „Cartea Românească”.
- Haurigot, 1940 = Haurigot, Paul, *Jeunesse voici de nouvelles routes...*, Paris: Sequana.
- Hausleitner, 2001 = Hausleitner, Mariana, *Die Rumänisierung der Bukowina. Die Durchsetzung des nationalstaatlichen Anspruchs Grossrumäniens 1918-1944*, München: Oldenbourg.
- Herbay, 1921 = Herbay, Silviu de, *Reproducțiuni din scrierile mele ca ofițer român în fosta armată austro-ungară*, București: Tipografia Serviciului Geografic al Armatei.
- Hobsbawm, 1997 = Hobsbawm, Eric, “Mass-Producing Traditions: Europe 1870-1914” în Hobsbawm, Ranger (coord.), 1997 = Hobsbawm, Eric; Ranger, Terence (coord.), *The Invention of Tradition*, Cambridge: University Press, p. 263-307.
- Holt, 1990 = Holt, Richard, *Sport and the British*, Oxford: Clarendon Press, 1990.
- Hristache, 1906 = Hristache, G., *Manual pentru educațiunea fizică cu explicațiuni dezvoltate asupra funcțiilor intelectuale și fiziologice*, Târgu-Jiu, Tipografia Română N. M. Petrescu-Nika & R. Mangu.
- Huizinga, 2002 = Huizinga, Johan, *Homo Ludens. Încercare de determinare a elementului ludic al culturii*, București: Humanitas.
- Ileana, 1999 = Ileana, *Trăiesc din nou*, București: Humanitas.

- I.S.E.F. 1933 = Institutul Superior de Educație Fizică, *Zece ani de activitate - 1933*, București: Monitorul Oficial, Imprimeria Națională.
- Ioan [1944] = Ioan, Virgil, *Atletismul românesc. Istoric - cifre - date*, [București].
- Ionescu, 2006 = Ionescu, Adrian-Silvan, *Modă și societate urbană în România epocii moderne*, București: Paideia.
- Ionescu, 1911 = Ionescu, Dimitrie, „Domnul Sp. C. Haret ca inițiator și propagator al educațiunii fizice la noi în țară”, în *Lui Sp. C. Haret. Ale tale dintr'ale tale. La împlinirea celor șasezeci de ani*, București: Tiparul și Editura Institutului de Arte Grafice „Carol Göbl”, p. 484-496.
- Ionescu, 1898 = Ionescu, Dimitrie, „Oina”, în *Albina. Revista enciclopedică populară*, 31 mai 1898, p. 1106-1108.
- Ionescu, 1915 = Ionescu, Dimitrie, *Importanța unei sisteme de educațiune fizică*, București: Institutul de Arte Grafice „Universala”.
- Ionescu, 1891 = Ionescu, Dimitrie, *Instrucțiunea gimnasticeii în școlile de băieți și de fete. Compusă din patru grade cu 57 de figuri în text*, București: Ig. Haimann, Librar-editor.
- Ionescu, 1939 = Ionescu, Dimitrie, *Istoricul gimnasticeii și al educației fizice la noi*, București: Tipografia Revista Geniului.
- Ionescu, 1895 = Ionescu, Dimitrie, *Tratat de jocuri școlare pentru usul școalelor de ambele sexe*, București: Tipografia și Fonderia de Litere Dor. P. Cucu.
- Ionescu, Rovența, Lazăr, Sacerdoțeanu, Bogdan, Șulea Firu, 1939 = Ionescu, Marin; Rovența, H.; Lazăr, Gheorghe; Sacerdoțeanu, A.; Bogdan, Virgil; Șulea Firu, I., *Îndrumări metodice. Vol. I. Religie. Istorie. Filozofie. Drept*. București.
- Ionescu, 1987 = Ionescu, Mihai, *Confidențe la marginea gazonului*, București: Sport-Turism.

- Ionescu, Tudoran, 1984 = Ionescu, Mihai; Tudoran, Mircea, *Fotbal de la A la Z. Fotbalul românesc de-a lungul anilor*, București: Sport-Turism.
- Ionescu, 1974 = Ionescu, Octavian, *Sistemul de pregătire a cadrelor didactice în România de la 1859 la 1944*, București: Institutul de Științe Pedagogice.
- Iordache, 1939 = Iordache, G., „Jocul”, în *Neamul Românesc pentru popor*, 15 septembrie 1939, p. 293.
- Iorga, 1994 = Iorga, Nicolae, „Gimnasticul Moceanu”, în *Oameni cari au fost I*, Galați: Porto-Franco.
- Iorga, 1919 = Iorga, Nicolae, *Cercetașii și Monumentele noastre de istorie și artă. Câteva învățăături și sfaturi date în seara de 25 Martie 1916, în prezența A. S. R. Principelui Carol la Fundația Universitară Carol I*, București: Tipografia Jockey-Club.
- Iorga, f.a. = Iorga, Nicolae, *Idei asupra problemelor actuale. I. Forme cari se duc și realități cari vin. II. Vechea și noua Europă*, București: Cugetarea.
- Istrati, 1880 = Istrati, Constantin I., *Considerațiuni asupra importanței și necesității gimnastice din punctul de vedere igienic și social în școlile de ambe sexe, în armată, la diferite etăți ale vieții, și ca mijloc therapeutic în căutarea a diverse malatii*, București: Typographia Alessandru A. Grecescu.
- Jiva, 1974 = Jiva, Mircea, *Haide „Poli”!*, Timișoara: Facl.
- Kirițescu, 1933 = Kirițescu, Constantin, „În slujba unei credințe. Campanii - figuri - mărturisiri”, București: Cartea Românească.
- Kirițescu, 1938 = Kirițescu, Constantin, *Controverse și clarificări actuale asupra educației fizice*, București: Cartea Românească.
- Kirițescu, 1930 = Kirițescu, Constantin, *Educația fizică parte fundamentală a educației școlare integrale*, București: Cartea Românească.

- Kirițescu, 1936 = Kirițescu, Constantin, *Istoria educației fizice. Planul analitic al cursului predat de ... la Institutul Superior de Educație Fizică din București*, București: Cartea Românească, [1936?].
- Kirițescu, 1939 = Kirițescu, Constantin, *L'Éducation Physique, science et discipline universitaire*, Extrait des Comptes rendus des séances de l'Institut des Sciences de Roumanie, Tome III, No. 1.
- Kirițescu, 1979 = Kirițescu, Constantin, *O viață, o lume, o epocă. Memorii*, București: Sport-Turism.
- Kirițescu, 1943 = Kirițescu, Constantin, *Palaestrica. Istoria educației fizice din toate timpurile și la toate popoarele. Origini, evoluție, concepții, metode, probleme, împliniri*, București: Casa Școalelor.
- Kirițescu, 1964 = Kirițescu, Constantin, *Palestrica. O istorie universală a culturii fizice. Origini, evoluție, concepții, metode, probleme, împliniri*, București: Editura U.C.F.S.
- Kirițescu, 1945 = Kirițescu, Constantin, *Răspuns unei campanii de mistificări și calomnii*, București: Tipografia Remus Cioflec.
- Koulouri, 2000 = Koulouri, Christina, *Sport et société bourgeoise. Les associations sportives en Grèce 1870-1970*, Paris, Montréal : L'Harmattan.
- Lascăr (ed.), 1934 = Lascăr, Ernest (ed.), *Educația fizică în învățământul de toate gradele*, București: Tipografia „Ion C. Văcărescu”.
- Latiș, 1943 = Latiș, Augustin, *Educația fizică. Principii - metodă - rezultate. Cu aplicațiuni la educația tineretului român*, Cernăuți.
- Laurianu, Massimu, 1876 = Laurianu, A. T.; Massimu, J. C., *Dicționarulu limbei române după însărcinarea dată de Societatea Academică Română*, București: Noua Typographia a Laboratoriloru Români.

- Le Goff, Schmitt, 2002 = Le Goff, Jacques; Schmitt, Jean-Claude (coord.), *Dicționar tematic al Evului Mediu occidental*, Iași: Polirom.
- Levi, Giovanni; Schmitt, Jean-Claude (coord.) *Istoria tinerilor în Occident*, Iași: Institutul European, 2001.
- Littré, 1982 = Littré, Paul-Emil, *Dictionnaire de la langue française*, Chicago.
- Livezeanu, 1998 = Livezeanu, Irina, *Cultură și naționalism în România Mare 1918-1930*, București: Humanitas.
- Ludu, 1974 = Ludu, Virgil, *Scriitorii români și lumea sportului*, București, Sport-Turism.
- Luppu, f.a. = Luppu, Gheorghe; Dabiciu, I., *Arta de lawn-tennis*, Arad.
- Magnane, Georges, *Sociologia sportului*, București, 1969.
- Malz, Rohdewald, Wiederkehr (coord.), 2007 = Malz, Arié; Rohdewald, Stefan; Wiederkehr, Stefan (coord.), *Sport zwischen Ost und West. Beiträge zur Sportgeschichte Osteuropas im 19. und 20. Jahrhundert*, Osnabrück: Fibre.
- Manoilescu, 1936 = Manoilescu, Mihail, *Generația nouă și politica veche. Discurs ținut în Senat la 27 Noembrie 1936*, București: Imprimeria Centrală.
- Manzatti, 1967/1968 = Manzatti, I. N., „O glorioasă instituție de odinioară: cercetășia”, în *Buletinul Bibliotecii Române. Studii și documente românești*, I (V), serie nouă, Freiburg im Breisgau.
- Marinescu, Modreanu, Buruiană, 1935 = Marinescu, Gabriel; Modreanu, Ion; Buruiană, Constantin, *Carol al II-lea Regele Românilor. Cinci ani de domnie 8 Iunie 1930 - 8 Iunie 1935*, București: Asociația „Vitejii Neamului”.
- Marinescu, 1920 = Marinescu, Justin, *Instrucțiuni pentru practicarea sporturilor. Football-asociațiune, cursele pe jos, săriturile și aruncările*, București: Tipografia Cărților Bisericești.

- Marolicaru, Szatmari, 1993 = Marolicaru, Mariana; Szatmari, Laurențiu, „The Tradition in Sports in the University of Cluj-Napoca”, în *Studia Universitatis Babes-Bolyai. Educatio Artis Gymnasticae*, an XXXVIII, nr. 1, p. 123-127.
- Mason (ed.), 1989 = Mason, Tony (ed.), *Sport in Britain. A Social History*, Cambridge, New York, Port Chester, Melbourne, Sidney: Cambridge University Press.
- Mateescu, Popescu, 1977 = Mateescu, Nicolae; Popescu, Mircea, *Voleiul românesc*, București: Sport-Turism, 1977.
- Medeleanu, 1942 = Medeleanu, C., *Skiul. Metodă de învățământ*, București.
- Mehedinți, f.a. = Mehedinți, Simion, „Învățătorul” în *Straja Țării*, București: Cugetarea.
- Micu, 1976 = Micu, Iosif, *Sportul în filatelia românească*, București: Sport-Turism.
- Mihalache, 1979 = Mihalache, George, „Il Dio” și „diavoli” din fața porții... *Amintirile lui Mircea David, fostul portar al echipei naționale de fotbal*, București: Albatros.
- Mihalache, 1974 = Mihalache, Marin, *Sportul în arta românească*, București: Stadion.
- Mihăilă, Basilides, Stuparu, 1940 = Mihăilă, I.; Basilides, T.; Stuparu, N., *Potențialul biologic al tineretului din învățământul secundar*, București: Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională.
- Mihăilă, 1940 = Mihăilă, Iacob, *Problema educației fizice în Universitate*, București: Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională.
- Ministerul Instrucției, Cultelor și Artelor. Direcția Educației Poporului, *Program de lucru pentru acțiunea culturală*, București: Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, 1933.
- Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor, *Jocul „Oina”*, București: Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1898.

- Ministerul Justiției, *Lege pentru persoanele juridice (Promulgată prin înaltul decret No. 452 în Monitorul Oficial No. 27 din 6 Februarie 1924) însoțită de expunerea de motive, rapoartele, debaterile adunărilor legiuitoare și circularile ministeriale pentru aplicarea dispozițiilor ei*, București: Imprimeria Statului, 1924.
- Moceanu, Velescu, 1887 = Moceanu, G.; Velescu, N., *Gymnastica populară raționată. Pentru usul Școalelor Primare, Secundare și Superioare*, București: Tipografia modernă Gr. Luis.
- Moceanu, 1887 = Moceanu, George, *Carte de gimnastică pentru usul școalelor primare și secundare de fete*, București: Tipografia modernă Gr. Luis.
- Moga, 2003 = Moga, Valer, *„Astra” și societatea 1918-1930*, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
- Moldovan, 1926 = Moldovan, Iuliu, *Biopolitica*, Cluj: Institutul de Igienă și Igienă Socială și Subsecția Eugenică și Biopolitică a *Astrei*.
- Morariu, 1968 = Morariu, Albin, *50 de ani de sport: 1918-1968*, București.
- Morariu, Almășan, 1969 = Morariu, Albin; Almășan, Dorin, *Iuliu Hațieganu și ideea educației fizice în România*, București.
- Moța, 1937 = Moța, Ion I., *Cranii de lemn. Articole 1922-1936*, București: Editura „Totul pentru țară”.
- Mugur, Crainic, Voiculescu, 1924 = Mugur, Gh. D.; Crainic, Nichifor; Voiculescu, Vasile, *Căminul cultural. Îndreptar pentru îndrumătorii culturii la sate*, București: Fundația Culturală Regală „Principele Carol.
- Munteanu, 1971 = Munteanu, N.G., *50 de ani de sport muncitoresc*, București: Stadion.
- Murgescu, Rachieru (ed.), 2003 = Murgescu, Mirela - Luminița; Rachieru, Silvana, *Copilăria și adolescența de altădată*.

Tinerii de azi cercetează istoria de ieri - Concursul Istoria Mea - EUSTORY, ediția I, 2000, București: Dominor.

- Müller, 2005 = Müller, Dietmar, *Staatsbürger auf Widerruf. Juden und Muslime als Alteritätspartner im rumänischen und serbischen Nationscode. Ethnonationale Staatsbürgerschaftskonzeptionen, 1878-1941*, Wiesbaden, Harrassowitz.
- Naum, 1963 = Naum, Hristache, *Sports in Rumania*, București: Meridiane, 1963.
- Nemțeanu, 1973 = Nemțeanu, Barbu, *Stropi de soare*, București: Minerva.
- Neța, 1994 = Neța, Gheorghe, „Le professeur Iuliu Hațieganu – père de l'éducation physique et du sport universitaire de Roumanie”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Educatio Artis Gymnasticae*, Cluj, an XXXIX, nr. 1, p. 95-99.
- Nicoară, 1933 = Nicoară, Eugen, *Tinerețe – bătrânețe*, Cluj: Cartea Românească, 1933.
- Nicolae, 1940 = Nicolae, *Manual de schi. Tehnica alpină pentru toți*, București: Institutul de Arte Grafice „Marvan”.
- Nicu, 2002 = Nicu, Alexe, *Istoria exercițiilor fizice*, București: Editura Fundației România de Măine.
- Niculescu-Varone, 1938 = Niculescu-Varone, G.T., *Jocurile naționale românești*, București: Editura ziarului Universul.
- Nistorescu, 1995 = Nistorescu, Gheorghe, *Din Plaiul Prahovei la Sinaia. Istorie și contemporaneitate*, Arhimed.
- Nolte, 2002 = Nolte, Paul, „Historische Sozialwissenschaft”, în Eibach, Joachim; Lottes, Günther (coord.), *Kompass der Geschichtswissenschaft: ein Handbuch*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, p. 53-68.
- Oficiul de Educație a Tineretului Român, *Directiva generală nr. 1*, București: M.O., Imprimeria Națională, 1935.

- Oficiul de Educație a Tineretului Român, *Gimnastica și jocuri pentru străjeri și străjere 7-14 ani*, București: Institutul de Arte Grafice Imprimeria S.A.R., 1937.
- Olinescu, 1941 = Olinescu, Radu, *Malaria ca factor de degenerare și de debilitate fizică a populației rurale românești*, București: Imprimeria Națională.
- Organizarea Sportului Românesc, 1943 = Organizarea Sportului Românesc, *Sport și... Conferințe ținute la radio în cadrul Săptămânii Sportului Românesc*, București: Tipografia Finanțe și Industrie.
- Petrescu, 1922 = P[etrescu], C[ezar], „Degenerare sportivă”, în *Gândirea*, Cluj, an II, nr. 9, 5, p. 87.
- Pamfilu, 1911 = Pamfilu, D.S., *Alfabetul distracțiilor, plăcerilor și bucuriilor nobile sau Enumerarea și punerea în executare a celor mai principale surse (isvoare) de plăceri pentru om, fie fizice fie morale. Traduse și prelucrate de D.S. Pamfilu, pensionar, după autorul german Gottfried Immanuel Vențel [sic!] la 1800*, Craiova: Tipografia, Legătoria de Cărți și Secția de Cartonage N. I. Macavei.
- Papacostea, 1916 = Papacostea, Petre G., *Cercetășia. Conferință ținută în Palatul Poștelor în ziua de 29 martie 1916*, București: Tipografia Curții Regale, F. Göbl Fii.
- Parthasarathi, 2006 = Parthasarathi, Prasannan, “The State and Social History”, în *Journal of Social History*, Vol. 39, Nr. 3, p. 771-778.
- Pârvulescu, 2003 = Pârvulescu, Ioana, *Întoarcere în Bucureștiul interbelic*, București: Humanitas.
- Petecel, 2002 = Petecel, Stella, *Agonistica în viața spirituală a cetății antice*, București: Meridiane.
- Petrașcu, 1939 = Petrașcu, N. N., *Evoluția politică a României în ultimii 20 de ani (1918-1938)*, București: „Bucovina” I. E. Torouțiu.

- Petre-Lazăr, 1942 = Petre-Lazăr, C., *Educația fizică școlară*, București: Imprimeria Națională.
- Petre-Lazăr, 1931 = Petre-Lazăr, C., *L'Anthropométrie et les exercices scolaires. Contribution a l'étude de l'éducation physique*, Neuchâtel, Paris: Delachaux & Niestle.
- Petrescu, 1982 = Petrescu, Aurel, *Opera lui Camil Petrescu*, București: Editura Didactică și Pedagogică.
- Petrescu, 1975 = Petrescu, Camil, *Note zilnice (1927-1940)*, București: Cartea Românească.
- Petrescu, Petrescu, 2003 = Petrescu, Dragoș; Petrescu, Daniela, „Organizația Șoimii Carpaților în perioada interbelică”, în *Carpica*, an XXXII, Iași: Documentis, p. 187-196.
- Pintea, 1998 = Pintea, Emil, *Gândirea 1921-1944. Indice bibliografic adnotat*, Cluj-Napoca: Echinox.
- Pintilescu, 1937 = Pintilescu, Viorica, *Aspecte din viața studentelor. (Încercarea unei anchete de psihologie socială)*, Cluj: Tipografia „Cartea Românească”.
- Ponomariov, 1977 = Ponomariov, N. I., *Funcțiile sociale ale culturii fizice și sportului*, București: Sport-Turism.
- Sălăgeanu, Pop, Bolovan (coord.), 2004 = Sălăgeanu, Marcela; Pop, Ioan-Aurel; Bolovan, Ioan (coord.), *Istoria României. Compendiu*, Cluj-Napoca: Institutul Cultural Român.
- Popa, 2012 = Popa, Bogdan, „The Modern Conquest of the Romanian Carpathians”, în *Studii și Materiale de Istorie Modernă*, XXV, p. 117-124.
- Popovici, 1937 = Popovici, Caterina, *Aspirațiile fetelor. Studiu de psiho-pedagogie feminină pe baza unei anchete făcută în învățământul supra-primar și secundar-teoretic și practic din România*.
- Postolache, Postolache, 1969 = Postolache, Maria; Postolache, Nicolae, *Tradițiile sportive ale românilor*, București: Editura C.N.E.F.S.

- Predescu, 1999 = Predescu, Lucian, *Enciclopedia României „Cugetarea”*, București: Saeculum I.O., Vestala.
- Radu, 1996 = Radu, Sorin, „Considerații privind structura și organizarea presei românești din Transilvania în perioada interbelică (1919-1939)”, în *Acta Musei Apulensis. Apulum. Istoria culturii, istorie modernă și contemporană*, Alba Iulia, tom XXXIII, p. 215-221.
- Rafailescu, Oprețescu, 1974 = Rafailescu, A.; Oprețescu, C., *Oină*, București: Stadion.
- Rainer, 1979 = Rainer, Fr. I., *Jurnale*, București: Eminescu.
- Rădulescu, f.a. = Rădulescu, Marta D., *Sunt studentă*, București: Adeverul.
- Rădulescu, 1932 = Rădulescu, T., „Parcuri și grădini (parcuri, grădini, terenuri de joc și sport, păduri și locuri de recreație)”, în *Urbanismul nr. 3-4 pe anul 1932*.
- Rădulescu, 1971 = Rădulescu, Neagu, *Fotbal cu pâine*, București: Stadion.
- Rednic, f.a. = Rednic, J., *Albumul sportiv. Sport-Album 1932-1933*, Arad.
- Riess, 1990 = Riess, Steven A., „The New Sport History”, în *Reviews in American History*, Vol. 18, No. 3, p. 311-325.
- Rossin, 1923 = Rossin, Paul, *Sporturile și practicarea lor*, București: Tipografia „Sportul”.
- Roșală, 1972 = Roșală, Virgil, *Din însemnările unui profesor de educație fizică*, București: Stadion.
- Sadoveanu, Stan, Topârceanu, Luchian, 1936 = Sadoveanu, M.; Stan, T. C.; Topârceanu, G.; Luchian, C., *Carte de cetire pentru clasa a IV-a primară*, București: Cultura Românească.
- Sadoveanu, 1968 = Sadoveanu, Vasile, *Bădia Mihai. Amintiri și evocări*, București, Editura pentru Literatură.
- Samoilă, 1931 = Samoilă, Emil, *Ziaristica. Noțiuni elementare de gazetărie*, București: Atelierele „Adeverul”.

- Sandache, 1998 = Sandache, Cristian, *Viața intimă și publică a lui Carol al II-lea*, București: Paideia.
- Savopol, f.a. = Savopol, C. G., *Câteva chestiuni de educație*, Sibiu: Tipografia Cavaleriei.
- Sebastian, 1972 = Sebastian, Mihail, *Eseuri, cronici, memorial*, ediție de Cornelia Ștefănescu, București, Minerva.
- Sebastian, 2001 = Sebastian, Mihail, *Accidentul*, București, Paris, Ierusalim: EST - Samuel Tastet Editeur.
- Sebastian, 2002 = Sebastian, Mihail, *Jurnal de epocă. Publicistică*, București: Fundația Națională pentru Știință și Artă, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”.
- Serviciul Social, 1939 = Serviciul Social, *Căminul cultural. Întocmire și funcționare*, București: Fundația Culturală Regală „Principele Carol”.
- Sidorovici, Georgescu, f.a. = Sidorovici, Teofil Gh.; Georgescu, Marin I., *Sub poală de codru verde. Manualul taberilor străjerești*, București: „Bucovina” I. E. Torouțiu.
- Simionescu-Rîmniceanu, Beligrădeanu, Stoica, Simionescu-Rîmniceanu, 1939 = Simionescu-Rîmniceanu, Marin; Beligrădeanu, A.; Stoica, I.; Simionescu-Rîmniceanu, Dan, *Contribuțiuni la o ideologie politică specific românească*, București: Editura Impre S.A.R.
- Stama, Fântâneau, 1978 = Stama, Tiberiu; Fântâneau, Emanuel, *Vivat Sportul Studentesc! (Șaizeci de ani de rugby universitar)*, București: Sport-Turism.
- Starace, 1939 = Starace, Achille, *Gioventù Italiana del Littorio*, Milano: A. Mondaori.
- Stănescu, f.a. = Stănescu, I. D., *Sportul și iubirea. Schițe sportive*, Sibiu: Editura Ziarului „Sibiul”.
- Stearns, 2001 = Stearns, Peter N., *Consumerism in world history: the global transformation of desire*, Londra: Routledge.
- Steinbach, 1937 = Steinbach, Petre, *Footballul nostru. Probleme și îndrumări pentru footballul românesc*, București: Tipografia Vulturul, 1937.

- Steinbach, 1972 = Steinbach, Petre, *Fotbalul se joacă rîzînd*, Iași: Junimea.
- Straja Țării, *Circulara-directivă nr. 1*, București: „Bucovina” I. E. Torouțiu, 1938.
- Straje, 1973 = Straje, Mihail, *Dicționar de pseudonime, alonime, anagrame, asteronime, criptonime ale scriitorilor și publiciștilor români*, București: Minerva.
- Strelicovschi, 1939 = Strelicovschi, Toma I., *Cuibul străjeresc. Contribuție*, București: Editura Librăriei „Principele Mircea.
- Szöcs, 1974 = Szöcs, Ladislau, *Popice. Metodica învățării și perfecționării jocului*, București: Stadion.
- Șăineanu, 1922 = Șăineanu, Lazăr, *Dicționar universal al limbei române*, Craiova: Institutul de Editură „Scrisul Românesc”.
- Șerbu, f.a. = Șerbu, Ieronim, *Dincolo de tristețe. Nuvele*, București: Socec, f. a.
- Șoimescu, [1937] = Șoimescu, Ștefan, *Cu Marele Străjer curent de viață nouă*, București: „Bucovina” I. E. Torouțiu.
- Șoimescu, 1939 = Șoimescu, Ștefan, *Pe drumul reînnoirii*, București: „Bucovina” I. E. Torouțiu.
- Șuluțiu, 1975 = Șuluțiu, Octav, *Jurnal*, Cluj-Napoca: Dacia.
- Tănăsescu, 2002 = Tănăsescu, Antoaneta, *Unde sunt manierele de altădată?*, București: 100+1 Gramar.
- Teodoreanu, f.a. = Teodoreanu, Ionel, *Iarbă*, București: Universala Alcalay.
- Teodorescu-Braniște, 1998 = Teodorescu-Braniște, Tudor, *Printul*, București: 100+1 Gramar.
- Terret, 1999 = Terret, Thierry, „Le Comité International Olympique et les olympiades militaires de 1919”, în *Olympika. The International Journal of Olympic Studies*, VIII, p. 69-80.
- Tiktin, 1903 = Tiktin, H., *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*, București: Staatsdruckerei.

- Tilly, 2002 = Tilly, Charles, „Neuere angloamerikanische Sozialgeschichte“, în Eibach, Joachim; Lottes, Günther (coord.), *Kompass der Geschichtswissenschaft: ein Handbuch*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, p. 38-52.
- Todan, 1969 = Todan, Ioan, *Ani de aur ai sportului românesc*, București: Editura C.N.E.F.S.
- Turcu, 2004 = Turcu, Dionisie Marian, *Educația fizică în Transilvania din secolul XV până la cel de-al doilea război mondial*, Sibiu: Editura Universității Lucian Blaga.
- Vasiliu Banovschi, f.a. = Vasiliu Barnovschi, Dimitrie, *Nudismul. Educație și reeducație psiho-sexuală, problemă morală - revoluție socială*, București: Cultura Românească.
- Veblen, 1958 = Veblen, Thorstein, *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions*, New York: New American Library.
- Velescu, Bădescu, 1907 = Velescu, N. St.; Bădescu, N. Sp., *Jocul oinița pentru elevele din cursul inferior și superior*, București: Tipografia Luis.
- Verza, 1978 = Verza, Emil, *Omul, jocul și distracția*, București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Vianu, 1931 = Vianu, Tudor, „Valoarea sportului”, în *Gândirea*, an XI, nr. 5, p. 230-232.
- Vianu, 1970 = Vianu, Tudor
- Viciu, 1939 = Viciu, Emil, „Valoarea biologică a sportului. Aspectul morfologic și valoarea sportivă”, în *Medicina sportivă*, nr. 1.
- Voina, 1935 = Voina, Aurel, *Anatomia, fiziologia și igiena omului pentru clasa IV secundară*, București: „Cugetarea” P. C. Georgescu-Delafras.
- Vrabie (coord.), Bucur-Ionescu, Dogaru, Popper, 1975 = Vrabie, Anghel (coord.); Bucur-Ionescu, Maria; Dogaru, Vlad; Popper, Dan, *Jocurile Olimpice. Participarea sportivilor români*, București: Sport-Turism.

- Vulcănescu, 2004 = Vulcănescu, Mircea, *Tânăra generație*, București: Compania.
- Weber, 1971 = Weber, Eugen, "Gymnastics and Sports in Fin-de-Siecle France: Opium of the Classes?", în *The American Historical Review*, Volume 76, Issue 1, p. 70-98.
- Wedekind, 2005 = Wedekind, Michael, „Asociația Carpatină Transilvăneană (1880-1944). O contribuție la istoria socială a Transilvaniei”, în „*Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Historia*”, vol. 50, nr. 2, p. 91-108.
- Wedemeyer, 2001 = Wedemeyer, Bernd, „Sport und Körper - Zwischen Leibesübung und Selbstfindung“, în van Dülmen, Richard (coord.), *Entdeckung des Ich. Die Geschichte der Individualisierung vom Mittelalter bis zur Gegenwart*, Köln, Weimar, Viena: Böhlau.
- Zăvoianu, 1907 = Zăvoianu, Iulian, *Regenerarea prin cultura fizică*, Pitești: Tipografia Mihail Lazăr Fiu.
- Zăvoianu, 1913 = Zăvoianu, Iulian, *Regenerarea prin cultura fizică*, Tipografia „Jockey-Club” Ion C. Văcărescu.
- Ziarul „Le Temps”, [1934?], *Tineretul de azi. Românesc, german, italian, englez, austriac, rus, polonez, iugoslav, bulgăresc, cehoslovac, elvețian, belgian, olandez, spaniol, suedez, turc, indian, american, francez*, București: Tipografiile Române Unite.
- Săvulescu, Theodorescu, 1940 = [Săvulescu, Eugeniu; Theodorescu, Cristian], *Sporturi nautice. Rame. Vele. Motor. 1939*, București: Institutul de Arte Grafice „Marvan”.

III. Periodice

1931. *Almanahul Ziarului Curentul*, București.
- Almanahul străjerilor. Buletin O.E.T.R.*, București, 1937- 1940.
- Almanahul ziarului „Timpul”*, București, 1938-1939.

- Anuarul Liceului de Băieți „Petru Rareș” din Piatra Neamț, 1933-1934.*
- Anuarul sporturilor, București, 1938-1940.*
- Anuarul Statistic al României 1935-1936, 1939-1940.*
- Anuarul Universității din București, 1932-1940.*
- Anuarul Universității Mihăilene din Iași, vol. XXIV, Iași: Editura Universității Mihăilene, 1942.*
- Anuarul Universității Regele Carol al II-lea din Cernăuți, 1937-1938.*
- Anuarul Universității Regele Ferdinand I din Cluj, 1937-1939.*
- Banatul. Revistă culturală, socială, economică, Timișoara, 1928.*
- Boabe de grâu. Revista ilustrată de cultură, București, 1930-1935.*
- Buletinul educației fizice. Organul Oficiului Național de Educație Fizică, București, 1923-1930.*
- Buletinul săptămânii. Cultural, social, economic, sportiv, București, 1937-1938.*
- Comedia. Teatru, muzică, sport, film, București, 1927.*
- Cultură fizică și sport, continuată din 1967 sub titlul Educație fizică și sport, București, 1949-1990.*
- Curentul, București, 1928-1940.*
- Cuvântul, București, 1924-1938.*
- De Strajă. Revistă oficială a Comandamentului Falangei Străjerelor, București, 1937.*
- Din lumea sporturilor, București, 1907-1908.*
- Drumul drept. Revistă politică, economică și socială, Cernăuți, 1936.*
- Dunărea, Tulcea, 1938-1940.*
- Ecoul sportiv, București, 1921-1924.*
- Études Balkaniques. Recherches interdisciplinaires sur les mondes hellénique et balkanique. Cahiers Pierre Belon. Le sport dans le Sud-Est européen, 11/2004.*
- Gazeta ilustrată. Literară, politică, economică, socială, Cluj, 1932-1936.*
- Gazeta sporturilor, București, 1924-1940.*

- Ion Maiorescu. Revista elevilor Liceului „Carol I” din Craiova. Număr festiv cu prilejul centenarului liceului, 26 octombrie 1933, Craiova: Tiparul Scrisul Românesc S.A., 1933.*
- Jahrbuch des Siebenbürgischen Karpathenvereins, 1927-1937.*
- L'Année sociologique. Sociologie du sport en France aujourd'hui, 2002, 52, no. 2, Paris: Presses Universitaires de France, 2001.*
- Liceul. Revista Liceului Principele Carol, București, 1936-1941.*
- Monitorul Oficial al României, 1921-1940.*
- Neamul Românesc, 1920-1940.*
- Patria, Sibiu, Cluj, 1919-1940.*
- Radio. Radiofonie, televiziune, știința pentru toți, 1936.*
- Rampa, București, 1918-1936.*
- Recherches internationales à la lumière du marxisme, Paris, an VIII, nr. 48, iunie-iulie 1965, număr special Sport et éducation physique.*
- Revista cursurilor și conferințelor [universitare]. Antologia cugetătorilor români, București, 1936-1940.*
- Revista de igienă socială, București, 1931-1940.*
- Revista generală a învățământului, București, 1920-1940.*
- Revista modernă. Publicațiune bi-mensuală științifică, literară și în special sportivă, București, 1897-1898.*
- România literară, București, 1939-1940.*
- România, București, 1938-1940.*
- Românizarea, București, 1935.*
- Secolul 20. Revistă de literatură universală, București, nr. 10/1966, număr special Literatură și sport.*
- Secolul XX. Fotbal, București, nr. 4-7 (397-400)/1998.*
- Secolul. Publicațiune săptămânală, politică și de cultură generală, București, 1932.*
- Sociologie românească. Revista Secției Sociologice a Institutului Social Român, București, 1936-1943.*
- Sport, Constanța, 1933.*
- Sport. Revistă sportivă și literară, Chișinău, 1923.*

- Sport-Anzeiger. Die deutsche Turn- und Sportzeitung Rumäniens*, Timișoara, 1934-1935.
- Sport-Express*, București, 1932.
- Sportmontag*, Timișoara, 1934.
- Sportul capitalei*, București, 1937-1940.
- Sportul național*, Timișoara, 1935-1939.
- Stadion. Revistă ilustrată de sport. Editată de Organizația Sportului Popular*, București, an I, 1947.
- Școala secundară*, Craiova, 1930-1931.
- Școala și viața. Revistă a Asociației Generale a Învățătorilor din România*, București, 1930-1940.
- Școla Română. Revistă pedagogică și literară*, București, 1902-1904.
- Teatru și sport*, București, 1944-1945.
- Teatrul. Revistă artistică, literară, sportivă*, București, 1914-1915.
- Timpul*, București, 1937-1940.
- Tribuna Școlii. Ziarul Asociației Generale a Profesorilor Secundari din România*, București, 1934-1940.
- Universul*, București, 1923-1940.
- Vlăstarul. Revista Liceului Spiru Haret*, București, 1924-1940.
- Vremea. Politică - socială - culturală*, București, 1928-1938.
- Zorile. Revistă bilunară literară - teatrală - sportivă*, Craiova, 1919.

În ultimele decenii, istoricii profesioniști au început să considere educația fizică și sportul demne a fi studiate ca oricare alte produse ale societății. S-au deschis treptat, în ciuda considerațiilor negative, noi căi de studiere, înțelegere și prezentare a trecutului. Istoria României interbelice poate fi studiată prin mijlocirea culturii fizice, înțeleasă ca produs social, purtând deci caracteristici ale lumii dintre cele două războaie mondiale și răspunzând la tendințele pozitive și negative ale acesteia. Locul culturii fizice în lumea de astăzi demonstrează că aceia care au considerat-o doar un produs hibrid al primului război mondial, sortit unei existențe efemere, s-au înșelat.

Bogdan Popa

ISBN 978-973-757-934-8

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://www.iini.ro>